Май Шеваль, Пер Вале

Замкнена кімната

Переклад Ольги Сенюк

I

На вежі Маріїнської церкви вибило другу годину, коли вона вийшла з метро на станції Вольмар-Ікскюлсгатан. Зупинившись, вона закурила, тоді швидко рушила в бік Маріїнської площі.

Відгомін дзвону, що тремтів у повітрі, нагадав їй безрадісні неділі дитинства. Вона народилась і виросла .всього за кілька кварталів від Маріїнської церкви, там її хрестили, і там вона майже дванадцять років тому відбула конфірмацію. Із тієї події їй запам'яталось тільки одне — як вона спитала пастора, що мав на думці Стріндберг, пишучи про "меланхолійний дискант" дзвонів Маріїнської церкви, але вже не могла пригадати його відповіді.

Сонце пекло їй у спину, і, перетнувши Санкт-Паульгатан, вона пішла повільніше, щоб не спітніти. Враз вона відчула, які напружені в неї нерви, й пошкодувала, що, виходячи з дому, не випила заспокійливих ліків.

Досягнувши фонтана посеред площі, вона намочила хусточку в холодній воді й сіла на лавку в затінку дерев. Потім зняла окуляри, швидко витерла мокрою хусточкою лице, тоді протерла окуляри полою блакитної сорочки і знов надягла їх. Великі дзеркальні скельця окулярів затуляли верхню частину її обличчя. Далі вона скинула крислатого капелюха із джинсової матерії, підняла довгі, рівні, русяві коси, що розсипались по плечах, і витерла шию. Після цього знов надягла

капелюха, насунувши його на чоло, і якусь хвилину просиділа нерухомо із зіжмаканою хусточкою в руках.

Потім розстелила хусточку на лавці біля себе й витерла об джинси мокрі руки. Вона глянула на свого годинника — дванадцять хвилин на третю — й дала собі ще три-хвилини, щоб заспокоїтись.

Коли на вежі вибило чверть, вона розкрила темно-зелену брезентову сумку, яка лежала в неї на колінах, взяла хусточку, що встигла зовсім висохнути, і недбало запхнула її туди. Тоді підвелася, закинула шкіряний ремінець сумки на праве плече й пішла далі в бік Горнсгатан. Нерви її заспокоювались, і вона почала вмовляти себе, що все має скінчитися добре.

Була п'ятниця, кінець червня, для багатьох уже почалася [192] літня відпустка. На Горнсгатан було людно, раз по раз проїздили машини. З площі вона звернула ліворуч і пішла в затінку будинків.

Вона сподівалась, що не помилилася, вибравши саме цей день. Вона зважила всі "за" і "проти", в крайньому разі доведеться відкласти задумане на тиждень. Звичайно, немає нічого страшного, та все ж не хотілося б ще цілий тиждень нервуватись.

Вона прийшла швидше, ніж розраховувала, тому зупинилася із затіненого— боку вулиці й глянула на велике вікно навпроти. На блискучій шибі віддзеркалювалось сонце, —машини також трохи заважали, а проте вона помітила, що завіси спущені.

Вона пішла поволі, вдаючи, що придивляється до вітрин. Хоч перед крамницею годинникаря віддалік виднів великий циферблат, вона раз у раз поглядала на свій годинник і не спускала з ока дверей по той бік вулиці.

Коли стрілки показали за п'ять третю, вона рушила до переходу на розі вулиці й за чотири хвилини досягла дверей.

Перед дверима вона відімкнула замок брезентової сумки, тоді зайшла досередини.

Вона провела очима по приміщенню. То була філія одного з великих банків. У продовгуватій залі, двері і єдине вікно якої утворювали один коротший бік, праворуч від вікна до протилежної стіни тяглася стойка, ліворуч були прикріплені до стіни чотири пульти, а за ними стояли низький круглий стіл і два стільчики, оббиті червоною картатою матерією. В кутку збігали вниз стрімкі кручені сходи, що, мабуть, вели до банківських сейфів і абонементних ящиків.

У залі був тільки один клієнт — він біля стойки ховав у портфель гроші й папери.

За стойкою сиділи дві жінки, а віддалік стояв третій службовець і переглядав картотеку.

Вона підійшла до пульта й дістала із зовнішньої кишені сумки ручку, стежачи краєчком ока за клієнтом із портфелем, що йшов уже до дверей. Потім узяла бланк і почала виводити на ньому кривулі. Скоро службовець, що стояв біля картотеки, підійшов до порога, повернув ключ у замку зовнішніх дверей, тоді нахилився й відчепив гак, який притримував відкритими внутрішні двері, і, поки службовець повертався на своє місце за стойкою, ті двері зі стогоном зачинилися.

Вона витягла лівою рукою з сумки хусточку і, вдаючи, що сякається, рушила до стойки з бланком у правій руці. [193]

Дійшовши до каси, вона запхнула бланк у сумку, витягла з неї нейлонову торбину, поклала її на стойку, вихопила пістолет і, цілячись у касирку, сказала крізь хусточку, якою затулила рот: .

— Пограбування. Пістолет заряджений, я стрілятиму, якщо ви зчините ґвалт. Покладіть усі гроші в торбину.

Жінка за стойкою витріщила на неї очі, поволі взяла торбину й поклала її перед собою. Друга жінка, що тим часом причісувалась, на мить завмерла, тоді боязко опустила руки. Вона розтулила рота, ніби хотіла щось сказати, але так і не здобулась на голос. Службовець, що й досі стояв біля свого столика, рвучко шарпнувся. Вона відразу спрямувала на нього револьвер і крикнула:

— Ані руш! І тримайте руки так, щоб я їх бачила! Потім зяов нетерпляче пригрозила пістолетом приголомшеній касирці:

— Швидше давайте гроші. Всі!

Касирка зібрала пачки грошей у торбину й поклала її на стойку. Службовець біля свого столика раптом сказав:

— Нічого у вас не вийде. Поліція...

— Мовчіть! — крикнула вона.

Тоді вкинула хусточку у розщібнуту сумку, схопила нейлонову торбину, що виявилась приємно важкою, і, цілячись пістолетом по черзі в кожного з трьох службовців за стойкою, почала поволі задкувати до дверей.

Раптом від сходів у кутку хтось кинувся їй назустріч. Якийсь довготелесий русявий чоловік у випрасуваних білих штанях і блакитній спортивній куртці з блискучими ґудзиками та вишитою золотом емблемою на нагрудній —кишені.

Залу наповнив глухий гуркіт, її руку шарпнуло вгору, довготелесий чоловік у спортивній куртці поточився назад, і вона помітила, що в нього

нові білі черевики на грубій червоній підошві з гофрованої гуми. І аж тоді, коли його голова неприємно, глухо стукнувши, вдарилась об кам'яну долівку, вона збагнула, що застрілила його.

Вона всунула пістолет у сумку, нажахано глянула на трьох службовців за стойкою ь кинулась до дверей. Вовту-зячись із замком, вона, проте, подумала: "Тепер спокійно, я мушу йти зовсім спокійно",— та коли опинилась на тротуарі, то майже підбігом кинулась до перехрестя.

Вона не бачила перехожих навколо себе, тільки відчувала, що когось штовхає, у вухах у неї й досі гримів постріл.

Повернувши за ріг, вона побігла, міцно стискаючи в руці торбину. Важка сумка била її по стегні. А ось і будинок, [194] де вбна мешкала ще дитиною. Вона шарпнула двері й перебігла знайомим під'їздом на подвір'я. Там вона присилувала себе уповільнити крок. Здолала під'їзд будинку, що стояв ззаду, вийшла на друге подвір'я, стрімкими сходами спустилася в підвал і сіла на нижній східець.

Найперше вона спробувала сховати нейлонову торбину в сумку, але торбина не влазила. Тоді вона скинула капелюх, окуляри та русяву перуку й запхнула їх у сумку, її власне волосся було темне й коротко підстрижене. Потім вона підвелася, розстібнула сорочку, скинула її і також запхнула в сумку. Під сорочкою в неї була чорна футболка з короткими рукавами. Повісивши сумку на ліве плече, вона взяла в руку торбину й піднялася сходами нагору. Вона перейшла ще кілька під'їздів і подвір'їв, перелізла через два мури, поки нарешті опинилася на вулиці в другому кінці кварталу.

Там вона зайшла до продуктової крамниці, купила два літри молока в пакетах і велику пластикову торбу, поклала туди молоко, а зверху на нього примостила свою чорну нейлонову торбину.

Після цього вона попростувала до станції метро "Слюсен" і поїхала додому.

II

Гунвальд Ларсон приїхав на місце злочину у своїй суто приватнії машині. Вона була червоного кольору і рідкісної для Швеції марки "БМВ" — багато хто вважав її надто розкішною для звичайного старшого слідчого, а особливе, як він користувався нею в службових справах.

Того ясного сонячного дня він уже сів за кермо, щоб їхати додому, коли Ейнар Ренн вибіг на подвір'я полі-ційної управи й розвіяв його плани провести тихий вечір у своїй квартирі в Больмурі. Ейнар Ренн був також старшим слідчим і, мабуть, чи не єдиним приятелем Гунвальда Лар-сона, тож коли він поспівчував, що Гунвальдові доведеться пожертвувати вільним вечором, слова його були цілком щирі.

Ренн поїхав на Горнсгатан службовою машиною. Коли він добрався до банку, там уже стояли машини його співробітників з найближчої поліційної дільниці, а Гунвальд Ларсон устиг зайти досередини.

Біля дверей зібрався гурт цікавих. Коли Ренн ступив на тротуар, один із поліцаїв, що стояв там і знічев'я дивився на людей, підійшов до нього й сказав: [195]

— Тут є кілька свідків, вони кажуть, ніби чули постріл. Що мені з ними робити?

— Попросіть їх затриматись на кілька хвилин,— відповів Ренн.— А решта нехай би краще розійшлися.

Поліцай кивнув головою, і Ренн зайшов до банку.

На мармуровій підлозі між стойкою і прибитими до стіни пультами Лежав горілиць убитий, розкинувши руки й зігнувши коліно. Одна холоша задерлася, з-під неї виглядала біла орлонова шкарпетка з синім якорем і поблискували світлі волосинки на засмаглій нозі. Куля влучила йому в обличчя, і з потилиці текла густа кров.

Службовці банку зібралися в найдальшому.кутку зали. Гунвальд Ларсон примостився біля них на краю столу й записував у блокнот те, що одна з жінок розповідала йому верескливим із переляку голосом.

Помітивши Ренна, Гюнвальд Ларсон звів свою широку долоню в напрямку жінки, і та замовкла на середині речення. Він устав, відкинув дошку стойки, підійшов з блокнотом до Ренна й показав головою на вбитого:

— Не вельми приємне видовище. Якщо ти залишишся тут, то я візьму своїх свідків і влаштуюсь десь-інде, наприклад, у колишній нашій дільниці на Русенлюндгатан. Щоб ніхто тобі не заважав.

Ренн кивнув.

— Я чув, що тут якась дівка поорудувала,— мовив він.— І забрала гроші. Ніхто не бачив, куди вона дременула?

— Принаймні ніхто з службовців банку,— відповів Гюнвальд Ларсон. — Надворі стоїть якийсь хлопець, що наче помітив машину, яка різко рушила з місця, але не звернув уваги на номер і не певен, якої та машина марки, отже, він мало чим допоможе нам. Я потім з ним трохи побалакаю.

— А цей хто такий? — запитав Ренн, показавши голо-. вою на вбитого.

— Якийсь йолоп, що уявив себе героєм. Хотів затримати грабіжницю, і вона вистрілила в нього просто з переляку. Службовці банку знають його, він їхній клієнт. Він був у підвалі, переглядав папери в своєму ящику. І надала йому нечиста сила вийти саме під час цього шарварку.— Гюнвальд Ларсон зазирнув у свій блокнот.— Він учитель фізкультури, прізвище його Гордон.

— Мабуть, уявив себе Блискавичним Гордоном,-— мовив Ренн.

Гюнвальд Ларсон пильно глянув на нього. Ренн почервонів і заговорив про інше. [196]

— Ну, та ми знайдемо зображення грабіжника в цій штуці.

Він показав на вмонтовану під стелею кінокамеру.

— Якщо не забули її настановити і якщо взагалі в ній є плівка,— скептично сказав Гюнвальд Ларсон.— І якщо касирка встигла натиснути на кнопку.

Банкові приміщення здебільшого були обладнані кінокамерами, що починали знімати, коли касир натискав ногою на кнопку в підлозі. Це був єдиний захід, до якого належало вдаватися службовцям на випадок пограбування. Оскільки нападів на банки останнім часом побільшало, керівництво дало вказівку своїм службовцям не наражатись на небезпеку, не пробувати затримати грабіжників чи створювати їм якісь перешкоди, а відразу віддавати гроші. Та хибно було б гадати, що ця вказівка випливала з гуманних міркувань чи з незвичайної турботи про своїх службовців — просто досвід підказував, що для банків і для страхових компаній вигідніше було відпускати грабіжника з грошима, ніж виплачувати відшкодування самим потерпілим або пенсію їхнім родинам. А під час таких пограбувань завжди могли когось поранити чи вбити.

Приїхав судовий лікар, і Ренн пішов до своєї машини по оперативну сумку. Він дотримувався давніх методів, і часто з успіхом. Гюнвальд Ларсон подався до дільниці на Русенлюндгатан, узявши з собою всіх трьох банківських службовців і ще чотирьох людей з вулиці, які зголосилися свідчити.

Йому дали кімнату, він зняв свою замшеву куртку, повісив на спинку стільця й почав попередній опит.

Свідчення всіх трьох банкових службовців збігалися, зате чотири свідки з вулиці казали кожен інше.

Перший із них, сорокадвохрічний чоловік, був у під'їзді за п'ять метрів від банку, коли пролунав постріл. Він бачив, як вулицею швидко пройшла дівчина в чорному капелюсі й темних, окулярах, а коли десь через півхвилини визирнув на вулицю, від краю тротуару метрів за п'ятнадцять від нього раптом від'їхала зелена машина, певне, "опель". Машина швидко помчала в бік площі Горна, і йому здалося, наче ззаду в ній сиділа дівчина в чорному капелюсі. Він не зміг прочитати номера машини, а літери, здається, були "АБ".

Другий свідок, власниця невеличкої крамнички поряд з банком, стояла у відчинених дверях, коли зненацька почула гуркіт. Спершу їй здалося, що гримнуло у неї в. кімнатці за крамничкою, і вона побігла туди, подумала, що то вибухнув газ. Переконавшись, що там усе на місці, вона [197] повернулась до дверей і, коли визирнула на вулицю, побачила, як там розвернулась велика синя машина, аж шини під нею завищали. Тієї миті з банку вийшла жінка і крикнула, що когось застрілили. Свідок не бачила, хто сидів у машині, не помітила номера, на марках машин не зналася, але їй здалося, наче то було таксі.

Третій очевидець, тридцятидвохрічний робітник-мета-ліст, дав трохи докладніші свідчення. Він не чув пострілу, принаймні не звернув на нього уваги. Він ішов тротуаром, коли з банку вискочила дівчина. Вона

дуже поспішала й навіть штовхнула його. Обличчя її він не розгледів, але вважав, що їй десь під тридцять. Вона була в синіх штанях і блакитній сорочці, на голові мала капелюха, а в руці — темну сумку. Він бачив, як вона підійшла до машини, світло-бежевого "рено-16" з літерою "А" і двома трійками в номері. За кермом сидів худий чоловік років двадцяти — двадцяти п'яти з довгим розпатланим волоссям і в білій футболці. У вічі впадало його дуже бліде обличчя. Другий чоловік, багато старший, стояв на тротуарі й відчинив дівчині задні дверці. Зачинивши за нею дверці, він сів спереду біля водія. Цей чоловік був кремезний, близько ста вісімдесяти сантиметрів на зріст, з попелястим, кучерявим, дуже густим волоссям і рум'яним обличчям. Одягнений він був у чорні, розширені донизу штани і в чорну сорочку з якоїсь блискучої матерії. Машина рвучко рушила з місця й помчала в бік Слюссена.

Це свідчення спантеличило Гюнвальда Ларсона, і він ще раз перечитав його, записане у своєму блокноті, перше ніж покликати останнього свідка.

Ним виявився п'ятдесятирічний годинниковий майстер. Він сидів у своїй машині біля самого банку й чекав на дружину, яка зайшла до. взуттєвої крамниці по другий бік вулиці. Віконце було спущене, і він почув постріл, але не надав йому значення, адже на такій людній вулиці, як Горнсгатан, вистачає всякого гуркоту. Годинник показував п'ять хвилин на четверту, коли він побачив жінку, що вискочила з банку. Він звернув на неї увагу, бо вона так поспішала, що навіть не вибачилась перед старою дамою, яку штовхнула на ходу, й подумав, що для стокгольмців це звичайна річ, вони завжди кудись мчать і всі неввічливі. Сам він із Седертельє. Та жінка була вдягнена в довгі штани, на голові мала щось схоже на ковбойського капелюха, а в руках несла чорну торбину. Вона кинулась до найближчого перехрестя і зникла за рогом. Ні, вона ні в яку машину не сідала й не зупинялась, а подалася просто до перехрестя й зникла за рогом. [198]

Гюнвальд Ларсон передав по телефону в управління прикмети обох пасажирів ."рено-16", підвівся, зібрав свої папери й глянув на годинника. Була вже шоста.

Мабуть, усе те, що він робив; було непотрібне. Відомості про машину давно вже передали-.ті поліцаї, що прибули сюди першими.

До того ж у свідченнях людей, яких він опитував, дуже —багато розбіжностей. Ні, все це ні до чого, так воно завжди виходить.

Він хвилину повагався, чи не поговорити ще трохи з кайрозважнішим свідком, але відкинув цю думку. Всі вони хочуть якнайшвидше повернутись додому.

Як щиро казати, то найдужче хотів поїхати додому він сам.

Але тепер про це нічого було й мріяти. Він, відпустив своїх свідків.

Потім надяг куртку й пішов назад до банку.

Тіло відважного вчителя гімнастики вже забрали, а з патрульної машини вийшов молодий хлопець і доповів, що старший слідчий Ренн чекає на старшого слідчого Ларсона у себе в кабінеті.

Гюнвальд Ларсон аітхнув і подався до своєї машини.

III

Прокинувшись, він здивувався, що живий.

Так було з ним не вперше. Ось уже п'ятнадцять місяців він щоранку розплющує очі і вражено питає сам себе:

"Як сталося, що я лишився живий?"

А тоді:

"Навіщо?"

Він прокинувся від кошмарного сну. Цьому снові також уже п'ятнадцять місяців. Подробиці весь час міняються, але зміст лишається той самий.

Він їде на коні, мчить, пригнувшись до гриви, і холодний вітер розвіває йому чуба.

Потім він біжить пероном. Перед собою він бачить чоловіка, який саме зводить пістолет. Він знає його і знає, що зараз станеться. Це Чарлз Гіто, в нього спортивний пістолет марки "гаммерлі інтернейшнл".

Коли той чоловік стріляє, він кидається вперед і бере кулю на себе. Куля влучає йому в груди, мов удар молота. Він жертвує собою, але водночас розуміє, що ця жертва даремна. Президент лежить долілиць на землі, блискучий [199] циліндр злітає в нього з голови й котиться, описуючи півколо.

Він завжди прокидається зі сну в тому місці, коли в нього влучає куля. Спершу все чорне, мозок обпікає гаряча хвиля, потім він розплющує очі.

Мартін Бек тихо лежав удома на ліжку й дивився в стелю. В кімнаті було ясно.

Він думав про свій сон. У ньому було мало глузду, принаймні в такій версії. І надто багато нісенітниць. Наприклад, зброя: мав же бути револьвер або хоча б "дерін-гер". І чому Гарфілд виявився смертельно пораненим, коли куля влучила в груди Мартінові Беку?

Він не знав, яким убивця був насправді. Може, й бачив колись його знімок, але риси не збереглися в пам'яті.. А в снах Гіто часто мав блакитні очі, русяві вуса й зачесаний угору рівний чуб, проте сьогодні він більше скидався на актора в якійсь добре відомій ролі.

Ну звичайно, згадав: на Джона Карадіна в ролі гравця з "Диліжанса".

А втім, куля в грудях-далеко не романтика. Йому відомо про це з власного досвіду. Коли вона проб'є праву легеню й застрягне біля хребта, то часом викликає гострий біль і взагалі неабияк дошкуляє.

Але в сні було багато такого, що збігалося з дійсністю. Наприклад, спортивний пістолет, його тримав у руках колишній поліцай, блакитноокий блондин з білявими вусами й зачесаним назад чубом. Вони зустрілися на даху будинку під холодним весняним небом. До якихось інших аргументів, крім пострілу, між ними не дійшло.

Того самого вечора він опинився на ліжку в кімнаті з білими стінами, докладніше: в клініці грудної хірургії Каролінської лікарні. Йому сказали, що рана не смертельна, та однаково він вражено питав себе, як так вийшло, що він лишився живий.

Потім йому сказали, що рана вже не смертельна, тільки куля застрягла в трохи незручному місці. Він зрозумів тонкий натяк у тому маленькому слові "вже", але недооцінив його. Хірурги ще довгі тижні вивчали рентгенівські знімки, поки зважилися вийняти з його грудей чуже тіло. Після цього вони сказали, що більше немає підстав боятися за його життя. Він зовсім одужає, якщо житиме спокій-, ним життям. Та на той час він уже перестав їм вірити.

А проте він і жив спокійним життям. Бо в нього не було вибору.

Тепер йому кажуть, що він цілком одужав, але й тут додають: одужав фізично. [200]

Крім того, він не повинен курити. Мовляв, бронхи в нього й так були не дуже здорові, а прострілена легеня не додала їм гарту. Після того, як рана й розтин зарубцювались, навколо лишились якісь нез'ясовані тіні, їх видно на знімках.

Мартін Бек підвівся.

Він пішов через вітальню в коридор і забрав газети з килимка перед дверима, йдучи з ними до кухні, він перебіг очима першу Сторінку. Погода гарна, і, на думку метеорологів, вона ще протримається. Більше нічого втішного, як звичайно.

Він поклав газети на стіл, дістав з холодильника пакет йогурту й почав пити. Гидота. Несмачний, несвіжий, як завжди, та ще й з якимось присмаком. Мабуть, він купив його вже несвіжим. Давно минула та пора, коли в Стокгольмі без особливих зусиль або не переплативши можна було купити щось свіже.

А тепер до ванної. Він умився, почистив зуби, тоді повернувся до спальні, прибрав ліжко, скинув піжамні штани й почав одягатись.

Він байдуже водив очима по квартирі. Багато сток-гольмців назвали б її вершиною мрій. Верхній поверх будинку на Чепмангатан у Старому місті. Він мешкав тут уже понад три роки й добре пам'ятав, як йому було добре й затишно до того дня на даху.

Тепер він переважно почував себе немов ув'язненим і самітним, навіть якщо до нього хтось навідувався. Може, це й не залежало від квартири, останнім часом навіть на вулиці йому здавалося, що він ув'язнений.

Йому наче хотілося чогось —може, закурити сигарету? Лікарі, звичайно, сказали, що йому треба кинути курити, та він їх не послухався б. Більше заважило те, що тютюнова фірма перестала випускати марку,

до якої він звик. Тепер узагалі нема в продажу сигарет із картонними мундштуками. Він кілька разів пробував курити інші, і все не те.

Сьогодні він одягався надзвичайно старанно. Зав'язуючи краватку, ковзнув очима по своїх мбделях кораблів, що стояли на полиці коло ліжка. Три Готові й одна наполовину закінчена. Першу модель він почав будувати вісім років тому, але з квітня минулого року ще не торкався до них. Відтоді вони добре припали пилюкок). Дочка кілька разів хотіла витерти пил, але він просив її не чіпати моделей.

Восьма година ранку, третє липня тисяча дев'ятсот сімдесят другого року, понеділок. [201]

Це особлива дата.

Сьогодні він знов починає працювати.

Адже він і досі в поліції, точніше — комісар кримінальної поліції, керівник групи, яка розслідує вбивства.

Мартін Бек надів піджак і засунув газету в кишеню. Хотів прочитати її в метро. Це ще одна частка узвичаєного розпорядку, до якого йому треба було повернутися.

Ідучи залитою сонцем набережною Шепсбрун, він вдихав отруєне повітря. І почував себе зламаним старим дідом.

Але цього не видно було зовні. Навпаки — він здавався бадьорим, пружним, ішов швидко й легко. Високий засмаглий чоловік з енергійним підборіддям, спокійні сірі очі, широкий лоб.

Мартінаві Беку було сорок дев'ять років. Недалеко вже й до п'ятдесяти, але багато хто вважав, що на вигляд він молодший.

IV

Кабінет у буднику поліції на алеї Вестберга свідчив про те, що хтось інший виконував обов'язки керівника групи, яка розслідує вбивства.

Певна річ, він був чисто прибраний, хтось навіть не забув поставити на письмовий стіл вазу з волошками й рум'янком, а однаково відчувалися брак педантизму і схильність до зворушливого неладу.

— Особливо в шухлядах письмового столу. Не було сумніву, що хтось зовсім недавно повикидав з них силу-силенну всіляких речей, але дещо й лишилося. Наприклад, давні квитанції за таксі, старі квитки в кіно, списані кулькові ручки, коробочки з-під таблеток. Кілька підставок під чорнильниці з ланцюжками, зробленими зі скріплювачів, постирані гумки, грудки цукру й пакетики з чайн. Дві косметичні серветки, пачка паперових носовичків, три порожні гільзи й поламаний годинник марки "Екзак-та". А крім того, безліч клаптиків паперу з різними нотатками, зробленими чітким письмом.

Мартін Бек уже обійшов усі приміщення й привітався з колегами. Більшість із них були його давні знайомі, але він побачив і чимало нових облич.

Тепер вів сидів за столом і роздивлявся на годинник, уже ні на що не придатний. Скло запітніло зсередини, а коли він труснув годинником, у корпусі щось заторохтіло, наче весь механізм розсипався. [202]

Постукавши в двері, зайшов Ленарт Кольберг.

— Вітаю,— сказав він.— Радий тебе бачити.

— Дякую, Це твій годинник?

— Так,— похмуро відповів Кольберг.— Скупався в пральній машині. Я забув спорожнити кишені.

Він озирнувся по кабінеті й винувато додав:

— Я мочав був тут прибирати в п'ятницю, але мені перебили. Сам знаєш, як то буває...

Мартін Бек кивнув головою. З Кольбергом він найчастіше зустрічався під час своєї тривалої хвороби, і тепер їм не було чого багато розповідати один одному.

— Як там із твоїм худінням?

— Чудово,— відповів Кольберг.— Уранці важився, пів-кілограма-скинув. Було сто чотири, а тепер сто три з половиною.

— Отже, ти набрав десять кілограмів, відколи сів на дієту?

— Вісім з половиною,— поправив його Кольберг з міною ображеної гідності. Потім здвигнув плечима —й додав:— Чортзна-що. Безглузда спроба. Гюн тільки сміється з мене. І Боділь також. А ти як себе почуваєш?

— Добре.

Кольберг насупив брови, але нічого не сказав. Натомість він відкрив портфель і витяг із нього папку з рожевої пластмаси. В тій папці лежав чи не рапорт. Нетовстий, десь сторінок на тридцять.

— Це що таке?

— Вважай, що подарунок.

— Від кого?

— Даймо, що від мене. А як точніше, то від Гюнвальда Ларсона й Ренна. Такі дотепні хлопці, що далі вже годі.

Кольберг поклав папку на стіл і сказав:

-. На жаль, мені треба йти,

— Куди?

— В ЦПУ.

Це означало: в Центральне поліційне управління.

— Чого?

— Та все ті прокляті пограбування в банках.

— Для цього є спеціальна група.

— Спеціальній групі потрібне підсилення. В п'ятницю знов якийсь йолоп напросився на кулю.

-— Так, я читав про це.

— І керівник групи відразу надумав підсилити групу.

— Тобою?

— Ні,— мовив Кольберг.— Власне, тобою, наскільки [203] мені відомо. Але наказ прийшов у п'ятницю, я ще тоді по рядкував тут і самостійно вирішив, що робити далі.

— Що?

— Пожаліти тебе й самому податися в ту божевільню

— Дякую.

Вдячність його була щира. Працювати в спеціальній групі означало щодня стикатися з її керівником, щонайменше з двома його заступникам, різними завідувачами відділів та іншими чваньками на високому становищі, які нічого не розуміють у роботі. Кольберг узяв на себе це тяжке ярмо.

— Нема за що,— відповів Кольберг.— А натомість я даю тобі оце.

Він показав своїм товстим пальцем на рожеву папку.

— Що це таке?

— Справа. Дійсно цікава справа, не те, що пограбування банку та інші дурниці. Шкода тільки...

— Що шкода?

— Що ти не читаєш детективів.

— Чому?

— Може, ти б тоді краще оцінив її. Ренн і Ларсен гадають, що всі люди читають детективні романи. Власне, ця справа мала б потрапити до їхнього відділу, але вони такі перевантажені, що тільки раді, коли їхню роботу бере хтось інший. Тут треба помізкувати. Просто сидіти на місці й думати.

— Гаразд, я перегляну її,— байдужим голосом мовив Мартін Бек.

— У газетах не було про це жодного слова. Ну що, накрутив я тебе?

— Накрутив. Бувай.

— Бувай,— сказав Кольберг.

За дверима кабінету Кольберг спинився, кілька секунд постояв, насупивши брови, зажурено похитав головою і пішов до ліфта.

V

Мартін Бек був не зовсім щирий, коли сказав, що його зацікавила справа в рожевій папці. Насправді йому було до неї зовсім байдуже.

Чого ж тоді він злукавив?

Щоб справити Кольбергові приємність? Навряд. Щоб приспати його настороженість? Дурниці. По-перше, немає потреби, а по-друге, неможливо. Вони надто добре й надто [204] давно знали один одного, а крім того, вже кого-кого, а Кольберга нелегко обдурити.

Може, щоб обдурити себе? Теж дурниці.

Мартін Бек усе вертався до цього питання, поки методично обстежував свій кабінет.

Скінчивши з шухлядами, він узявся до меблів, поперестановляв стільці, поставив стіл під іншим кутом до стіни, присунув ближче до дверей шафу з документами, відкрутив канцелярську лампу і прикрутив її з правого боку, його заступник волів тримати її з лівого боку, чи, може, це вийшло чисто випадково. У дрібницях Кольберг часто був недбалий.

Зате у важливих справах дуже ґрунтовний. Наприклад, зволікав з одруженням до сорока двох років, бо йому, мовляв, потрібна ідеальна дружина. Чекав на ту, суджену.

Сам Мартін Бек мав за плечима майже двадцять років невдалого подружнього життя з особою, яка напевне не була судженою.

Щоправда, тепер він вільний, але, мабуть, надто барився з розлученням, аж поки стало запізно. За останні півроку він не раз здивовано ловив себе на думці, що, певне, дарма розлучився. Що, може, сварлива й нудна дружина все-таки краща за ніяку.

Ну, та тепер це не найважливіша його проблема.

Він узяв вазу з квітками й відніс одній із друкарок. Та начебто зраділа.

Мартін Бек вернувся в кабінет, сів у крісло й оглянувся навколо. Все на місці, так, як було.

Чи, бува, не вмовляє він сам собі, що нічого не змінилося? ~

Безглузде запитання, і, щоб якнайшвидше викинути його з думки, він узявся до рожевої папки.

Пластмаса була прозора, і він крізь неї прочитав, що йшлося про смертельний випадок. Що ж, гаразд. Смертельні випадки — його фах.

А де ж стався цей випадок?

Бергсгатан, п'ятдесят сім. Можна сказати, під носом в управління поліції.

Взагалі-то він міг би заявити, що ні він особисто, ні його відділ не повинні розслідувати цю справу, це обов'язок стокгольмської кримінальної поліції. Його так і тягло подзвонити на Кунгсгольмен і спитати, про що там вони думають. Або просто скласти все в конверт і відіслати назад адресатові.

Ио"му так хотілося поставитись до цієї справи формально [205] , що довелося зробити над собою зусилля, щоб таки не відіслати папери.

Він глянув на годинник. Пора другого сніданку. А їсти не хотілось.

Він підвівся, пішов у туалет і випнв чашку теплуватої води.

Коли він повернувся, то помітив, що повітря в кабінеті парке йзатхле. А проте він не скинув піджака, навіть не розстебнув комірця.

Він сів за стіл, витяг з папки папери й почав читати їх.

За двадцять вісім років служби в поліції Мартін Бек багато чого навчився, зокрема читати рапорти, швидко відкидати зайве й другорядне і схоплювати суть, якщо вона була.

Щоб докладно все прочитати, він згаяв менше як годину. Написаний рапорт був погано, місцями просто незрозуміло, деякі формулювання нікуди не годилися. Він зразу здогадався, хто цей стиліст. Це Ейнар Ренн, він напевне вдався в того службовця, який у своїх правилах вуличного руху казав, що темрява настає тоді, коли на вулицях засвічуються ліхтарі.

Мартін Бек ще раз погортав папери, то тут, то там зупиняючись на деяких подробицях.

Потім відклав рапорт, сперся ліктями на стіл і задумався. Насупивши брови, він намагався збагнути, як усе те могло статись.

Рапорт розпадався на дві частини. Перша з них була буденна й гидка.

Два тижні тому, тобто в неділю вісімнадцятого червня, один із мешканців будинку п'ятдесят сім по Бергсгатан на Куягсгольмені викликав поліцію. Виклик був прийнятий о чотирнадцятій годині дев'ятнадцять хвилин, але патрульна машина з двома поліцаями прибула на місце аж за дві години. Щоправда, з управління поліції до будинку на Бергсгатан п'ять хвилин ходи, але затримку легко було ноясни-ти. Брак людей у поліції був кричущий, а тут ще й пора відпусток, до того ж неділя. І, нарешті, нікому ця справа не здалася терміновою.

Поліцаї Карл Крістіансон і Кеннет Квастму зайшли до будинку, піднялись на другий поверх і звернулись до жінки, що викликала поліцію. Вона пояснила, що вже кілька днів— на сходах неприємно тхне, от у неї і виникла підозра, чи не сталося якоїсь біди.

Обидва поліцаї також відразу звернули увагу на неприємний дух. Квастму визначив, що це дух гнилизни, "дуже схожий на сморід гнилого м'яса". Докладніше визначення [206] джерела того смороду (знову ж таки зі слів Квастму) привело їх до дверей квартири ва поверх вище. З наявних відомостей, за дверима містилася однокімнатна квартира, в якій від певного часу мешкав чоловік близько шістдесяти років на прізвище Карл Едвін Сверд. Прізвище це визначене, бо вбно було написане на клаптику картону, пришпиленому під електричним дзвоником. Оскільки були підстави гадати, що в квартирі може лежати тіло самогубця, або людини, яка вмерла природною смертю, або собаки — знову ж таки за словами Квастму,— або хворої безпорадної людини, поліцаї вирішили зайти до квартири. Дзвінок не працював, а на стук у двері ніхто не відповідав.

Спроба знайти управителя будинку, двірника чи когось іншого, хто мав другого ключа, не дала успіху. Тоді поліцаї звернулися по інструкції в управління й отримали наказ зламати двері.

Покликано слюсаря, і, поки він прийшов, минуло ще півгодини. Слюсар дійшов висновку, що двері замкнені на замок, який не можна відчинити ніякою відмикачкою, і щілини для пошти в дверях також не було. Спеціальним інструментом йому пощастило випиляти замок, проте двері не відчинялися.

Крістіансон і Квастму, чергування яких уже давно скінчилося, знов звернулись по інструкції і дістали дозвіл вивалити двері. На їхнє запитання, чи не буде при цьому присутній —хтось із кримінальної поліції, їм коротко відповіли, що нема кого послати.

Слюсар пішов, вважаючи, що зробив своє діло.

Близько сьомої години Квастму й Крістіансонові пощастило зняти двері із завісів, зламавши шплінти. Але далі виявилися нові труднощі. Двері були ще замкнені на два міцні металеві засуви й на штабу, що заганялася в одвірки. Помучившись ще з годину, поліцаї нарешті опинились у квартирі, де стояла страхітлива задуха і трупний сморід.

У кімнаті, що виходила вікном на вулицю, вони знайшли мертвого чоловіка. Він лежав на спині приблизно за три метри від вікна поряд із ввімкненим електричним каміном. Від каміна й тепла знадвору тіло розпухло, стало "майже вдвічі більше від своєї нормальної величини". Тіло геть розклалося, в ньому кишіли черви.

Вікно на вулицю було замкнене за защіпку зсередини, завіса спущена.

Друге вікно, в кухні, виходило на подвір'я. Рама була обклеєна паперовими стяжками, видно, його давно вже ніхто не відчиняв. [207]

Меблів у квартирі було мало, і всі убогі. Квартира, "з погляду стел;, підлоги, стін, шпалер і пофарбування", була дуже занедбана.

Речей хатнього вжитку в кухні та в кімнаті також було небагато.

Знайдені пенсійні документи свідчили, що небіжчик — Карл Едвін Сверд, шістдесятидвохрічний пенсіонер, колишній робітник складу. Пенсія призначена шість років тому через інвалідність.

Після того, як слідчий Густавсон оглянув кімнату, тіло послано на судово-медичну експертизу.

Попередній висновок: самогубство або смерть з голоду, від хвороби чи з інших природних причин.

Мартін Бек пошукав у кишенях сигарети марки "Флоріда", які вже перестали випускати.

Про Сверда газети не писали нічого. Надто звичайний випадок. Стокгольм посідає одне з перших місць у світі по самогубствах, але цього воліють не розголошувати або, якщо нема ради, підтасовують чи й перебріхують статистику. Найпростіше і найпоширеніше пояснення: в інших країнах із статистикою поводяться ще гірше. Правда, останніми роками члени уряду не зважуються заявляти про це вголос, мабуть, відчули, що люди все-таки більше покладаються на власні очі, ніж на заяви політиків.

А коли це не самогубство, то тим паче не треба про нього писати. Річ у тому, що в так званому суспільстві високого добробуту повно хворих, убогих і самітних людей, які в кращому разі живляться м'ясом, призначеним для собак, і, залишені без догляду, помирають у щурячих норах, гучно званих житлом.

Ні, цей випадок не для публіки. Та й поліції тут нема чого робити.

Якби на цьому все скінчилося. Але повість про пенсіонера Карла Едвіна Сверда мала своє продовження.

VI

Мартін Бек надто довго працював у поліції, щоб знати: коли в рапорті не сходяться кінці з кінцями або в ньому щось незрозуміле, то в дев'яноста дев'яти випадках зі ста причина полягає в тому, що хтось поставився до своєї праці недбало, допустився помилки, погано оформив рапорт, не вловив головного або просто не вміє зрозуміло викласти свої думки. [208]

Друга частина повісті про покійників будинку на Бергс-гатан виявилась темною.

Спершу все йшло так, як і належало. В неділю ввечері тіло повезли в морг. В понеділок у квартирі зроблено необхідну в таких випадках дезинфекцію, і відповідальні за це співробітники поліції склали протокол.

Розтин тіла зроблено у вівторок, і висновок надійшов до поліції другого дня.

Досліджувати розкладений труп не вельми приємно, а надто коли наперед знаєш, що йдеться про самогубство або про смерть з якихось природних причин. А коли до того ж небіжчик не посідав високого становища в суспільстві, а був, наприклад, скромним пенсіонером, колишнім робітником на складі, то досліджувати його тим більше нецікаво.

Протокол розтину підписала особа, що її Мартін Бек не знав, певне, якийсь тимчасовий працівник. Текст був пересипаний вченими словами й не дуже зрозумілий.

Мабуть, саме тому ця справа й посувалася так повільно. Бо з усього виходить, що ці папери потрапили у відділ насильницьких злочинів, до

Ейнара Ренна, аж через тиждень. І, видно, аж там вони справили належне враження.

Мартін Бек присунув до себе телефон, щоб уперше після довгої перерви подзвонити у службовій справі. Він зняв трубку, торкнувся правою рукою диска з цифрами й спинився.

Він забув номер телефону морга. Довелося заглянути в довідник.

Експерт — це була жінка — начебто здивувалась.

— Звичайно, пам'ятаю,— сказала вона.-— Висновок послано два тижні тому.

— Я знаю.

— Там є щось неясне?

— Просто я дещо не зовсім розумію.

— Не розумієте? Як це?

Чи в її голосі не забриніла образа?

— З вашого висновку виходить, що досліджуваний наклав на себе руки. .

— Так.

— А в який спосіб?

— Хіба з висновку не видно? Чи я написала так незрозуміло?

— Ні, чому ж.

— То що ж вам неясно?

— Як щиро казати, то багато що. Але винна, звичайно, моя необізнаність.

— Ви маєте на думці термінологію?

— І її також.

— Завжди бувають такі труднощі, коли хтось не має медичної освіти, — втішила вона його.

Голос дзвінкий, чистий — мабуть, вона ще зовсім молода!

Мартін Бек промовчав. А варто було б сказати: "Слухайте, дівчино, цей висновок призначений не для патологоанатомів. Він потрібен був поліції, і його належало так написати, щоб кожен слідчий міг усе зрозуміти".

Але він цього не сказав. Чому?

Лікарка урвала його роздуми:

— Алло, ви слухаєте?

— Так, слухаю.

— У вас є якісь конкретні запитання?

— Так. Найперше я хотів би знати, чнм ви обґрунтовуєте своє припущення, що це самогубство.

— Шановний комісаре,— здивовано відповіла вона,-— адже тіло привезла нам поліція. Перше ніж зробити розтин, я сама зв'язалася по телефону зі службовцем, який, по-моєму, відповідав за слідство. Він сказав, що це звичайний випадок і його цікавить тільки одне питання.

— Яке?

— Чи досліджуваний наклав на себе руки.

Мартін Бек роздратовано потер груди кісточками пальців. Інколи в нього боліло те місце, де влучила куля. Йому пояснили, що це психосоматичне явище і що воно зникне, коли підсвідомість звільниться від тягаря минулого. Але цього разу було навпаки — його дратувало найсправж-нісіньке теперішнє. І підсвідомість була тут ні до чого.

Адже допущено елементарну помилку. Розтин треба робити об'єктивно. Наштовхувати судового лікаря на якусь версію — просто службовий злочин, а надто, коли експерт такий молодий і недосвідчений, як ця дівчина.

— Ви не знаєте прізвища того службовця?

— Слідчий Альдор Густавсон. Я зрозуміла, що він веде цю справу.— Він справляв враження досвідченого і тямущого фахівця.

Мартін Бек нічого не знав про слідчого Альдора Густав-сона і про його фахову кваліфікацію.

— Отже, поліція дала вам певну настанову? — спитав він.

— Можна сказати й так. У кожному разі, мені ясно натякнули — є підозра, що це суїцід.

— Он що.

— Суїцід, як ви, мабуть; знаєте, означає самогубство. [210]

Мартін Бек нічого на це не відповів. Натомість спитав:

— Розтин важко було робити?

— Властиво, ні. Якщо не брати до уваги великих органічних змін. Адже вони завжди вимагають іншого підходу.

Цікаво, чи багато самостійних розтинів на ЇЇ рахунку?

— А робота забрала багато часу?

— Зовсім ні. Оскільки йшлося про суїцід або про гостре захворювання, я почала розтин з торокса.

— Чому?

— Бачите, покійник був людина літня. І оскільки він помер нагло, відразу спадає на думку, що причиною була серцева недостатність або інфаркт.

— А чого ви припускаєте, що він помер нагло?

— Ваш службовець натякнув мені на це.

— Як саме?

— Дуже ясно, наскільки я пам'ятаю.

— Що він сказав?

— Що сказав? Мовляв, той старий або наклав на себе руки, або помер від паралічу серця. Десь так.

Знов кричуща помилка. В паперах немає жодних даних, які б свідчили проти того, що Сверд, ноки помер, довго пролежав паралізований чи непритомний.

— Ну гаразд, ви зробили розтин грудної клітки.

— Так. І майже відразу знайшла відповідь на запитання. Не залишалось ніякого сумніву, яка причина смерті.

— Самогубство?

— Звичайно.

— Як воно сталося?

— Той старий стріляв собі в серце. Куля застрягла в грудях.

— Він улучив у саме серце?

— Майже влучив. Найбільше пошкоджено аорту. Дівчина замовкла, тоді спитала, явно бажаючи його вколоти:

— Чи я висловлююсь досить ясно?

— Так.

Наступне питання Мартін Бек сформулював точніше:

— У вас великий досвід з вогнепальними ранами?

— Гадаю, що достатній. А крім того, цей випадок виявився не таким уже й складним.

Скільки за своє життя їй довелося розтинати вбитих вогнепальною зброєю? Трьох чи двох? А може, тільки одного?

Лікарка, мабуть, відчула його мовчазний сумнів, тому пояснила: [211]

— Я працювала в Йорданії під час громадянської вій ни два роки тому. Там вистачало вогнепальних ран.

— Але самогубств, напевне, було мало?

— Так, справді.

— То знайте ж: рідко— котрий самогубець цілиться і серце,— пояснив Мартін Бек.— Вони більше стріляють соб; в рот, а декотрі в скроню.

— Так, це правда. Але він далеко не перший. У курс: психології я вчила, що самогубцям властивий інстинкт цілитись у серце, а особливо тим, які романтизують самогубство. А таких чимало.

— Як ви гадаєте, скільки Сверд міг прожити з такою раною?

— Недовго. Хвилину, може, дві або три. Внутрішній крововилив був дуже широкий. Я б сказала — хвилину, і якщо й помиляюся, то не набагато. Це має якесь значення?

— Може, й не має. Але мене цікавить ще одне. Ви робили розтин двадцятого червня.

— Так, двадцятого.

— Скільки, на вашу думку, часу він уже лежав убитий?

— Гм...

— У протоколі цей пункт висвітлений нечітко,

— Не так легко відповісти на ваше питання. Може, якийсь досвідченіший патологоанатом відповів би точніше.

— А все-таки, як вам здається?

— Щонайменше два місяці, але...

— Що але?

— Все залежить від приміщення. Тепло й волога мають велике значення. Наприклад, могло бути й менше, як два місяці, коли тіло лежало в теплі. З другого боку, як я вже сказала, процес розкладу зайшов так далеко...

— А що ви скажете про вхідний канал?

— З тієї самої причини на це запитання також важко відповісти.

— Постріл зроблено впритул?

— На мій погляд, ні. Але врахуйте, що я можу помилитися.

— А який ваш погляд?

— На мій погляд, він застрілився другим способом. Адже є два найвідоміші способи етрілятися, правда ж?.

— Так, два,— відповів Мартін Бек.

— Або дуло приставляють до тіла й натискають на курок, або тримають руку з пістолетом чи якоюсь іншою зброєю на відстані, спрямовуючи її на себе. Тоді, здається, натискають на курок великим пальцем? [212]

— Авжеж. Ви вважаєте, що це був другий спосіб?

— Так. Але з усіма можливими застереженнями. Коли тіло так розклалось, важко сказати, чи постріл було зроблено впритул.

— Розумію.

— Виходить, це тільки я нічого не розумію,— сказала дівчина легковажним тоном.

— Чого ви без кінця питаєте? Хіба так страшенно важливо, як він застрілився?

— Схоже, що важливо. Сверда знайшли у квартирі, вікна й двері були замкнені зсередини. Він лежав поряд із ввімкненим електричним каміном.

— Через це тіло його так і розклалося,— пожвавішала вона. — В такому разі досить було й одного місяця.

— Справді?

— Так. І через це також важко було визначити, чи він стріляв упритул.

— Розумію,— мовив Мартін Бек.— Дякую за допомогу.

— Нема за що. Дзвоніть, коли вам буде ще щось незрозуміле.

-До побачення. Він поклав трубку.

Хвацько вона все пояснює. Скоро залишиться нез'ясова-ним тільки одне.

Але тим важче його з'ясувати.

Сверд не міг накласти на себе руки.

Адже застрілитись без зброї не так легко.

А в квартирі на Бергсгатан не знайдено ніякої зброї.

VII

Мартін Бек знову удався до телефону.

Він хотів розшукати поліцаїв з патрульної машини, яка приїздила на Бергсгатан, але жоден із них тепер не чергував. Йому довелось дзвонити в кілька місць, поки він з'ясував, що один із них пішов у відпустку, а другого викликали до суду свідком у якійсь справі.

Гунвальд Ларсон десь засідав, а Ейнар Ренн пішов кудись у службових справах.

Нарешті йому пощастило зв'язатись із службовцем, що переслав папери з дільниці до міської кримінальної поліції. Переслав еін їх аж у понеділок, двадцять сьомого, тож Мартінові Беку здалось не зайвим запитати:

— Це правда, що висновок медичної експертизи прийшов до вас ще в середу?

У голосі службовця почулася непевність. [213]

— Щиро казати, я добре не знаю. В кожному разі, я прочитав його аж, у п'ятницю.

Мартін Бек помовчав. Вія чекав якогось пояснення.

— У нашій дільниці тепер тільки половина людей,— повів той далі.— Ми насилу встигаємо зробити найневід-кладніше. А папери накопичуються. З кожним днем їх стає все більше й більше.

— Отже, до п'ятниці ніхто не читав висновку?

— Чому ж, читав начальник оперативного відділу. І в п'ятницю вранці спитав мене, в кого пістолет.

— Який пістолет?

— Той, що ним Сверд застрілився. Я не бачив ніякого пістолета, але гадаю, що його знайшов котрийсь із поліцаїв, які приїхали на виклик.

— Переді мною лежить їхній рапорт,— сказав Мартін Бек.— Якби вони 'знайшли зброю, то повинні були б написати про це в рапорті.

— Я не бачу ніяких помилок у діях нашого патруля,— почав захищатися службовець.

Боронить своїх людей, і не важко зрозуміти чому. Останнім часом поліцію критикують дедалі гостріше, стосунки з населенням погіршились, а навантаження майже подвоїлось. Через це люди масово звільняються з поліції, і, на жаль, кидають роботу, як правило, найкращі. Хоч у країні. зростає безробіття, добру заміну знайти важко. А тим, що залишились, треба триматися разом і боронити один одного.

— Може, й так,— погодився Мартін Бек.

— Хлопці зробили все, що належало. Зламавши двері і знайшовши в квартирі труп, вони викликали слідчого.

— Того Густавсона?

— Так. Він з кримінальної поліції. Це його справа робити висновки й називати в рапорті все, що, крім трупа, було помічене. Я вирішив, що вони звернули його увагу на пістолет і він забрав його.

— А потім не згадав про нього в рапорті?

— Таке часом буває,— сухо відповів службовець.

— Ось що, схоже, що в кімнаті зовсім не було зброї.

— Так, схоже, але я довідався про це аж у понеділок, коли розмовляв з Крістіансоном і Квастму. І відразу переслав усі папери на Кунгсгольмсгатан.

Та поліційна дільниця і будинок кримінальної поліції містилися в одному кварталі, і Мартін Бек дозволив собі зауважити:

— Це не так уже й далеко. [214]

— Ми тут не допустилися ніякої помилки,— заперечив службовець.

— Мене, власне, більше цікавить, що сталося з Свер-дом, аніж те, хто зробив яку помилку.

— Навіть якщо хтось і допустився помилок, то принаймні не служба охорони громадського порядку.

М'яко кажучи, натяк був прозорий, і Мартін Бек вирішив за кра.ще скінчити розмову.

— Дякую за допомогу,— сказав він.— До побачення. Наступним на проводі в нього опинився слідчий Густавсон, який справляв враження страшенно замороченого.

— Ага, та справа,-згадав він.— Так, незрозуміла історія. Але я вважаю, що таке буває.

— Що саме?

— Незрозумілі історії, загадки, яких просто не можна відгадати. Відразу видво, що дарма братися за них, краще відразу махнути рукою.

— Будьте такі ласкаві й прийдіть сюди,— сказав Мартін Бек.

— Зараз? На Вестбергу?

— Авжеж.

— На жаль, це неможливо.

— Справді? — Мартін Бек глянув на годинник.— Скажімо, о иів на четверту.

— Але я просто не...

— О пів на четверту,— ще раз сказав Мартін Бек і поклав трубку.

Він підвівся й почав ходити по кімнаті, заклавши руки за спину.

Гарний початок, нічого не скажеш. Так воно здебільшого й буває останні п'ять років, усе частіше доводиться найперше з'ясовувати, як діяла поліція. І не раз виходить, що зробити.це важче, ніж розслідувати саму справу.

Альдор Густавсон з'явився о п'ятій хвилині на п'яту.

Його прізвище нічого не казало Мартівові Беку, але обличчя було знайоме. Худорлявий брюнет років тридцяти, розхристаний і зухвалий.

Мартін Бек згадав, що інколи бачив його в кімнаті чергових стокгольмської кримінальної поліції та в інших, не таких почесних місцях.

— Сідайте, будь ласка.

Густавсон умостився в найзручніше крісло, закинув ногу на ногу й витяг сигару. Тоді запалив її і сказав:

— Марудна історія, правда? Ну, які будуть запитання? Мартін Бек хвилину помовчав, крутячи між пальцями

кулькову ручку. Тоді спитав: [215]

— Коли ви прибули на Бергсгатан?

— Увечері, десь близько десятої.

— І що ви там побачили?

— Страхіття. Великі білі хробаки. Нестерпний сморід. Один поліцай виблював у передпокої.

— Де були патрульні?

— Один вартував біля дверей, а другий сидів унизу в машині.

— Вони весь час охороняли двері?

— Казали, що весь час.

— А що ви… що ти зробив?

— Ясно що — зайшов і поглянув. Жахлива, скажу вам, картина. Але треба було глянути, ану ж якийсь злочин.

— Але ти зробив інший висновок?

— Авжеж. Усе видно як на долоні. Двері були замкнені зсередини на три чи на чотири різних замки. Хлопці насилу їх зламали. І вікно взяте на защіпку, й завіса спушена.

— Вікно у залі було взяте на защіпку?

— Ні. Вони як зайшли, то відразу його відчинили. А то там не можна було б устояти без протигаза.

— Скільки ти там пробув?

— Недовго. Лише доти, доки переконався, що кримінальній поліції там нема чого робити. Це ж було або самогубство, або природна смерть, то хай собі нею займається відділ громадського порядку.

Мартін Бек погортав папери.

— Я не бачу опису вилучених речей.

— Справді? Виходить, забули. А з другого боку, що там було вилучати? Самий мотлох. Стіл, стілець, ліжко та ще в кухні різний непотріб.

— Але ти оглянув усе?

— Аякже. Все добре оглянув, перше ніж дав дозвіл,

— На що?

— Як на що? Не розумію.

— На що ти дав дозвіл?

— Забрати тіло, а на що ж. Адже треба було зробити експертизу. Навіть якщо це самогубство, треба зробити розтин, такий порядок.

— Ти можеш підсумувати свої спостереження?

— Аякже. Що тут підсумовувати. Тіло лежало приблизно за три метри від вікна.

— Приблизно?

— Так, я не взяв із собою рулетки. Видно було, що старий пролежав місяців два, одне слово, геть розклався. В кімнаті було два стільці, стіл і ліжко. [216]

— Два стільці?

— Так.

— Ти тільки-но казав, що один.

— Справді? Ні, мабуть, таки два. Ще там була поличка зі старими газетами й книжками. А в кухні дві-три каструлі, кавник і таке інше.

— Що інше?

— Консервний ключ, ножі, виделки, відро на сміття.

— Так. А на підлозі щось лежало?

— Нічогісінько, крім трупа, звичайно. Я питав патрульних, але й вони сказали, що нічого не знайшли.

— У квартиру ще хтось заходив?

— Ні. Я питав поліцаїв, і вони сказали, що ніхто не заходив. Ніхто, крім мене і їх двох. Потім приїхали хлопці з фургоном і забрали труп у поліетиленовому мішку.

— І вже встановлено, від чого Сверд помер.

— Ну певне. Застрілився. Диво, та й годі. Куди ж він дів пукавку?

— У тебе є якесь більш-менш переконливе пояснення цьому?

— Ніякісінького. Ідіотський випадок. Загадка, якої не можна відгадати, я вже казав. Рідко, але й таке буває, хіба ні?

— А поліцаї що казали?

— Нічого. Тільки, що знайшли мертвого і що все було замкнене зсередини. Якби там була пукавка, то невже б ми її не знайшли. Та й де їй лежати, як не поряд із мерцем.

— Ти з'ясував, хто був покійний?

— Аякже. Прізвище його Сверд, так було написано на дверях. І зразу видно, що він за один.

— І що, ж він за один?

— Покидьок. Мабуть, звичайний алкоголік. Такі сйме найчастіше і накладають на себе руки, чи напиваються до смерті, чи вмирають від інфаркту абощо.

— А чогось істотнішого ти не можеш додати?

— Ні. Випадок дивний, я вже казав. Просто загадка. Я певен, що тут і ти не даси собі ради. Та й, зрештою, є справи важливіші.

— Можливо.

— Далебі є. Можна мені вшиватись?

— Постривай,— відповів Мартін Бек.

— Я сказав усе,— мовив Алдор Густавсон і розчавив сигару в попільниці.

Мартін Бек підвівся й підійшов до вікна. [217]

— Але я не все,— відповів він, стоячи спиною до відвідувача.

— А що таке?

— Зараз почуєш. Наприклад, ось що. Минулого тижня на ту квартиру їздив кримінальний експерт. Хоч більшість слідів стерті, проте він зразу помітив на килимку криваві плями, одну велику й дві малі. Ти бачив криваві плями?

— Ні. Та я їх і не шукав.

— Видно, що не шукав. А чого ж тн шукав?

— Нічого особливого. Адже все н так було ясно.

— Коли ти не помітив кривавих плям, то, мабуть, міг проглядіти й інше.

— У кожному разі, зброї там не була

— Ти роздивився, як був одягнений покійник?

— Не зовсім. Але ж вйт уже майже зогнив. Певне, в якесь ганчір'я. До того ж я не бачу, щоб це мало якесь значення.

— Але ти'зразу..визначив, що покійник був убогий і самітний. Не якась важлива особа.

— Авжеж. Коли скільки, як я, надивишся на всіляких алкоголіків та іншу голоту...

— То що?

— А те, що свою публіку я знаю.

Він, певне, навіть не здогадується, звідки походить цей вислів, подумав Мартін Бек. І вголос запитав:

— А коли б покійник посідав якесь вище становище, ти був би уважніший?

— Авжеж, тоді доводиться все враховувати. Адже й нам добре перепадає.

— Він оглянувся по кабінеті.

— Ви тут, може, й не знаєте про те, а в нас роботи по самі вуха. Не будеш бавитися в Шерлока Холмса щоразу, коли тобі трапиться мертвий волоцюга. Ти ще щось хочеш сказати?

— Так. Хочу наголосити, що ти вів цю справу вкрай недбало.

— Що?

Густавсон підвівся. Видно, він аж тепер похопився, що Мартін Бек гари своєму становищі міг добре зіпсувати йому кар'єру.

— Стривай,— промурмотів він,— це тільки тому, що я не помітив кривавих плям і не знайшов зброї, якої там не було?

— Ці недогляди ще не найгірше,— відповів Мартін Бек,— хоч їх також не можна вибачити. Але ти, наприклад, подзвонив судовому лікареві й дав їй вказівки, які; [218] грунтувались на упереджених і хибних міркуваннях. Крім того, ти навіяв поліцаям думку, що це справа

проста, мовляв, досить тобі ввійти до кімнати, скинути на неї оком, і. все стане зрозумілим. Ти сказав їм, що не треба викликати ніяких експертів, і звелів забрати тіло, навіть не подбавши, щоб були зроблені знімки,

— Господи боже,— сказав Густавсон,— таж —старий наклав на себе руки.

Мартін Бек обернувся і мовчки глянув на нього.

— Ці... ці докори — офіційна догана?

— Так, сувора догана. До побачення.

— Стривай, нащо ж так відразу, я можу все виправити...

Мартін Бек похитав головою. Густавсон рушив до виходу. Вш був занепокоєний, та не встигли зачинитись за ним двері, як Мартін Бек почув його слова:

— Старий чорт.

Звичайно, Альдорові Густавсону яе місце в кримінальній поліції і взагалі в поліції. Вія нездарний, зарозумілий, високої думки про себе, а сам нічого не тямить у своїй роботі.

Раніше в кримінальну поліцію набирали найкращих працівників. Та й тепер, певне, намагаються дотримуватись тієї самої засади. Якщо таку людяну порахували за гідну. . посади криміналіста два роки тому, то що буде далі?

Гаразд, перший робочий день закінчився. Завтра він піде до_тієї замкненої квартири і —погляне сам на неї.

А що він робитиме ввечері? Щось попоїсть, потім посидить і погортає книжки, які, на його думку, треба прочитати. Потім лежатиме самітний у ліжку й чекатиме, коли до нього прийде сон.

У своїй власній замкненій кімнаті.

VIII

Ейнар Ренн любив свіже повітря, він і в поліцію пішов тему, що там доводиться багато рухатись і бувати надворі. Та роки й дедалі вище службове становище все більше прив'язували його до письмового столу, а на свіжому повітрі, якщо повітря в Стокгольмі можна назвати свіжим, він бував-рідше й рідше. Для нього стало життєвою потребою проводити щорічну відпустку у своїх рідних диких горах на півночі. Стокгольма він, властиво, не любив і вже в сорок п'ять років почав мріяти про те, як піде на пенсію і назавжди повернеться в Ар'єплуг. [219]

— Наближалася чергова відпустка, і він побоювався, щоб його не попросили відкласти відпочинок, поки не буде розслідувана справа з пограбуванням банку.

І, щоб якось прискорити розслідування, він у понеділок увечері замість їхати додому у Велінгбю, де на нього чекала дружина, надумав податися в Сулентуну й побалакати з одним свідком.

Він не тільки добровільно викликався відвідати свідка, якого за всіма правилами можна було викликати до себе, але й так радо взявся за це, що Гунвальд Ларсон, не здогадуючись про його егоїстичні міркування, спитав, чи, він, бува, не посварився з Ундою.

— Так, не посварився,— відповів Ренн на свій особливий лад.

Ренн мав відвідати того тридцятидвохрічного робітника-металіста, який уже давав свідчення Гунвальдові Ларсону про те, що він бачив біля банку на Горнсгатан.

Звати його було Стен Шегрен, він жив самотою у типовому будиночку на Сонгарвеєн. Він саме поливав кущ троянд у квітнику біля будиночка, коли Ренн вийшов з машини. Відставивши лійку, він кинувся до хвіртки, відчинив її, витер руку об штани, перше ніж подати її, тоді рушив попереду на ґанок і притримав двері, щоб Ренн зайшов.

Будиночок був маленький, унизу — кухня, передпокій і всього лише одна кімната. Двері до неї були прочинені, і Ренн побачив там самі голі стіни. Господар перехопив його погляд.

— Я недавно розлучився з дружиною,— пояснив він.— Вона забрала частину меблів, тому тут не вельми затишно. Ходімо краще нагору.

Нагорі була досить велика кімната з каміном, перед яким стояв низенький білий столик і кілька різних крісел. Ренн сів, а господар стоячи спитав:

— Щось вип'єте? Я можу заварити кави, а ще в холодильнику, мабуть, є трохи пива.

— Дякую,— відповів Ренн,— я питиму те, що й ви.

— Тоді я принесу пиво,— сказав господар.

Він побіг сходами вниз і задзеленчав посудом у кухні.

Ренн озирнувся по кімнаті. Меблів виявилось небагато, зате була стереофонічна система й чимало книжок. У кошику біля каміна лежало повно газет і журналів: "Дагенс Нюгетер", "Ві", "Ню даг", "Металарбетарен".

Стен Шегрен повернувся зі склянками та двома баночками пива й поставив їх на білий столик. Він був худий жилавий чол'овік із світлим, рудавим, густим волоссям, як [220] відзначив Ренн, нормальної довжини. Обличчя в ластовинні, весела, відверта усмішка. Він відчинив баночки, налив пива в склянки, сів напроти Ренна, підняв свою склянку за його здоров'я й випив. Ренн ковтнув пива і сказав:

— Я хотів би почути, що ви бачили в п'ятницю на Горнсгатан. Найкраще не відкладати, поки згадка про це не надто потьмяніла.

"Здається, Вийшло гладенько",— вдоволено подумав він. Господар кивнув головою і відставив склянку.

— Якби ж я був знав, що це пограбування і вбивство, то я докладніше приглянувся б і до тієї дівчини, й до хлопців у машині.

— У кожному, разі, ви поки що наш найкращий свідок,— заохотив його Ренн.— Отже, ви йшли повз банк. А в який бік?

— Я йшов від Слюссена в бік Рінгсвеєн. А та дівчина вискочила з-за моєї спини, турнула мене з поспіху й побігла далі.

— Ви могли б її описати?

— Боюся, що не дуже. Я бачив її тільки зі спини й на коротку мить збоку, як вона сідала в машину. Десь сантиметрів на десять нижча за мене. Мій зріст метр сімдесят вісім. Вік її важко визначити точно, але мені здається, що їй не менше як двадцять п'ять і не більше як тридцять п'ять, десь близько тридцяти років. Вбрана вона була в джинси, такі собі звичайні, сині, і в блакитну блузку чи сорочку навипуск. На взуття я не звернув уваги, але на голові в неї був капелюх, також із джинсової матерії, з широкими крисами. Коси в неї були русяві, рівні й до міри довгі, не такі, як тепер носять багато дівчат. Словом, середньої

довжини. На плечі висіла сумка, зелена, американського військового фасону.

Господар витяг з нагрудної кишені спортивної сорочки пачку сигарет, простяг її Реннові, але той похитав головою і спитав:

— Ви не помітили, вона щось несла в руках? Господар підвівся, узяв з каміна сірники й прикурив сигарету.

— Ні, я не певен. Але, може, й несла щось.

— А сама вона яка: худа чи гладка?

— Я сказав би, до міри. В кожному разі, не дуже худа, але й не гладка. Загалом нормальна.

— Отже, обличчя її ви не бачили?

— Бачив тільки на мить, коли вона сідала в машину. Але ж його трохи затуляв капелюх, а трохи великі темні окуляри. [221]

— Ви б її впізнали, якби знов побачили?

— Мабуть, з обличчя ні. І, мабуть, не впізнав би, коли б побачив в іншому одязі, наприклад, у сукні.

Ренн задумливо ковтнув пива, потім спитав:

— Ви цілком певні, що то була жінка?

Господар— вражено глянув на нього, насупився й нерішуче сказав:

— Ну, я вважав, що то жінка. Але тепер... тепер уже не певен. Просто з першого погляду я сприйняв її як дівчину, адже, як правило, завжди відчуваєш, чи перед тобою дівчина, чи хлопець, хоч би й на вигляд вони були однакові. Я вже не можу заприсягтися вам, що то дівчина, наприклад, я не помітив, які в неї були груди.

Він замовк, глянув на Ренна крізь тютюновий дим, тоді повів далі, ніби роздумуючи:

— Так, ваша правда. Чому неодмінно дівчина, міг бути й хлопець. Та й легше повірити в таке, я ще ніколи не чув, щоб дівчата грабували банк і вбивали людей.

— Отже, ви вважаєте, що то міг бути й хлопець? — спитав Ренн.

— Так, після того, як ви звернули мою увагу на це. Авжеж, то мав бути хлопець.

— Ну, а решта двоє? Ви можете їх описати? І машину?

Шегрен востаннє затягнувся сигаретою і кинув її в камін, де вже було чимало недокурків і обпалених сірників.

— Машина була "рено-шістнадцять", це я добре роздивився,— сказав він.— Світло-сіра чи бежева, не знаю, як називається колір, одне слово, майже біла. Цілого номера я не запам'ятав, але пригадую літеру "А" й дві трійки. Може, їх було й три, принаймні не менше, як дві, вони стояли поряд, десь посередині.

— Ви певні, що саме "А"?— спитав Ренн.— Може, "АА", або, наприклад, "АБ"?

— Ні, тільки "А", я добре пам'ятаю. В мене чудова зорова пам'ять.

— Це дуже добре,— сказав Ренн.— Якби в нас були всі такі очевидці.

— Атож. I am a camera. Ви читали? Ішервуда.

— Ні,— відповів Ренн.

Він не сказав, що бачив фільм із такою назвою. Пішов у кіно тільки задля своєї улюбленої акторки Джулії Гар-ріс, але нічого не знав про Ішервуда й про те, що фільм знятий за романом.

— Але фільм ви, звичайно, бачили? — повів далі господар.— Так завжди буває з добрими книжками, коли їх [222] екранізують. Люди подивляться фільм і вже не хочуть братися до книжки. Та цей фільм класний, тільки назва безглузда: "Шалені ночі в Берліні". Правда?

— Авжеж.— Ренн був певен,'що фільм називався "Я — фотоапарат". — Безглузда назва.

Почало смеркати. Шегрен підвівся і ввімкнув торшер за тим кріслом, де сидів Ренн. Коли він знов сів, Ренн сказав:

— Ну,.то підемо далі. Ви мали описати чоловіків у машині.

— Так. А втім, у машині сидів тільки один, коли я їх помітив.

— А другий?

— Другий стояв на тротуарі й тримав напоготові прочинені задні дверці. Великий, вищий за мене, й кремезний. Не гладкий, але міцної будови і на вигляд дужий. Десь мого віку, тобто між тридцятьма й тридцятьма п'ятьма роками, кучерявий, як той актор, Гарпо Маркс, тільки темніший, волосся попелясте. Штани чорні, вгорі тісні, а внизу ширші, сорочка з якоїсь темної блискучої матерії, на грудях розстебнута,

і на шиї, здається мені, ланцюжок з якоюсь срібною цяцькою. Пика засмагла чи, може, взагалі червона. Коли та дівка, якщо то дівка, надбігла, він розчахнув дверці, щоб вона могла вскочити; тоді захряснув їх, сам сів спереду, і машина швидко рвонула з місця.

— У який бік? — спитав Рейн.

— Вона розвернулася на вулиці й помчала на Ма-ріїнську площу.

— Ага,— сказав Ренн.— А той другий?

— Другий сидів за кермом, тому я його добре не розглядів. Але. він був молодший, мав десь років двадцять п'ять, хіба, може, трохи більше. І дуже худий та блідий. Біла теніска, а руки тоненькі, мов сірники. Волосся чорне, досить довге й на вигляд брудне. Якесь масне, злипле. Він також був у темних окулярах, і тепер я згадав, що на лівому зап'ястку в нього виднів широкий чорний ремінець годинника.

Шегрен відкинувся на спинку крісла зі склянкою в руках.

— Оце, здається, й усе, що я пам'ятаю,-сказав він.— А може, щось забув?

— Не знаю,— відповів Ренн.— Коли ще щось згадаєте, то повідомте нас. Ви найближчим часом будете вдома?

— На жаль, так,— сказав Шегрен.— Взагалі-то, в мене тепер відпустка, але нема грошей, щоб кудись поїхати. Буду толопкатися вдома. [223]

Ренн допив своє пиво й підвівся.

— От і добре,— сказав він.— Може, нам ще потрібна буде ваша допомога.

Шегрен також підвівся, і вони спустилися вниз.

— Що, мені знов доведеться розповідати? — спитав він.— Чи не краще було б записати все на магнітофоні?

Він відчинив двері, і Ренн вийшов на ґанок.

— Ні, думаю, що ви швидше можете знадобитись нам, щоб упізнати тих типів, коли ми їх спіймаємо. Або ми запросимо вас проглянути деякі фотографії.

Вони потиснули один одному руку, і Ренн додав:

— Одне слово, побачимо. Може, й не доведеться більше турбувати вас. Дякую за пиво.

— Ну що ви. Коли треба, я радо допоможу вам. Поки Ренн ішов до машини, Стен Шегрен стояв нї ґанку, й привітно махав йому рукою.

IX

Коли не рахувати службових собак, то професійні бор-'ці зі злочинністю рідко бувають не такі, як усі люди. І навіть під час важливих і відповідальних завдань часто буває, що вони виявляють звичайні людські почуття. Наприклад, хвилюються й переживають, коли збираються переглядати найважливіші матеріали слідства.

Члени спецгрупи для боротьби а банковими грабіжниками не були винятком. І вони, і високі гості, яких ніхто не кликав, сиділи затамувавши подих. Світло в приміщенні було пригашене, і всі дивилися

на чотирикутний екран, ' на якому ось-ось мали з'явитися кадри пограбування банку на Горнсгатан. Зараз вони на власні очі побачать збройний напад на банк, убивство й ту особу, яку невсипуща й вельми винахідлива вечірня преса встигла охрестити "смертельною секс-бомбою" і "русявою красунею в темних окулярах та з пістолетом". Такі епітети свідчили, що репортери, не маючи власної фантазії, черпали натхнення в інших авторів, які, своєю чергою, прикрашують те, про що пишуть, одне слово, бездумно граються словами.

Попередня "секс-бомба", ув'язнена за пограбування банку, була плоскостопа сорокап'ятирічна особа в прищах, яка, за вірогідними даними, мала вісімдесят сім кілограмів ваги і подвійне підборіддя. Але навіть після того, як вона на суді впустила на підлогу свої вставні зуби, преса й далі змальовувала її вигляд у ліричних тонах, і в довірливого читача назавжди склалося враження, що на лаву підсудних [224] сіла красуня з, осяйними очима, чи fo стюардеса американської компанії, чи претендентка на звання "Міс Уні-версум".

Так уже повелося, що на сторінках вечірніх газет жінки, причетні до великих злочинів, неодмінно мали вигляд кінозірок.

Кадри з пограбуванням проглянули б уже давно, але, як завжди, заїла касета, і працівникам лабораторії довелось добре поморочитись, щоб не зіпсувати плівки. Кінець кінцем технікам пощастило витягти плівку і проявити її, не подряпавши перфорації.

Колір позитива свідчив, що витримку було взято добру, і взагалі, на думку техніків, плівка вийшла дуже вдала.

— Цікаво, що нам покажуть. Якби щось про Каченятко,— сказав Гунвальд Ларсон.

— Про Рожеву Пантеру цікавіше,— озвався Кольберг.

— Дехто волів би "З'їзд у Нюрнберзі",— докинув Гунвальд Ларсон.

Вони сиділи спереду й розмовляли голосно, але позад них панувала глибока тиша. Високі особи на чолі з начальником поліційного управління і членом колегії Мальмом мовчали, і Кольберг намагався уявити собі, про що вони думають.

Певне, зважують, як би прищикнути хвоста надто непокірним підлеглим. А може, вертаються думками де того часу, коли ще скрізь був лад і делегати шведської поліції безстрашно голосували за юбрання Гейдріха президентом Інтерполу. Згадують про те, наскільки кращі були справи хоча б рік тому, коли ще ніхто не зважувався сумніватись, що доцільно знов доручити підготовку поліції реакціонерам із збройних сил.

Тільки Бульдозер Ульсон, слухаючи їх, хихотів.

Кольберг і Гунвальд Ларсон раніше не вельми полюбляли один одного. Але останніми роками вони багато чого пережили разом, і стосунки їхні змінилися. Не те щоб . вони стали друзями чи котромусь із них спадало на думку спілкуватися поза службою, проте все частіше виходило так, що й думки, і настрій у них були однакові. А тут, у спецгрупі, вони тим більше відчували себе спільниками.

Технічні приготування скінчилися.

Зала тремтіла від стримуваного напруження.

— Ну, зараз побачимо,— захоплено мовив Бульдозер Ульсон.— Коли кадри й справді такі вдалі, як нас запевняють, ми сьогодні ж таки ввечері покажемо їх у "Новинах дня" по телебаченню і відразу накриємо всю зграю. [225]

— Побачити стрункі ніжки теж непогано,— взявся де свого Гунвальд Ларсон.

— Або шведський стриптиз,-докинув Кольберг — Уяви собі, я ще зроду не бачив порнографічного фільму Дівчина Луїза, сімнадцять років, роздягається абощо.

— Цитьте ви нарешті! — гримнув на них начальний управління.

Пішли кадри. Чіткість чудова, жоден із присутніх ніколи ще не бачив таких. Здебільшого під час переглядів на екрані мивотіли якісь невиразні шлями — чи то галушки, чи розбиті яйця. Але цього разу зображення були на диво чіткі.

Кінокамера —була прилаштована так хитро, що захоплювала касу, і завдяки високочутливій плівці було добре видно особу, яка стояла перед прилавком.

Спершу, звичайно, там ніхто не стояв. Але через півхвилини в кадр увійшов чоловік, зупинився, поглянув праворуч, тоді ліворуч. І нарешті звернувся просто в об'єктив, наче для того, щоб його зняли ще й анфас.

Навіть його одяг було чітко видно: замшева куртка, стильна сорочка з виложистим коміром.

Вольове суворе обличчя, зачесаний назад русявий чуб і невдоволений погляд з-під кущуватих світлих брів. Чоловік звів велику волохату руку, висмикнув з ніздрі волосину й почав її уважно роздивлятися.

Усі відразу впізнали, хто це.

Гунвальд Ларсон.

Спалахнуло світло.

Спецгрупа сиділа мовчки.

Нарешті озвався начальник управління:

— Про це нікому жодного слова.

Звичайно, аякже. Ніхто не повинен проговоритися. Мальм і собі крикнув пронизливим голосом:

— Нікому жодного слова! Ви відповідаєте за це. Кольберг зареготав.

— Як так могло вийти? — спитав Бульдозер Ульсон. Видно було, що навіть він трохи спантеличений.

— Та...— затнувся кіномеханік,— з технічного боку неважко пояснити це. Заїло спуск, і камера почала працювати пізніше, ніж було потрібно. Що вдієш, делікатна штука.

— Якщо бодай слово проникне в пресу,— знов загримів начальник управління,— то...

— ...міністерству доведеться знов замовляти новий шнур до телефону,— докінчив Гунвальд Ларсон.

— Як же ж вона гарно замаскувалася! — захоплено мовив Кольберг. [226]

Начальник управління кинувся до дверей. Мальм подріботів за ним.

Кольберг закашлявся від сміху.

— Ну що-ти скажеш,— забідкався Бульдозер Ульсон.

— По-моєму, фільм дуже добрий,— скромно мовив Гунвальд Ларсон.

X

Кольберг відкашлявся й пильно глянув на того, хто тимчасово став його начальником.

Бульдозер Ульсон був —рушійною силою спецгрупй. Він просто любив банкові пограбування і останніми роками, коли ці пограбування почастішали, аж розцвів. Він був генератором ідей і енергії, міг працювати цілими тижнями по вісімнадцять годин, не нарікаючи, не занепадаючи духом і не виявляючи бодай сліду втоми. Іноді його вкрай запрацьовані підлеглі міркували, чи, бува, не сам він директор славетного акціонерного товариства "Шведські злочини".

Бульдозер Ульсон, видно, вважав працю поліції найприємнішою і найцікавішою з усіх.

Напевне, тодяу, що сам не був поліцаєм.

Бульдозер Ульсон працював у прокуратурі й відповідав за розслідування збройних нападів,на банки, яких ставало дедалі більше. Деякі з тих злочинів були викриті, хоч і не до кінця, декого з більш-менш винних ув'язнювали, та напади все частішали, їх ставалося по кілька на тиждень, і всім було ясно, що багато з них якось пов'язані між собою, хоч ніхто не міг сказати, як саме.

Нападали, звичайно, не тільки на банки. Приватних осіб грабували куди частіше, щогодини хтось ставав жертвою напасників на вулиці, на площі, в крамниці, в метро чи навіть удома, на квартирі, де тільки їм щастило, але нападам на банки приділяли найбільше уваги. Важитись на банк було те саме, що підкопуватись під підвалини суспільства.

Система державного управління в кожній царині засвідчувала свою неспроможність, і тільки, з великим перебільшенням можна було назвати її здатною на дії. А поліція не отримала б і такої оцінки. За останні два роки в самому Стокгольмі відкладено розгляд двохсот двадцяти тисяч правопорушень через безсилля поліції, а з тяжких злочинів, щастило викрити лише десь кожен четвертий — а скільки їх узагалі не дійшло до поліції. [227]

У такому становищі вищі службовці тільки хитали головами і вдавали спантеличених. Віддавна ввійшло в звичку спихати вину один на одного, але тепер уже не було на кого її спихати й не знаходилось жодної путньої пропозиції. Щоправда, хтось був запропонував заборонити людям пити пиво. Та коли зважили, що шведи в порівнянні з іншими народами п'ють його дуже помірно, то неважко збагнути, якими далекими від дійсності часом бувають міркування вищих службовців, якщо їх взагалі можна назвати міркуваннями.

Та одне не викликало сумніву: поліція великою мірою була винна сама. Після реформи 1965 року, коли всі відділи поліції централізовано й зібрано під одним ковпаком, зразу ж виявилося, що ковпак сидить не на тій голові.

Багатьох дослідників і соціологів давно вже цікавило питання, яких засад дотримується у своїй діяльності цен-. тральне поліційне управління. Звичайно, це питання лишилося без відповіді: керуючись принципом, що ніякі таємниці не повинні виходити за межі установ поліції, її найвищий начальник взагалі не відповідав на жодні питання. Натомість він з великим запалом виголошував промови, які здебільшого були нецікаві навіть з погляду риторики.

Кілька років тому хтось із поліційних чинів вигадав простий, але не зовсім зрозумілий метод подавати статистику злочинності, так, що, цілком бездоганна формально, вона не віддавала справжнього стану речей. Почалося з того, що у верхах вирішили зробити поліцію монолітнішою і боєздатнішою, краще спорядити її технікою і зокрема

зброєю. Щоб отримати на це кошти, довелось перебільшувати небезпеки, на які наражалась поліція. Оскільки ж слова мало кого переконували, лишилась одна рада: підробляти статистику.

Дуже посприяли цьому політичні демонстрації другої половини шістдесятих років. Демонстранти виступали за мир, а їх розганяли силоміць. Вони майже ніколи не мали іншої зброї, крім плакатів і віри в свою слушність, а їх зустрічали сльозоточивим газом, водометами й гумовими кийками. Майже кожна антивоєнна демонстрація закінчувалась заколотом і бійкою. Тих, хто пробував оборонятись, поліція била й ув'язнювала. Потім їх притягали до відповідальності "за напад на представників влади" або "за злісний опір", і незалежно від того, віддавали їх до суду чи ні, всі ці випадки зараховували в статистику. Цей метод діяв бездоганно. Щоразу, коли на демонстрантів нацьковували сотню чи дві поліцаїв, кількість "нападів на охоронців ладу" різко зростала. [228]

Поліцію заохочували тримати всіх.у залізному кулаці, і багато службовців за кожної нагоди цим користалися. Адже дуже ймовірно, що коли ти вдариш гумовим кийком п'яницю, він дасть тобі здачі. Проста наука, її кожному легко засвоїти.

Ця тактика дала наслідки. Поліцію озброїли до зубів. На діло, з яким раніше давав собі раду один чоловік, озброєний простим олівцем і дещицею здорового глузду, тепер посилали повний автобус поліцаїв з автоматами і в броньованих жилетах.

Щоправда, кінець кінцем усе обернулось не так, як задумало керівництво. Насильство викликає не тільки неприязнь і ненависть, воно породжує тривогу і страх.

Дійшло до того, що люди справді почали боятися одні одних. Стокгольм став/містом з десятками тисяч наляканих мешканців, а налякана людина небезпечна.

З шестисот поліцаїв, що раптом кинули службу, багато, власне, звільнились тому, що їм було страшно. Хоч, як уже мовилося, їх озброїли до зубів, вони не зважувались виходити з патрульних машин.

Звичайно, декотрі з них кинули Стокгольм з іншої причини, наприклад, їм остогидло місто або несила було робити те, що їм наказували.

Одне слово, новий курс зазнав краху. Глибші його причини губилися в темряві. Дехто в тій темряві впізнавав коричневі відтінки.

Можна знайти й інші приклади маніпуляцій зі статистикою, і частина з них свідчить про глибокий цинізм. Рік тому покладено край махінаціям з чеками. Одні виписували чеки, забуваючи, скільки на їхніх рахунках грошей, інші привласнювали чужі бланки, і кількість таких невикритих злочинів кидала тінь на органи влади, спонукаючи їх ужити якихось заходів. Центральне поліційне управління запропонувало крамницям не брати за товар чеків. Усім було ясно, до чого це призведе: коли людям доведеться носити з собою більші суми грошей, почастішають грабунки на вулицях і площах. Так воно й вийшло. Зате махінації з чеками припинились, і поліція змогла похвалитися сумнівним успіхом. А те, щр на десятки людей у місті нападали грабіжники, було вже не таким важливим. Навіть краще: з'явився ще один привід вимагати поповнення поліції добре озброєними кадрами.

От тільки питання: звідки взяти ті кадри?

Офіційна статистика за перше півріччя прозвучала, мов тріумфальні фанфари: злочинність спала на два відсотки, хоч усе свідчило про те, що вона зросла, і неабияк. Пояснення [229] було просте: менше людей у поліції, менше викритих злочинів. Крім того, кожну махінацію з чеком раніше зараховували до злочинів, а тепер їх не стало.

Коли політичній поліції заборонили підслуховувати телефонні розмови громадян, теоретики з центрального по-ліційного управління знов кинулись на допомогу. Залякавши ріксдаг можливими катастрофами, вони спонукали його прийняти закон, що дозволяв таємне підслуховування телефонних розмов для боротьби з наркотиками. Після цього торгівля наркотиками розцвіла ще буйніше, зате антикому-ністи могли спокійно підслуховувати, що їм треба.

Не вельми приємно служити .в поліції, думав Ленарт Кольберг.

Що робити, коли твоя організація загниває в тебе перед очима? Коли чуєш, як за стіною шурхотять щури фашизму? А ти ж віддав цій організації все своє свідоме життя.

Що робити?

Сказати все, що думаєш,— вилетиш геть.

Нічого це не дасть.

Повинні бути якісь дійовіші засоби.

Він не сам. Напевне є більше службовців, що думають так, як він, але хто саме і скільки їх?

Бульдозера Ульсона не мучили такі проблеми.

Він вважав, що життя — весела розвага, і все в ньому Зрозуміле.

— Одного я не можу збагнути,— мовив він.

— Справді? — мовив Гунвальд Ларсон.— А чого?

— Куди ділась машина? Адже сигналізація була справна, правда ж?

— Наче, так.

— Отже, через п'ять хвилин мости було взято на контроль.

Седермальм — острів, до нього веде шість мостів. А спецгрупа давно вже опрацювала докладні інструкції, як найшвидше заблокувати центральні райони Стокгольма.

— Так,— мовив Гунвальд Ларсон,— я питав у службі охорони громадсвкого порядку. Начебто цього разу механізм не заїло.

— А що за тачка? — спитав Кольберг. Він ще не ознайомився з подробицями.

— "Рено-шістнадцять", ясно-сірий чи бежевий. У номерному знакові літера "А" і дві трійки. Звичайно, номер фальшивий,— мовив Гунвальд Ларсон.

— Можливо. Але я ще ніколи не чув, щоб дорогою з Марийської площі до Слюсеена можна було перефарбувати машину. А якщо вони поміняли її... [230]

— То?..

— Де ділась перша?

Бульдозер Ульсон — невисокий, досить гладкий, рум'яний чоловік років за сорок — швидко ходив по кімнаті й ляскав себе долонею по лобі. Він весь час рухався, не давав спочинку ні ногам, ні голові. Тепер він говорив сам до себе:

— Вони заганяють машину в якийсь гараж поблизу станції метро або автобусної зупинки. Тоді один тікає зі здобиччю, а другий міняє номер і також ушивається. В суботу з'являється механік і перефарбовує кузов. А вчора вранці вже можна було переганяти тачку в інше місце.

Але...

— Але що? — спитав Кольберг.

— Мої люди перевіряли кожен "рено", який виїздив із Седермальма до години ночі.

— Отже, машина або вибралася першого ж дня, або ще й досі на острові,— зробив висновок Кольберг.

Гунвальд Ларсон мовчав. Він гидливо вивчав Бульдозерів одяг. Пом'ятий блакитний костюм, рожева, мов порося, сорочка й широка краватка з великими квітками. Чорні шкарпетки, брунатні гостроносі стебновані черевики, що давно не бачили щітки.

— А про якого це ти механіка згадав?

— Вони самі ніколи не морочаться з машинами, наймають чоловіка, що приганяє її в домовлене місце, а потім забирає. Часто навіть з іншого міста, наприклад, з Мальме чи з Ґетеборга. Щодо транспорту вони завжди дуже обережні.

— Вони? Хто? — здивовано спитав Кольберг.

— Звичайно, Мальмстрем і Мурен.

— А хто це такі?

Бульдозер Ульсон вражено глянув на нього, але зразу ж похопився:

— Ай справді. Ти ж у нас новий. Мальмстрем і Мурен — два найспритяіших грабіжники банків. Уже чотири місяці на волі, і це їхня четверта операція за той час. Вони втекли з Кумли наприкінці лютого.

— Але ж кажуть, що з Кумли неможливо втекти,— мовив Кольберг.

— Мальмстрем і Мурен не тікали. їх відпустили додому на суботу й неділю. І вони, певна річ, не повернулися. За нашими відомостями, до кінця квітня вони сиділи тихо. Мабуть, відпочивали десь на Канарських островах чи в Гамбії. Узяли двотижневі туристські путівки, і гайда.

— А потім? [231]

— Потім почали опоряджуватись. Зброєю і всім іншим Звичайно вони добувають її в Іспанії або в Італії.

— Але ж у п'ятницю банк пограбувала жінка,— мовні Кольберг.

— Це маскування,— повчально сказав Бульдозер Уль сон.— Русява перука й накладні груди. Можу закластися що тут без них не обійшлося. Більше ніхто нездатен на таке нахабство. Ставка на несподіваність — спритно! Розу: мієш, яка цікава справа? Аж жижки тремтять. Це все одно, що...

— ...зіграти з гросмейстером партію в шахи листовно,— втомлено докінчив Гунвальд Лареон.— До речі, про гросмейстерів: не забудь, що Мальмстрем і Мурен великі й дужі, мов бики. Вага дев'яносто п'ять кілограмів, черевики сорок шостий розмір, а долоні як лопати. В Мурена об'єм грудей сто вісімнадцять, на п'ятнадцять сантиметрів більше, як було в Аніти Екберг у її найкращу пору. Мені важко уявити його в сукні і з накладними грудьми.

— Між іншим, та жінка, здається, була в штанях? — спитав Кольберг. — І невисока?

— Звичайно, вони послали когось іншого,— впевнено відповів Бульдозер Ульсон.— Це один із їхніх способів.

Він підбіг до столу і схопив якийсь папір.

— Скільки тепер у них грошей? — сказав він сам до себе.— П'ятдесят тисяч загребли в Буросі, сорок тисяч у Гюбенгені, двадцять шість у Мерсті й Оце знов дев'яносто. Отже, всього двісті з гаком. Скоро підуть.

— Куди? — спитав Кольберг.

— По великий шмат. Удар з великої літери. Все попереднє— підготовка, іцоб було чим фінансувати головну операцію. А тепер торохне грім, аж луна піде, довго не доведеться чекати, ось побачите.

Він знов забігав по кімнаті в радісному піднесенні.

— Але де, панове? Де? Зараз, зараз прикинемо. Якби я був Вернером Русом, то який би зробив хід? Звідки напав би на короля? А ви як повели б атаку? І коли?

— Хто, в біса, той Вернер Рус? — спитав Кольберг.

— Буфетник, працює в авіакомпанії,— пояснив Гунвальд Ларсон.

— Насамперед він злочинець! — вигукнув Бульдозер Ульсон.— По-своєму геній. Без нього Мальмстрем і Мурен — просто пішаки. Всю розумову працю виконує він. Без нього багато злодіїв не мали б роботи. А сам він — король злочинного світу! У своїй царині професор...

— Не кричи так,— мовив Гунвальд Ларсон,— ти не в суді на засіданні. [232]

— Ми його схопимо,— сказав Бульдозер Ульсон таким гоном, ніби йому сяйнула геніальна думка.— Негайно ж заарештуємо його.

— А завтра випустимо,-сказав Гунвальд Ларсон.

— Нічого. Це буде несподіванка. Може, вона його спантеличить.

— Ти так гадаєш? Цього року його вже ув'язнювали чотири рази.

— Байдуже,— мовив Бульдозер Ульсон і кинувся до дверей.

Власне, його звали Стеном, але цього ім'я ніхто не пам'ятав, крім хіба дружини,— зате вона, мабуть, забула, який він на вигляд.

— Видно, я багато чого не розумію,— поскаржився Кольберг.

— Щодо Руса, то Бульдозер, можливо, й правду каже,— мовив Гунвальд Ларсон.— Спритний чорт, і завжди —має алібі. Фантастичне алібі. Коли щось стається, він у Сінгапурі, або в Сан-Франціско, або в Токіо.

— Але звідки Бульдозер знає, що й за цим пограбуванням стоять Мальмстрем і Мурен?

— Мабуть, якесь шосте чуття.— Гунвальд Ларсон здвигнув плечима й додав: — Ти мені скажи інше. Мальмстрем і Мурен — явні гангстери. їх затримували безліч разів, хоч вони завжди викручувались. Та нарешті таки опинилися в Кумлі. І що ж? їх відпускають на неділю додому.

— Не можна ж вічно тримати людей замкненими наодинці з телевізором.

— Правда, що не можна,— погодився Гунвальд Ларсон. Вони помовчали.

Обидва думали про те саме.'Держава вгатила мільйони грошей у в'язницю Кумла, її устатковано всім можливим і неможливим, щоб навіть фізично ізолювати правопорушників від суспільства. Чужоземні знавці таких закладів казали, що, мабуть, жодна в'язниця в світі так не вбиває в людині всього людського, так не нівелює її особистості, як камери Кумли. Те, що в матрацах не було блощиць, а в їжі черв'яків, не могло замінити цілковиту відсутність людських контактів.

— До речі, те вбивство на Горнсгатан...— почав Кольберг.

— То не вбивство, а швидше нещасний випадок. Вона вистрілила несамохіть. Може, навіть не знала, чи пістолет заряджений.

— Ти певен, що то була дівчина? [233]

— Так.

— Аякже тоді з тими балачками про Мальмстрема й Мурена?

— Як — узяли та й послали дівку.

— А відбитки пальців є? Вона ж, здається мені, була без рукавичок.

— Є. На ручці дверей. Але хтось із банкових працівників узявся за ту ручку раніше, ніж ми їх. зняли. І все стер.

— Балістичну експертизу вже зроблено?

— Авжеж. Експерти мали і кулю, й гільзу. Вони вважають, що стріляла вона сорок п'ятим калібром. Найімовірніше, "ламою".

— Нічогенький калібр, а надто для дівчини.

— Так. Бульдозер каже, що це також свідчить про ту зграю — Мальмстрема, Мурена й Руса. Вони полюбляють користуватися великим калібром, щоб нагнати страху. Але...

— Але що?

— Мальмстрем і Мурен не стріляють у людей. Принаймні досі ніколи не стріляли. Доля хтось їм заважає, вистрілять у стелю, і все стає на місце.

— То який сенс арештовувати того Руса?

— Хтозна, може, Бульдозер міркує так: коли Рус, як завжди, має бездоганне алібі, коли, наприклад, у п'ятницю він був у Йокогамі, то ми гарантовані, що це він запланував пограбування. І навпаки, коли він був у Стокгольмі, то є підстави сумніватись у його причетності до цього злочину.

— А як поводяться сам Рус? Не зчиняє бучі?

— Ніколи. Він не заперечує, що Мальмстрем' і Мурен його давні приятелі, і шкодує, що вони ступили на криву стежку. Ортаниього разу навіть спитав, чи не міг би він якось допомогти своїм друзякам. — Випадково лри цьому був Мальм і мало не лопнув з люті.

— А Ульсон?

— Бульдозер тільки зареготав. Мовляв, спритний хід.

— На що ж він розраховує?

— Хіба ти не чув — чекає другого ходу. Вважає, що Рус планує для Мальмстрема й Мурена великий напад, видно, вони хочуть загребти стільки грошей, щоб потім виїхати за кордон і довіку жити на ренту.

— І неодмінно пограбують банк?

— На інші пограбування, крім банкових, Бульдозерові начхати,— сказав Гунвальд Ларсон.— Мабуть, має такий наказ. [234]

— А свідок що?

— Ейнарів?

— Так.

— Нині вранці був тут, переглядав фотографії. Нікого не впізнав.

— А щодо машини він певен?

— Стоїть, як скеля, на своєму.— Гунвальд Ларсон помовчав, ламаючи по черзі пальці до тріску в суглобах, тоді додав: — З тією машиною щось не те.

XI

День заповідався теплий, і Мартін Бек витяг з шафи свій найлетщий блакитний костюм. Він купив його місяць тому й одягав тільки один раз. Убираючи штани, він помітив на правій холоші велику шоколадну пляму, яка нагадала йому про те, що він тоді в товаристві двох Кольбергових дітей добре налягав на тістечка.

Мартін Бек скинув штани, "ішов з ними до кухні, намочив у теплій воді край рушника й потер ним пляму, від чого вона ще більше розпливлася. Проте він терпляче тер її далі й думав, чого ж варте було їхнє подружжя з Інгою, коли йому тільки ось у таких випадках бракувало її. Кінець кінцем холоша стала вся мокра, зате пляма начебто майже зникла. Вій вирівняв кант великим, та вказівним пальцями й повісив штани на спинку стільця, щоб їх висушило сонце, яке струменіло крізь відчинене вікно.-

Була ще тільки восьма, але він уже не спав кілька годин. Увечері він несподівано для себе заснув зарані й проспав спокійно, без жодних снів. Його перший робочий день після довгої перерви, властиво, не був дуже важкий, а однаково він утомився.

Мартін Бек відчинив холодильник, глянув на пакет молока, пачку масла та самітну банку пива й подумав, що ввечері дорогою додому треба буде чогось купити. Пива та йогурту. А може, перестати пити вранці йогурт? Надто він несмачний. Але тоді треба чимось замінити його на сніданок, адже лікар сказав, що йому необхідно набрати хоч ті кілограми, які він утратив, уже вийшовши "з лікарні, а якби й кілька поверх них, то було б ще краще.

Задзвонив телефон.

Мартін Бек зачинив холодильник, підійшов до апарата й підняв трубку. Дзвонила Біргіт, медсестра з будинку для старих. [235]

— Пані Бей погіршало,— сказала вона.— Вранці температура більше як тридцять дев'ять. Я вирішила, що вам треба про це знати.

— Звичайно. А вона тепер не спить?

— П'ять хвилин тому не спала. Але дуже квола.

— Я негайно їду,— сказав Мартін Бек..

— Нам довелось перевести її в таку палату, де зручніше за нею наглядати,— пояснила сестра.— Але ви спершу зайдіть у канцелярію.

Матері Мартіна Бека було вісімдесят два роки, і вже третій рік вона перебувала в клінічному відділі будинку для старих. Хвороба наступала поволі, спершу були тільки легенькі напади запаморочення, що дедалі частішали й важчали. Скінчилося це частковим паралічем, їй відібрало ноги, останній рік вона вже пересувалась лише в інва-лідському кріслі, а від кінця квітня зовсім не вставала з ліжка.

Поки Мартін Бек сам одужував, він часто навідувався до матері, хоч йому боляче було дивитись, як вона поволі згасає, як роки й хвороба затуманюють їй розум. Останні кілька разів вона вважала його за свого чоловіка, Мартіно-вого батька, який помер двадцять два— роки тому.

Важко було дивитися й на те, яка вона самітна в своїй палаті, цілком відрізана від зовнішнього світу. До того, як почалися напади запаморочення, вона часто їздила у місто, ходила по крамницях і відвідувала тих небагатьох своїх приятелів, які ще були живі. їздила також до Інги й Рольфа в Багармосен або до онуки Інгрід, яка жила окремо в Стокеунді. Звичайно, в будинку для старих ще й до хвороби їй часом бувало сумно, гнітила самота, але поки вона мала можливість вибиратися звідти й не бачити навколо себе лише хворих і старих, вона трималась бадьоро. Читала весь час газети, дивилась телевізор, слухала радіо й іноді ходила на концерти чи в кіно. її цікавило все, що відбувалося на світі.

Вимушена ізоляція дуже швидко відбилась на психіці.

Мартін Бек був свідком її отупіння, збайдужіння до життя поза стінами своєї палати і, врешті, цілковитої втрати зв'язку з реальним і теперішнім.

Наче спрацював якийсь захисний механізм: не знаходячи нічого радісного в теперішньому, її свідомість цілком переключилася на минуле.

Ще коли мати сиділа в кріслі й раділа з приходу сина, його поймав жах на думку, як протікають її дні.

О сьомій ранку її вмивали, одягали, садовили в крісло й давали сніданок. Потім вона сиділа в кімнаті сама, радіо [236] вже не слухала, бо почала недочувати, читання було для неї надто великим напруженням, а кволі пальці не мали сили нічого вишивати. О дванадцятій їй приносили обід, а о третій, коли в санітарок кінчався робочий день, вони роздягали її і клали в ліжко. Потім була легка вечеря, та мати не мала алетиту й не все з'їдала. Якось вона сказала йому, що персонал сварить її за це, але, мовляв, нічого страшного, принаймні хтось приходить і розмовляє з нею.

Мартін Бек знав, що в будинку для старих не вистачає обслуги, а найважче знайти медсестер і санітарок у клінічне відділення. Знав також, що люди там ласкаві, уважні до старих і роблять усе можливе, хоч платня в них низька, а години праці незручні. Він багато думав про те, як би полегшити матері життя, щоб воно було не таке одноманітне й сіре. Може, перевести її в якусь приватну лікарню, де б їй приділяли більше уваги? Але скоро переконався, що їй там навряд чи буде краще, тут її добре доглядають, і єдина полегкість, яку він може дати матері,— частіше відвідувати її. Зважуючи всі можливості поліпшення умов материного життя, він дійшов висновку, що багатьом старим куди гірше.

Тяжко постарітись бідним, самітним, без засобів існування й можливості давати собі раду. Після довгого трудового життя раптом утратити людську гідність, бути приреченим нидіти в притулку разом із такими самими відштовхнутими, нещасними старими.

Власне, ті заклади вже не називають притулками для старих. Тепер на них кажуть "будинки пенсіонерів" або навіть "готелі для пенсіонерів", щоб приховати ту істину, що насправді більшість старих опиняються там не з своєї волі, а з присуду так званого суспільства добробуту, якому вони муляють.

Сувора, невблаганна доля чекає тебе на старість. Стаєш спрацьованим коліщатком суспільної машини, яке викидають на сміття.

Мартін Бек бачив, що все ж таки його матері краще, ніж більшості хворих. Вона заощаджувала гроші, щоб на старість нікого не обтяжувати. І хоч інфляція знецінила гроші, однаково на свої заощадження вона мала лікарський догляд, пристойний харч і велику ясну палату, обставлену звичними їй речами. Усе це вона ще могла оплачувати.

Штани швидко висохли на сонці, і плями було майже не видно. Мартін Бек одягнувся й замовив таксі. [237]

Будинок для старих стояв у великому, добре доглянутому парку з високими деревами й тінистими прохолодними стежками між грядками квіток та зеленими моріжками. До хвороби мати любила прогулюватися тут з Мартіном, тримаючи його під руку.

Мартін Бек пішов просто в канцелярію, але там нікого не було. В коридорі він зустрів жінку, що несла тацю з термосами. Він спитав, де знайти сестру Біргіт, і вона відповіла зі співучим фінським акцентом, що сестра Біргіт зараз у пацієнтки. Тоді він спитав, куди перевели пані Бек: Жінка кивнула головою на двері в глибині коридора й понесла далі свої термоси.

Мартін Бек обережно відчинив двері. Кімната була менша за —ту, в якій мати мешкала досі, і більше скидалася на палату. Усе тут було біле,

крім тюльпанів, які він приніс матері два дні тому і які тепер стояли на столику біля вікна.

Мати лежала в ліжку, втупившись у стелю очима, що з кожними відвідинами' здавалися йому все більшими. Висхлі пальці м'яли ковдру. Він зупинився коло ліжка, взяв її худу руку, і вона поволі звернула на нього очі.

— Приїхав, у таку далечінь,— ледь, чутно прошепотіла вона.

— Не втомлюйте себе розмовою, мамо,— відповів Мартін Бек, сідаючи на стілець коло неї.

На її маленькому втомленому обличчі гарячково блищали очі.

— Як ви себе почуваєте? — спитав він.

Вона довго мовчки дивилась на вього, кілька разів кліпнувши очима, так повільно, наче повіки в неї страшенно обважніли.

— Мені холодно,— нарешті прошепотіла вона. Мартін Бек оглянувся по кімнаті. На стільчику в ногах діжка лежала ще одна ковдра, і він накрив нею матір.

— Дякую, любий,— мовила вона.

Він зноа сів біля неї. Не знаючи, що йому казати, він лише тримав її вузеньку холодну руку в своїй долоні.

У горлі в неї щось ледь похрипувало. Та потім віддих став спокійніший, і вона заплющила очі.

Він і далі непорушно сидів біля неї. Навколо було тихо, тільки дрозд співав за вікном.

Нарешті він обережно випустив материну руку в підвівся. Тоді погладив її суху гарячу щоку.

Коли він ступив до дверей, усе ще не зводячи з матері погляду, вона розплющила очі й подивилась на нього. [238]

— Надягни синю шапочку, надворі холодно,-сказала вона і знов заплющила очі.

Він ще трохи постояв, тоді нахилився, поцілував її в холодне чоло і вийшов.

XII

Кеннет Квастму, один із поліцаїв, що виважували двері у квартирі Сверда, й сьогодні пішов до суду складати свідчення. Мартін Бек ще застав його в коридорі, і той, перш ніж піти в залу, встиг відповісти на два важливих запитання.

Вийшовши з.будинку суду, Мартін Бек подався на квартиру Сверда. Йти було недалеко, всього два квартали. Дорогою він поминув два великі будівельні майданчики. Біля південного крила поліційного управління прокладали нову лінію метро, а да.лі на цій вулиці зносили пагорок і копали. яму на підвалини нового будинку поліції, куди мав перебратися і Мартін Бек. Тут висаджували в повітря камені, бурили, і Мартін Бек був радий, що його кабінет міститься на Веетерберзі. Гудіння машин на Седер-тельєвеген здавалося легеньким шурхотом у порівнянні з гуркотінням пневматичних —свердел, екскаваторів і вантажних машин.

Двері до квартири на третьому поверсі були вже полагоджені й запечатані. Мартін Бек зламав печатку й зайшов досередини.

Вікно на вулицю було зачинене, і він зразу відчув слабкий трупний дух, що пристав до стін і вбогих меблів.

Він підійшов до вікна й почав пильно вивчати його. Воно було давньої конструкції, відчинялось назовні, а замикалося рухомими, насадженими на металевий прут, що йшов уздовж однієї половинки вікна, круглими гачками, які зачіплялися за шпеники на підвіконні. Гачки виявились цілими вгорі й унизу, але нижнього шпеника не було. Фарба облупилась, рама й підвіконня внизу потріскалися, мабуть, крізь щілини дув вітер і проходила волога.

Мартін Бек спустив стару вилинялу синю завісу. Потім відступив до дверей і звідти подивився на кімнату. Якщо вірити Квастму, то такий вигляд мала ця кімната, коли до неї зайшли патрульні. Він знов повернувся до вікна, легенько смикнув за шнурок, і завіса, зашурхотівши, згорнулася Після цього він відчинив вікно й виглянув надвір.

Праворуч був той будівельний майданчик, на якому стояв такий гуркіт, а за ним, крім інших, виднілися вікна [239] кримінального відділу управління поліції, що виходили на Кунгсгольмсгатан. Ліворуч він побачив частину Бергсга-тан аж до пожежної станції і коротенький провулок, що сполучав її з Гантверкаргатан. Мартін Бек вирішив пройтися тим провулком, коли закінчить оглядати помешкання. Він не міг пригадати, як зветься провулок і чи він коли вже ходив ним.

Навпроти вікна простягався Крунуберзький парк, насаджений, як і багато інших стокгольмських парків, на природній височині. Коли Мартін Бек працював у Крісті-неберзькому районі міста, він часто ходив через цей парк від кам'яних сходів на розі Пульгемсгатан до старого

єврейського кладовища з протилежного боку. Часом він спинявся на самій горі, сідав на лавку під липами й викурював сигарету.

Йому захотілось курити, і він сягнув до кишені, хоч знав, що там немає сигарет. Він покірно зітхнув і подумав, що можна приглушити це бажання жувальною гумкою або м'ятними цукерками. А може, жувати зубочистку, як Мон-сон у Мальме?

Він зайшов до кухні. Вікно там ще дужче потріскалося, ніж у кімнаті, але щілини були позатикувані ватою і позаліплювані стяжками паперу.

Усе в цій квартирі було занедбане — шпалери, вікна, двері й нечисленні меблі. Мартін Бек з тяжким серцем оглядав це тісне житло. Він перевірив усі шухляди й шафу. В них було небагато речей, тільки найнеобхідніше.

Він вийшов у тісний коридор і відчинив двері в туалет. Ні ванни, ні душу в квартирі не було.

Потім він оглянув двері й побачив, що всі перераховані в протоколі замки й засуви справді існували. І справді були замкнені, коли їх нарешті зламали, або, мовою поліцій-них документів, усунули.

Диво, та й годі. Двері, обоє вікон були замкнені. Кваст-му казав, що у квартирі не було ніякої зброї, коли вони з Крістіансоном зайшли туди. Крім того, квартира весь час була під наглядом, отже, ніхто не міг сюди зайти і щось забрати.

Мартін Бек ще раз оглянув кімнату від дверей. Навпроти стояло ліжко, а біля нього — полиця. Зверху на полиці — лампа з жовтим гофрованим абажуром, стара попільничка із зеленого скла й велика коробка сірників, а всередині —кілька порваних журналів і три книжки. Біля стіни праворуч — стілець, оббитий матерією в зелену й білу смужку, весь у плямах, ліворуч — пофарбований у брунатний колір стіл і такий

самий ослін. На підлозі — електрокамін, [240] від якого до розетки тягся чорний шнур. Камін вимкнений. Був тут іще килимок, але його відвезено в лабораторію. Серед інших плям на ньому помічено три криваві, і група крові була та сама, що в Сверда.

У вбудованій у стіну шафі валялися брудна фланелева сорочка непевного кольору, три брудних шкарпетки, на вішалці висів майже новий попліновий плащ, а просто на гачках — плетений джемпер, сіра спідня сорочка з довгими рукавами й сірі фланелеві штани. Дищені штанів були порожні.

І це все.

Лікар-експерт беззастережно відкидала версію, що Сверд був поранений десь-інде, потім зайшов до квартири,, замкнув двері на всі замки, ліг і помер. І хоч Мартін Бек не був фахівцем у медицині, досвід підказував йому, шо вона не помилялася.

Як же все-таки це сталося?

Як Сверда застрілено, коли в квартирі, крім нього, нікого не було, а сам він не міг застрілитись?

Коли Мартін Бек тільки почав ознайомлюватися з цією справою, він вважав, що ця містифікація — наслідок чиєїсь несумлінної роботи, але-тепер почав схилятись до думки, що в кімнаті справді не було ніякої зброї і що Сверд сам замкнув двері й вікна. Як же тоді пояснити його, смерть?

Він знов пройшовся по квартирі, ще уважніше до всього придивляючись, але не помітив нічого, що могло б йому пояснити цю загадку. Нарешті він вирішив піти й побалакати з іншими мешканцями будинку.

Згаявши ще три чверті години, він вийшов на вулицю ні з чим. Колишній працівник складу, шістдесятидвохрічний Карл Сверд, видно, був дуже відлюдькуватий. Більшість мешканців навіть не знали про його існування, хоч оселився він тут три місяці тому. До нього ніхто не приходив, і сам він ні з ким із сусідів ніколи не розмовляв. Ніхто ніколи не бачив його п'яним, і в його квартирі завжди було тихо.

Мартін Бек вийшов з будинку й зупинився. Навпроти на пагорку був парк, зелений і прохолодний. Може, піти посидіти під липами? Але він згадав, що хотів оглянути провулок.

Улуф-Єдінгсгатан.

Колись давно він десь читав, що у вісімнадцятому сторіччі в Кунгсгольмській школі був учитель на прізвище Улуф Єдінг. Чи не в тій школі, що й тепер є на Гантверкаргатан?

Сходячи вниз у напрямку Пульмсгатан, він помітив тютюнову [241] крамничку, зайшов у неї і купив пачку сигарет з; фільтром.

Уже йдучи в бік Куягсгольмсгатая, він витяг сигарету й закурив. Огидний смак. Він думав яро Карла Едвіна Сверда й почував себе розгубленям і нещасним.

XIII

У вівторок, коли на аеродромі Арланда сів літак із Амстердама, в залі для прибулих на Вернера Руса чекали два агенти в цивільному. їм дано інструкцію діяти тактовно, не привертаючи до себе-нічиєї уваги, і, коли нарешті на полі аеродрому з'явився буфетник у товаристві стюардеси, вони відступили від дверей у глиб зали.

Вернер Рус відразу помітив їх і чи впізнав, чи просто відчув у них поліцаїв, але відразу зметикував, що вони з'явилися по його душу. Він

зупинився, сказав кілька слів стюардесі, вона кивнула головок попрощалася і зникла за скляними дверима.

А Верwер Рус твердим кроком попростував до агентів.

Він був високий, широкоплечий і засмаглий, вбраний у синю уніформу. В одній руді він тримав кашкет, а в другій — чор"У шкіряну сумку з широким пояском. Русявий чуб, довгі бакени, на лоб спадає розпушене пасмо, густі кущуваті брови насуплені. Він випнув уперед підборіддя й подивився на них холодними блакитними очима.

— Чого це мене вшановано такою парадною зустріччю? — спитав він.

— Прокурор Ульсон хоче трохи побалакати з вами, тож будьте ласкаві піти з нами на Кунгсгольмсгатан,— сказав один з агентів.

— Він що, збожеволів? — обурився Рус.— Я був у нього два тижні тому і більше, як тоді, сьогодні не знаю.

— Ну, ну,— мовив старший з агентів,— ви самі це йому скажете, а ми тільки маємо виконати наказ.

Рус сердито повів плечима й рушив до виходу. Коли вони підійшли до машини, він сказав:

— Але спершу повезіть мене додому в Мерсту, щоб я переодягся. Адресу ви знаєте.

Він невдоволено гепнувся на заднє сидіння й схрестив на грудях руки. Молодший з агентів, що вів машину, обурився, мовляв, він не таксист, але колега спинив його і пояснив, куди їхати.

Вони пішли з Русом до його квартири й почекали в передпокої, [242] поки він поміняв уніформу на світло-сірі штани, спортивну сорочку й замшеву куртку.

Потім вони відвезли його в управління поліції на Кунгсгольмсгатан і провели до кабінету, де на нього чекав Бульдозер Ульсон.

Коли двері відчинилися, Бульдозер схопився з місця, помахом руки відпустив агентів і підсунув Вернерові Русу стілець. Тоді сів сам до — письмового столу й радісно вигукнув:

— Хто б подумав, пане Рус, що ми так скоро знов побачимось!

— Хто, як не ви,— відповів Рус.— У кожному разі, не я. Мені хотілося б знати, навіщо я вам цього разу здався?

— Годі вам, чого так офіційно, пане Рус. Даймо, що я хочу розпитати вас про дещо. А там побачимо.

— Я вважаю, що вашим підлеглим не конче було брати мене з роботи. А що коли мені знов треба йти в рейс? Я зовсім не маю бажання втрачати місце через те, що вам заманулося потеревенити зі мною.

— Та що ви, що ви! Я добре знаю, що у вас буде дві доби вільні, правда? Отже, ми маємо досить часу, нічого страшного не сталося,— лагідно мовив Бульдозер.

— Ви не маєте права тримати мене тут більше, як шість годин,- сказав Вернер Рус і поглянув на годинника.

— Дванадцять годин, пане Рус. Можна й більше, якщо треба.

— У такому разі не могли б ви, пане прокуроре, сказати, в чому мене підозрюють? —зухвало спитав Вернер Рус.

Бульдозер простяг йому дешеві сигарети, але Рус зневажливо похитав головою і витяг з кишені пачку "Бенсон енд Генджез". Прикуривши від позолоченої запальнички "Дангіл", він почекав, поки Бульдозер Ульсон черкнув сірником і запалив свою сигарету з фільтром.

— А хіба я сказав, що підозрюю вас у чомусь? — мовив Бульдозер, підсовуючи Русові попільничку.— Просто нам треба побалакати про пограбування у п'ятницю.

— Яке пограбування? — не зрозумів Вернер Рус.

— Пограбування банку на Горнсгатан. Вдалий наскок, дев'яносто тисяч, нічогенькі гроші, тільки не пощастило клієнтові того банку, якого при цьому вбили,— сухо сказав Бульдозер Ульсон.

Вернер Рус вражено витріщив на нього очі й похитав головою.

— Щось ви не туди гнете,— сказав він.— Кажете, в п'ятницю?

— Саме так,— відповів Бульдозер.— Ви, звичайно, того [243] дня були у від'їзді. Чи, пак, у рейсі. І куди ж ми залетіли в п'ятницю?

Бульдозер Ульсон відкинувся на спинку стільця, само-вдоволено дивлячись на Руса.

— Куди ви залетіли, не знаю, а я в п'ятницю був у Лісабоні. Можете перевірити в авіакомпанії. За розкладом посадка в Лісабоні о чотирнадцятій сорок, а ми на десять хвилин запізнилися. В суботу вранці о дев'ятій десять вилетіли і сіли в Арланді о п'ятнадцятій тридцять. Я обідав і ночував у готелі '"Тіволі", що також можна перевірити.

Вернер Рус теж відкинувся на спинку стільця і переможно глянув на Бульдозера, який аж сяяв з радощів.

— Чудово,— сказав він.— Прекрасне алібі, пане Рус— Він рвучко подався вперед, зім'яв сигарету в попільничці й повів далі:— Але панове Мальмстрем і Мурен не були в Лісабоні, правда?

— Якого біса їм робити в Лісабоні? Зрештою, не моя справа стежити за Мальмстремом і Муреном.

— Не ваша, пане Рус?

— Не моя, я вже не раз казав вам. А щодо того випадку в п'ятницю, то я останніми днями не читав шведських газет, отже, не знаю ні про які грабунки.

— Тоді дозвольте поінформувати вас, що пограбування вчинила перед самим закриттям банку перевдягнена жінкою особа, забрала дев'яносто тисяч асигнаціями, застрілила клієнта того банку, а потім утекла в машині марки "рено". Гадаю, ви розумієте, що вбивство — це вже інша стаття, пане Рус?

— Я не розумію іншого: який це має стосунок до мене?— роздратовано спитав Рус.

— Коли ви востаннє зустрічалися зі своїми приятелями Мальмстремом і Муреном? — спитав Бульдозер.

— Я сказав вам про це минулого разу. Відтоді я їх не зустрічав.

— І ви не знаєте, де вони?

— Ні, я знаю тільки те, що ви мені про них сказали. Я їх не бачив відтоді, як вони потрапили в Кумлу.

Бульдозер пильно глянув на свого співрозмовника. Потім щось записав у блокноті на столі, згорнув його й підвівся.

— Що ж,— байдужим голосом сказав він,— це неважко перевірити.

Він подався до вікна й спустив жалюзі, щоб захиститись від післяобіднього сонця, що заливало кімнату.

Вернер Рус почекав, поки він знов сяде за стіл, тоді сказав: [244]

— Одне в мене не викликає сумніву: Мальмстрем і Мурен непричетні до цього пограбування. Вони, не такі дурні, щоб стріляти в людей.

— Так, можна погодитися з тим, що Мальмстрем і Мурен не стрілятимуть у людину, але це не виключає їхньої причетності до злочину. Наприклад, вони сиділи в машині й чекали. Що ви на це скажете?

Рус здвигнув плечима, дивлячись униз так, що підборіддя його сховалося в комір.

— Цілком можливо, що в них був,спільник або спільниця,— захоплено пояснив свою думку Бульдозер.— Такий варіант також треба враховувати. Коли я не помиляюся, в останній крадіжці, на якій вони попалися, з ними була Мальмстремова приятелька.— Він ляснув пальцями й додав: — Ага, Гунілла Бергстрем. І схопила —за це півтора року, тож ми знаємо, де вона.

Рус зиркнув на нього з-під лоба.

— Авжеж, вона ще не втекла,— патетично вигукнув Бульдозер.— Але, крім неї, на світі є й інші дівчата, а ті панове, видно, не проти жіночої допомоги. Чи як ви гадаєте, пане Рус?

Вернер Рус знову здвигнув плечима й підвів голову. —.А нащо мені гадати? — мовив він.— Все це мене не стосується.

— Звичайно, ні,— погодився Бульдозер.

Він задумливо подивився на свого співрозмовника. Потім нахилився вперед, поклав руки на стіл і повів далі:

— Отже, ви запевняєте, що за останні півроку не зустрічалися з Мальмстремом та Муреном і нічого про них не чули?

— Так, запевняю,— відповів Вернер Рус— І ще раз кажу, що не відповідаю за них. Ми знайомі ще зі школи, цього я ніколи не заперечував, Того, що ми зустрічалися потім, я також ніколи не приховував. Але це не означає, що ми нерозлучні друзі і вони втаємничують мене в свої намірів. Я дужче, ніж будь-хто, шкодую, що вони ступили на слизьку стежку. До теперішніх їхніх злочинів я аж ніяк не причетний, але, як я вже казав, з радістю допоміг би їм знов стати на праведний шлях. Але я з ними хтозна-відколи не бачився.

— Гадаю, пане Рус,-ви добре розумієте, що ці ваші слова можуть кинути на вас тінь підозри, коли виявиться, шо ви все-таки спілкувалися з ними.

— Ні, не розумію.

Бульдозер приязно всміхнувся йому.

— Та невже? — Він ляснув долонями по столу й підвівся.— [245] Вибачте, але мені треба владнати одну справу. Доведеться урвати на кілька хвилин нашу розмову.

Бульдозер швидко рушив до дверей, та-на порозі раптом обернувся й пильно поглянув на Вернера Руса. Той був замислений і, видно, чимось заклопотаний. Бульдозер задоволено потер руки.і квапливо подався коридором.

Коли двері за ним зачинились, Вернер Рус устав, пн дійшов до вікна й виглянув крізь щілини жалюзі на вули-: цю. Він трохи постояв, стиха насвистуючи, тоді позирнув на годинника, насупив брови, швидко'вернувся до столу й сів у Бульдозерове крісло. Потім підсунув до себе телефонний апарат і з'єднався з містом. Він набрав номер і, поки чекав на відповідь, заходився по черзі висувати шухляди й дивитися, що в них є. Нарешті в трубці озвався голос. .

— Привіт, маленька, це я. Слухай, може, зустрінемось трохи пізніше? Мені треба побалакати тут з одним чоловіком, на це піде години зо дві.

Він витяг з шухляди ручку з тавром "Належить державній установі" й поколупав нею у вільному вусі.

— Ну звичайно, а потім підемо кудись перекусити. Я голодний, як пес.

Він покрутив ручку в руках, кинув її назад і знов засунув шухляду.

— Ні, я не в шинку. Це щось ніби готель, але годують препогано, тож я потерплю до нашої зустрічі. Скажімо, о сьомій? Добре, отже, о сьомій я заїду по тебе. Бувай.

Він поклав трубку, засунув руки в кишені і, насвистуючи, почав ходити по кабінету.

Бульдозер тим часом завернув до Гунвальда Ларсона

— У мене оце сидить Рус.

— Ну, то де він був у п'ятницю? В Куала-Лумпурі чи в Сінгапурі?

— У Лісабоні,— пере.можно відповів Бульдозер.— Чудова робота для гангстера. Завжди має прекрасне алібі, кожен позаздрить.

— А що він ще каже?

— Нічого. Вдає, що нічогісінько не знає. Про напад на банк навіть не чув, Мальмстрема й Мурена не бачив хто-зна-відколи. Він слизький, мов вугор, хитрий, мов лис, і бреше, мов собака.

— Одне слово, цілий звіринець,— мовив Гунвальд Ларсон.— І що ти думаєш з ним зробити?

Бульдозер сів навпроти Ларсона й відповів:

— Думаю відпустити його. І влаштувати нагляд. У тебе є хтось, кого Рус не знає? [246]

— І доки треба наглядати? Якщо до Гонолулу, то я залюбки сам візьмуся.

— Ні, я не жартую,— мовив Бульдозер. Гунвальд Ларсон зітхнув.

— Спробую знайти когось,— відповів він.— А коли треба починати?

— Зараз,— сказав Бульдозер.— Я вернуся й відпущу його. Він до полудня в четвер не працює і за цей час виведе нас на Мальмстрема й Мурена, тільки необхідно весь час стежити за ним.

— До полудня в четвер,— прикинув Гуявальд Ларсон.— Тоді треба принаймні двох, щоб змінювали один одного.

— Але щоб то були надійні люди,— наголосив Бульдозер.— Коли Рус хоч щось запідозрить, усе пропало.

— Дай мені чверть години,-сказав Гунвальд Ларсон.— Як я подзвоню тобі, то це означатиме, що в мене є вже людина.

Через двадцять хвилин, коли Вернер Рус сів у таксі на Кунгсгольмсгатан, крізь вітрове скло сірого "вольво" за ним уже стежив інспектор Рюне Ек.

Рюне Ек, опасистий, сивий п'ятдесятирічний чоловік в окулярах, мав виразку шлунка, і лікар саме призначив йому сувору-дієту. Тому він не вельми весело провів чотири години біля окремого столика в кав'ярні "Оперна", поки Вернер Рус та його руда приятелька смачно їли й пили біля столика на веранді.

Цілу ніч, довгу літню ніч з вівторка на середу, Ек просидів у гаю на березі озера Меларен, милуючись крадькома голими грудьми рудої, що біліли серед прозорих хвиль, а тим часом навколо неї плавав, мов Тарзан, Вернер Рус.

Потім, коли ранкове сонце залило рожевим світлом верхівки дерев, —Ек засів уже в кущах перед одноповерховою віллою в дачному селищі Гесельбю. Переконавшись, що пара в будинку сама, до того ж міцно заснула після купання, він повернувся до машини і наступні півгодини витягав з волосся й одягу кліщів.

Коли ще через годину його змінили, Вернер Рус і досі перебував у віллі. З усього було видно, що він не квапився вирватися з обіймів рудої красуні й зустрітися зі своїми друзями Мальмстремом та Муреном.

XIV

Якби хтось мав вагоду порівняти сили поліційної спецгрупи і ватаги банкових грабіжників, він переконався б, Що вони багато в чому рівні. Спецгрупа була чудово устаткована [247] технічними засобами, зате грабіжники мали вели кий рухомий капітал, і їм належала ініціатива.

Із Мальмстрема й Мурена були б, мабуть, добрі поліцаї, якби хтось .переконав їх присвятити себе цьому сумнівному фахові. Фізичні дані в них були блискучі, та й інтелект не з найгірших.

За своє життя вони нічого більше не робили, крім злочинів, і тепер, коли одному з них минуло тридцять три, а другому тридцять п'ять, їх, безсумнівно, можна було назвати фахівцями високої кваліфікації. Та оскільки їхню працю далеко не всі вважають почесною, вони набули собі ще й іншого, фаху. В паспортах, посвідченнях водія та інших документах вони називали себе один інженером, а другий директором. Вибір непоганий, коли врахувати, що країна просто кишіла інженерами й директорами. Всі їхні папери, звичайно, були фальшиві й видані на інші прізвища, але, на перший погляд і на другий, прискіпливіший, не викликали сумніву. Паспорти, наприклад, уже не раз витримали іспит на прикордонних пунктах у Швеції і в інших країнах.

Та й зовні панове Мальмстрем і Мурен мали пристойний вигляд. Симпатичні відверті обличчя, що до того ж пашіли здоров'ям. Чотири місяці волі змінили їх на краще. Обидва дуже засмагли. Мальмстрем завів собі бороду, а Мурен — вуса й бакени.

І засмагали вони не як звичайні туристи десь на Маль йорці чи на Канарських островах, а три тижні пробули в Східній Африці, влаштували собі так зване фотосафарі. Там вони добре відпочили, а тоді ще їздили в справах; один раз до Італії — поповнити своє спорядження, а другий до Франкфурте — найняти путящих асистентів.

У себе вдома вони відносно легко потрусили кілька банків і пограбували ще двох приватних дисконтерів, які, щоб ,не привертати до себе уваги податкових інспекторів, не заявляли в поліцію.

Ця діяльність дала їм чималий прибуток, але й кошти на неї пішли великі, а найближчим часом на них чекали ще більші витрати.

Проте величина дивідендів прямо пропорційна укладеному капіталові, принаймні цього їх навчило суспільство "змішаної економіки", а мета, яку вони поставили перед собою, була досить велика.

Мальмстрем і Мурен працювали задля ідеї, не вельми нової, але це нітрохи не позбавляло її принадності.

Вони хотіли ще раз як слід попрацювати, а тоді піти на спочинок. [248]

Нарешті здійснити справді грандіозну операцію.

Приготування до неї були майже закінчені, фінансова проблема розв'язана, а план докладно опрацьований.

Вони ще тільки не знали, де й коли, зате знали головне: як.

Мета вже мріла перед їхніми очима.

Хоч Мальмстрем і Мурен, як уже мовилось, були фахівці з неабияким досвідом, до справжніх верховод злочинного світу вони ще не доросли.

Верховоди ніколи не провалюються.

Вони не грабують банків. Вони сидять по своїх конторах та канцеляріях і тільки натискають на кнопки. Вони не ризикують. Не

важаться на священних корів суспільства, а легалізовано привласнюють гроші, здерті з рядових громадян.

Вони багатіють на всьому, отруюють природу й людей, а тоді лікують їх нікудишніми ліками. Навмисне занедбують цілі квартали, потім руйнують їх і будують нові будинки, про які з самого початку відомо, що вони гірші за зруйновані й незручніші для житла. .

Та головне, що верховоди ніколи не попадаються.

Натомість Мальмстрем і Мурен попадались, ніби на них заповзялася лиха доля. Але тепер вони нарешті зба— гнули свою помилку: вони розкидались на дрібниці.

— Знаєш, про що я думав під душем? — спитав Мальмстрем.

Він щойно вийшов з ванної і саме дбайливо стелив на підлозі купальне простирадло. Другим простирадлом він обгорнувся навколо стегон, а третє накинув на плечі.

Мальмстрем був хворобливо охайний. Сьогодні зранку він уже вчетверте хлюпався під душем.

— Знаю,— відповів Мурен.— Про дівок.

— А як ти вгадав?

Мурен сидів біля вікна в шортах і білій сорочці й крізь морський бінокль милувався Стокгольмом.

Квартира, де вони переховувалися, містилась у багатоповерховому будинку на Данвікскліпан, і з вікна в них відкривався справді непоганий краєвид.

— Не можна змішувати дівок і роботу,— сказав Мурен.— Сам переконався, до чого це доводить.

— Я нічого не змішую,— ображено заперечив Мальмстрем.— Вже навіть подумати не можна.

— Чого ж, думай,— великодушно погодився Мурен. Він провів біноклем білий пароплав, що плив у напрямку затоки Стремен. [249]

— Ти ба, та це ж Норшер,— сказав він.— і досі живий!

— Хто живий?

— Це тебе не цікавить. А ти про яких дівок думав?

— Про тих з Найробі. Гарячі кобили, еге? Я завжди казав, що негритоси — щось особливе.

— Негри,— поправив його Мурен.— А в цьому випадку — негритянки. Які ще негритоси?

Мальмстрем покропив дезодорантом під пахвами та в інших місцях.

— Не присікуйся,— сказав він.

— Крім того, нічого особливого в них немає. Якщо тобі так здалося, то, виходить, ти надто довго постив.

— Може, й так,— відповів Мальмстрем.— До речі, твоя була дуже волохата на лобку?

— Так, здається, дуже. І волосся шорстке, неприємне, мов щітка.

— А губи?

— Чорні,— відповів Мурен.— Ледь відвислі.

— Моя, пригадую, казала, що вона метреса. Чи мадре-са. Я не помиляюсь?

— Тобто офіціантка. Твоя англійська мова, мабуть, була трохи рипуча. І вона вирішила, що ти машиніст.

— Може, принаймні була палка. А твоя?

— Операторка лічильної машини.

— Гм...

Мальмстрем витяг спідню білизну й шкарпетки, роздер

поліетиленові пакети й почав одягатися.

— Так ти на труси прогайнуєш увесь свій маєток,— зауважив Мурен. — Дуже дивне захоплення, їй-богу.

— Авжеж, ціни страх як ростуть.

— Інфляція,— сказав Мурен.— І винні ми самі.

— Як це, в біса, винні? Ми стільки місяців просиділи під замком. .

— Ми викидаємо на вітер купи грошей. Злодії — страшні марнотратники.

— Про тебе цього не скажеш.

— Ні, але я рідкісний виняток. Зрештою, я трачу багато на їжу.

— Ти такий скупий, що навіть шкодував грошей на дівок в Африці. Це через тебе ми ри дні яловіли, поки не натрапили на дармових.

— Я був ощадливий не тільки з економічних міркувань,— сказа в Мурен.— І аж ніяк не тому, що боявся викликати інфляцію в Кенії. Але взагалі-то я вважаю, що гроші втрачають [250] свою вартість там, де порядкують злодії. Якщо вже комусь треба сидіти в Кумлі, то це нашому урядові.

— Гм.

— І тим, що орудують у компаніях. До речі, мені трапився в одній книжці цікавий приклад того, як може виникнути інфляція.

— І як?

— Коли англійці в жовтні, дев'ятсот вісімнадцятого року захопили Дамаск, вони' удерлися в державний банк і забрали собі всю готівку. Але солдати не розуміли вартості тамтешніх грошей. Один австрійський кавалерист дав півмільйона якомусь хлопчині, який потримав його коня, поки він мочився.

— А що, коли кінь мочиться, його неодмінно треба тримати?

— Ціни виросли у сто разів, через кілька годин згорток туалетного паперу вже коштував тисячу тамтешніх крон.

— Невже в Австралії був папір для гузна? Уже в той час?

Мурен зітхнув. Інколи йому здавалося, що він і сам подурнішає, коли розмовлятиме тільки з Мальмстремом.

— Дамаск — місто в Аравії,— понуро пояснив він.— А ще точніше — в Сірії.

— Ти диви.

Мальмстрем нарешті одягся і тепер розглядав себе в дзеркалі. Щось мурмочучи— під ніс, він розпушив бороду й сердито струсив пальцем непомітну для звичайних людей порошинку з модного піджака.

Потім розстелив на підлозі ще двоє купальних простирадл, підійшов до шафи, дістав з неї свою зброю, порозкладав її на простирадлах і приніс ганчірки та банку пасти для чищення.

Мурен неуважно ковзнув поглядом по цьому арсеналі і спитав:

— Скільки разів ти вже її чистив? Вона ж нова, майже що з фабрики.

— У всьому треба мати лад,— відповів Мальмстрем.— Зброя — це тобі не іграшки.

Можна було подумати, що вони готуються до війни, принаймні до державного перевороту. На простирадлах лежало два пістолети, револьвер, два автомати і три дро— . бовики з укороченими дулами. .

Автомати були звичайного шведського військового взірця, а решта зброї — з чужоземним тавром.

Пістолети були великого калібру — дев'ятиміліметровий іспанський парабелум "файрберд" і автоматичний "лама IX-A" сорок п'ятого калібру, револьвер "астра кадікс" сорок п'ятого калібру і один дробовик "маріца", також іспанський. Решта два були з інших місць Європейського континенту: бельгійський "континенталь супра де люкс" і австрійський "ферлах" з романтичним написом "Forever Yours"*. Мальмстрем вичистив пістолети і взяв бельгійський дробовик.

* Навіки твій (англ.).

— Тому, хто обрізав цю рушницю, варто було б самому вгатити заряд дробу в сопло,— буркнув він.

— Може, вона дісталася йому не тим шляхом, що нам.

— Га? Не розчовпав.

— Я хочу сказати, що, може, він здобув її нечесним способом,— поважно пояснив Мурен.— Ану ж він її вкрав.-Він знов приклав доочей бінокля і за якусь хвилю додав: — Справді-таки, Стокгольм імпозантне місто. Слово честі.

— Як це?

— Але милуватися ним треба з відстані. Навіть добре, що ми рідко буваєм надворі.

— Ти боїшся, щоб тебе не обікрали в метро?

— Ще гіршого. Наприклад, щоб мені хтось не вгородив стилета в спину. Або не вдарив обухом по голові. Або щоб я не потрапив під копито схарапуджених поліційних коней, їй-богу, мені шкода людей.

— Яких це людей? Мурен махнув рукою.

— Тих, що там унизу. Уяви собі, що ти висотуєш із себе жили, щоб сплатити черговий внесок за машину чи за дачу, а тим часом твої діти отруюються наркотиками. Якщо твоя жінка вийде надвір після шостої — чекай, що її зґвалтують. Та йусам ти спершу добре подумаєш, перше ніж виберешся на вечірню.

— На яку вечірню?

Це я просто для прикладу. Маєш у кишені більше, як десятку,— тебе пограбують. А коли в тебе менше — гицлі штрикнуть тебе ножем зі злості за свою невдачу. Я недавно читав у газеті, що поліцаї вже бояться ходити по одному. На вулиці їх можна побачити,дедалі рідше, тому так важко підтримувати лад. Десь таке. І це написав хтось із вищих урядовців міністерства юстиції. Атож, добре буде виїхати звідси і більше ніколи не повертатися.

— І ніколи більше не бачити рідного Бея,— сумно сказав Мальмстрем.

— А хай тобі грець із твоєю вульгарною чужоземщиною,— [352] обурився Мурен, тоді розважно додав: — До речі, з Кумли також не видно твоєї рідної затоки.

— Там хоч по телевізору її часом побачиш.

— Ох, не нагадуй мені того страхітливого напарника з камери,— похмуро мовив Мурен.

Він підвівся, відчинив вікно, простяг руки, висунув голову й вигукнув:

— Слухайте, ви, внизу! — Тоді пояснив: — Як сказав Ліндон Джонсон, коли звертався до своїх виборців із вертольота.

— Хто?

У двері подзвонили домовленим способом, і вони замовкли, уважно прислухаючись.

— Наче Маурітсон.— Мурен подивився на годинника.— І навіть не спізнився.

— Не довіряю я цьому пронозі,— сказав Мальмстрем.— Краще не ризикувати.

Він зарядив один з автоматів, подав його Муренові, а сам узяв "астру" й підійшов до дверей. Тримаючи револьвер у лівій руці, оскільки був шульгою, він правою зняв з дверей кілька ланцюжків. Мурен стояв метрів за два позад нього.

Мальмстрем рвучко відчинив двері. Гість був готовий до такої зустрічі.

— Здорові були,— сказав він, боязко поглядаючи на револьвер.

— Привіт,— відповів Мальмстрем.

— Заходь, заходь, вітаю тебе, зоре ясна,— втішився Мурен.

Гість ніс в обох руках повно торбин і пакунків. Складаючи їх у кімнаті, він зміряв оком зброю на простирадлі.

— Що, плануєте переворот? — спитав він.

— Ми ціле своє життя його плануємо,— відповів Мурен.— Тільки тепер ситуація несприятлива. Приніс раків?

— Які раки четвертого липня?

— А за що ж ми тобі платимо? — погрозливо мовив Мальмстрем.

— Ото ж бо, за що? — підхопив Мурен.— Я також не розумію, чому ти не постачаєш нам те, що ми тобі замовляємо?

— Повинна ж бути якась межа,-сказав Маурітсон.— Я вас забезпечив усім, хай вам біс,— квартирами, машинами, паспортами і квитками. Але раків! У липні навіть король не має раків.

— Король не має,— погодився Мурен.— Але ти гадаєш, що робить наш прем'єр, головний профспілковий бос [253] та інші верховоди? Мабуть, сидять і напихаються раками. Ні, такого виправдання ми не приймаємо.

— І вашого одеколону також нема,— швидко додав Маурітсон.— Я обігав усе місто, мов обшпарений щур, та він уже кілька років як зник з продажу.

Мальмстрем спохмурнів.

— Решту я приніс. А ось пошта.— Маурітсон простяг Муренові брунатний конверт без адресата, і той незворушно сховав його до задньої кишені.

Маурітсон не був схожий на своїх хлібодавців — нижчий, ніж середнього зросту, тендітної будови, гладенько поголений, русявий, з коротко підстриженим чубом. На вигляд йому було років сорок. Більшість людей, а особливо жінки, вважали його приємним чоловіком. Убирався й поводився він скромно, взагалі ніщо в ньому не впадало в око. Одне слово, він належав до типу дуже розповсюджених людей, яких важко запам'ятати. Це йому було на користь, він давно вже не сидів у в'язниці, його не шукали й не стежили за ним.

Він промишляв у трьох різних галузях, однаково прибуткових: наркотики, порнографія й дефіцитні товари. Справу свою він знав досконало, був енергійний і систематичний.

Завдяки дивній поблажливості законодавства в Швеції можна було цілком легально виготовляти й продавати яку завгодно порнографію, і в необмеженій кількості. І майже необмежена кількість її була потрібна Маурітсонові для експорту.

Здебільшого вона йшла в Італію та Іспанію і давала йому чималий зиск. Ввозив він головним чином амфетамін і морфій, але брав замовлення й на інші товари, наприклад, на зброю.

Серед його кола Маурітсона вважали за людину, що може роздобути все на світі. Казали навіть, буцімто йому пощастило ввезти контрабандою двох слонів, якими йому один арабський шейх заплатив за двох молоденьких невинних фінок і коробку презервативів. До того ж дівчата були не зовсім невинні, а слони — білі. Щоправда, історія ця була вигадана.

— Нові кобури теж приніс? — запитав Мальмстрем.

— Так, лежать унизу в торбі з продуктами. Я б тільки хетів знати, чим вас не влаштовують попередні.

— Непотріб,— сказав Мальмстрем.

— Хоч викинь,— підтвердив Мурен.— Звідки ти їх узяв?

— З головної поліційної комори. А ці нові — італійські.

— Це вже краще,— сказав Мальмстрем. [254]

— Будуть ще якісь замовлення?

— Так, ось тобі список.

Маурітсои похапцем перебіг його очнма, мурмочучи собі під ніс:

— Десяток трусів, п'ятнадцять пар нейлонових шкарпеток, шість сітчастих майок, півкідограма кав'яру, чотири гумові маски, дві коробки патронів десятого калібру, шість пар гумових рукавиць, сир, банка маринованої цибулі, пиво, ганчірки, астролябія... що це, в біса, таке?

— Інструмент, яким вимірюють висоту зірок — пояснив Мурен.— Обдзвони антикварні крамниці.

— Гаразд, постараюсь. . .

— Так, постарайся,— сказав Мальмстрем.

— Більше нічого не треба?

Мурен похитав головою, але .Мальмстрем наморщив лоба, подумав і сказав:

— Дезодорант для віт.

— Який саме?

— Найдорожчий.

— Гаразд. А як з дівчатами?

Обидва промовчали, і Маурітсон збагнув, що вони вагаються.

— Можу привести на всякий смак. А то сидите тут невилазно кожен вечір, скоро зовсім кров загусне. Дві моторні дівчини швидко допоможуть вам поліпшити обмін речовин.

— У мене з обміном речовин усе гаразд,— сказав Мурен.— До того ж твої дами, здається мені, ненадійні. Дякую, обійдуся без них.

— Чого, я можу знайти й тупих, які радо...

— Це для мене особиста образа,— сказав Мурен.— Ні, і ще раз ні.

Мальмстрем ще вагався.

— Хто...

— Що?

— Та твоя так звана асистентка наче... Маурітсон замахав руками.

— Моніта? Вона не для вас. Не на ваш смак. Нічого особливого в ній немає, звичайнісінька дівчина. В мене вимоги до жінок прості. Одне слово, вона нормальна, як усі.

— Що. ж, коли так,— розчаровано сказав Мальмстрем.

— А крім того, її тепер нема. В неї є сестра, до якої вона часом їздить.

— Годі про це,— сказав Мурен.— На все своя пора, настане час... [255]

— Який час? — спитав Мальмстрем.

— Коли ми знов зможемо самі вибирати собі дівчат і пристойним способом задовольняти свої пристрасті. Оголошую засідання закритим. Зустрінемось завтра в цей самий час.

— О'кей,— сказав Маурітсон.— Випустіть мене.

— Ще одне.

— Що таке?

— Як тебе тепер називати?

— Як завжди: Ленарт Гольм.

— Часом би щось сталось і треба було негайно тебе знайти, то де нам шукати?

— Ви знаєте адресу.

— Я й далі чекаю на раків. Маурітсон здвигнув плечима й вийшов.

— Наволоч,— сказав Мальмстрем.

— Як це? Ти ганиш нашого доброго товариша?

— Від нього тхне потом,— осудливо мовив Мальмстрем.

— Маурітсон негідник,— сказав Мурен.— Мені не подобаються його вчинки. Певна річ, не те, що він залагоджує наші доручення. Але продавати наркотики школярам і порнографічні картки неписьменним католикам... Це... це ганьба.

— Я йому не вірю,— сказав Мальмстрем.

Мурен витяг з кишені брунатний конверт і пильно оглянув його.

— Ти маєш слушність, друже. Він корисна людина, але покластись на нього не можна. Дивись, він знов розклеював конверт. Цікаво, як він його розклеює. Мабуть, якось парою. Делікатна робота. Якби Рус не вигадав цієї штуки з підкладанням волосини, ми б і не помітили. Негарно, дуже негарно. А ми ж йому стільки платимо. І чого його вічно все цікавить?

— Він з біса практичний, у цьому вся причина,— сказав Мальметрем.

— Можливо.

— Скільки він загріб, відколи ми з ним зв'язалися?

— Десь тисяч п'ять. Але й видатки в нього великі. Зброя, машини, роз'їзди й таке інше. До того ж він іде на певний ризик.

— Який там у дідька ризик,— обурився Мальмстрем.— Адже ніхто, крім Руса, не знає, що він зв'язаний з нами.

— І ще та жінка, як її звати, наче пароплав.

— Як він намагався накинути мені ту свою прояву,— обурено сказав Мальмстрем.-— А вона ж, видно, добре одо-рсбло, та ще миється не щодня. [256]

— Об'єктивно ти не цілком справедливий,— заперечив Мурен.— Фактум ест, що він сам змалював, яка вона.

— Ест?

— А щодо гігієни, то ти міг би спершу зробити їй де-зинфекцію.

— Хіба що.

Мурен витяг з конверта три аркушики й розіклав їх перед собою на столі.

— Еврика! — вигукнув він.

— Що?

— Те, на що ми чекали, голубе. Ходи глянь.

— Зараз, тільки спершу сходжу під душ,— сказав Мальмстрем і зник у ванній.

Він повернувся через десять хвилин. Мурен задоволено потирав руки.

— Ну, що там? — спитав Мальмстрем.

— Здається, все так, як повинно бути. Ось план. Чудовий. А ось докладно вирахуваний час. Усе продумане до найменших подробиць.

— А що чути про Гаузера й Гофа?

— Завтра прибудуть. На, читай.

Мальмстрем узяв листа.

Мурен раптом зареготав.

— Якого ти біса шкіриш зуби?

— Смішний код. Наприклад: "У Жана довгі вуса". Знаєш, звідки взяті ці слова і що вони там означали?

— Не маю уявлення.

— Ну, байдуже.

— Стривай, два з половиною — це мільйони?

— Безперечно.

— Чистого прибутку?

— Саме так. Кошти ми вже покрили. — Але двадцять відсотків візьме Рус?

— Так. Нам із тобою припаде по мільйонові.

— Той проноза Маурітсон міг щось.у цьому вкмітити?

— Дещо міг. Наприклад, коли. — Ай справді, коли?

— У п'ятницю, о чотирнадцятій сорок п'ять. Але не сказано, котрої п'ятниці.

— Зате названі вулиці,— сказав Мальмстрем.

— Чхати нам на Маурітсона,— заспокоїв його Мурен.— Бачиш, що тут унизу написано?

— Бачу.

— А що це означає, пам'ятаєш?

— Пам'ятаю,— сказав Мальмстрем.— Звичайно, пам'ятаю. Це зовсім інша Справа. [257]

— Отож-бо,— підтвердив Мурен.— Ох, як мені хочеться раків, хай йому чорт!

XV

Гоф і Гаузер — два німецькі гангстери, яких Мальмстрем і Мурен найняли, коли їздили до Франкфурта-на-Майні. Обидва вони мали добрі рекомендації, тож, власне, про все кожна було домовитись листовно. Та якщо Рус завжди діяв дуже обережно, Мальмстрем і Мурен, у свою чергу, відзначалися перебірливістю і воліли особисто познайомитись зі своїми майбутніми помічниками.

Зустрілися вони на початку червня, домовившись, ще найперше налагодять контакт із Гаузером у барі "Магнолія". Потім Гаузер уже зв'яже їх з Гофом

Бар "Магнолія" в центрі міста був маленький і темний. З невидимих світильників лилося оранжеве світло, стіни й килим були фіалкові, а низькі крісла навколо плексигласових столиків — рожеві. Вигнутий дугою латунний прилавок тьмяно полискував, музика звучала приглушено, русяві дівчата в барі мали високі груди, а їхні сукні — низькі викоти, напої були дорогі.

Мальмстрем і Мурен сіли в рожеві крісла біля єдиного вільного столика. Зала справляла враження переповненої, хоч у ній було не більше як двадцятеро відвідувачів. Жіночу стать репрезентували тільки дівчата за прилавком, решта всі були чоловіки.

Одна з дівчат підійшла до їхнього столика й нахилилась так, що вон" побачили її груди і вловили не вельми приємний дух поту й парфумів. Коли їм принесли замовлені коктейлі, вони почали озиратися по залі, вгадуючи, хто з гостей може бути Гаузером. Вони не уявляли собі, який той Гаузер зовні, знали тільки, що він справжній бандит.

Мальмстрем перший помітив його.

Гаузер стояв біля другого кінця прилавка з довгою тонкою сигаретою в роті, тримаючи в руках чарку віскі. Високий, стрункий, плечистий, вбраний у замшевий костюм піскового кольору. Густі бакени, темне волосся на маківці ледь проріджене, а на потилиці кучеряве. Він недбало сперся на прилавок і щось сказав дівчині, яка, маючи вільну хвилину, підійшла перемовитись із ним словом. Викапаний Шон Коннері! Дівчина захоплено дивилась на нього й дурнувато хихотіла. Потім підвела руку до його сигарети, приліпленої до губи, й легенько стукнула по ній пальцем [258] так, що довгий стовпчик попелу впав їй на долоню. Він удав, що не помітив цього. Трохи постояв, випив віскі й відразу взяв у руку другу чарку. Обличчя його було мов кам'яне, холодні сірі очі дивилися десь повз вибілені кучері дівчини. Він її просто не помічав. Не людина, а кремінь. Навіть у Мурена він викликав пошану.

Вони чекали, коли він гляне в-їхній бік.

Тим часом до них підсів на третє крісло приземкуватий чоловік у погано пошитому сірому костюмі й білій нейлоновій сорочці з рожевою краваткою,. В нього було кругле, гладенько поголене рожеве обличчя, коротке хвилясте волосся перетинав збоку проділ, за грубими скельцями окулярів без оправи блищали блакитні, наче порцелянові, очі.

Мальмстрем і Мурен байдуже ковзнули по ньому поглядом і знов звернули його на Джеймса Бонда біля прилавка.

Чоловік щось сказав тихим, лагідним голосом, але Мальмстрем і Мурен не відразу збагнули, що він звертається до них, а ще довше до них доходило, що саме цей херувим, а не той нахаба біля прилавка і є Густавом Гаузером;

Через кілька хвилин вони вийшли з бару "Магнолія" і подалися до Гофа.

Гаузер у довгому темно-зеленому шкіряному плащі й прим'ятому капелюсі бадьоро виступав попереду, а ледь розгублені Мальмстрем і Мурен ішли слідом за ним.

Гоф виявився веселим чоловіком років тридцяти. Він зустрГв їх у колі своєї родини — дружини, двох дітей і такси. Трохи посидівши, четверо чоловіків подалися в ресторан, щоб за вечерею поговорцти про свої спільні справи. Відразу видно було, що Гоф і Гаузер досвідчені в своїй царині і мають багато корисних у цьому випадку знань. Крім того, обидва щойно вийшли на волю після довгого ув'язнення, і їм кортіло якнайшвидше взятися до праці.

Пробувши три дні зі своїми помічниками, Мальмстрем і Мурен повернулися додому, щоб готуватися далі. Німці обіцяли бути готовими і з'явитися в призначений час.

Отже, в четвер шостого липня вони мали чекати в домовленому місці. До Швеції вони приїхали в середу.

Гаузер прибув уранці в Мальме зі своєю машиною на поромі з Копенгагена. О дванадцятій він повинен був зустріти на пристані Гофа, який плив на судні Ересунської компанії "Абсалон".

Гоф ще ніколи не був у Швеції. Він не бачив шведської поліції і, мабуть, через це в перші хвилини на березі .набрався такого страху. [259]

Коли він спустився трапом з пароплава на пристань, то побачив митника в уніформі, що йшов йому назустріч. "Поліція!" — подумав Гоф. тже, все викрито, зараз його схоплять.

Тієї миті він помітив, що по той бік вулиці в машині сидить Гаузер і чекає на нього з увімкненим мотором. Гоф у відчаї вихопив пістолет і націлив його в спантеличеного митника, який ішов привітатися зі своєю

приятелькою, що працювала в буфеті "Абсалона". Не встиг ніхто усвідомити, що тут сталося, як Гоф перестрибнув через огорожу, що відділяла пристань від тротуару, шаснув поміж таксі, перескочив ще одну огорожу, сховався за двома вантажними Машинами і влетів у Гаузерову машину, й далі тримаючи напоготові пістолет.

Гаузер, побачивши, як біжить його колега, заздалегідь відчинив дверці і ввімкнув швидкість. Тільки-но той упав на сидіння, він щосили натиснув на газ і зник за рогом вулиці, перш ніж хтось устиг помітити номер.

Зупинив він машину аж тоді, як переконався, що за ними ніхто не женеться.

XVI

Давно відомо, що щастя й нещастя врівноважуються, тож не раз і виходить, що невдача одного дає якусь користь другому.

Маурітсон не міг дозволити собі пускати щось на само-плив, тому нічого не занедбував. У всіх своїх справах він надзвичайно старанно страхувався виробивши цілу систему безпеки, і треба було просто-таки неймовірного збігу несприятливих обставин, щоб він міг на чомусь завалитися.

Звичайно, зовсім без невдач не обходилось, але досі вони били тільки по кишені. Так, кілька тижнів тому якийсь навдивовижу непідкупний італійський лейтенант наклав арешт на вантажну машину, повну порнографічної продукції, проте жоден слідчий не зміг би звинуватити за той товар Маурітсона.

Два місяці тому з ним трапився ще один, зовсім незбагненний випадок, але й там обійшлося без прикрих наслідків, і Маурітсон був певен, що тепер уже не на один рік забезпечений від таких помилок. Він

вважав, що попасти до в'язниці в нього стільки шансів, як угадати тридцять із тридцяти двох номерів у спортивному тоталізаторі.

Маурітсон не любив ледарювати й на середу призначив [260] собі багато роботи. Найперше треба було отримати на Центральному вокзалі наркотики, перенести їх до камери схову на станції метро "Естермальмторг", потім передати ключик від боксу одній особі в обмін на конверт з грішми. Тоді навідатись~на адресу, куди надходили таємничі листи для Мальмстремай'Мурена. Його трохи дратувало, що він ніяк не міг дізнатися, хто ті листи посилає. Після цього він планував піти в крамницю по труси та інші закупки. І останній пункт програми — чергові відвідини квартири на Данвікскліпан.

Наркотики — амфетамін і гашиш — були спритно сховані в солодкій булці та шматкові сиру, що лежали в звичайній торбі разом з іншими цілком невинними продуктами.

Маурітсон уже забрав товар і стояв на переході біля вокзалу— нічим не прикметний, пристойний чоловік з паперовою торбою в руках. Поряд з одного боку стояла літня жінка, а з другого — дівчина в зеленій уніформі, інспектор автостоянок, та ще повно людей/Метрів за п'ять на тротуарі стовбичили, заклавши руки за спину, два поліцаї, на обличчях у яких проступала тупа байдужість.

Машини, як завжди, мчали безперервно, повітря було —таке насичене чадом, що люди насилу дихали.

Нарешті спалахнуло зелене світло, і всі кинулись уперед, орудуючи ліктями, щоб хоч на соту частину секунди випередити сусідів.

Хтось штовхнув літню жінку. Вона злякано озирнулась і сказала:

— Я погано бачу без окулярів, уже, мабуть, зелене світло?

— Так,— ласкаво відповів Маурітсон.-Дозвольте, я вам допоможу перейти.

Досвід навчив його, що чемність дає зиск.

— Щиро дякую вам,— мовила жінка.— Тепер рідко хто думає про нас, старих.

Що правда, те правда.

— Я нікуди не поспішаю,— сказав Маурітсон.

Він легенько взяв жінку під руку й почав переводити її через вулицю. Та метрів за три від спасенного тротуару якийсь розігнаний перехожий знов штовхнув жінку так, що вона аж похитнулася. Маурітсон підтримав її, щоб вона не впала, і раптом хтось гукнув:

— Злодій!

Він підвів очі й побачив, що інспекторка показує пальцем на нього.

— Поліція! Поліція! — загорлала вона знов. [261]

Літня жінка розгублено озирнулася.

— Ловіть злодія! — кричала далі інспекторка. Маурітсон насупив брови, але тримався спокійно.

— Що сталося? — запитала літня жінка.— Що таке? — А тоді й собі заверещала: — Злодій! Злодій!

Примчали, гупаючи черевиками, обидва поліцаї.

— Що тут діється? — владно запитав один.

— Що тут діється? — вже не так владно підхопив другий.

Він, видно, походив з провінції Нерке, і м'яка вимова не могла надати його голосові суворості, якої вимагала від нього служба.

— Злодій! — верещала інспекторка, все ще показуючи на Маурітсона.— Хотів відібрати сумку в цієї жінки!

Маурітсон глянув на неї і подумки сказав: "Стули пельку, падло прокляте!" — але вголос мовив:

— Вибачте, тут трапилась якась помилка.

Проте інспекторка, двадцятип'ятирічна блондинка, що успішно спотворювала своє і так негарне обличчя помадою та пудрою, верещала далі:

— Я сама бачила!

— Що? — хвилювалась літня жінка.— Де злодій?

— Що тут діється? — один поперед одного питали поліцаї.

Маурітсон не втрачав витримки.

— Сталась якась помилка,— ще раз сказав він.

— Цей добродій допомагав мені перейти вулицю,— сказала літня жінка.

— Аякже! — обурено крикнула блондинка.— Такий допоможе!. Він смикнув за сумку так, що ця стара ба... дама мало не гримнула додолу.

— Ви все переплутали,— мовив Маурітсон.— Це хтось збоку штовхнув даму. А я тільки підтримав її, щоб вона не впала й не забилася.

— Не замилюй очі! — визвірилась на нього інспекторка.

Поліцаї запитально перезирнулися. Суворіший із них був явно практичніший і більше схильний до формальностей. Подумавши, він згадав магічну фразу:

— Прошу за мною.

Тоді помовчав і додав:

— Усі троє: підозрюваний, свідок і скривджена.

Стара жінка нічого не зрозуміла, а інспекторка зразу охолола. Тільки Маурітсон виявив готовність і покірність.

— Це явна помилка,— сказав він.— Але й не диво, коли [262] подумаєш, скільки потолочі вештається по вулицях. Я радо піду з вами.

— Що таке? — спитала жінка.— Куди треба йти?

— У дільницю,— пояснив суворіший поліцай. — В яку дільницю?

— Поліційну.

Валка рушила до дільниці під зацікавленими поглядами перехожих.

— Може, я помилилась,— засумнівалася блондинка. Вона звикла записувати номерй~машин і прізвища інших людей, а не самій фігурувати в протоколі.

— Нічого страшного,— лагідно втішив її Маурітсон.— Треба завжди ' бути пильним. А надто в таких людних місцях.

Дільниця містилася в будинку самого вокзалу. Поліцаї заходили туди перекусити під час служби, а також приводили затриманих підозрілих осіб.

Почалася забарна процедура.

Спершу записали прізвище тд адресу свідка й потерпілої.

— Ні, я таки помилилася,— знервовано заявила свідок.— І мені треба вже бути на роботі.

— Ми повинні все з'ясувати,— сказав практичніший по-ліцай.— Обшукай його кишені, Кеннете.

Його колега з Нерке почав витягати з Маурітсонових кишень цілком, невинні речі. А тим часом допит тривав далі:

— Ваше прізвище, шановний?

— Арне Ленарт Гольм,— сказав Маурітсон.-Або просто Ленарт Гольм.

— Адреса?

— Вікергатан, шість.

— Так, ім'я й прізвище сходиться,-сказав другий поліцай.— Таке саме написане в його посвідченні водія — Арне Ленарт Гольм. Усе так, як він сказав.

Перший поліцай звернувся до старої жінки:

— У вас чогось не стало?

— Ні.

— Зате в мене скоро не стане терпцю,-сердито сказала інспекторка. — Як ваше прізвище?

— Це до справи не стосується,— присадив її поліцай,

— Та ви не хвилюйтеся так,— заспокійливо сказав інспекторці Маурітсон.

— У вас щось украдено?

— Ні, ви вже раз питали.

— Що у вас було цінне в сумці? [263]

— Шість крон і тридцять п'ять єре в гаманці, проїзним квиток і пенсійне посвідчення.

— Усе це є?

— Є.

Поліцай згорнув записник, подивився на затриманих сказав:

— Тепер справа з'ясована. Ви дві можете йти. А Гольм іще залишиться.

Маурітсон поховав по кишенях свої речі.

— Торба з продуктами стояла біля дверей, із неї вигля дав огірок і шість стеблин ревеня.

— Що там у вашій торбі? — запитав перший поліцай

— Продукти.

— Так? Ану перевір, Кевнете.

Другий поліцай почав викладати все з торби на лавку на яку його колеги звичайно кидали свої кашкети й кобури, коли приходили відпочити.

Маурітсон спокійно стежив за ним.

— Так,— врешті сказав другий поліцай.-Тут справд самі продукти, як і сказав Гольм,— булка, масло, сир, ревінь і кава. Все, як він сказав.

— Що ж,— підсумував його колега,— тоді питання ви черпане. Склади, Кеннете, продукти назад у торбу.— Вії трохи подумав, потім звернувся до Маурітсона: — Вийшло непорозуміння, пане Гольм. Але ж самі знаєте, така в на< робота. Нам прикро, що на вас упала Підозра. Сподіває мось, ви не маєте до нас претензій?

— Певне, що не маю,— сказав Маурітсон.— Я розумію, що ви виконували свій обов'язок.

— До побачення, пане Гольм.

— До побачення, бувайте здорові.

Відчинилися двері, і зайшов ще один поліцай у сіро-блакитному комбінезоні. Він вів на ремінці вівчура, а і другій ніс пляшку лимонаду.

— Ну й спекота,— сказав він і шпурнув кашкета на лавку.— Сядь, Джеку.

Він відкоркував пляшку і приклався до неї губами. То-ді відірвав її від рота і знов гримнув:

— Сядь, Джеку!

Пес сів, але відразу знов схопився й почав обнюхуватр торбу.

Маурітсон уже йшов до дверей.

— До побачення, пане Гольм,— сказав і собі Кеннет

— До побачення, бувайте здорові,— відповів Ма урітсон.

Пес уже засунув усю голову в торбу. [264]

Маурітсон відчинив двері лівгію рукою, а правою сягнув по торбу.

Пес загарчав.

— Хвилинку! — скомандував поліцай у комбінезоні. Колеги вражено витріщились на нього. Маурітсон відштовхнув голову собаки і взяв торбу.

— Стійте! — наказав провідник собаки і поставив пляшку на лавку.

— Вибачте, що таке? — запитав Маурітсон.

— Цей пес намуштрований на наркотики,— сказав поліцай і поклав руку на кобуру.

XVII

Начальника відділу наркотиків звали Генрік Якобсон. Він працював тут майже десять років і ніколи не мав спокою. Хтось інший на його місці дістав би виразку шлунка, або порушення-моторних центрів, або дер би зубами завісу. Проте організм Генріка Якобсона все витримав, і тепер його важко було б чимось уразити.

Він дивився на розрізаний сир, випатрану булку, кон-вертики з гашишем, капсули з амфетаміном і одного зі своїх помічників, який саме шматував ревінь.

Перед ним сидів Маурітсон, зовні спокійний, але насправді дуже стурбований. Як це могло статись? Так по-дурному вклепатися! Ніхто б навіть не повірив. Не допомогло й подвійне страхування. І якби тільки раз, ще мож— ка було б зрозуміти. Але ж два місяці тому в нього вже були неприємності. Два рази поспіль! І справді вийде, . Що він угадав тридцять номерів у спортивному тоталізаторі.

Він сказав уже все, що кажуть у таких випадках. Мовляв, ця злощасна торба не його. її доручив йому на вокзалі якийсь незнайомець, і він мав передати торбу іншому незнайомцеві на Маріїнській площі. Звичайно, він здогадувався, що тут щось негаразд, але не міг устояти перед спокусою заробити сто крон, які обіцяв йому той незнайомий.

Якобсон вислухав його, не перебиваючи й не даючи ніяких коментарів. Але видно було, що він не повірив жодному його слову. Нарешті він сказав:

— Що ж, Гольме, як ,я вже пояснив, тебе затримають. Ордер на ув'язнення буде підписаний завтра вранці. Можеш дзвонити по телефону з умовою, що це не заважатиме слідству й не заплутуватиме його. [265]

— Невже це такий тяжкий злочин? — Покірно спитая Маурітсон.

— Як на чий тюгляд. Побачимо, що ми знайдемо па час обшуку твоєї квартири.

Маурітсон добре знав, що вони можуть знайти в йоЯ однокімнатній квартирі на Вікергатан: трохи поганенькиі меблів і старого одягу. Тут йому не було чого боятися. Неї минуче запитання, від чого решта ключів у кишені, такоя не вельми хвилювало його, бо він не мав наміру на нього відповідати. Отже, можливо, що його квартиру на Армфельтсгатан не споганять ні двоногі, ні чотириногі ви нюхувачі.

— Невже доведеться платити штраф? — спитав він-ще покірніше.

— Е, ні, голубе, тут пахне в'язницею,— сказав Якобсон.— Ти вскочив у добру халепу. До речі, хочеш кави?

— Ні, дякую, я волів би чай, якщо вам не важко.

Маурітсон гарячково міркував.

Справді, він ускочив у халепу, й набагато гіршу, ніж думає Якобсон. Адже в нього взяли відбитки пальців, а це означає, що електронна машина миттю видасть картку на якій буде написно не Арне Ленарт Гольм, а щось зовсім інше. І почнеться тяганина.

Вони випили чаю і кави, з'їли півбатона, а тим часом помічник, мов досвідчений хірург, розтинав скальпелем огірок.

— Тут теж нічого нема,— сказав він.

Якобсон неквапом кивнув головою і, жуючи булку сказав:

— Зрозуміло.— Тоді глянув на Маурітсона й додав: — З тебе вистачить і того, що ми знайшли.

У голові в Маурітсона визрівала одна думка. Звичайно його повалено додолу, але це ще не нокаут. Треба звестися на ноги до того, як скінчать рахувати й скажуть "аут", це станеться тієї миті, коли на стіл Якобсонові покладуть довідку з картотеки. Тоді вже хоч з якого козиря ходи, нічого не вдієш.

Він поставив паперовий келишок, випростався і сказав — зовсім іншим голосом:

— Гаразд, я викладаю на стіл карти. Не буду більше викручуватись.

— Що ж, красно дякую,— незворушно мовив Якобсон

— Моє прізвище не Гольм.

— Он як?

— У документах написано так, але це не справжнє моє прізвище. [266]

— То як же тебе звати?

— Філіпп Труфаст Маурітсон.

— Ти що ж, соромишся свого прізвища?

— Щиро казати, я вже двічі попадався. А коли тебе посадять, то потім за тобою тягнеться хвіст. Сам знаєш, як то буває.

— Авжеж.

— Люди пронюхають, що ти сидів, і не зоглядишся, як уже лізуть з перевіркою лягаві... вибач, поліція...

— Нічого, я не з образливих,— сказав Якобсон.

Він більше нічого не додав, і Маурітсон знервовано глянув на годинника, що висів на стіні.

— А сидів я за дурницю,— повів далі він.— Трохи гендлював краденим і незаконно добував зброю, одне слово, дрібниці. Правда, була ще одна крадіжка з виломом, але відтоді минуло десять років.

— І весь цей час ти був святий та божий? — спитав Якобсон.— Виправився чи навчився спритніше орудувати?

На це Маурітсон відповів кривою посмішкою, проте Якобсон не підхопив її, а натомість спитав:

— Куди це ти гнеш?

— Не хочу знов сісти.

— Вважай, що ти вже сів. І нема в цьому нічого страшного. Хіба ти один? Кожного дня хтось сідає. Не зашкодить відпочити кілька місяців.

Проте Маурітсон був переконаний, що кількамісячним відпочинком справа не обмежиться. Глянувши на порізану городину, він прикинув, що коли його заарештують, поліція може копнути глибше, а тоді

виявляться не дуже приємні для нього речі. З другого боку, він наскладав у закордонних банках уже чималий капіталець. Отже, будь-що треба вийти звідси. Тоді відразу виїхати з міста, і взагалі зі Швеції. Потім усе владнається, він давно плекав думку кинути своє ремесло. Досить із нього порнографії і продажу наркотиків. Та й не велика радість бути на побігеньках у таких, як Мальмстрем і Мурен, хоч вони й добре за це платили. Краще замість цього взятися до молочних продуктів, можна добре заробити на контрабанді масла з Данії до Італії. Майже легальна торгівля, і ніякого ризику, хіба що мафія тебе вколошкає. Зрештою, можна й ще щось придумати.

Та хоч би там що, а зволікати ніяк не можна. І він спитав;

— Хто відає банковими грабунками?

— Бульдо...— Якобсон затнувся.

— Бульдозер Ульсон,— жваво підхопив Маурітсон. [267]

— Прокурор Ульсон,— поправився Якобсон.— Хочеш когось продати?

— Я міг би дати йому певну інформацію.

— А ти дай її мені.

— Ідеться про секретні відомості,— мовив Маурітсон.— Вам напевне не важко зв'язатися з ним по телефону.

Якобсон подумав. Він пам'ятав, як начальник управління поліції та його помічник казали, що пограбування банків тепер найважливіші. Тільки один злочин вважали ще тяжчим — кидати тухлими яйцями в посла Сполучених Штатів.

Він присунув до себе телефон і набрав номер спецгру-пи, що мала свій штаб на Кунгсгольмені. Бульдозер відразу зняв трубку.

— Ульсон слухає.

— Це Генрік Якобсон. Ми тут затримали одного типа за наркотики, і він запевняє, начебто може щось сказати,

— Про пограбування банків?

— Мабуть.

— Я зараз буду,— відповів Бульдозер.

І справді, за кілька хвилин Бульдозер ускочив до Якобсонового кабінету, тремтячи з нетерплячки. Розмова тривала недовго.

— Що ви нам хочете сказати, пане Маурітсон? — спитав він.

— Вас часом не цікавлять двоє хлопців на прізвища Мальмстрем і Мурен?

— Ще б пак! — Бульдозер облизався.— Дуже цікавлять. І що ви можете про них сказати?

— Я знаю, де вони перебувають.

— Перебувають тепер?

— Так.

Бульдозер потер руки із задоволення. Потім наче отямився:

— Певне, ви, пане Маурітсон, хочете поставити нам якісь умови?

— Я б волів обміркувати з вами це питання десь у затишнішому місці.

— Гм... Скажімо, мій кабінет на Кунгсгольмсгатан вас більше влаштував би?

— З усіх поглядів,— сказав Маурітсон.— Мабуть, тепер вам треба домовитися з цим добродієм?

Якобсон незворушно слухав їхню розмову.

— Так, так,— захоплено підтвердив Ульсон.— Нам треба порадитись, Якобсоне. Без сторонніх осіб.

Якобсон кивнув головою, скоряючись долі. [268]

XVIII

Якобсон був практичний чоловік. Навіщо дарма псувати собі нерви?

З Ульсоном він не був близько знайомий, але знав його становище й розумів, що змагатися нема сенсу, однаково його чекає невдача.

Лаштунки були скромні — гола кімната, письмовий стіл, два стільці і шафа з архівом. Навіть килима не було на підлозі.

Якобсон сидів за столом цілком спокійний.

Бульдозер натомість бігав по кімнаті, заклавши руки за спину й похиливши голову.

— Тільки одне важливе питання, суто технічне,-сказав він.— Маурітсон заарештований?

— Ще ні.

— Чудово,— втішився Бульдозер.— Знаменито. Отже, властиво, нема про що домовлятися.

— Може, й так.

— Якщо хочеш, то подзвони начальникові управління, або членові колегії, або заступникові...

Якобсон похитав головою. Він добре знав усю ту полі-ційну верхівку.

— Отже, домовились? — спитав Бульдозер. Якобсон нічого не відповів.

— І тобі не буде кривди, правда ж? Ти знаєш, хто він, і матимеш його на оці. В майбутньому.

— Що ж, я побалакаю з ним.

— Чудово.

Якобсон повернувся до Маурітсона, зміряв його поглядом і сказав:

— Ось що, Маурітсоне, я трохи подумав... Ти дістав торбу від невідомого чоловіка і мав передати її також невідомому. І таке часом буває. Довести, що ти кажеш неправду, буде важко. Отже, ми не будемо тебе арештовувати.

— Ясно,— сказав Маурітсон.

— Товар ми, звичайно, конфіскуємо. Але ж ти міг і не знати, що передаєш.

— То я вільний?

— Вільний, з тією умовою, що ти переходиш у руки Буль... у руки прокурора Ульсона.

Бульдозер, мабуть, слухав під дверима, бо раптом розчахнув їх і влетів до кімнати.

— Швидше їдьмо,— сказав він. [269]

— Таки зараз?

— Побалакаємо в мене,— сказав Бульдозер.

— Звичайно,— мовив Маурітсон.— З задоволенням.

— Ще б пак,— сказав Бульдозер.— До побачення, Якобсоне.

Якобсон провів їх порожнім поглядом. Він.до всього звик.

Через десять хвилин Маурітсона привезли до штабу спецгрупи. Йбго прийняли, мов почесного гостя, посадо-, вили в найкраще крісло, а навколо нього розташувалися блискучі детективи. Наприклад, Кольберг, що тримав у руках список Маурітсона ї читав його вголос:

— Десяток трусів і п'ятнадцять пар шкарпеток. Це для кого?

— Дві пари Муренові, а решта, мабуть, другому.

— Той Мальмстрем їсть білизну, чи що?

— Ні, просто ніколи не віддає її прати, поносить і викидає. І купує тільки найкращу. Французьку. її можна дістати лише в Моріса.

— З такими звичками хоч-не-хоч доведеться грабувати банки.

— А що таке астролябія? — поцікавився Ренн.

— Це давня модель секстанта,— пояснив Гунвальд Ларсон і в свою чергу спитав: — А навіщо їм чотири маски?

— Цього я не знаю. До речі, в них уже є дві, я купив їх минулого тижня.

— Шість коробок "дев'ятки" — що це означає? — знов спитав Ренн.

— Це суто чоловічий товар,— втомлено пояснив Маурітсон і додав не зовсім пристойний жарт.

— Та киньте ви той папірець,-добродушно сказав Бульдозер Ульсон. — Та й ваші дотепи, пане Маурітсон, нам необов'язково слухати. Жартувати ми й самі вміємо.

— Якби-то,— понуро мовив Кольберг.

— Все, приступаймо до справи,-Бульдозер радісно плеснув у долоні.

Він прискіпливо оглянув свої єили, в які входили, крім Кольберга, Ренна й Гунвальда Ларсона, ще два молодших інспектори, експерт по гранатах із сльозоточивим газом, технік-калькулятор і нездарний поліцай на ім'я Бу Цакрісон, якого, дарма що бракувало службовців, начальство залюбки відпускало для всіляких спеціальних завдань. [270]

Начальник управління поліції та інші високі чини, хвалити бога, після того перегляду кінострічки не з'являлись і навіть не дзвонили.

— Починаймо репетицію!— гукнув Бульдозер.— Рівно о шостій Маурітсон дзвонить у двері. Ану, подзвони ще раз.

Кольберг постукав об стіл. Маурітсон кивнув головою.

— Точно так,— сказав він. Потім додав: — Принаймні дуже схоже.

Короткий сигнал, відразу за ним довгий, пауза, чотири коротких, знов пауза, довгий і відразу дуже короткий.

-Я 6 зроду не запам'ятав,— сумно пожалівся Цакрісон.

— Ми доручимо тобі щось інше,— сказав Бульдозер.

— Що саме? — спитав Гунвальд Ларсон.

З усієї групи тільки він працював уже з Цакрісоном і не любив згадувати про це.

— А я що робитиму? — спитав технік-калькулятор.

— Отож-бо,— озвався Бульдозер.— Я з самого понеділка про це думаю. Хто тебе до нас послав?

— Не знаю. Хтось дзвонив з управління.

— Може, ти нам щось вирахуєш,— сказав Гунвальд Ларсон.— Наприклад, які номери виграють у найближчому тиражі.

— Неможливо,— понуро відповів технік.— Я вже багато років намагаюсь вирахувати їх кожного тижня і все помиляюся.

— Продумаймо ще раз усю операцію,— сказав Бульдозер.— Хто дзвонить у двері?

— Кольберг,— запропонував Гунвальд Ларсон.

— Так, він. Чудово. Мальмстрем відчиняє. Він сподіва-, ється, що це прийшов Маурітсон з астролябією, трусами та всім іншим добром. А натомість бачить...

— Нас,— промурмотів Ренн.

— Отож-бо! Мальмстрем і Мурен приголомшені. їх перехитрували. Уявляєте, які в них будуть фізіономії!

Він дріботів по кімнаті і вдоволено підсміювався.

— А уявіть собі, як ми приструнчимо Руса! Шах і мат одним ходом.

На мить Бульдозерові аж дух забило від такої втішної думки. Але він опанував себе й повів далі:

— Та не забуваймо, що Мальмстрем і Мурен Озброєні. Гунвальд Ларсон зневажливо здвигнув плечима.

— Нічого, якось дамо собі раду,— сказав Кольберг.

І він, і Гунвальд Ларсон уміли захистити себе, до того [271] ж Мальмстрем і Мурен навряд чи опиратимуться, коли побачать, що становище їхнє безнадійне. Бульдозер ніби прочитав його думки.

— А однаково треба рахуватися з тим, що з відчаю вони спробують прорватися. Тут уже доведеться тобі втрутитись.

Він показав на експерта по гранатах із сльозоточивим газом.

Той кивнув головою.

— У нас ще буде провідник із собакою,-— сказав Бульдозер.— Собака нападає...

— Тобто як? — спитав Гунвальд Ларсон.— Собака також буде в протигазі?

— Непогана думка,— сказав Маурітсон. Усі запитально глянули на нього.

— Отже, так,— знов озвався Бульдозер.— Перший можливий варіант: Мальмстрем і Мурен пробують опиратися, але не витримують нашого натиску, на них кидається собака, і врешті їх знешкоджують газом.

— Все одночасно? — засумнівався Кольберг!

Проте Бульдозер уже так розпалився, що ніякі тверезі зауваження на нього не діяли.

— Варіант другий: Мальмстрем і Мурен не опираються. Поліція вскакує до квартири з пістолетами в руках і оточує їх.

— Крім мене,— сказав Кольберг.

Він принципово їїіколи не носив зброї.

— Злочинців роззброюють і заковують у наручники,— мрійливо повів далі Бульдозер.— Я особисто заходжу до квартири й.оголошую їм, що вони заарештовані. їх виводять.— Він'кілька секунд утішався таким наслідком, тоді бадьоро повів далі: — І нарешті третій варіант: Мальмстрем і Мурен узагалі не відчиняють. Вони дуже обережні й уважно прислухаються до дзвінка. З Маурітсоном вони домовились, що коли дзвінок їм здасться підозрілим, той має десь перечекати поблизу, а тоді рівно через дванадцять хвилин вернутись і подзвонити ще раз. Отже, й ми так зробимо. Перечекаємо дванадцять хвилин і знов подзвонимо. Після цього автоматично виникає один із двох варіантів, які ми вже проаналізували.

Кольберг і Гунвальд Ларсон промовисто перезирну-лися.

— Четверта альтернатива...— почав Бульдозер. Кольберг перебив його:

— Альтернатива — це одна з двох можливостей.

— Не мороч мені голови. Отже, четверта альтернатива: [272] Мальмстрем і Мурен узагалі не відчиняють. У такому разі ми виламуємо двері...

— ...вскакуємо до квартири з пістолетами в руках і оточуємо злочинців,— зітхнув Гунвальд Ларсон.

— От-от,— погодився Бульдозер.— Так воно й буде. Тоді заходжу до квартири я і оголошую, що вони заарештовані. Чудово. Все запам'ятали? Тепер, здається, всі варіанти вичерпані.

Якийсь час панувала мовчанка, потім Цакрісон промурмотів:

— Альтернатива п'ята: гангстери відчиняють двері, косять з автоматів нас усіх і собаку також, а потім ушиваються.

— Ну й бевзь,— сказав Гунвальд Ларсон.— По-перше, Мальмстрема й Мурена вже не раз ловили, і вони ніколи не стріляли. По-друге, їх же тільки двоє, а біля дверей стоятиме шестеро нас і один собака, та ще десять чоловік на сходах, двадцять на вулиці і один прокурор на горищі чи де там він думає прилаштуватися.

Цакрісон знітився, але все ж таки недовірливо буркнув:

— Ніколи не можна бути певним.

— А мені їхати; з вами? — спитав технік-калькулятор.

— Ні,— відповів Бульдозер.— Там тобі нічого робити.

— Яка з тебе користь без твоєї машини,— сказав Кольберг.

— Можна викликати кран і підняти його машину на п'ятий поверх,— запропонував Гунвальд Ларсон.

— Розташування квартири, вхід до неї і вихід вам відомі,— почав підсумовувати Бульдозер.— Уже три години, як за будинком установлено таємний нагляд. За цей час, як .і слід було сподіватись, нічого не сталося. Мальмстрем і Мурен і гадки не мають, що на них чекає. Ми готові, панове.— Він витяг з нагрудної кишені старовинного срібного годинника, клацнув покришкою і додав: — Через тридцять хвилин наступ.

— А як вони спробують утекти через вікно...— почав Цакрісон.

— Хай пробують,— перебив його Гунвальд Ларсон.— Квартира, як тобі відомо, міститься на п'ятому поверсі, і пожежної драбини немає.

— А то була б шоста альтернатива,— все-таки докінчив Цакрісон.

Бульдозер звернувся до Маурітсона, який байдуже прислухався до їхнього обговорення:

— Гадаю, ви навряд чи захочете їхати з нами, пане [273] Маурітсон? Чи, може, бажаєте зустрітися зі своїми друзями?

Маурітсон ледь здригнувся чи просто здвигнув плечима.

— Тоді я пропоную вам спокійно посидіти десь у цьому будинку, поки ми впораємося. Ви людина ділова, і я по: своєму також, отже, ви розумієте мене. Коли виявиться, що ви нас ошукали, то доведеться переглянути нашу умову.

Маурітсон кивнув головою.

— Гаразд,— мовив він.— Але я знаю, що вони там.

— Ох і негідник же цей Маурітсон,;— сказав Гунвальд Ларсон, ні до кого не звертаючись.

Кольберг і Ренн востаннє оглянули план квартири, який войи накреслили за Маурітсоновим описом. Потім Кульберг згорнув аркушик, сховав його до кишені і сказав:

— Ну що ж, їдьмо вже. Тоді озвався Маурітсон:

— Хочу вас по-дружньому попередити, що Мальмстрем і Мурен — небезпечніші люди, ніж ви гадаєте. Вони неодмінно спробують прорватися. Тож дарма не ризикуйте.

— Ні, не будемо,— сказав Кольберг.

А Гунвальд Ларсон сердито глянув на Маурітсона й додав:.

— Зрозуміло, пан Маурітсон волів би, щоб ми вколо— шкали його приятелів, тоді йому не треба було б ціле життя тремтіти за власну, шкуру.

— Я тільки хотів попередити,— заперечив Маурітсон.— Чого ти сердишся?

— Не пащекуй, стерво,— буркнув Гунвйльд Ларсон. Він не любив виявів панібратства від тих людей, яких зневажав, чи те був виказувач, чи якесь високе начальство.

— Все ясно,— нетерпляче сказав Бульдозер.— Тепер до діла. їдьмо.

У будинку на Данвікскліпан усе відповідало описові Маурітсона, навіть висіла на дверях табличка з прізвищем "С. Андерсон", як він і казав.

Обабіч тих дверей, притулившись до стіни, стали Гунвальд Ларсон і Ренн з пістолетами в руках — у Ларсона був його власний "сміт-і-вессон 38 мастер", а в Ренна — звичайний "вальтер", калібр 7,65. Просто перед дверима стояв Кольберг, а за ним на сходах .повно людей: Цакрі-сон, експерт по гранатах із сльозоточивим газом, провідник із собакою, два інспектори та ще кілька звичайних полі цаїв з автоматами і в панцирних Ясилетах. [274]

Бульдозер Ульсон, мабуть, сидів у ліфті.

"У світі забагато зброї",— подумав Кольберг, стежачи за секундною стрілкою на годиннику Гунвальда Ларсона.

Сам він був неозброєний.

Ще тридцять чотири секунди.

Гунвальд Ларсон мав дуже дорогий годинник, що завжди точно показував час.

Кольберг не відчував страху. Надто довго він працював у поліції, щоб боятися таких людей., як Мальмстрем і Мурен.

Цікаво, про що вони думають там усередині зі своїм арсеналом зброї, складом трусів та горами паштету й російського кав'яру?

Шістнадцять секунд.

Котрийсь із них, мабуть Мурен, любить добре попоїсти, коли вірити Маурітсонові. Він розумів його, бо й сам страшенно любив смачну їжу.

Вісім секунд.

Що станеться з усіма тими ласощами, коли Мальмстре-ма й Мурена закують у наручники й заберуть до в'язниці?

Може, Мурен відступить їх дешево йому? Чи це слід вважати скуповуванням краденого?

Дві секунди.

Російський кав'яр, а особливо той, що в коробках із золотавою накривкою...

Одна секунда.

Пора.

Він почав натискати правим вказівним пальцем на дзвоник.

Короткий дзвінок, довгий, пауза, короткий, короткий, короткий, короткий, пауза, довгий, короткий.

Усі напружено чекали.

Хтось голосно зітхнув.

Хтось рипнув черевиком.

Цакрісон примудрився брязнути пістолетом.

"От чортів брязкун!" — вилаявся про себе Кольберг.

Чи є таке слово?

У нього забурчало в животі, мабуть, тому, що він думав про кав'яр.

Щось ніби рефлекс у собак Павлова.

За дверима — цілковита тиша.

Минуло дві хвилини? а ніхто не відчиняв..

Згідно з планом належало почекати ще десять хвилин, тоді подзвонити вдруге.

Кольберг підняв руку, показуючи людям на сходах, щоб вони тим часом відступили. [275]

Тепер видно було тільки Цакрісона, собаку, його провідника і експерта по газові. Троє перших піднялися сходами вище, а останній спустився трохи нижче.

Ренн і Гунвальд Ларсон лишилися біля дверей.

Кольберг знав план до найменших подробиць, але так само знав, що Гунвальд Ларсон і в думці не покладає дотримуватись того плану.

Тому він відступив трохи вбік.

Гунвальд Ларсон також посунувся, опинився навпроти дверей і зміряв їх поглядом. Нічого, можна виважити.

"У Гунвальда Ларсона манія виважувати двері",— подумав Кольберг. Щоправда, йому майже завжди щастило в цьому, але Кольберг у принципі був проти такого заходу, тому й тепер похитав головою, всім своїм обличчям виявляючи незгоду.

Але, звичайно, Гунвальд Ларсон не звернув на нього уваги. Він відступив до стіни і вперся в неї правим плечем.

Ренн приготувався допомагати йому.

Гунвальд Ларсон ледь пригнувся, виставивши ліве плече,— живий таран сто вісім кілограмів завважки і сто дев'яносто два сантиметри заввишки.

Певне, коли вже до такого дійщлося, Кольберг також налаштувався допомагати.

Того, що сталося далі, ніхто не міг передбачити.

Гунвальд Ларсон з усієї сили штовхнув двері, і вони подалися так легко, ніби їх зовсім не було.

Не зустрівши ніякого опору, він улетів до кімнати, мов повалений ураганом підіймальний кран, і головою вгатився в підвіконня з протилежного боку від дверей. Силою інерції його могутній тулуб описав дугу, і таку невдалу, що витиснув задом шибки й вивалився надвір у хмарі дрібніших і більших скалок. Аж останньої миті Гунвальд Ларсон випустив пістолет і вхопився за раму. Так він повис на висоті п'ятого поверху, відчайдушно тримаючись за вікно правою рукою і ще правим коліном. З порізаної склом руки цебеніла кров, холоша на нозі також почала червоніти. .

Ренн не був такий меткий, а проте встиг опинитися за порогом саме-тоді, коли двері на рипучих завісах відкинуло назад. Вони з розгону луснули йогЬ в лоб, він упустив пістолет і впав горілиць на сходовий помісток.

Коли двері, наштовхнувшись на Ренна, знов відчинились, до квартири вскочив Кольберг. З першого ж погляду він переконався, що в кімнаті нікого немає, тільки видніють [276] з вікна рука й нога Гунвальда Ларсона. Він кинувся до нього і обома руками вхопився за його ногу.

Гунвальд Ларсон от-от міг упасти й розбитися. Коль* берг, усією вагою свого тіла налігши на Гунвальдову ногу, правою рукою спіймав його другу руку, якою той силкувався дотягтись до рами. Кілька секунд їхнє життя висіло на волосині, здавалося, що вони обидва полетять униз. Проте Гунвальд Ларсон міцно тримався за раму порізаною правово рукою, і нарешті Кольберг, натужившись до краю, спромігся витягти свого невдатного колегу на підвіконня, де він, хоч і порізаний до крові,* все ж таки був уже не в такій небезпеці.

Ренн, падаючи" не зомлів, і тепер рачки переповз черзз поріг, шукаючи свого пістолета.

Наступним до квартири вбіг Цакрісон, а слідом за ним ускочив собака. Цакрісон побачив, що Ренн рачкує долі і з лоба в нього йде кров, побачив на підлозі пістолет, а коло розбитого вікна таких самих закривавлених Кольберга й Гунвальда Ларсона.

І він закричав:

— Ані руш! Поліція!

Тоді звів пістолет, вистрілив угору і влучив у скляну кулю під стелею. Лампа брязнула навсібіч скалками.

Царкісон обернувся на підборах, знов вистрілив і влучив у собаку. Той осів на задні лапи й страхітливо завив.

Третя Цакрісонова куля влетіла крізь відчинені двері до ванної і пробила трубу. З дірочки, засичавши, до кімнати довгою цівкою вдарила гаряча вода.

Примчав провідник собаки.

— Ці бандюги застрілили Боя! — заверещав він і витяг зброю.

Вимахуючи пістолетом, він почав гарячково шукати нішного, щоб номститися за собаку, який вив тепер ще моторошніше.

До квартири вбіг поліцай у синьо-зеленому броньованому жилеті й з автоматом у руках, перечепився об Ренна і простягся на підлозі. Падаючи, він випустив автомат, і той закотився в куток. Собака, що, видно, не був поранений смертельно, вп'явся зубами в його литку. Поліцай накричав не своїм голосоьк

— Рятуйте!

Кольберг і Гунвальд Ларсон на цей час опинилися ізж" в кімнаті, порізані склом і змучені. Проте голови в ній були ясні, й обидва зрозуміли, що, по-перше, у квартирі не було нікого — ні Мальмстрема, ні Мурена, а по-друге, [277] двері до неї стояли незамквені, може, навіть не зачинені як слід.

Струмінь гарячої води з труби у ванній ударив просто в обличчя Цакрісонові.

Поліцай у захисному жилеті поплазував у куток по свій автомат, тягнуча за собою собаку, який не відпускад із зубів його м'ясистої литки.

Гунвальд Ларсон підняв закривавлену руку й заревіві

— Перестаньте, хай вам грець!

Тієї самої миті експерт по газові кинув у квартиру дві гранати. Вони впали на підлогу між Ренном та провідником собаки й відразу вибухнули.

Гримнув ще один дострІл. Хто, саме стріляв, невідомо, мабуть, провідник собаки. Куля влучила в батарею за сантиметр від Кольбергового коліна, свиснувши, відскочила рикошетом на сходовий майданчик і влучила в плече експертові по газових гранатах.

Кольберг хотів гукнути: "Ми здаємося! Ми здаємося!" — але замість голосу з горла в нього вихопилось якесь хрипке крякання.

Газ миттю поширився по квартирі, змішавшись із парою та пороховим димом. У'кімнаті стояла пекуча отруйна імла, в якій стогнали, плакали й кашляли п'ятеро чоловіків јсобака.

Шостий сидів на сходах і голосив, притискаючи праву долоную до лівого плеча.

Десь ізгори примчав Бульдозер Ульсон і схвильовано спитав:

— Що тут робиться? В чім річ? Га?

З наповненої газом кімнати долинали моторошні звуки: пес глухо скавулів, хтось жалісливо кликав на допомогу, хтось бурмотів прокльони.

— Припиніть операцію! — наказав Бульдозер, але голос у нього зірвався, він закашлявся й захарчав.

Він почав відступати сходами вгору, проте хмарка газу попливла слідом за ним. Він випростався і обернувся в напрямку дверей, яких майже не видно було крізь їдку імлу.

— Мальмстреме й Мурене! — владно гукнув він, заливаючись слізьми.— Кидайте зброю і виходьте! Ви заарештовані!

XIX

Вранці в четвер шостого липня 1972 року спецгрупа для боротьби з пограбуваннями банків зібралась у повному складі у своєму штабі. Всі були бліді, похмурі, і в приміщенні панувала гнітюча тиша.

Згадка про вчорашні події нікого не тішила, а надто Гунвальда Лареона.

Може, в кіно й смішно дивитись, як хтось вивалюється з вікна і, зачепившись за раму, борсається в повітрі на висоті п'ятого поверху. Але в житті такі ситуації зовсім не смішні. Та й порізані руки і подертий костюм також не сприяли веселому настроєві.

Мабуть, найдужче йому було шкода костюма. Гунвальд Ларсон був до вбрання дуже вимогливий і витрачав на нього більшу частину своєї платні. І ось знов, уже вкотре, його найкращий костюм ляснув під час виконання службових обов'язків.

Ейнар Ренн також був невеселий, і навіть Кольберг не міг оцінити явного комізму ситуації" Він надто добре пам'ятав моторошний лоскіт у животі, коли йому здавалося, що секунд через п'ять вони з Гунвальдом Ларсоном лежа-х тимуть розбиті на землі. До того ж він не вірив у бога й у те, що на небі може існувати управління поліції з крилатими слідчими.

Бій на Данвікскліпан був докладно проаналізований, але рапорт про нього складено дуже ухильно, з багатьма обтічними формулюваннями. Написав його Кольберг.

Проте втрат не можна було ні приховати, ні виправдати.

Трьох чоловік довелось відвезти до лікарні — хоч, щоправда, інвалідність їм не загрожувала. В експерта по газових гранатах — рана плечових тканин, у Цакрісона — опіки на обличчі. Крім того, лікарі запевняли, що в нього шок і що він справляє дивне враження, оскільки не може до пуття відповісти на найпростіші запитання. Але, мабуть, їм так здалося тому, що вони не знали Цакрісона й переоцінювали його розумові здібності.

Поліцай, якого покусав собака, мав просидіти кілька . тижнів на бюлетені: розірвані м'язи й жили не швидко гояться.

Та найгірше було самому собаці. З хірургічного відділення ветеринарного інституту повідомили, що, хоч кулю пощастило витягти, ще хтозна, чи не доведеться усмертити собаку, бо можливе зараження. Щоправда, писали ветеринарні [279] лікарі у своєму висновку, Бой молодий, дужий пес, і загальний стан у нього задовільний.

Тим, хто знав їхню термінологію, це не давало-великої надії.

Ренн сидів з чималим пластиром на лобі і з двома синцями, які ще дужче відтіняли його червоний від природи ніс.

Гунвальдові Ларсону, власне, треба було б лишитися вдома, бо навряд чи він міг щось робити з міцно забинтованими— правою рукою і правим коліном. А крім того, на голові в нього була велика ґуля.

Кольберг був у кращому фізичному стані, в нього тільки дуже боліла голова, що він пояснював нездоровим повітрям на полі бою. Спеціальне лікування — коньяк, аспірин і пестощі дружини, яка постаралась йому догодити,— лише трохи зменшило той біль.

Оскільки ворог не брав участі в бою, його втрати були незначні. Щоправда, у квартирі конфіскували деякі речі, але навіть Бульдозер Ульсон не зважився б твердити, що втрата згортка туалетного паперу, коробки ганчірок, двох банок брусничного соку та купи брудної білизни могли засмутити Мальмстрема й Мурена чи якось перешкодити їхнім намірам.

За дві хвилини перед дев'ятою до кабінету влетів сам Бульдозер — Ульсон. Від ранку він уже встиг побути на двох важливих нарадах —в управлінні поліції та у відділі боротьби з шахрайством — і був сповнений бойового запалу.

— Доброго ранку, хлопці, доброго ранку,1-ласкаво привітався він.— Як почуваєте себе?

Сьогодні хлопці дужче, ніж будь-коли, відчували свої поважні роки, тому Бульдозер Ульсон не дочекався відповіді.

— Учора Рус зробив спритний хід,— повів далі він,— але нам нема чого хнюпитись. Можна сказати, ми втратили пішака чи двох і збилися з темпу.

— Мені здається, що то був швидше дитячий мат,— зауважив Кольберг, який любив грати в шахи.

— Але тепер наш хід,— сказав Бульдозер.— Давайте сюди Маурітсона, ми його трохи потрусимо! Він тримає дещо в запасі. І боїться, панове! Знає, що тепер Мальм-стрем і Мурен йому не подарують. Звільнити його тепер — це означає зробити йому ведмежу послугу. І він це розуміє.

Ренн, Кольберг і Гунвальд Ларсон дивилися почервонілими очима на свого керівника. їх аж ніяк не втішила [280] думка, що доведеться знов діяти за указівками Мауріт-ссна.

Бульдозер приглянувся до них трохи пильніше. Навіть у нього очі були червоні й повіки підпухлі.

— Знаєте, хлопці, про що я подумав цієї ночі? — спитав він.— Чи не краще було б надалі використовувати для таких операцій, як учорашня, свіжіші й молодші сили? Як ви гадаєте? — Він трохи помовчав, тоді додав:-А то виходить не дуже приємне видовище, коли літні, солідні чоловіки з досить високим службовим становищем бігають, стріляють і таке інше.

Гунвальд Ларсон тяжко зітхнув і якось осів, ніби йому вгородили ніж у спину.

"А й справді,— подумав Кольберг,— у його словах є сенс".

Але за мить обурився.

"Літні? Солідні? Що він плеще?"

Ренн щось промурмотів.

— Що ти кажеш, Ейнаре? — ласкаво спитав Бульдозер.

— Ні, я тільки хотів сказати, що то не ми стріляли.

— Можливо,— погодився Бульдозер.— Можливо. Ну, годі вже про це. Давайте сюди Маурітсона!

Маурітсон ночував у камері, щоправда, з більшим комфортом, ніж звичайні арештанти. Йому дали окрему катеринку, навіть ковдру, а начальник варти запропонував йому склянку води.

Це цілком влаштовувало Маурітсона, і, за словами того ж таки начальника варти, він спав спокійно, хоч увечері був стурбований і вражений, коли дізнався, що Мальм-стрем і Мурен не були присутні під час свого арешту.

Криміналістичне обстеження квартири показало, що вони залишили її зовсім недавно. Виявлено безліч відбитків їхніх пальців на різних речах, а на. одній банці з брусничним соком залишились сліди великого і вказівного пальця правої руки Маурітсона.

— Ви розумієте, що це означає? — інквізиторським тоном спитав Бульдозер.

— Що Маурітсона виказала банка з соком,— сказав Гунвальд Ларсон.

— От-от, саме так,— радісно підхопив Бульдозер.— Він просто спіймався. Ніякий суд не причепиться. Але я не Це мав на думці.

— А що?

— А те, що Маурітсон казав нам правду і, мабуть, зможе ще щось додати. [281]

— Так,, про Мальмстрема й Мурена.

— А це те, що нас тепер найбільше цікавить, чи як по-вашому?

І ось Маурітсон знов опинився серед них — лагідний, скромний, приємний на вигляд чоловік.

— Отак, любий мій пане Маурітсон,— ласкавим голосом сказав Бульдозер.— Не вийшло те, на що ми з вами сподівалися.

Маурітсон похитав головою.

— Я просто з дива не сходжу,— сказав він.— Може, в них є якесь шосте чуття?

— Шосте чуття,— мрійливо сказав Бульдозер.— Інколи й справді починаєш вірити в шосте чуття. Якщо тільки Рус...

— Який Рус?

— Байдуже, пане Маурітсон, байдуже. Це я сам до себе балакаю. Але мене турбує інше. У нас із вами не зовсім сходиться баланс. Я зробив вам велику послугу, а ви ще й досі не поквиталися за неї.

Маурітсон задумався.

— Отже, це має означати, що я ще не вільний? —"-спитав нарешті він.

— Гм, як вам сказати. І так, і ні. Адже продаж наркотиків, хоч як крути,— немалий злочин. І якби дійшлося до суду, ви б схопили...— Він замовк і почав рахувати на пальцях.— Так, місяців вісім, принаймні не менше як шість.

Маурітсон спокійно дивився на нього.

— Аз другого боку,— пожвавішав Бульдозер,— я пообіцяв вам відпустити цього разу гріхи з тією умовою, що й сам матиму щось від вас.

Бульдозер випростався, плеснув долонями перед носом у Маурітсона і сказав навпростець:

— Іншими словами, коли ти зараз не витрусиш усе, що тобі відомо про Мальмстрема й Мурена, ми заарештуємо тебе як їхнього спільника. У квартирі виявлені відбитки твоїх пальців. А потім знов передамо тебе Якобсонові, а крім того, доглянемо, щоб перед тим тебе добре відшмагали.

Гунвальд Ларсон схвально глянув на свого шефа і сказав:

— Я особисто залюбки...

Він зробив значущу паузу, та Маурітсон навіть оком не змигнув.

— Гаразд,— сказав він.— Я маю ще дещо, ви спіймаєте не тільки Мальмстрема й Мурена, а й інших:

Бульдозер засяяв. [282]

— Це вже цікавіше, пане Маурітсон. І що ж ви хочете нам запропонувати?

Маурітсон позирнув на Гунвальда Ларсона і сказав:

— Простісіньку справу, таку, що й кошеня з нею впорається.

— Кошеня?

— Так, і тоді вже не скидайте на мене вину, коли знов дасте маху. .

— Ну що ви, любий пане Маурітсон, навіщо так гостро. Адже й ви зацікавлені, щоб ми спіймали тих хлопців. То що ви там ще маєте?

— План їхньої нової операції,— незворушно сказав Маурітсон.— Місце, час і таке інше.

У прокурора Ульсона х>чі стали рогом. Він тричі, мов божевільний, оббіг крісло, на якому сидів Маурітсон.

— Кажіть,— пане Маурітсон! Кажіть усе! Вважайте, що ви вже вільні! Якщо хочете, ми дамо вам охорону. Лише кажіть, любий пане Маурітсон, все кажіть!

Бульдозерів запал заразив усіх присутніх, вони повставали з місць і оточили виказувача.

— Добре,— послужливо мовив Маурітсон.— Я, взявся трохи допомагати Мальмстремові й Мурену. Купував для них, що треба. Самі вони воліли не виходити надвір. Ну й, крім купівлі, я мав щодня навідуватись до однієї тютюнової крамнички в Брікастані й питати, чи немає листів для Мурена.

— Чия то крам,ничка? — відразу спитав Кольберг.

— Я скажу, але це нічого вам не дасть. Я вже сам перевіряв, її тримає одна літня жінка, а листи завжди приносили пенсіонери, і щоразу хтось інший.

— Далі! — підігнав його Бульдозер.— Листи? Які листи? Скільки їх було?

— За весь час тільки три,— відповів Маурітсон.

— І ви віддавали їх?

— Так, але спершу відкривав.

— А Мурен нічого не помітив?

— Ні, я вмію відкривати листи. Ніхто не помітить, у мене свій випробуваний спосіб. Хімія.

— Ну, і що було в тих листах?

Бульдозер не міг устояти на місці. Він перебирав ногами, мов перегодований півень на сковороді.

— Два перших були нецікаві. В них ішлося про якихось типів Г. і Г., що мали прибути до пункту ікс. І таке інше. Короткі записки, і обидві кодом. Я переглядав їх, заклеював конверти і віддавав Муренові.

— А-третій? [283]

— Третій надійшов позавчора. Дуже цікавий. Як я вже казав, план нової операції. Докладно опрацьований.

.— І ви передали папірець Муренові?

— Не папірець. Там було три аркуші. Звичайно, передав, але спершу зробив ксерокопії і відіслав у надійне місце.

— Ох, любий пане Маурітсон! — вигукнув Бульдозер аж тремтячи з надміру почуттів.— Де те місце? Скільки треба часу, щоб ви забрали копії?

— Забирайте самі, я не маю великого бажання.

— Коли?

— Коли я скажу, де вони. — То кажіть де!

— Стривайте, не гарячкуйте,— мовив Маурітсон.— Товар добрий, будьте певні. Але спершу я хочу отримати від вас дві речі.

— Які?

— Одну — Якобсонів папір, що лежить у вас у кишені. Там написано, що з мене знято підозру в торгівлі наркотиками, слідство припинено через брак доказів тощо.

— Звичайно, ось він,— сказав Бульдозер, засовуючи руку в спідню кишеню.

— І другий папір за вашим підписом. Це вже про мій зв'язок з Мальмстремом і Муреном. Мовляв, справу перевірено, на моєму рахунку немає ніяких злочинних дій тощо.

Бульдозер Ульсон кинувся до друкарської машинки.

Не минуло й двох хвилин, як папір був готовий. Маурітсон отримав обидва документи, уважно перечитав їх і сказав:

— Усе гаразд. Лист із копіями в "Шератоні".

— У готелі?

— Так. Я їх переслав туди. Лист у портьє. До запитання.

— На чиє прізвище?

— На прізвище графа Філіппа фон Бранденбурга,— скромно сказав Маурітсон.

Усі вражено подивилися на нього. Нарешті Бульдозер сказав:

— Чудово, любий пане Маурітсон. Може, ви поки що посидите в другій кімнаті? Зовсім недовго, вип'єте чашку кави з солодкою булочкою.

— Краще чаю,— сказав Маурітсон.

— Чаю...— неуважно проказав Бульдозер.— Ейнаре, подбай, щоб панові Маурітсону принесли чаю і булочок.., і щоб він не нудився сам. [284]

Ренн вийшов з Маурітсоном, але скоро повернувся.

— А що ми далі робимо? — спитав Кольберг.

— Забираємо листа. Негайно,— відповів Бульдозер.— Найкраще, як хтось із вас піде туди, назве себе графом фон Бранденбургом і попросить пошту для нього. Хоч би ти, Гунвальде.

Гунвальд Ларсон втупив у нього блакитні очі.

— Я? Нізащо. Краще негайно звільнюся з роботи.

— Тоді підеш ти, Ейнаре. Коли ми скажемо правду, вени ще впруться. Мовляв, не мають права віддавати гра-фову пошту і так далі. І ми змарнуємо багато дорогоцінного часу.

— Гаразд,— сказав Ренн.— Філіпп фон Бранденбург, граф. Маурітсон дав мені свою візитну картку. Він тримає їх у нотатнику, сховані в потаємній кишеньці. Така пишнота, що ну.

Він показав картку: дрібні літери попелястого кольору, на ріжку — срібна монограма.

— Ну гайда вже,-нетерпляче мовив Бульдозер. Ренн вийшов.

— Я ось про що думаю,— сказав Кольберг.— Коли я піду до крамниці, де вже десять років купую продукти, й попрошу набір півлітра молока, мені дадуть дулю. А от такий собі Маурітсон з'явиться в найрозкішнішу ювелірну крамницю міста, назве себе герцогом Малександрським, і йому дадуть додому дві скриньки каблучок з діамантами й десяток разків перлин, щоб він як слід їх роздивився.

— Що вдієш,— сказав Гунвальд Ларсон.— Такі звичаї у класовому суспільстві.

Бульдозер Ульсон неуважно кивнув головою. Питання суспільного ладу його не цікавили.

Портьє глянув на листа, якого тримав у руці, тоді на візитну картку й нарешті на Ренна.

— А ви справді граф фон Бранденбург? — недовірливо запитав він.

— Атож,— не дуже певно відповів Ренн.— Тобто я його посланець.

— Он що,— сказав пбртьє.— Ясно. Будь ласка. Кланяйтеся графові і скажіть, що ми завжди до його послуг.

Той, хто не знав Бульдозера Ульсона, подумав би, що він тяжко захворів чи принаймні схибнувся.

Уже більше як годину він перебував у стані нестямного захвату, і виявлялася ця ейфорія не так у словах, як у діях, чи, краще б сказати, пластично. Бульдозер і трьох [285] секунд не міг устояти на місці, здавалося, він ширяв-по кімнаті, наче зім'ятий блакитний костюм облягав не тіло прокурора, а був оболонкою невеличкого дирижабля, наповненого гелієм.

Довго спостерігати цю надмірну радість було нудно і втомливо, зате три аркушики з графового конверта виявились такими цікавими, що Кольберг, Ренн і Ларсон ще й через годину не могли відірватися від них.

Безсумнівно, на столі спеЦгрупи лежали кеерокопії докладного плану, за яким Мальмстрем і Мурен мали знов пограбувати банк.

І то був план не звичайного пограбування.

Ішлося про ту справді велику операцію, яку передбачали вже.кілька тижнів тому і про яку досі, властиво, нічого не знали. І тепер раптом про неї стало відомо майже все.

Операція була призначена на п'ятницю, на чотирнадцяту годвгну сорок п'ять хвилин. Дуже ймовірно, що на п'ятницю сьомого липня,— а це вже завтра,:— або на п'ятницю чотирнадцятого, тобто за тиждень.

Багато що промовляло за пізніший термін. У такому разі вони мали цілий тиждень, а цього часу було більше ніж досить, щоб грунтовно

підготуватися. Але навіть коли Мальмстрем і Мурен нападуть завтра, в цих трьрх аркушиках вистачало відомостей, щоб можна було легко застукати злочинців на місці й поламати їхній так ретельно опрацьований план.

На одному аркушику була детальна ехема банкової зали, з докладними вказівками, як відбуватиметься операція, де стоятимуть її учасники й машини, якими вулицями вони потім виїздитимуть з міста.

Бульдозер Ульсон добре знав приміщення всіх стокгольмських банків. Тільки-но глянувши на схему, він відразу здогадався, котрий із них Мальмстрем і Мурен мають намір пограбувати. Це був один із найбільших нових банків у діловому центрі Стокгольма.

План був такий геніально простий, що скласти його міг тільки Вернер Рус. Принаймні Бульдозер був твердо переконаний у цьому.

Уся операція розпадалась на три незалежні одна від одної ланки.

Мета першої ланки — відвернути увагу від основної дії.

Друга ланка — застережні заходи, спрямовані проти головного супротивника, тобто проти поліції.

Третя ланка — саме пограбування.

Щоб здійснити такий план, Мальмстремові й Муренові [286] потрібні були щонайменше чотири помічники, які діяли б надворі.

Двох із них навіть названо: Гаузер і Гоф. Коли зважити все, то їхнім завданням було охороняти зовні тих, що здійснювали саме пограбування.

Решта двоє —— а можливо, й не тільки двоє — мали відвертати увагу й забезпечувати застережні заходи. В плані їх названо "підприємцями".

Термін здійснення першої ланки — 14.40, місце — Русен-люндсгатан у районі Седермальм. Необхідні для цього речі — щонайменше дві машини і добрий заряд вибухівки.

Цей маневр, видно, мав бути дуже гучний, щоб зібрати на те місце майже всі патрульні машини, які циркулювали в центрі міста та в південних його околицях. У який спосіб його мали здійснити, в плані не було зазначено, але, найімовірніше, грабіжники хотіли влаштувати сильний вибух біля бензоколонки або десь у будинку.

Відповідав за цю ланку операції "підприємець А.".

На хвилину пізніше — з погляду тактики дуже добрий хід — починається застережна акція. Ця частина плану, що свідчила одночасно і про винахідливість, і про зухвалість його авторів, передбачала блокування виїзду для машин, які завжди стоять у резерві біля управління поліції. Важко було собі уявити, як би вони цього домоглися, але в разі їхнього успіху застуканим зненацька силам поліції довелося б скрутно.

Застережну акцію мав організувати "підприємець Б.".

Коли обидві ці попередні акції закінчаться вдало, о 14.45 більшість рухомих поліційних патрулів буде зв'язана подією на Русенлюндсгатан у Седермальмі, а оперативні сили виявляться заблокованими в управлінні поліції на Кунгсгольменіг.

Саме тоді Мальмстрем, Мурен та їхні таємничі помічники Гаузер і Гоф нападуть на банк, не боячись, що їм перешкодить поліція.

Оце й мало бути те велике пограбування, що його давно вже передбачав прокурор Ульсон.

Для втечі у злочинців були дві машини, які вони потім замінять на чотири інші, отже, в кожну сяде один із них. Відступати вони мали в північному напрямку, що цілком зрозуміло, оскільки майже всі поліційні патрулі будуть скупчені в цей час у південній частині міста, а решта оперативних сил застряне на Кунгсгольмені.

У плані навіть було вказано можливий розмір здобичіз близько двох з половиною мільйонів шведських крон. [287]

Саме .виходячи з цієї цифри, члени спецгрупи погодились на тому, що операція призначена на п'ятницю чотирнадцятого липня. Бо, подзвонивши до банку, вони довідались, що якраз другої п'ятниці там можна було б набрати десь таку суму в різних валютах. Якщо б злочинці здійснили свій план завтра, їхня здобич була б багато менша.

Більшість вказівок у плані подано звичайним текстом або так, що код легко було розшифрувати.

— "У Жана довгі вуса",— прочитав Кольберг.— Відома фраза. Під час другої світової війни таке гасло союзники передали французьким партизанам, коли починали висаджуватись.— Він помітив, що Ренн запитально дивиться на нього, й додав: — Розшифрування дуже просте: "Починаємо, хлопці".

— І самий кінець зрозумілий,— сказав Гунвальд Ларсон.-— "Abandon ship". Покидайте корабель. Через те Маурітсон і не втямив його, що написано по-англійському. А це був просто наказ, щоб вони вшивалися. Тому й квартира була порожня. Мабуть, Рус не довіряв Маурітсонові і звелів їм змінити сховок.

— А зразу за цим стоїть слово "Мілан",— мовив Кольберг.— Що воно означає?

— Домовляються зустрітись у Мілані й поділити здобич,— не задумуючись сказав Бульдозер.— Але вони і з банку не вийдуть. Якщо ми взагалі пустимо їх туди.

— Безперечно,— підхопив Кольберг.— Принаймні схоже на це.

Тепер, коли поліція знала все, їй не важко було вжити контрзаходів. Хоч би що сталося на Русенлундсгатан, не надавати йому великого значення. А щодо резервних машин біля управління поліції, то належало тільки подбати, щоб до того часу, коли злочинці почнуть свою застережну акцію, вони вже не стояли на подвір'ї, а були розміщені в зручних місцях поблизу банку.

— Так,— сказав Бульдозер, більше сам до себе,— план склав Вернер Рус. Але як це довести?

— Може, друкарська машинка? — запропонував Ренн.

— Прив'язати текст до електричної машинки майже неможливо. А крім того, Рус ніколи не буває такий необережний. На чому б його спіймати?

— Ти прокурор, то й маєш знати,— сказав Кольберг.— Адже в нас головне — висунути звинувачення, а тоді хоч ти й сто разів невинний, однаково тебе засудять.

— Але Вернер Рус якраз винний,— сказав Бульдозер.

— А що робити з Маурітсоном? — спитав Гунвальд Ларсон. [288]

— Звичайно, відпустимо його,— неуважно відповів Бульдозер.— Він своє зробив і тепер сходить зі сцени.

— Отак і сходить? — засумнівався Гунвальд Ларсон.

— Друга п'ятниця,— мрійливо мовив Бульдозер.— Подумати тільки що нас чекає.

— Атож, подумати тільки,-буркнув Гунвальд Ларсон.

Задзвонив телефон: пограбування банку у Віллінгбю.

Не вельми цікавий випадок. Іграшковий пістолет, і тільки п'ятнадцять тисяч здобичі. Злочинця спіймано через годину — він ходив, ледве тримаючись на ногах, парком Гум-легорден і роздавав гроші кожному, хто йому траплявся на очі. За той час він уже встиг напитися, купити сигару і до всього схопити кулю в ногу від надто сумлінного поліцая.

Цю справу спецгрупа розплутала, не виходячи з приміщення штабу.

— Тобі не здається, що й до неї причетний Вернер Рус?— лукаво спитав Гунвальд Ларсон.

— А що, слушна думка,-підхопив Бульдозер.— Посередньо причетний. Адже його спритні операції заохочують до них не таких здібних злочинців. Отже, можна сказати, що...

— Годі вже, ради бога,— сказав Гунвальд Ларсон.

Ренн подався до, свого кабінету.

Там сидів чоловік, якого він дуже давно не бачив.

Мартін Бек.

— Здоров,— привітався гість.-Ти що, з кимось бився?

— Та нібито...

— Як нібито?

— Сам добре не знаю,— відповів Ренн.— Я тепер уже нічого не розумію. А ти чого завітав?

XX

Кабінет Ейнара Ренна в штабі спецгрупи на Кунгс-гольмсгатан виходив вікном на подвір'я. З вікна видно було великий котлован, з якого помалу мав вирости, затуляючи все навколо, високий будинок управління поліції. І з цього ультрасучасного колоса в самому центрі Стокгольма поліція простягне на всі боки свої мацаки й міцно сщсне ними покірних громадян. Принаймні частину з них, адже не кожен може виїхати за кордон і не кожен здатний накласти на себе руки.

Місце, обране для будови, і велетенські розміри нової поліційної штаб-квартири викликали з усіх боків запеклу [289] критику, але кінець кінцем поліція домоглася того,— чого хотіла. Стосовно будинку.

Поліція, чи, швидше, дехто з її керівництва, хотіла мати у своїх руках владу. Саме ця прихована мета протягом останніх років зумовлювала всі її дії. А оскільки досі поліція ніколи не виступала в шведській політиці як самостійна сила, то мало хто збагнув, куди вона гне. Більшості ж людей постійна активність поліції, яку вона виявляла останнім часом, удавалася суперечливою і незрозумілою.

Новий будинок мав стати важливим символом нової влади. Він повинен був полегшити централізацію управління тоталітарного типу й

водночас стати фортецею, де легко сховатися відсторонніх очей. Під сторонніми в цьому випадку мали на думці весь шведський народ.

До уваги брали й ще одне міркування: з поліції в Швеції дуже багато сміялись, а тепер цьому буде покладено край.

На це дуже розраховували..

Та поки що такі заповітні надії плекала лише купка людей, і те, що внаслідок сприятливих політичних поворотів могло перетворитися в міністерство жаху, було ще тільки величезною ямою в кам'янистому грунті Кунгсгольмена.

З вікна Реннового кабінету й досі можна було без перешкод дивитися на верхню частину Бергсгатан і розкішну зелень Крунуберзького парку.

Мартін Бек підвівся з крісла й підійшов до вікна, йому навіть видно було вікно тієї квартири, де Карл Едвін Сверд дістав кулю в груди і пролежав два місяці, забутий усіма на світі.

— Поки ти став спеціалістом з банкових пограбувань, у тебе в руках побувала одна справа. Смертельний випадок. Прізвище покійника Сверд.

Ренн зніяковіло хихикнув.

— Спеціалістом... Годі тобі.

Ренн був непоганий чоловік, але зовсім не такої вдачі, як Мартін Бек, тому їм завжди було важко працювати разом.

— Але я справді саме почав був розслідувати той смертельний випадок, коли мене перекинули.

— Як перекинули?

— Ну, відрядили сюди, в спецгрупу.

Мартін Бек відчув легеньке роздратування. Сам того не усвідомлюючи, Ренн весь час збивався на військовий жаргон. Два роки тому в нього не було цього.

— Ти дійшов якогось висновку? [290]

Ренн почухав великим пальцем свій червоний ніс і сказав:

— Я не, встиг Глибше копнути. А чого ти питаєш?

— Того, що цю справу передали мені. Ти хіба не знаєш? Своєрідна трудова терапія.

— Ні, таки кумедна справа,-сказав Ренн.— Наче початок детективного роману. Вбитий дід у кімнаті, замкненій зсередини. А тут ще...

Він замовк, гіаче засоромився чогось. Ця його звичка багатьох дратувала. Весь час із нього доводилось витягати слова. Наприклад, запитувати:

— Ну, що ще?

— Та ні, просто Гунвальд сказав, що я мав би негайно арештувати самого себе.

— Чого?

— Як підозрюваного. Ні, ти гладь! Адже я міг би сам його застрілити зі свого кабінету. Крізь вікно.

Мартін Бек нічого не відповів, і Ренн відразу зніяковів.

— Та ні, він, звичайно, пожартував. А крім того, Свер-дове вікно було замкнене зсередини, завіса опущена й шибки цілі. Та й...

— Що ще?

— Та й з мене нікчемний стрілець. Якось я не влучив у лося з восьми метрів. Після того батько не давав мені рушниці. Я тільки носив термос, горілку і їжу. Тож...

— Що?

— Та ні, адже звідси до того вікна метрів двісті. Якщо я з восьми не влучив у лося з рушниці, то з пістолета взагалі і в той будинок не влучу. Ох, вибач, я не хотів...

.-— Що не хотів?

— Та ні, тебе, мабуть, дратує, лцо я весь час торочу про пістолети, про стрільбу.

— Анітрохи. Але що ти всеаки встиг зробити?

— Та майже нічого,— я вже казав. Зробив криміналістичне дослідження. Але до того часу там уже встигли так наслідити... Ще я .подзвонив у лабораторію, спитав, чи перевіряли руки Сверда на сліди пороху. Виявилося, що ні. І, на жаль...

— Що на жаль?

— Трупа вже не було. Віддали на кремацію. Нічого собі слідство...

— А про самого Сверда ти щось дізнався?

— Ні, ще не встиг. Але я спробував з'ясувати одну річ...

— Що саме?

— Та бачиш, коли хтось застрілився, повинна бути куля, [291]

А балістичної експертизи не зробили. То я подзвони" патологоанатомові — між іншим, то була жінка,— і вона сказала, що поклала кулю в конверт і десь його засунула. Недбальство на кожному кроці.

— Ну й що?

— Вона ніяк не могла знайти його, того конверта. Я звелів їй неодмінно знайти й відіслати кулю на балістичну експертизу. Потім мене забрали.

Мартін Бек обвів поглядом ряд будинків віддалік на Бергсгатан і задумливо потер перенісся двома пальцями.

— Слухай, Ейнаре,— почав він.-А що ти сам думаєш про цю справу? Сам особисто?

У поліції своїми особистими думками про офіційні справи обмінювались тільки близькі друзі."

Мартін Бек і Ренн ніколи не були ні друзями, ні ворогами.

Ренн довго мовчав, видно, був неприємно вражений. Нарешті відповів:

— Думаю, що у квартирі був револьвер, коли патрульні виважили двері.

Чому саме револьвер? Дуже просто: гільзи не знайшли. Отже, Ренн усе-таки здатен логічно думати. Револьвер лежав десь на підлозі* наприклад, під трупом. А потім його хтось забрав.

— Але ж тоді виходить, що котрийсь із патрульних збрехав, чи як?

Ренн сумно похитав головою.

— Ні… тобто, я сказав би трохи інакше: вони не доглянули як слід, тоді вирішили покрити один одного. Бо коли Сверд наклав на себе руки, револьвер мав лежати під ним. Тоді ні вони, ні Густавсон, якого вони викликали, не могли його помітити, поки тіло лежало. І хтозна, чи вони здогадались оглянути підлогу потім, як тіло вже забрали.

— Ти знаєш Альдора Туставсона?

— Знаю.

Ренн знічено зіщулився, та Мартін Бек утримався від неприємних запитань. Натомість він сказав:

— Ще одна важлива річ, Ейнаре.

— Яка?

— Тобі пощастило побалакати з Крістіансоном і Ква-стму? Коли я в понеділок вийшов на роботу, тільки один із них був на службі, а тепер один у відпустці, а другий має вихідні.

— Еге, я їх викликав сюди,— сказав Ренн.

— І що вони сказали?

— Те саме, звичайно, що написали в своєму рапорті. [292]

Що від тієї хвилини, коли вони виламали двері й поки не пішли, у квартирі побувало тільки п'ять осіб.

— Отже, вони обидва, Густавсон і ті двоє, що забирали труп.

— Еге ж, саме так.

— І ти, звичайно, питав,, чи вони дивилися під трупом?

— Питав. І Квастму сказав, що дивився. Крїстіансон кілька разів блював, тому він більше стояв на сходах.

Мартін Бек не забарився натиснути знов:

— І ти вважаєш, що Квастму збрехав? Ренн довго зволікав з відповіддю.

"Адже він сказав "А",-подумав Мартін Бек,— то немає підстав так довго тягти з "Б". Ренн помацав пластир на лобі.

— Недарма мені казали, що не вельми приємно попасти до тебе на допит.

— То що?

— Нічого, тільки виходить, що казали правду.

— Може, ти таки відповіси на моє питання?

— Я не фахівець із психології свідків,— мовив Ренн.— Але мені здалося, що Квастму казав правду.

— Тоді в тебе не сходяться кінці,— холодно зауважив Мартін Бек.— Ти припускаєш, що в кімнаті був револьвер, і водночас вважаєш, що патрульні казали правду.

— Тому, що іншого пояснення нема,— сказав Ренн.— Усе просто.

— Ну гаразд, Ейнаре, я й сам вірю Квастму.

— Ти ж казав, що не розмовляв із ним,— здивувався Ренн.

— Такого я не. казав. Я розмовляв з Квастму у вівторок. Але не мав нагоди спокійно побалакати з ним у кабінеті, а ти мав.

Ренн насупився.

— З тобою справді важко,— сказав він.

Він висунув шухляду в столі, витяг розлінієнйй блокнот, погортав його, видер один аркушик і простяг його Мартінові Беку.

— Ось тут відомості, що можуть зацікавити тебе. Адже Сверд недавно перебрався на Кунгсгольмен. Я з'ясував, де він мешкав перед тим. А потім уже не встиг туди піти. Ось адреса. Будь ласка.

Мартін Бек глянув на аркушик. Прізвище й номер будинку на Тулегатан. У тій частині міста, яку колись не без причини називали Сибіром. Він згорнув папірець і сховав до кишені.

— Дякую, Ейнаре. [293]

Ренн промовчав.

— Ну, бувай.

Ренн тільки ледь кивнув головою.

Їхні стосунки ніколи не були особливо добрі, а сьогодні, здається, вони ще погіршали. .

Мартін Бек вийшов з Реннового кабінету й відразу подався в місто. У кінці Кунгсгольмсгатан він перейшов мостом— на Кунгсгатан, вийшов нею на Свеявеген і звернув у . північному напрямку.

Не важко було б поліпшити свої стосунки з Ренном: сказати йому ласкаве слово, похвалити. І знайшлося б за що. Від самого початку розслідування смерті Сверда вели недбало, і аж після того, як його доручили Реннові, він поставився до нього так, як належало.

Ренн відразу збагнув, що револьвер міг лежати під трупом, а це дуже важлива обставина. Чи справді Кваст-му оглянув' підлогу, коли забрали тіло? Адже, власне, ніхто б його не звинуватив, коли б він її й не оглянув. Гу-ставеон і старший рангом, і сам Слідчий, тож його Kafe-горичні висновки "великою мірою знімали відповідальність з обох патрульних.

А якщо Квастму потім не оглядав підлоги, то все відразу міняється. Коли тіло забрали, патрульні запечатали квартиру й поїхали. Та що означає в цьому випадку "запечатали квартиру"?

Адже щоб зайти до квартири, поліції довелось виважувати двері із завісів, і перед тим їх добре вже покололи, то запечатування звелося до того, що патрульні натяг-ли мотузку між одвірками й повісили .на ній стандартну картку, де було надруковано, що згідно з відповідним параграфом входити до квартири заборонено. Практично, звичайно, це нічого не означало: будь-хто і в будь-який час міг легко туди зайти. І так само легко винести що завгодно, наприклад, зброю.

Але з цього випливало, по-перше, що Квастму свідомо збрехав, та ще й так спритно, що йому повірив не тільки Ренн, а й Мартін Бек. А вони ж були стріляні зайці, їм не так легко забити баки.

По-друге: якщо Сверд сам себе застрілив, то навіщо комусь треба було викрадати зброю?

Явна нісенітниця.

Як і те, що застрілений чоловік лежав у замкненій зсередини кімнаті, в якій, видно з усього, не було ніякої зброї.

Сверд, мабуть, .не Мав ніяких близьких родичів. Відомо також, що він ні з ким не приятелював. [294]

Але якщо ніхто його не знав, то кому потрібна була його смерть?

Треба з'ясувати цілу низку запитань. І, між іншим, перевірити ще одну деталь, пов'язану з тим, що сталося в неділю 18 червня.

А насамперед треба зібрати більше відомостей про Карла Бдвіна Сверда.

На аркушику, який йому дав Ренн, крім адреси, було прізвище: "Господиня квартир на винайм Рея Нільсен".

Мартін Бек якраз дійшов до будинку на Тулегатан. Глянувши на таблицю з переліком пожильців, він переконався, що господиня будинку також мешкала там. Таке рідко буває. Ну що ж, може, хоч тут йому пощастить.

Він піднявся на третій поверх і подзвонив.

XXI

Сірий фургон, зовні без особливих прикмет, крім хіба номерних знаків. Чоловіки, що обслуговували цей фургон, були в комбінезонах десь такого кольору, як машина, і з їхнього вигляду ніхто б не впізнав, яку роботу вони виконували. Може, слюсарі, а може, робітники якоїсь комунальної служби. Це останнє припущення було слушне.

Скоро діоста, і якщо за найближчі п'ятнадцять хвилин : не станеться нічого надзвичайного, їхній робочий день скінчиться, вони поїдуть додому, годинку присвятять дітям,— а потім засядуть до телевізора, втішатимуться його начебто змістовною, а насправді пустопорожньою програмою.

Мартін Бек не застав нікого в будинку на Тулегатан, зате спіймав двох чоловіків із сірого фургона. Вони сиділи біля свого "фольксвагена" й пили пиво. Від фургона доходив їдкий сморід дезинфекції і ще інший дух, якого не могла перебороти ніяка хімія на світі.

Задні дверці фургона були відчинені, бо його звичайно намагалися провітрювати, як тільки випадала нагода.

Ці два чоловіки виконували особливу й дуже важливу роботу в своєму прекрасному місті. їхнім щоденним обов'язком було перевозити самогубців та інших малошанов-них громадян із домашнього оточення в таке, яке їм більше пасувало.

Дехто — наприклад, пожежники, поліція, деякі репортери й інші втаємничені особи —— відразу впізнавав цю сіру машину й розумів, про.що йдеться, коли вона з'являлася на вулиці. Але для більшості людей це був звичайний собі фургон, власне, таке враження він і мав справляти. Навіщо [295] навівати на людей смуток і страх, коли вони й так досить залякані й пригнічені.

Як і багато інших людей, що їм доводиться виконувати не вельми приємну роботу, ці двоє чоловіків ставились до своїх обов'язків дуже спокійно й зовсім не драматизували своєї ролі в механізмі так званого суспільства добробуту. Про свої справи вони переважно розмовляли тільки між собою,, бо давно переконалися,: що іншим дуже неприємно було слухати про таке, а надто як збиралося товариство за чаркою або їхні дружини запрошували когось на чашку кави.

Із поліцією вони зустрічалися щодня, але переважно з рядовими службовцями. Тому їм трохи— лестило, що ними зацікавився комісар і навіть сам прийшов сюди.

Говіркіший із них витер рота зворотним боком долоні і сказав:

— Як не пам'ятати. На Бертсгатан, правда?

— Так.

— Хоч прізвище нічого мені не промовляє. Як його звали? Столь?

— Сверд.

— Нічого мені не промовляє. Ми прізвищами не цікавимось.

— Розумію.

— Та ще була неділя, а в неділю в нас повні руки роботи.

— А патрульного, якого я назвав, ви не пам'ятаєте? Кеннета Квастму?

— Ні. Мені до прізвищ байдуже. Але пам'ятаю, що лягавий там стояв, наглядав за нами.

— Це коли ви забирали тіло?

— Еге, коли забирали,— кивнув головою чоловік.— Ми ще вирішили, що він із грубошкірих.

— Цебто як?

— Є два типи лягавих. Такі, що їм вивертає кишки, й такі, що хоч би що. А той навіть носа не затуляв,

— Отже, він весь час стояв там?

— Ну так, я ж кажу. Мабуть, стежив, чи ми сумлінно виконуємо свою роботу.

Його товариш пирхнув і ковтнув пива.

— Ще одне запитання, останнє.

— Катайте.

— Коли ви підіймали тіло, то нічого під ним не помітили? Нічого там не лежало?

— Д що там могло лежати?

— Скажімо, автоматичний пістолет або револьвер. [296]

— Пістолет або револьвер? — водій фургона засміявся.— А чим вони відрізняються?

— У револьвері барабан рухомий і обертається, коли стріляєш із нього.

— Ага, це така пукавка, як у ковбоїв?

— Така самісінька. Але річ не в тім, мені-важливо знати, чи взагалі під трупом лежала якась зброя.

— Бачите, комісаре, той клієнт був не вельми свіжий.

— Як це?

— А так, пролежав близько двох місяців. . Мартін Бек кивнув головою.

— Ми його підняли на поліетилен, і, поки я склеював краї, Арне змітав черв'яків з підлоги. Ми їх зсипаємо в торбину з якоюсь гидотою, від неї вони відразу скручуються.

— Так?

— І якби Арне трапилась пукавка, він напевне помітив би її. Правда?

Арне кивнув головою і знову пирхнув, але захлинувся пивом і закашлявся.

— Певне, що помітив би,— сказав він.

— Фтже, там нічого не було?

— Нічогісінько. Крім того, в кімнаті стояв поліцай і не зводив з нас погляду. Він, до речі, залишився ще, коли ми поклали клієнта в цинковий ящик і пішли. Правда, Арне?

— Як по писаному,-відповів той.

— Ви твердо певні цього?

— Проклят буду. Під тим клієнтом не було нічого, крім добірних ціномія мортуорум.

— А це що таке?

— Трупні черв'яки.

— Отже, ви певні цього?

— Щоб я з цього місця йе зійшов.

— Дякую вам,— сказав Мартін Бек. І пішов.

Після цього чоловіки в комбінезонах перемовилися ще кількома словами.

— Добре ти йому втер носа,— сказав Арне.

— Чим?

— Своєю грекою. А то ті тузи гадають, що решта всі тільки й здатні на те, щоб возити затхлих мертвяків.

Задзвонив телефон. Арне взяв трубку, щось буркнув і поклав її назад.

— Бісова душа,— вилаявся він.— Знов вішальник.

— Що вдієш,— зітхнув його колега.— Таке життя.

— Я найдужче не люблю вішальників. А що тк торочиш про життя?

— Пусте. Сідай, треба їхати.

Тепер Мартінові Беку здавалося, що він знає майже все, що можна було дізнатися про ту дивну смерть на Бергсгатан. Принаймні з'ясував докладно, що вже зробила поліція. Залишалася ще одна важлива справа — знайти висновок балістичної експертизи, якщо її взагалі зроблено.

Про самого Сверда він і досі знав дуже мало, хоч дещо встиг зробити, щоб зібрати про нього відомості.

Та бурхлива середа для Мартіна Бека була відносно вбога на події. Він нічого не. чув про банкових грабіжників і про невдачу спецгрупи. У вівторок, після огляду квар-тириСверда, він зайшов спершу до кримінальної поліції на Кунгсгольмсгатан, але там усі були заморочені своїми справами, ніхто не мав часу на нього. Потім він подався в управління поліції. І відразу почув поголоски, які спершу здалися йому смішними. Але, добре зваживши їх, він засмутився.

Здається, йогб хочуть підвищити.

На яку посаду?

Начальника управління? Члена колегії? А може, заступника начальника управління з питань побуту й гігієни?

Байдуже, яке це має значення. Мабуть, просто порожня балаканина, висмоктані з пальця коридорні плітки.

Комісаром поліції він став не так давно, 1967 року, отож не було ніяких підстав знов підвищувати його. Принаймні не раніше, як через чотири-п'ять років. Це зрозуміло не тільки йому, адже кожен працівник державної установи добре ознайомлений зі шкалою ставок та порядком пересування по службовій драбині,, і кожен ревниво зважує свої та чужі шанси.

Звідки ж тоді взялися ці чутки?

Повинні бути для цього якісь причини. Але які?

Подумавши, Мартін Бек вирішив, що може бути тільки двоє пояснень — або те, або те.

Перше: його хочуть зіпхнути з посади керівника групи розслідування вбивств, так хочуть, що ладні підштовхнути вгору по бюрократичній драбині,— адже це був найкращий спосіб спекатися небажаних або надто вже нездарних службовців. А проте в це важко повірити. Звичайно, в центральному управлінні поліції він має ворогів, та навряд чи вони вважають його небезпечним. До того ж на його місце належало [298] тоді призначити Кольберга, що, з погляду вищого начальства, було б не кращим варіантом.

Тому залишалася друга причина, на жаль, багато принизливіша і для нього самого, і для керівництва.

П'ятнадцять місяців тому Мартін Бек мало не попрощався з життям. Він був єдиний у сучасній історії шведської поліції вищий службовець, що дістав кулю від так званого злочинця. Це були сенсаційна подія, і поведінку Мартіна Бека цілком незаслужено змальовували як героїзм. Із зрозумілих причин поліції дуже бракувало героїв, тому й заслуги

Мартіна Бека в тій драмі, яка, проте, закінчилася більш-менш щасливо, надмірно перебільшували.

Отже, тепер поліція мала свого героя. А як же його відзначити? Медаль він уже отримав раніше, залишалося хіба що підвищити його на службі.

Сам Мартін Бек мав доволі часу, щоб як слід обміркувати події того злощасного дня у квітні 1971 року, і давно вже переконався, що вів себе хибно не тільки з морального, але й професійного погляду. І він був свідомий того, що такого самого висновку дійшло раніше за нього багато його колег.

Він дістав кулю з дурного розуму.

І ось тепер за такі заслуги його хочуть призначити на вищу й відповідальнішу посаду.

Мартін Бек думав про це цілий вечір у вівторок, та коли другого ранку опинився в своєму кабінеті на Вестбер-зі, то відразу ж заглибився у справу Сверда. Сидячи самотою біля свого столу, він безсторонньо, але з невблаганною систематичністю почав опрацьовувати зібрані матеріали.

Інколи —він ловив себе на думці, що тепер — та, мабуть, і надалі — така робота найбільше йому відповідатимеі самому вести справу, давніми своїми методами, без стороннього обтяжливого втручання.

У душі він і далі відчував якусь тугу, невідомо за чим. Може, за справжнім захопленням роботою? Він завжди був схильний усамітнюватись, а тепер, здавалося, в&агалі почав перетворюватись на відлюдника, не прагнув ні з ким спілкуватися, не намагався вирватись із порожнечі, яка його оточила.

Ще, бува, стане слухняним роботом, що функціонує ніби під ковпаком із невидимого скла!

Справа, яку він тепер обмірковував, з професійного погляду не викликала в нього ніякого сумніву. Він або розплутає її, або ні. Відсоток розплутаних справ у його [299] групі був високий, значною мірою тому, що часто траплялися прості випадки, спіймані довго-не опирались і визнавали себе винними.

Крім того, група розслідування вбивств була непогано забезпечена технікою. Краща, ніж у неї, техніка була тільки в службі державної безпеки, саме існування якої, властиво, нб мало сенсу, бо вона весь час лише провадила облік комуністів і вперто відвертала очі від різноманітних фашистських організацій, а щоб зовсім не сидіти без діла, вигадувала якісь політичні злочини та уявну загрозу безпеці країни. Тому й наслідки їхньої роботи були сміховинні. Проте служба безпеки була тактичним резервом, готовим виступити проти небажаних ідейних течій, і не важко було уявити собі обставини, за яких її діяльність стане далеко не сміховинною.

Звичайно, бували невдачі і в групи розслідування вбивств, слідство заходило в глухий кут, і на полицю архіву лягала невикрита справа. Інколи злочинець був навіть відомий, але він уперто не визнавав своєї вини, а доказів проти нього бракувало. Часто так виходить, що чим примітивніше насильство, тим мізерніші докази.

Остання невдача Мартіна Бека могла правити за типовий приклад цього. Один літній чоловік у Лапландії зарубав сокирою свою таку саму немолоду вже дружину. Причина була та, що він давно вже мав зв'язок із трохи молодшаю ключницею і йому набридло слухати докори ревнивої дружини. Вбивця відніс труп у дровітню, а що це сталося взимку й був лютий мороз, то він десь аж че-,рез два місяці прилаштував на санки двері, поклав на них небіжку й доправив до найближчого села за двадцять кілометрів від свого хутора. Там він просто заявив, що дружина впала і вдарилась головою об плиту, а через мороз не можна

було привезти її раніше. Всі в селі знали, що ш брехня, але чоловік стояв на своєму, так само як і ключниця, а місцеві поліцаї, оглядаючи місце злочину, через своє невміння знищили всі сліди. Потім вони звернулися по допомогу в центр, і Мартін Бек два тижні просидів у сміховинному готелі, поки здався і поїхав додому. Вдень він допитував убивцю, а ввечері сидів у готельному ресторані й слухав, як місцеві жителі хихотять у нього поза спиною.

А взагалі в нього рідко бували невдачі.

Випадок із Свердом був складніший, такого Мартінові Беку ще. не траплялося в його практиці. Це начебто мало б запалити його, проте він був байдужий до загадок і брався до них, як до кожної звичайної справи. [300]

Наслідки тієї роботи, яку він виконав у середу, сидячи біля столу в своєму кабінеті, Також були мізерні.

Відомості про покійного, добуті із звичайних джерел, виявилися недостатніми, щоб на них можна було щось будувати.

У карній картотеці прізвища Карла Сверда не було, а це означало, що його ніколи не притягали до суду. Та хіба мало злочинців примудряються уникати кари? Вже не кажучи про те, що закони самі собою завжди захищають сумнівні Інтереси певних суспільних класів і різних прогалин для злочинів у них вистачає.

Довідка з адміністративного контролю виявилась чистою, отже, Сверд не був алкоголіком. Бо міська влада лильно стежить за тим, скільки спиртних напоїв споживають такі люди, як Сверд. У Швеції, коли п'ють вищі класи, це звуть "помірним уживанням спиртних напоїв", а коли п'ють прості люди —їх відразу зараховують до алкоголіків, яким потрібні нагляд І лікування. І залишають без нагляду й лікування.

Сверд ціле своє життя працював вантажником, останнє місце його роботи-транспортне агентство.

У нього почала боліти спина — звичайна хвороба для його фаху,— і в п'ятдесят шість років він отримав інвалідність.

Після цього він, мабуть, перебивався як міг на пенсію, інакше кажучи, перейшов до тієї категорії людей, для добра якої'на полицях крамниць Стоїть так багато банок із собачою та котячою їжею.

До речі, з їжі в буфеті Сверда тільки й знайдено, що неповну банку із написом "Няв".

Оце й усе, що з'ясував за середу Мартін Бек.

І ще кілька фактів, що не мали ніякого значення.

Сверд народився в Стокгольмі, його батьки померли в сорокових роках, він не був одружений і нікому не платив аліментів.

Не звертався по допомогу для бідних. У фірмі, де він востаннє працював, його ніхто не пам'ятав.

Лікар, який видавав посвідчення про інвалідність, знайшов у своїх паперах запис про те, що пацієнт непридатний до фізичної праці й надто старий, щоб перекваліфіковуватися. Та й сам Сверд сказав лікареві, що не має більше бажання працювати, оскільки не бачить у своїй роботі ніякого глузду.

Може, з'ясовувати, хто вбив Сверда й навіщо, також немає глузду? [801]

Оскільки спосіб убивства здавався зовсім незрозумілим, то, мабуть, варто було спершу знайти убивцю, а вже в нього спитати, як усе сталося.

Отже, був уже, четвер, і день хилився до вечора. Десь через годину після розмови із обслугою смердючого фургона Мартін Бек знов подався до будинку на Тулегатан.

Власне, його робочий день скінчився, але йому не хотілося йти додому.

Він знов піднявся на третій поверх і почекав кілька секунд, щоб відсапатися.

За цей час він роздивився довгасту емальовану табличку на дверях. Біле тло й зелені літери: РЕЯ НІЛЬСЕН.

Електричного дзвінка не було, але з надвірка звисав шнурок.

Мартін Бек смикнув за шнурок і почекав.

Дзеленькнув дзвоник, проте ніхто не озвався.

Будинок був старий, і крізь ребристі шибки в дверях пробивалося світло з передпокою. Отже, дома хтось був, бо коли він приходив удень, там не світилося.

Перечекавши трохи, Мартін Бек знов смикнув за шнурок. Тепер після дзвінка почулася швидка хода, і за товстим —нерівним склом з'явилась людська постать.

За довгі роки служби Мартін Бек навчився швидко складати думку про людину, з якою йому доводилось мати справу, або, кажучи фаховою мовою, реєструвати її прикмети.

Жінці, що відчинила йому двері, з вигляду було років тридцять п'ять, проте йому чогось здалося, що вона трохи . старша.

На зріст невисока, десь метр п'ятдесят вісім, міцної статури, але справляє враження швидше гнучкої і зграбної, ніж вайлуватої і дебелої.

Риси обличчя вольові, не зовсім правильні, безкомпромісні блакитні очі дивляться пильно і твердо, як у людини, що вміє оборонити себе и те, що вона вважає слушним.

Волосся рівне, біляве, коротко підстрижене, а тепер ще й мокре й скуйовджене. Мартін Бек відчув приємний запах якогось рослинного шампуню.

Вбрана вона була в теніску і старі джинси, блідий колір яких свідчив, що вони вже десятки разів побували в пральній машині. Видно, теніску вона щойно надягла, бо на грудях і на плечах проступили великі мокрі плями.

Далі: плечі досить широкі, стегна вузькі, шия коротка, засмаглі руки вкриті густим, ясним пушком. Ступня [302] мала, пальці рівні, як у тих, хто любить носити сандалі, сабо чи взагалі ходить босий.

Мартін Бек, похопившись, що розглядає її ноги так професійно й уважно, як звик розглядати сліди крові і трупні плями) звів очі на її обличчя.

Тепер вона дивилась на нього Запитально, ледь насупивши брови.

— Я мила голову,— сказала вона.

Голос був хрипкий або від застуди, або від куріння, а може, такий від природи.

Він кивнув головою.

— Я гукала "Заходьте!". Навіть двічі. Двері не замкнені. Коли я вдома, то звичайно не замикаю дверей. Хіба як хочу відпочити. Ви не чули, як я гукала?

— Ні. Ви Рея Нільсен?

— Так. А ви з поліції?

Мартін Бек був дуже спостережливий і кмітливий, але тепер відчув, що зустрів людину, яка набагато переважала його в цьому. За кілька секунд вона все в ньому розіклала по поличках, до того ж її погляд свідчив, що вона вже має про нього, свою думку. А яку, він ще не знав.

Звичайно, її здогад можна було пояснити й тим, що вона чекала відвідин поліції, але щось не скидалося на те.

Мартін Бек сягнув рукою по посвідчення, проте вона зупинила його:

— З мене досить, як ви скажете своє прізвище. І чого ви, в біса, стоїте? Заходьте. У вас, мабуть, є якась справа. А розмовляти через поріг ні вам, ні мені не хочеться.

Мартін Бек знітився ледь-ледь, але й таке з ним рідко бувало.

Жінка швидко обернулась і пішла попереду нього до квартири. Він.зразу не зміг визначити, яка квартира завбільшки і як розпланована. Але видно було, що кімнати охайно обставлені старими й різними за формою і стилем меблями.

Пришпилені до стін дитячі малюнки свідчили, що вона мешкає з якоюсь родиною. Крім тих малюнків, на стінах були картини, графіка, старі фотографії в довгастих рамах, а також плакати й вирізки з газет, кілька з портретами Леніна й Мао, але більшість не політичних. Багато книжок, і не тільки на полицях, чимала добірка платівок, стереопрогравач, дві старі і, видно, часто вживані друкарські машинки, купи газет і стоси паперів, здебільшого скріплені докупи ротопринтні копії, схожі на пояіційні рапорти. З цього Мартін Бек зробив висновок, що то якісь конспекти, певне, вона десь учиться. [303]

Він пішов за нею повз другу кімнату, мабуть, дитячу, але там було так прибрано, ліжка стояли так рійненько застелені, що її мешканці навряд чи сиділи тепер удома.

Таки правда, тепер літо, більшість дітей забезпечених батьків перебуває в селі, далеко від отруйного повітря та інших безглуздих досягнень міста.

— Господиня глянула на.нього через плече вже не так прискіпливо й спитала:

— Нічого, як ми побалакаємо вкухні? Чи вас таке не влаштовує?

Голос не привітний, але й не сердитий.

— Можна й у кухні.

— Тоді сідайте.

Вони зайшли до кухні, і Мартін Бек сів біля великого круглого столу. Там стояло шість різних стільців яскравих кольорів і можна було б поставити ще стільки.

— Почекайте хвилинку,-мовила господиня.

В її рухах відчувалась якась нервовість,— але, мабуть, це в неї така неспокійна вдача, подумав Мартін Бек. Під плитою стояли червоні сабо. Вона всунула в. них ноги й вийшла, лунко постукуючи деревяними підошвами. Він чув, як вона чимось заторохтіла, а коли після цього загув електричний мотор, сказала:

— Ви ще себе не назвали.

— Бек. Мартін Бек.

— Отже, ви працюєте в поліції?

— Так.

— В якій саме?

— У карному розшуку.

— Платня за двадцять п'ятою категорією?

— За двадцять сьомою.

— Ого! Нічогенько.

— Не найгірше.

— А який ранг?

— Комісар.

Мотор гудів далі. Цей звук був йому знайомий з колишніх часів, і він скоро збагнув, що робила господиня: сушила волосся пилосмоком.

— Рея,— відрекомендувалась вона.— Та ви й самі знаєте. І на дверях написано.

Кухня, як звичайно в старих будинках, була велика. Крім столу, біля —якого можна було посадовити багато людей, вистачало не тільки місця на газову плиту й зливальницю, а й на холодильник, морозильник, на машину для миття посуду, і ще не було тісно. На полиці вгорі, над машиною для миття посуду, стояли горщики і каструлі, а під [304] полицею на Гвіздках висіли різні дарунки природи; в'язочки полину й чебрецю, грона горобини, сушені опеньки та сморжі і три довгих вінки часнику. Не таке це все було й пр? трібне до кухні, але пахло воно приємно. Зразу видно, що тут орудує добра господиня., Зрецїтою, на полинові й горобині добре настоювати горілку, чебрець і-гарна приправа до горохової юшки, хоч сам Мартін Бек волів майоран, коли його шлунок ще перетравлював цю шведську присмаку. Гриби — завжди чудова річ, коли знаєш, як їх приготувати. А от часник явно висів для декорації, бо його було стільки, що вистачило йлормальному споживачеві на ціле життя.

Господиня вернулась до кухні, розчісуючи волосся, й перехопила його погляд.

— Це проти відьом.

— Що, часник?

— Так. Ви не ходите в кіно? Там про відьом знають геть усе.

Замість мокрої теніски вона одягла якусь блакитнувату одежину без рукавів, схожу на спідню сорочку. Мартін Бек помітив, що волосся під пахвами в неї русяве, груди маленькі, можна навіть не носити ліфчика. Вона його й не мала на собі, і крізь тонку тканину видніли Темні пипки.

— Отже, поліцай. Комісар карного розшуку.— Наморщивши чоло, вона глянула йому просто у вічі.-Я не сподівалася, що службовці з платнею за двадцять сьомою категорією особисто відвідують клієнтів.

— Загалом-то не відвідують,— погодився Мартін Бек. Вона сіла до столу, але відразу схопилася, нервово покусуючи кісточки пальців.

Мартін Бек вирішив, що пора переходити до справи.

— Наскільки я вас зрозумів, ви не вельми полюбляєте поліцію,— почав він.

Вона ковзнула по ньому поглядом.

— Так, мені від неї ніколи не було жодної користі. І не тільки мені. Зате я знаю людей, яким вона завдала багато клопоту, навіть страждань.

— Тоді я постараюся не вельми обтяжували вас, пані Нільсен,

. — Рея,— поправила вона.— Мене всі так звуть. , — Коли я не помилився, це ваш будинок?

— Мій. Отримала в спадок кілька років тому. Але тут поліції нічого шукати. Нема ні перепродувачів наркотиків, ні гральних закладів, навіть повій і злодіїв,'— Вона перевела дух і додала: —— Хіба що трішки підривної діяльності. [305]

Ворохобні думки. Але ж ви не з політичної поліції,

— Ви певні, що ні?

Вона раптом щиро засміялася приємним, заразливим сміхом.

— Я не зовсім дурна.

"Ні, що правда, те правда",--подумав Мартін Бек, а вголос сказав:

— Так, ви вгадали. Я маїо справу майже з самими насильствами. Навмисними й ненавмисними вбивствами.

— Тут ні того, ні того нема. За останні три роки навіть не було бійки. Правда, взимку хтось виламав двері на горище й забрав різний мотлох. Довелося звернутись у поліцію, страхові компанії вимагають цього. Звісно, з поліції ніхто не прийшов, не мали часу, та відшкодування я однаково одержала. Головне, дотримати формальяостей.

Вона почухала потилицю:

— Ну, то чого тобі треба?

— Побалакати про одного пожильця.

— Одного з моїх?

Вона насупилась, наголосивши на слові "моїх", ніби така можливість вразила й занепокоїла її.

— Не з теперішніх,— сказав Мартін Бек.

— Цього року тільки один вибрався.

— Сверд.

— Справді, був такий. Він вибрався весною. А що з ним сталося?

— Нема живого.

— Його вбили?

— Застрілили.

— Хто?

— Може, самогубство. Але ми цього не певні.

— А не можна нам розмовляти не так офіційно?

— Будь ласка. Але як? Мені також перейти на "ти"? Вона похитала головою й мовила:

— Не люблю офіційного тону. Він наганяє нудьгу. Хоч можу бути дуже коректною, якщо треба. Можу пококетувати, причепуритися, підвести очі й нафарбувати губи.

Мартін Бек ледь розгубився.

— Хочеш чаю? — раптом спитала вона.— Добра штука — чай.

Він залюбки випив би, але відповів:

— Нащо такий клопіт. Не треба.

— Дурниці,— сказала вона.-Який там клопіт. Стри вай, я приготую і щось попоїсти. Гарячий бутерброд буде якраз до речі. [306]

Мартін Бек відчув, що й бутерброд охоче з'їв би, і не встиг він відмовитись, як вона повела далі:

— Щонайбільше десять хвилин. Я завжди щось готую. Це так просто. І корисно. Чому не зробити собі приємність. Коли на душі важко,

приготую щось смачненьке. Запарю чаю, підсмажу хліба, а тоді й побалакати можна.

Мабуть, краще й не відмовлятись, однаково нічого не допоможе. Мартін Бек відчув у ній наполегливість і силу волі, перед якою неможна встояти.

— Дякую,— покірно сказав він.

А господиня вже поралася біля плити. Щоправда, зчиняла забагато гуркоту, але робила все спритно й швидко.

Такої вправності він ніколи не бачив, принаймні в Швеції. За сім хвилин вона встигла приготувати шість скибок підсмаженого хліба з тертим сиром та шматочками помідора і закип'ятити великий чайник окропу. Поки вона мовчки поралась, Мартін Бек намагався визначити, скільки їй усе-таки років.

— Тридцять сім,— сказала вона, коли вже сіла до столу. Мартін Бек отетерів і не зміг приховати цього.

— Як ти вгадала...— почав він.

— А що, справді вгадала? — перебила вона його.— Тепер їж.

Бутерброди були дуже смачні.

— Я вічно голодна,-пояснила Рея!-їм по десять або й по дванадцять разів на день.

Той, хто їсть по десять чи дванадцять разів на день, звичайно має клопіт із вагою.

— І нітрохи не гладшаю,— сказала вона.— Хоч яке це має значення. Плюс-мінус кілька кілограмів нікого не міняє. Принаймні не міняє мене. Правда, якщо я не попоїм, то роблюся кусючою.

Вона вм'яла три бутерброди. Мартін Бек з'їв один, повагався і взяв другий.

— Ти, бачу, можеш щось сказати про Сверда,— мовив він.

— Так, можу.

Вони розуміли одне одного з півслова. І чомусь це їх не дивувало. Здавалося, що так і має бути.

— Він мав якісь химери? — спитав Мартін Бек.

— Атож,— відповіла Рея.— Дуже чудний чоловік. Я його не розуміла і була навіть рада, коли він вибрався. А що все-таки з ним сталося?

— Його знайшли у квартирі вісімнадцятого червня. Пролежав мертвий щонайменше півтора місяця. А може, й довше. Мабуть, два... [307]

Рея зіщулилась.

— А хай йому дідько. Краще не розповідай подробиці. Я' надто вразлива, щоб Слухати всілякі страхи. Потім мені вони сняться.

_ Мартін Бек хотів сказати, що й не думав змальовувати все те. Але збагнув, що це зайве. А вона вже повела далі:

— Одне мені ясно.

— Що?

— У моєму будинку такого ніколи не сталося б.

— Чому?

— Тому, що я б цього не допустила.

Вона підперла долонею підборіддя, простягнувши вказівний і середній пальці обабіч носа. Ніс у неї був досить великий, руки дужі, нігті коротко обрізані. Так вона просиділа з хвилину, суворо дивлячись на Мартіна Бека.

Потім раптом устала й почала мацати рукою на полиці, поки знайшла сірники й сигарети. Тоді закурила й глибоко затяглася.

Погасивши недокурену сигарету, вона з'їла четвертий бутерброд, сперлась ліктями на коліна й похилила голову. Нарешті підвела очі на Мартіна Бека і сказала:

— Може б, я й не вберегла його від смерті. Але він не пролежав би два місяці. Навіть двох днів.

"Напевне ні",— подумки погодився з нею Мартін Бек.

— Власники квартир на винайм у нас — остання сво-лота,— повела вона далі.— Що вдієш, наш лад сприяє визискувачам.

Мартін Бек прикусив спідню губу. Він не любив ділитися своїми політичними поглядами і взагалі уникав розмов з політичним ухилом.

— Що, не треба політики? — спитала вона.— Гаразд, не будемо зачіпати її. Але так вийшло, що я стала власницею квартир на винайм.

Чисто випадково — спадок. Зрештою, будинок непоганий, але що тут було, коли я сюди перебралася! Щуряча нора. Мій батечко, мабуть, за останніх десять років не поміняв жодної перегорілої лампочки і не вставив жодної розбитої шибки. Сам він мешкав далеко звідси і дбав тільки про одне: збирав квартплатню і викидав на вулицю квартирантів, що не могли вчасно заплатити. Потім він зробив із будинку гуртожиток і почав винаймати ліжка чужоземним робітникам і тим, що не мали де дітися. І дер з них. шкуру. Що вдієш, треба ж їм було десь мешкати. Майже в усіх будинках такі здирники.

Мартін Бек почув, що хтось зайшов до квартири, проте Рея навіть не обернулася. [308]

У дверях кухні з'явилася дівчина в робочому халаті і з вузликом у руці.

— Добрий вечір,-привіталась вона— Можна мені скористатися пральною машиною?

— Звичайно, можна.

Дівчина не звертала уваги на Мартіна Бека, але Рея сказала:

— Ви ж не знайомі? Це... нагадай, як тебе звати.

Мартін Бек підвівся і потис дівчині руку.

— Мартін,— сказав він.

— Інгела,— відрекомендувалась дівчина;

— Вона тільки-но переїхала сюди,— пояснила Рея.— В ту саму квартиру, де мешкав Сверд.— Вона обернулась до дівчини: — Як тобі квартира, подобається?

— На всі сто. Тільки туалет сьогодні знов коверзує.

— А хай, йому грець. Завтра ж уранці подзвоню слюсареві.

— Решта все добре. Слухай...

— Що?

— Я не маю порошку.

— Візьми за ванною.

— І грошами й не пахне.

— Нічого. Більше як на півкронгі тобі не треба буде. А тих півкрони відробиш мені. Замкнеш колись під'їзд або ще якось станеш у пригоді.

— Дякую

Дівчина зникла у ванній. Рея запалила нову сигарету.

— От тобі й загадка. Свердова квартира добра. Я відремонтувала її два роки тому. І платив він тільки вісімдесят крон на місяць. А однаково вибрався.

— Чому?

— Не знаю.

— Ви полаялись?

— Ні. Я ніколи не лаюся з пожильцями. Чого лаятись? Звичайно, всі мають-свої химери. Але це навіть цікаво.

Мартін Бек промовчав. Він відчував, що з нього спадає напруження. До того ж він-уже переконався, що їй навідних запитань не потрібно.

— Найдивніше те, що Сверд поставив на двері чотири замки. І це в будинку, де пожильці замикаються тільки тоді, коли хочуть, щоб їх не турбували. А як зібрався переїздити, то відкрутив усі ланцюжки й засуви і забрав з собою. Надійно був захищений, незгірше за теперішніх дівчаток.

— Це ти в переносному значенні?

— Так. У сексуальному. Стовпи нашого громадянства [309] жахаються, що підлітки, а надто дівчата, починають рано статеве життя.

Мартін Бек засміявся.

Він здивувався сам собі. Але що було, те було-він справді засміявся.

— Ми говорили про Свердові двері.

— Ага. А ти, виявляється, вмієш сміятись. Нізащо б не повірила. Я думала, що ти давно вже відвик.

— Може, я просто нині не в гуморі.

Невдалий жарт. На її виду майнула тінь розчарування. Адже вона не помилилась. І знає про це. То навіщо грати в піжмурки?

— Вибач,— сказав він.

— Звичайно, закохалась я аж у шістнадцять. Але в наш час усе було інакше. Тоді казали: навіщо плодити злидарів. Чи, може, це було ще раніше? А тепер людей лякає інше — що буде завтра. Десь допущено великої помилки.

Вона погасила сигарету й діловито сказала:

— Я надто балакуча. Завжди. І це ще тільки одна з моїх вад. Хоч, мабуть, це не найгірше. Як по-твоєму, балакучість дуже погана риса?

Він похитав головою.

— Рея почухала потилицю і спитала:

— А що, Сверд і там понаставляв замків?

— Так.

Вона тріпнула головою і поскидала з ніг сабо. Тоді вперлась п'ятами в підлогу і звела докупи великі пальці.

— Цього я вже ніяк не розумію. Мабуть, якась манія. Я часом навіть починала непокоїтися. Адже в мене є запасні ключі до кожних Дверей. Бо в будинку багато старих. Ану ж хтось захворіє і потрібна буде допомога. Якось треба дістатись до квартири. Проте ніякий запасний ключ не допоможе, коли людина так забарикадується. А Сверд також був уже немолодий.

Рівне гудіння пральної машини у ванній змінилось деренчанням, і Рея гукнула:

— Допомогти тобі, Інгело?

— Так... мабуть, я сама нічого не вдію.

Вона вийшла на хвилину, а вернувшись, сказала:

— Тепер усе гаразд. До речі, якщо йдеться про вік, то ми з тобою майже однолітки.

Мартін Бек усміхнувся. Він звик, що йому ніхто не давав п'ятдесяти років, а щонайбільше сорок п'ять.

— Правда, не такий уже той Сверд був і старий,— повела далі Рея.- Але слабовитий. Мабуть, якась небезпечна хвороба, бо він вважав, що довго не проживе, Якраз [310] перед тим, як переїхати, він лягав у лікарню на обстеження. Що йому там сказали, не знаю. Та лежав він в онкологічній клініці, а це, мені здається, нічого доброго не віщує. Мартін Бек насторожився: це була важлива новина. Але тієї миті знов рипнули вхідні двері і хтось голосно гукнув:

— Реє!

— Я тут! У кухні.

Зайшов якийсь чоловік. Побачивши Мартіна Беда, він завагався, проте господиня відразу підсунула йому ногою стільця і сказала:

— Сідай.

Чоловік був молодий, років двадцяти п'яти, середній на зріст звичайної статури. Довгасте обличчя, русявий чуб, сірі очі й рівні зуби. На ньому була картата сорочка, вельветові штани й сандалі. В руках він тримав пляшку черво ного вина.

— Ось, узяв дорогою,— сказав він.

— А я думала сьогодні обмежитись самим чаєм,— сказала Рея.— Ну гаразд, давай чарки. Чотири. У ванній пере Інгела.

Вона нахилилась і почухала зверху ступню. Тоді сказала:

— Однієї пляшки на чотирьох замало. Але в мене дещо є. Візьми в буфеті, з лівого боку. Штопор лежить у верхній шухляді ліворуч від зливальниці.

Чоловік дістав усе,, що вона звеліла. Видно було, що він звик слухатись. Коли він нарешті сів, Рея сказала:

— Ви, мабуть, ніколи не зустрічались. Мартін... Кент...

— Радий познайомитись,— сказав Кент.

— Я також,— відповів Мартін Бек. Вони потиснули один одному руку.

Рея налила в чарки вина й гукнула своїм хрипким голосом:

— Інгело, коли скінчиш прання, тут на тебе чекає вино! — Тоді стурбовано глянула на чоловіка в картатій сорочці й мовила: — Ти , якийсь пригнічений. Що сталося? Знов не пощастило?

Кент ковтнув вина і затулив руками обличчя.

— Кудл мені приткнутися? — спитав він.

— І досі без роботи?

— Так, і ніякої надії. Сидить людина з дипломом, і ніде нема вільного місця. Та й біс його знає, чи коли буде.

Він нахилився вперед, хотів узяти Рею за руну, але вона невдоволено відсмикнула її.

— Сьогодні мені сяйнула відчайдушна думка,— повів далі він.— Я хотів би знати, що ти скажеш. [311]

— Катай, послухаєм, яка думка.

— А може, мені поступити в прліційне унилище? Вони там усіх беруть, навіть не дуже грамотних. їм бракує людей, і я зі своєю освітрю можу розраховувати на підвищення, як тільки навчуся бити злочинців по пиці.

— А тобі так хочеться бити людей?

— Ти ж знаєш, що ні. Але я можу зробити там щось корисне... Головне звикнути, а тоді можна було б дещо змінити в поліції зсередини.

— Між іншим, поліція б'є по пиці не найбільших злочинців,-сказала Рея,-А як ти думаєш утримувати Стіну й дітей, поки вчитимешся?

— Можна взяти позику. Я сьогодні вже дізнавався, коли брав бланки для вступу. Ось вони, я хотів би, щоб ти поглянула на проспект і сказала свою думку. Ніхто краще за тебе мені не порадить.

Він витяг кілька бланків та проспект і поклав усе на стіл.

— Чи ти вважаєш, що це божевільна ідея?

— Та не дуже мудра. До того ж мені здається, що поліцію не цікавлять люди, які вміють думати і хочуть змінити її зсередини. А анкета в тебе чиста? З політичного погляду?

— Один час я був у "Кларте", і це все. Але вони тепер беруть кожного, крім тих, що входять до лівих організацій. Явних комуністів.

Вона хвилину подумала, потім ковтнула вина й здвигнула плечима: .

— Ну що ж, спробуй. Наче безглуздий задум, але, може, буде й цікаво.

— Боюся тільки...

Чоловік надпив чарку, цокнувшись із Мартіном Беком, який теж ковтнув вина, але поки щотільки трішечки.

— Боїшся чого? — все ще невдоволеним голосом спитала Рея.

— Чи я витримаю — ось у чім річ.

Рея раптом усміхнулася й хитро глянула на Марина Бека.

— А ти спитай Мартіна. Він у цьому ділі спец. Чоловік здивувався й недовірливо спитав:

— Ти справді щось у цьому тямиш?

— Трохи. Це правда, що поліції дуже потрібні добрі сили.'І в проспекті правду написано, що служба багатогранна, з різними спеціальностями. Якщо когось, наприклад, цікавлять вертольоти, чи механіка, чи організаційні проблеми, чи коні... [312]

Рея вдарила долонею по столу так, що аж чарки підстрибнули.

— Не верзи дурниць,— сердито сказала вона.— Відповідай чесно, хай тобі чорт.

На свій подив, Мартін Бек відповів:

— Можна витримати кілька років, коли маєш терпіння щодня спілкуватися в бовдурами і згоден бути за попихач в зарозумілих начальників, кар'єристів чи просто ідіотів. Головне, не мати власних поглядів. Тоді є велика надія, що й сам станеш таким, як вони.

— Видно, що ти не любиш поліції,— розчаровано сказав Кент.— Не вірю, що там так погано. Багато хто ставиться до поліції упереджено. А ти що скажеш, Реє?

Вона засміялась, і, мабуть, щиро. Потім-сказала:

— Спробуй. Може, з тебе вийде добрий поліцай. Адже тобі більше нічого не світить. А тут і конкуренція невелика.

— Ти допоможеш мені заповнити бланки?

— Давай ручку.

Мартін Бек мав ручку в нагрудній кишені і відразу ч дав їй.

Рея підперла голову рукою і, зосередивши всю увагу на бланку, заходилась писати.

— Це буде чернетка,— сказала вона.— Потім передрукуєш усе на машинці. Можеш узяти мою.

Дівчина, яку звали Інгела, скінчила прання, зайшла до кухні й підсіла до столу. Говорила вона найбільше про ціни на продукти й про те, що на деяких із них, наприклад на молочних, ставлять завтрашню дату. Певне, вона працювала в крамниці самообслуговування.

Дзеленькнув дзвоник, відчинилися вхідні двері, і хтось згчовгав ногами в коридорі. До кухні зайшла стара жінка.

— У мене погано працює телевізор,— сказала вона.

— Якщо це через антену, то я попрошу Еріксона, щоб завтра перевірив її. А ні, то полагодимо апарат. Що зробиш, він уже давній. А мої друзі придбали собі новий, то ми тим часом можемо позичити .їхній старий. Завтра я все влаштую.

— Я сьогодні пекла хліб і ось принесла вам свіженький буханець.

— О дякую, щиро дякую. А за телевізор не хвилюйтеся, есє буде гаразд.

Рея швидко скінчила заповнювати бланки, віддала їх чоловікові у картатій сорочці і знов звернула пильний погляд на Мартіна Бека.

— Бачиш, господар будинку повинен про все потурбуватися,— сказала вона.— Повинен, але не всі так думають.

Більшість ухиляються від своїх обов'язків і тільки й дивляться, на чому б ще виграти. А це свинство. Я намагаюся зробити все, щоб квартирантам було зручно і щоб вони ладнали між собою. Квартири всі відремонтувала, але зовні обновити будинок не маю за віщо. Не хочеться підвищувати платню, а скоро осінь, таки доведеться, нічого не Удієш. Треба докласти багато праці, коли хочеш, щоб будинок був гарний. Адже я несу відповідальність перед квартирантами.

Мартінові Беку було на диво приємно на душі. Він не хотів нікуди йти з цієї кухні. До того ж він трохи розімлів від вина. Адже п'ятнадцять місяців не куштував його.

— Отуди к бісу, я й забула, що ми.балакали про Сверда.

— Він мав у себе щось коштовне?

— Нічого не мав. Два стільці, стіл і ліжко. Брудний килимок і найнеобхідніше начиння. З одягу — тільки те, що на ньому. Не знаю, нащо йому були ті засуди. Схибнутий чоловік, не інакше. Уникав усіх людей. Зі мною, звичайно, розмовляв, але тільки тоді, як було конче потрібно.

— У мене складається враження, що він був дуже бідний.

Рея задумалась. Потім налила вина, трохи ковтнула і сказала:

— А я зовсім не певна. Страхітливо скупий — це правда. Звичайно, за квартиру він завжди платив, але щоразу бурчав. Через вісімдесят крон на місяць! І, наскільки мені відомо, купував собі тільки собачий харч. Ні, що я кажу,— котячий. Він не пив. І взагалі не мав ніяких витрат. Тож навіть на пенсію міг би собі взяти часом шматок ковбаси. Звичайно, багато старих сидять на собачих харчах, але вони переважно більше платять за квартиру, та й міють більше потреб, часом дозволяють собі закропити душу пляшкою десертного вина. А Сверд не мав навіть приймача. Я читала в курсі психології про людей, які їли лушпиння з картоплі, ходили в лахмітті, а в матраці ховали зашитими сотні тисяч крон. Це відоме явище. Психічна йада, не пам'ятаю тільки, як називається. .

— Але в Свердовому матраці грошей не було.

— І це переселення. Вчинок не на його вдачу. Нова квартира була напевне дорожча, та й на переїзд довелося потрусити кишенею. Щось тут не так.

Мартін Бек допив своє вино. Хоч як йому хотілося посидіти ще з цими людьми, треба було йти. Йому було тепер, над чим помізкувати.

— Мені пора. Дякую. Всього найкращого. [314]

— А я— хотіла приготувати макарони з м'ясною підливою. Чудова штука, коли сама робиш підливу. Посидь.

— Ні, я мушу йти.

Вона провела його босоніж. Коли вони проходили повз дитячу, Мартін глянув у той бік.

— Так,— пояснила Рея,— діти в селі. Я розлучена.— Вона замовкла, тоді додала: — Ти також, правда?

— Правда

Біля дверей вона сказала:

— Всього найкращого, приходь ще. Вдень у мене літні курси, але після шостої я завжди вдома.

Вона помовчала, а тоді додала, хитрувато глянувши на нього:

— Побалакаємо про Сверда.

Згори сходами спускався гладкий чоловік у хатніх капцях, м'ятих сірих штанах і з червоно-жовто-синім значком FNL* на сорочці.

* Організація для підтримки Національного фронту визволення Південного В'єтнаму. Тепер розпущена.

— Реє, на горищі перегоріла лампочка,— сказав він.

— Візьми нову в комірчині,— відповіла господиня.— Вистачить сімдесята п'ять ват.

Вона знов звернулася до Мартіиа Бека:

— Не йди. Адже тобі хочеться залишитись.

— Ні, треба йти. Дякую за чай, за бутерброди й за вино. .

З виразу її обличчя видно було, що вона хотіла затримати його. Хоча б з допомогою макаронів з підливою. Та потім передумала.

— Ну що ж, бувай здоров.

— Бувай і ти.

Жодне з них не сказало "до побачення". Поки він добрався додому, вже зовсім стемніло. Він думав про Сверда. І про Рею.

Йому було багато легше на серці. Так легко йому давно вже не було, хоч він ще не усвідомлював чому.

XXII

Кольберг і Гунвальд Ларсон сиділи замислені один навпроти одного за письмовим столом у Гунвальдовому кабінеті.

Був ще й досі четвер, і вони щойно залишили Бульдозера Ульсона наодинці в його кабінеті, щоб не перешкоджати [315] йому мріяти про той щасливий день, коли він нарешті посадить за грати Вернера Руса.

— Яка мана опанувала того Бульдозера,-сказав. Гунвальд Ларсон.— Невже він справді так просто відпустить Маурітсона?

Кольберг здвигнув плечима.

— Наче так.

— Хоч би стеження організував, їй-богу,-повів далі Гунвальд Ларсон. — А варто ж, навіть дуже. Чи, по-твоєму, Бульдозер має в запасі якусь іншу геніальну ідею?

Кольберг задумано похитав головою.

— Ні, по-моєму, причина ось яка: Бульдозер вирішив пожертвувати тим, що йому дало б стеження за Маурітсоком, задля чогось важливішого для себе.

Гунвальд Лареон насупив брови.

— Наприклад? Хіба для Бульдозера не найважливіше спіймати ту зграю?

— Це так,— відповів Кольберг.— Але тобі ніколи не спадало на думку, що ніхто з нас не має таких надійних джерел інформації, як Бульдозер? Він знає купу всіляких негідників та злодіїв, і вони йому дуже довіряють, бо він ніколи не дурить їх і завжди дотримує свого слова. Вонч йому вірять, бо знають, що він не пообіцяє того, чого не може виконати. Інформатори — головна Бульдозерова опора.

— Ти вважаєш, що вони перестануть вірити йому й постачати інформацію, коли довідаються, що він організував стеження за виказувачем?

— Саме так,— відповів Кольберг.

— Однаково я вважаю, що пропустити таку нагоду — просто безглуздо,— сказав Гунвальд Ларсон.— Якби нишком простежити, куди подасться Маурітсон і що він наміряється робити, то це нітрохи не зашкодить Бульдозерові.

Він очікувально подивився на Кольберга.

— Гаразд,— сказав той.— Мені й самому цікаво, які наміри в шановного пана Труфаста Маурітсона. А Труфаст — це ім'я чи прізвище?

— Собача кличка,— відповів Гунвальд Ларсон.— Може, він часом орудує, перебраний собакою? Але треба поквапитись, Маурітсона з хвилини на хвилину можуть звільнити. Хто піде перший?

Кольберг глянув на свого нового годинника, такого самого, як той, що попав у пральну машину. Він не їв уже зо дві години й відчував, що зголоднів. У якійсь книжці він прочитав, що той, хто хоче схуднути, повинен їсти мало, [316] але часто, й пильно дотримувався цієї засади, а надто її другої половини.

— Почни ти,— сказав він.-Я постараюсь не відходити далеко від телефону, отже, дзвони, коли тобі буде потрібна допомога чи заміна. І візьми краще мою машину, вона не така помітна, як твоя.

Він. простиг Гунвальдові Ларсону ключі.

— Дебре,-сказав той.

Він підвівся й застебнув піджак. У дверях він обернувся:

— Часом би Бульдозер запитав про мене, вигадай щось. Ну, бувай, я подзвоню.

Кольберг потерпів ще дві хвилини, Тоді пішов до їдальні на свій дієтичний обід.

Гунвальдові Ларсону не довелось довго чекати. Скоро з під'їзду вийшов Маурітсон, на мить завагався, потім рушив у бік Агнегатан. Він звернув праворуч, досяг Ган-тверксгатан, тоді звернув ліворуч і дійшов до автобусної зупинки на Кунсгольмській площі.

Гунвальд Ларсон стежив за ним із під'їзду неподалік.

Він розумів свої труднощі. З його зростом і кремезною будовою навіть у натовпі важко сховатись, до того ж Маурітсон знає його з вигляду. Якщо Маурітсон сяде в автобус, їхати разом з ним не можна. Але на стоянці таксі з протилежного боку вулиці Гунвальд Ларсон побачив вільну машину. Аби її ніхто не зайняв, поки вона йому знадобиться! Від Кольбергової машини він відмовився.

Надійшов шістдесят другий автобус, і Маурітсон сів у нього.

Гунвальд Ларсон зачекав, поки автобус від'їде, щоб Маурітсон не помітив його крізь вікно, тоді кинувся до таксі.

За кермом сиділа молода жінка з розкішним русявим волоссям і жвавими карими очима. Гунвальд Ларсон показав їй своє посвідчення й попросив їхати за автобусом.

— Як цікаво! — захоплено вигукнула вона.— Мабуть, ви . женетеся за якимось небезпечним бандитом?

Гунвальд Ларсон промовчав.

— Розумію, таємниця. Не хвилюйтесь, я мовчатиму, як мертва.

Та мовчати вона якраз не вміла.

— Їхатимем поволі, щоб не випереджати автобуса на зупинках,— запропонувала жінка,

— Добре, тільки не зменшуйте відстані,— коротко сказав Гунвальд Ларсон. [317]

— Ясно, щоб він вас не помітив. Опустіть щиток від сонця, і з автобуса вас ніхто не зможе побачити.

Гунвальд Ларсон опустив щиток. Вона по-змовницькому глянула на нього, побачила забинтовану руку й вигукнула:

— Ой, а це що? Билися десь із бандитами, еге? Гунвальд Ларсон тільки щось буркнув.

— Небезпечна у вас служба,-повела вона далі,— але страх яка цікава. До того, як сісти за кермо, я також хотіла піти в поліцію, найкраще в детективи, але чоловік не дозволив.

Гунвальд Ларсон промовчав.

— Хоч і на таксі буває цікаво. Як ось тепер.

Вона радісно всміхнулася своєму пасажирові, який у відповідь тільки скривився.

Вона весь час дотримувалась потрібної відстані до автобуса і взагалі дуже добре вела машину-За це можна було змиритися з її балакучістю.

Гунвальд Ларсон більше відмовчувався, та однаково жінка добре набалакалась, поки Маурітсон зліз з автобуса на Ерік-Дальбергсгатан. Крім нього,, ніхто не зліз, і, поки Гунвальд Ларсон витягав гроші, жінка поряд із ним зацікавлено роздивлялася на Маурітсона.

— Зовсім не схожий на бандита,— розчаровано сказала вона. Взявши грошь й швидко виписавши квиталцію, вона додала: — То однаково бажаю вам успіху.

Машина поволі рушила від тротуару. Маурітсон тим часом повернув на Армфельтсгатан. Коли він зник за рогом, Гунвальд Ларсон кинувся за ним і встиг помітити, як він заходив до під'їзду сусіднього будинку.

Трохи постоявши, Гунвальд Ларсон і собі зайшов у під'їзд. Десь у будинку грюкнули двері. Він підійшов до таблиці зі списком мешканців.

Там він зразу помітив прізвище Маурітсон і вражено звів брови. Отже, Філіпп Труфаст Маурітсон мешкає тут під своїм справжнім прізвищем. А коли його допитували, він дав адресу на Вікергатан, де його знали як Ленарта Гольма. Спритно влаштувався, подумав Гунвальд Ларсон. Заторохтів ліфт, і він поквапився вийти з під'їзду.

Переходити вулицю було ризиковано, бо Маурітсон міг помітити його з вікна, тому, тримаючись муру, Гунвальд Ларсон вернувся за ріг Ерік-Дальбергсгатан. Там він причаївся, тримаючи під наглядом Маурітсонів під'їзд.

Невдовзі в нього розболівся поріз під коліном. Але дзвонити Кольбергові було ще рано, а крім того, він боявся залишити своє місце, щоб не проґавити Маурітсона. [318]

Він простовбичив на розі вулиці хвилин сорок п'ять, коли раптом з'явився Маурітсон і рушив у його бік. Гунвальд Ларсон позадкував, сподіваючись, що той його не помітив. Тоді, шкутильгаючи, шаснув у найближчий під'їзд.

Маурітсон швидким кроком пройшов повз нього, дивлячись попереду себе. Він був уже в іншому костюмі й ніс у руці невеличку чорну валізку.

Гунвальд Ларсон почекав, поки він перетне Вальгалавеген, тоді подався за ним, намагаючись не згубити його.

Маурітсон ішов у напрямку Карлаплан. Дорогою він двічі неспокійно оглянувся. Першого разу Гунвальд Ларсон сховався за фургон, що стояв біля тротуару, а другого вскочив у якийсь під'їзд.

Він уже збагнув, що Маурітсон іде до метро. На пероні виявилось мало людей, і не так легко було сховатися.. Проте Маурітсон начебто нічого не завважив. Він сів у поїзд, який ішов до центру, і Гунвальд Ларсон ускочив у другий вагон.

Вийшли вони на Геторзі, і Маурітсон раптом загубився в натовпі.

Гунвальд Ларсон оббігав весь перон, але той ніби крізь землю провалився. Він оглянув усі виходи — дарма, Маурітсона ніде не було. Піднявся ескалатором на марш вище і там теж обійшов усі п'ять виходів — те саме, Маурітсон зник. Нарешті він зупинився перед вітриною із взуттям. Він лаяв себе, називав роззявою. Невже Маурітсон таки помітив його? Бо тоді, щоб спекатись хвоста, він міг перебігти перон і вскочити у вагон поїзда, який ішов у протилежний бік.

Гунвальд Ларсон похмуро дивився на замшеві італійські черевики у вітрині. Купив би й собі такі, та нема його номера. Він кілька днів тому вже заходив сюди й питав.

І тільки-но він повернувся, щоб вийти з метро й сісти в автобус, що їхав на Кунгсгольмен, як раптом помітив у другому кінці підземної зали Маурітсона. Той простував до виходу на Свеявеген і, крім чорної валізки, ніс іще пакунок, перев'язаний стрічкою з бантом. Коли він зник на сходах, Гунвальд Ларсон кинувся за ним.

Дійшовши по Свеявеген до авіаційного агентства, Маурітсон подавсь до каси; Гунвальд Ларсон сховався за товарний фургон на Лестмахаргатан.

Крізь велике вікно видно було, як Маурітсон звернувся до високої білявої дівчини в уніформі.

Гунвальд Ларсон здивувався: куди це він летить?-Мабуть, на південь, кудись на Середземне море або й ще далі, тепер багато людей відпочиває в Африці. У Стокгольмі [319] йрму стало незатишно, адже коли Мальмстрем і Мурен пронюхають, що він їх продав, то йому це так не минеться.

Він пббачйв, що Маурітсон відчинив валізочку й поклав у неї пакунок — цукерки, чи що? Тоді отримав квиток, сховав його до кишені піджака, вийшов з каси і, не поспішаючи, попростував до площі Сергеяя.

Гунвальд Ларсон простежив за ним хвилину, тоді са,м зайшов до каси.

Дівчина, яка обслужила Маурітсона, щось шукала в картотеці. Не перестаючи перебирати картки, вона глянула на Гунвальда Ларсона і сказала:

— Слухаю вас.

— Я хотів би знати, чи той добродій, що був тут, купив квиток, а як купив, то куди,— сказав Гунвальд Ларсон.

— Вибачте, я не зобов'язана відповідати на такі запитання,— відповіла дівчина.— А вам навіщо знати?

Гунвальд Ларсон поклав на прилавок посвідчення. Дівчина подивилась на фото, тоді на Гунвальда Ларсона і сказала:

— Як я зрозуміла, вас цікавить граф фон Бранденбург? Він купив квиток до Єнчапінга на літак, який летить о п'ятнадцятій сорок. На аеродром він, мабуть, поїде авто-бусом бо цікавився розкладом. Автобус відходить за п'ять хвилин до третьої з площі Сергеля. А що, граф фон...

— Дякую, це все, що мені потрібно,— перебив її Гунвальд Ларсон.— До побачення.

Ідучи до дверей, він міркував, чого Маурітсонові захотілося в Єнчепінг. Потім згадав його анкету: він народився в Єнчепінгу, там і досі живе його мати.

Отже, Маурітсон вирішив сховатися в матусі.

Гунвальд. Ларсон вийшов на Свеявеген. Віддалік у напрямку площі Сергеля неквапом ішов, підставляючи обличчя сонцю, Труфаст Маурітсон Гольм фон Бранденбург.

Сам він подався в протилежний бік, шукаючи дорогою телефону, щоб подзвонити Кольбергові.

XXIII

На домовлене побачення з Гунвальдом Ларсоном Ле-нарт Кольберг прийшов озброєний різноманітними відми-качками та іншим інструментом, щоб можна було відчинити двері квартири на Армфельтсгатан. Звичайно, їм треба б було мати ордер на обшук за підписом прокурора Ульсона. Проте їх не вельмихвилювало те, що вони

порушують порядок. Вони міркували собі, що коли знайдуть у [320] Маурітсона щось цікаве для Бульдозера, той з радості не буде до них прискіпуватись, а коли не знайдуть нічого, то йому не обов'язково знати про обшук.

І, зрештою, хіба можна говорити про порушення на їхній службі. Адже сама ця служба — порушення норм життя.

На той час Маурітсон мав уже вилетіти на південь — щоправда, не до Африки, але досить далеко для того, щоб вони могли спокійно обстежити квартиру.

На всіх дверях будинку були стандартні замки. На Маурітсонових також, тому Кольберг відімкнув їх за кілька Хвилин. Щоправда, зсередини двері ще можна було замкнути на два запобіжних ланцюжки й на засув. Це свідчило про те, що Маурітсон сподівався далеко настирливіших гостей, ніж звичайні прохачі й торгові агенти, від яких його оберігав напис на емальованій табличці, прибитій до одвірка.

Квартира складалася з трьох кімнат, кухні, передпокою та ванної і претендувала на елегантність. Меблі були досить дорогі, але разом справляли враження банальності й несмаку.

Вони зайшли до вітальні. Стіна навпроти них була заставлена комбінованими меблями, опорядженими під коштовне дерево: книжкові .полиці, шафа, вбудований секретер.— На одній полиці стояли дешеві книжки, а на інших різний дріб'язок — сувеніри, фарфорові статуетки, вазочки, тарілки тощо. На стінах висіло кілька олеографій та репродукцій, які можна купити в дешевих— крамничках.

Меблі, завіси, килими, певне, коштували чимало, проте добрані були погано, малюнок, матеріал, кольори не гармоніювали між собою.

В одному'кутку стояв невеличкий бар. Досить було глянути на нього, навіть не принюхуючись до запаху всередині, щоб тобі вже стало нудно. Зовні він був покритий матерією з дивним візерунком: на чорному тлі-жовті, зелені й рожеві зображення чи то інфузорій, чи живчиків, збільшених під мікроскопом. Той самий малюнок, тільки дрібніший, був на пластиковому столику.

Кольберг підійшов і відчинив бар. Надпита пляшка "Ларфе д'Амур", залишки шведського десертного, ціла півлітрова пляшка пуншу і порожня з-під джину "Біфітер". Він гидливо зачинив дверці й пішов до другої кімнати.

Ця кімната, маленька, з вікном-ліхтарем, що виходило на вулицю, видно, була задумана як їдальня, бо з вітальні до неї вели не двері, а сперта на дві колони арка. Біля стіни стояло піаніно, а в кутку — приймач і програвач. [321]

— Прошу, музичний кабінет,— сказав Кольберг, обво-. дячи кімнату рукою.

— Важко собі уявити, щоб той щур сидів тут і грав "Місячну сонату", — відповів Гунвальд Ларсон.

Він підняв накривку піаніно й зазирнув усередину.

— Принаймні ніякого трупа там нема.

Скінчивши поверховий огляд, Кольберг скинув піджак, і вони взялися за докладний обшук. Почали зі спальні: Гунвальд Ларсон заходився перевертати все в шафі, а Кольберг висував і переглядав шухляди. Якийсь час вони працювали мовчки.

— Чув, Гунвальде...— нарешті озвався Кольберг. У відповідь із шафи почулося глухе мурмотіння.

— Нагляд за Русом нічого не дав. Дві години тому він вилетів з Арланди. Бульдозерові саме подзвонили про це, коли я йшов. Він страх як зажурився.

Гунвальд— Ларсон, крекчучи, висунув голову з шафи і сказав:

— Хай би так не запалювався й не смакував наперед своїх успіхів, то менше б розчаровувався. Зрештою, він довго не журиться, ти, мабуть, і сам знаєш. Ну, то що Рус робив у свої вільні дні?

Він знов заліз у шафу. Кольберг засунув найнижчу шухляду столу й випростав спину.

— Не побіг на побачення з Мальмстремом і Муреном, як сподівався Бульдозер. Першого вечора, тобто позавчора, ходив з дівкою в шинок, а потім уночі вони голі купалися.

— Про це я вже чув,— сказав Гунвальд Ларсон.— А що він далі робив?

— Просидів з тією дівкою майже до вечора, тоді вернувся в місто й тинявся вулицями сам, певне, без ніякої мети. Вчора ввечері він подався до іншого шинку, вже з іншою дівкою, але більше не купався, а забрав її до себе в Мерсту. А сьогодні вранці підвіз її на таксі до площі Одена й там попрощався з нею. Потім знов вештався сам по місту, зайшов у кілька крамниць, вернувся додому в Мерсту, переодягся і поїхав на аеродром. Як бачиш, нічого особливого, а головне — нічого злочинного.

— А непристойне купання голяком? — сказав Гунвальд Ларсон.— Треба було, щоб Ек, який сидів у кущах і все бачив, склав протокол про злісне порушення моралі.

Гунвальд Ларсон виліз із шафи й зачинив дверці.

— Нема нічого, крім купи гидотного ганчір'я,— сказав він і вийшов зі спальні. [322]

Кольберг перейшов до зеленої шафки коло ліжка, що правила за-нічний столик. У двох перших шухлядах було повно всякого непотребу: паперові носовики, коробки з-під сірників, півплитки шоколаду, кілька шпильок, термометр, дві пачки м'ятних таблеток, ресторанні рахунки, касові чеки, чоловіча санітарія, кулькові ручки, листівка зі Щеціна з текстом: "Тут є горілка, жінки й ліжко — чого більше треба. Стісе", погнута запальничка й тупа фінка без піхов. .

На шафці лежала дешева книжка під заголовком "Сутичка в Чорній ущелині", на обкладинці якої красувався ковбой, що стояв, широко розставивши ноги, і тримав у кожній руці по револьверові.

Кольберг почав гортати книжку, і з неї на підлогу випала кольорова фотографія, аматорський знімок — молода жінка сидить на причалі в шортах і в білій тенісці. Темне волосся, звичайне обличчя. На звороті вгорі напис олівцем: "Мея, 1969". Нижче, синім чорнилом і вже іншою рукою: "Моніта". .

Кольберг сховав фотографію в книжку. Потім витяг найнижчу шухляду.

Вона була глибша за перші, і, заглянувши в неї, Кольберг відразу гукнув Гунвальда Ларсона.

— Знайшов, де тримати точило,— сказав він.— Чи, може, це не точило, а якийсь новий апарат для масажу?

— Цікаво, навіщо воно йому знадобилося,— мовив Гунвальд Ларсон. — Наче не видно, щоб він захоплювався столярством. Хіба що десь поцупив. Або взяв у винагороду за наркотики.

Він повернувся до ванної.

За добру годину вони скінчили обшук квартири, переглянули всі речі в ній і не знайшли нічого особливого — ні схованих грошей, ні листів, які б навели їх на слід, ні зброї. Найсильнішими медикаментами там були таблетки від голови й зельтерська вода.

Наостанці вони перешукали кухню — всі шухляди й буфет. Холодильник був ввімкнений і напханий продуктами: видно, Маурітсон поїхав на короткий час. Кольберга, який сидів на дієті й був завжди голодний, особливо вабив копчений вугор, але він опанував себе, хоч у животі бурчало, й рішуче відвернувся від холодильника та всіх його спокус.

За дверима кухні на гачку висіло кільце з двома ключами.

— Від горища,— сказав Кольберг, показуючи на них. Гунвальд Ларсон зняв ключі, оглянув їх і сказав: [323]

— Або від підвалу. Ходімо перевіримо.

До горища ключі не приходились. Тоді вони спустилися ліфтом на перший поверх і зійшли сходами в підвал.

Більший ключ прийшовся до патентованого замка вогнетривких дверей, за якими був коротенький коридор з двома дверима обабіч. Відчинивши ті, що праворуч, вони побачили шахту сміттєпроводу, а під нею на каркасному возику великий мішок із жовтого пластика. Біля стіни стояли ще три каркасні возики з мішками. Два мішки були порожні, а третій повний сміття. В кутку стояла мітла й лопата.

Двері ліворуч були замкнені і, як свідчила табличка, вели до пральні для мешканців будинку.

Коридорчик упирався в поперечний прохід, уздовж якого по обидва боки були нумеровані двері з різними колодками.

Кольберг і Гунвальд Ларсон досить швидко знайшли ту, до якої прийшовся другий ключ.

У Маурітсоновій комірчині виявилося тільки дві речі: старий пилосмок без шланга й чимала замкнена валіза. Поки Кольберг вовтузився із замочком валізи, Гунвальд Ларсон зазирнув у пилосмок.

— Порожній,— сказав він.

Кольберг тим часом здолав замочок і відкрив валізу.

— Зате в мене повна,— відповів він у тон Ларсонові. У валізі лежало чотирнадцять літрових пляшок шістде-

сятип'ятиградусної польської горілки, чотири касетних магнітофони, електричний фен і шість електричних бритв, запакованих разом так, як їх відправляють із фабрики.

— Контрабанда,— сказав Гунвальд Ларсон.— Або скуповування краденого.

— Дещо з цього він напевне взяв в обмін за наркотики,— мовив Кольберг.— Горілку я залюбки конфіскував би, та краще залишити все так, як є.

Він замкнув валізу, і вони вийшли з комір.чини в коридорчик.

— Усе-таки щось знайшли,— сказав Кольберг,— хоч не стільки, щоб можна було втішити Бульдозера. Залишилось повісити ключі на місце, і можна вшиватися. Тут нам більше нема чого робити.

— Обережний дідько цей Маурітсон,— мовив Гунвальд Ларсон.— Може, в нього є ще квартири...— Не доказавши, він кивнув головою на двері, на яких трафаретом було написано червоною фарбою: "БОМБОСХОВИЩЕ", і запропонував: — Зайдімо, якщо відчинене. Оскільки ми вже тут..

Двері справді виявились відчинені. Видно було, що бомбосховище [324] використовували як сховок для велосипедів та інших речей. Крім кількох цілих велосипедів, там стояли розібраний мопед, два дитячі візочки, фінські санки й санки з кермом старої моделі. Біля однієї стіни хтось прилаштував столярний верстат, а під ним долі лежали віконні рами без скла. В кутку біля дверей стояв лом, дві мітли, дерев'яна лопата і два заступи.

— Мені завжди трохи моторошно в таких приміщеннях,— сказав Кольберг.— Під час війни, коли нам влаштовували навчальні тривоги, я кожного разу уявляв собі, що буде, як бомба справді завалить будинок і засипле вихід. Жах, та й годі.

Він озирнувся й помітив у кутку за верстатом старий дерев'яний ящик, на передній стінці якого ще не зовсім стерся напис: "ПІСОК". Зверху на ящику стояло бляшане відро.

— Дивись,— сказав він,— он старий ящик з-під піску, стоїть тут із часів війни.

Він підійшов ближче, зняв відро й підняв накривку.

— Навіть є ще пісок.

-ч Бо він не знадобився,— сказав Гунвальд Ларсон.— Принаймні не довелося гасити ним запалювальні бомби. А то що?

Він дивився на те, що Кольберг витяг з ящика й поклав на верстат.

Зелена брезентова сумка американського військового фаврну.

Кольберг відчинив сумку і виклав рядквм на верстат усе, що в ній було.

Скручена блакитна сорочка.

Русява перука.

Синій джинсовий капелюх із широкими крисами.

Темні окуляри.

І пістолет — "лама автомат" сорок п'ятого калібру.

XXIV

Жінка на ім'я Моніта зустріла Філіппа Труфаста Мауріт-сона аж через три роки від того літнього дня, коли її сфотографували на причалі Мея у шхерах біля Стокгольма.

То було останнє літо її шеетирічного,подружнього життя з Петером: восени він познайомився з іншою жінкою і відразу після різдва кинув Моніту з п'ятирічною дочкою Мо-ною. На його бажання вона подала в суд заяву про термінове розлучення з приводу зради; Петер квапивсь одружитися [325] з новою жінкою, що була вже на п'ятому місяці вагітності, коли йому нарешті оформили розлучення. Моніті залишилася двокімнатна квартира в Гекаренгені, і Петер не висловлював ніяких претензій на дитину. Він навіть відмовився від права регулярно зустрічатися з дочкою; потім виявилося, що він утримався і від обов'язку платити за дочку гроші. .

Розлучення погіршило не тільки матеріальне становище Моніти — найбільше її зажурило в цій прикрій історії те, що довелося кинути тільки-но почате навчання.

Вона давно відчула, як її зв'язує брак освіти, хоч не здобула її і не з своєї вини, оскільки ніколи не мала можливості вчитися.далі чи принаймні здобути якийсь фах. Після обов'язкових дев'яти класів вона вирішила на рік відкласти підручники, а тоді вступити до гімназії. Наприкінці того року вона зустріла Петера, вийшла за нього заміж, і думки про навчання довелось відсунути надалі. Через рік народилась дочка. Петер пішов на вечірні курси, і аж тоді, як він їх скінчив, за рік до розлучення, настала її черга. Коли Петер залишив її, про навчання довелось забути, адже няньки в дитини не було, і якби вона навіть знайшла її, то не мала б чим платити.

Коли народилась дочка, перші два роки Моніта сиділа з нею вдома. Та як тільки пощастило прилаштувати дитину до приватної няньки, що гляділа її вдень, вона знов пішла на роботу. Раніше, тобто після школи і майже до самих пологів, вона працювала в різних місцях, за неповних два роки встигла побути і секретаркою в канцелярії, і касиркою в крамниці самообслуговування, і продавщицею, і пакувальницею на фабриці, і офіціанткою. Неспокійна з натури, вона негайно кидала роботу, як їй набридало або хотілося якоїсь зміни.

Та коли після дворічної вимушеної перерви Моніта знов почала шукати роботу, виявилося, що з місцями стало скрутніше і нема вже великого вибору. Без фаху й корисних знайомств вона могла влаштуватись тільки на якусь низькооплачувану й нецікаву роботу. Нелегко було змінити місце, як воно тобі набридало. Щоправда, відколи Моніта почала вчитись і знов з'явилась надія на краще, легше стало витримувати вбивчу одноманітність конвейєра.

Три роки Моніта'працювала на хіміко-технологічній фабриці в південній околиці Стокгольма, але після розлучення, коли вона залишилась сама з дочкою і довелося перейти на скорочений робочий

день з меншою платнею, вона раптом відчула себе ніби спійманою в пастку. З відчаю [326] Моніта звільнилася з фабрики, хоч і не уявляла, що буде далі.

Безробіття зростало, навіть досвідчені фахівці і люди з вищою освітою не мали де приткнутися або змагалися за низькооплачувані місця, що зовсім не відповідали їхній кваліфікації.

Якийсь час Моніта перебивалась на мізерну допомогу безробітним, і на душі в неї ставало дедалі тяжче. День у день треба було думати, як розтягти свої кошти, комірне, їжа й одяг для Мони забирали все, що їй щастило роздобути. Собі вона не купувала одягу, кинула курити, а купа несплачених рахунків однаково збільшувалась. ,Кінець кінцем, поборовши гордощі, вона понросила допомоги в Петера — як-не-як, а він мав ділити з нею видатки на Мо-ну. Петер сказав, що мусить думати про свою родину, але дав їй п'ятсот крон, якими вона негайно сплатила частину боргів.

Якщо не рахувати трьох тижнів тимчасової праці на комутаторі і двох тижнів на сортуванні хліба в одній великій пекарні, Моніта, власне, цілу осінь тисяча дев'ятсот сімдесятого року тинялася без діла. Загалом таке життя її влаштовувало б. Адже 'приємно довше поспати вранці, цілий день бути з Моною. Якби не грошова скрута, вона б не вельми клопоталась роботою/Бажання вчитися поступово також пригасло: навіщо гаяти час і силу, залазити в борги, коли єдина винагорода за це — нічого не варта посвідка і усвідомлення, що ти набула якихось знань. До . того ж Моніта почала здогадуватися, що високого заробітку і кращого місця праці ще не досить, щоб відчувати задоволення від участі в суспільному виробництві.

Перед різдвом вона разом з Моною поїхала до старшої сестри в Осло. Батьки її загинули в автомобільній катастрофі п'ять років тому, крім сестри, в Моніти не лишилось близьких родичів, і відтоді в них стало звичкою святкувати різдво разом. Щоб купити квиток, Моніта заклала в ломбард обручки своїх батьків і ще якісь дрібнички, отримані в спадок. В

Осло вого прожила два тижні, погладшала на три кілограми і повернулась такою жвавою і веселою, якою давно вже не була.

У лютому тисяча дев'ятсот сімдесят першого року Моніті сповнилось двадцять п'ять.

Відколи Петер кинув її, минув рік, а їй здавалося, що за цей час вона змінилася дужче, ніж за всі роки свого подружнього життя. Вона стала досвідченіша, впевненіша в собі, і це було добре. Та водночас вона стала черствіша, розчараваніша й озлобленіша, що її менше тішило. [327]

І дуже її гнітила самота.

Як Самітна мати шестирічної дитини, що вимагала постійного догляду, живучи у великому будинку з квартирами на винайм, де кожен ніби замикався в своїй оболонці, без роботи і без грошей, вона не мала ніякої можливості вирватися з ізоляції,

Колишні її друзі і знайомі поволі перестали відвідувати її, вона рідко виходила, бо не хотіла залишати дитину саму, та й не дуже розважишся, коли в тебе немає за що. Зразу після її розлучення друзі ще приходили до неї, але Гекаренген — далека околиця, не завжди їм хотілося їхати. До того ж Моніта часто була пригнічена, зажурена і, мабуть, так сковувала своїх гостей, що вони не мали бажання підтримувати з нею стосунки.

Вона ходила з дочкою гуляти, набирала в бібліотеці паки книжок і читала їх тихими самітними годинами, коли Мона епала. Телефон її рідко озивався, сама вона не мала кому дзвонити, і коли врешті його відімкнули через неспла-чені рахунки, Моніта навіть не помітила цього. У своїй квартирі вона була ніби у в'язниці, але поволі її ув'язнення стало для неї немов запорукою, безпеки, а життя за її вбогими сумними стінами почало здаватись чужим і нереальним.

Ночами, коли Моніта сновигала без мети з кімнати в кухню й назад, надто втомлена, щоб читати, й. надто знервована, щоб заснути,— їй інколи здавалося, що вона зараз збожеволіє. Тільки ледь-ледь податися, і божевілля порве останні перепони.

Часто вона думала про самогубство, безнадія і страх інколи налягали.таким тягарем, що тільки дитина утримувала її від останнього кроку.

Доччине майбутнє дуже хвилювало Моніту, бувало, вона аж плакала з журби і безсилля. Вона хотіла, щоб Мона росла в спокійних, людських умовах, оточена турботою і теплом, а не в середовищі, де гонитва за владою, грошима і соціальним престижем роблять людей ворогами, де слова "купувати" і "мати" не стали синонімами щастя. Хотіла, щоб дочка могла розвинутися в особистість, а не застигла в одному з вічок, приготованих для неї суспільством. Хотіла, щоб її дитина зазнала радості від праці і спілкування, жила в безпеці й поважала себе.

Моніта вважала, що має чисто людське право бажати своїй дитині найпростіших передумов людського існування, але знала, що її бажання не можуть здійснитися, поки . вона живе у Швеції. [328]

А звідки взяти гроші, щоб виїхати? її відчай і смуток оберталися в покірність долі й байдужість.

Повернувшись додому з Осло, Моніта вирішила опанувати себе і щось робити.

Щоб мати самій більшу волю і щоб Мона не росла без товариства, вона вже вкотре звернулася в дитячий садок неподалік від дому. І диво дивне — там виявилось вільне місце, й дочку відразу прийняли.

Після цього вона без особливого запалу почала шукати роботу за охолошенням.

І весь.час думала про одне: де взяти грошей? Щоб грунтовно змінити своє життя, їх треба було багато. Моніта вирішила будь-що виїхати зі Швеції, їй ставало дедалі незатишніше тут, вона почала ненавидіти суспільство, яке пишалося своїм добробутом, коли насправді в ньому розкошувала тільки жменя привілейованих, а більшості залишався один привілей — крутити маховик, який рухав увесь механізм.

Подумки Моніта зважувала різні способи роздобути грошей, але так і не знайшла жодного.

Наскладати грошей чесною працею? Нереально. Досі того, що в неї залишалося після сплати податку, вистачало тільки на квартиру та їжу.

Виграти в тоталізаторі? Мало надії. А проте щотижня вона заповнювала бланки спортивного лото, щоб хоч на щось сподіватися.

Не було в неї нікого, хто б міг залишити їй великий спадок.

Де знайти смертельно хворого мільйонера, що попросив би її руки і врпзав дуба: шлюбної ночі?

Декотрі дівчата — вона сама знала одну таку — заробляли силу грошей проституцією. Тепер не треба навіть виходити на панель, назви себе "моделлю", відкрий ательє або піди працювати в "інститут масажу" чи якийсь елегантний "секс-клуб". Але сама думка про таке була їй гидка.

Залишалося десь украсти гроші — але як і де? Та й не, вийде в неї нічого, надто вона чесна.

Тим часом треба було принаймні спробувати влаштуватись на добру роботу.

І раптом їй із цим пощастило. її взяли офіціанткою в один відомий і людний ресторан у діловому центрі Стокгольма. Недовгий робочий день у зручний час, і можна сподіватися на пристойні чайові.

Серед тих, хто любив ходити до цього ресторану, був Філіпл Труфаст Маурітсон [329] Якось до Монітиного столика сів невисокий ошатний чоловік з ординарним обличчям і замовив свинячі хрящі З тушкованою бруквою. Розраховуючись, він сказав їй якийсь жартівливий комплімент, проте великого враження на Моніту не справив.

Щоправда, й Моніта не вельми його зацікавила, принаймні того разу.

Вона була непомітна на вигляд, про, що сама давно знала, бо люди, які бачили-її раз чи два, потім рідко її впізнавали. В неї було темне волосся, блакитно-сірі очі, рівні здорові зуби, правильні риси обличчя. Середній зріст — метр шістдесят п'ять, нормальна статура, вага — шістдесят кілограмів.

Декотрі чоловіки вважали, що вона вродлива але доходили.такого висновку аж тоді, як ближче знайомилися з нею.

Коли Маурітсон протягом тижня втретє сів до Моніти-лого столика, вона впізнала його й подумала, що він замовить вишкварки зі. смаженою картоплею (того дня в меню стояла ця селянська страва). А минулого разу він їв млинці.

Він справді замовив вишкварки й молоко, а як вона принесла їх, глянув на неї і спитав:

— А ви, певне, тут недавно?

Моніта кивнула головою. Він не вперше озивався до неї, та вона звикла почувати себе непомітною, І халатик офіціантки не додавав їй привабливості.

Коли Моніта принесла йому рахунок, він розщедрився на чайові і сказав:

— Думаю, що вам тут сподобається, як і мені. І їжа тут смачна, тож бережіть свою фігуру.

Він по-дружньому підморгнув їй і пішов.

Наступними тижнями Моніта переконалася, що невисокий ошатний чоловік, який завжди замовляє селянські страви і, крім молока, нічого не п'є, навмисне вибирає один з її столиків. Стане біля дверей, роздивиться, де вона обслуговує, і сідає там: Його увага тсцохи лестила їй, хоч і здавалась дивною.

Сама Моніта вважала, що з неї погана офіціантка, вона не вміла надягати маски ввічливості перед нетерплячими вередливими відвідувачами і на їхню лайку відповідала гострим словом. Крім того, заклопотана своїми думками, вона часто була неуважна й забудькувата. Але вона була дужа, працювала швидко, вправно і до тих, хто, на її думку, заслуговував цього, ставилася привітно, проте не загравала й не кокетувала з ними, як декотрі інші дівчата. [330]

Маурітеон щоразу перемовлявся з нею кількома словами, і поступово вона почала дивитись на нього як на свого знайомого. їй подобалась його трохи старомодна чемність, хоч вона не узгоджувалася з його поглядами на різні події і речі, які він часом їй стисло викладав.

Моніта не була захоплена своєю роботою, але вважала її непоганою, до того ж вона приходила додому раніше, ніж закривали садок, і встигала забрати Мону. Вона вже не почувала себе такою безнадійно самітною, проте й далі хапалася за мрію, що колись зможе переїхати до якоїсь країни, де їй буде легше.

У Мони з'явилися товаришки, І вранці вона просто бігла в дитячий садок. Найкраща її товаришка мешкала в тому самому будинку, й Моніта познайомилася з її батьками — молодим приємним подружжям. Вони домовилися, що доглядатимуть одне одному дітей, якщо комусь потрібний буде вільний вечір. Монина товаришка ночувала в них багато разів, а Мона спала в неї двічі, хоч Моніта не могла придумати на той час нічого, кращого, як піти в кіно у центрі міста. Це принаймні давало їй почуття волі, а згодом знайомство зчгусідами їй навіть пригодилося.

Якось у квітні,— Моніта вже працювала в ресторані третій місяць,- коли вона стояла вільна і, як звичайно, думала про своє, склавши руки під фартушком, Маурітсон покликав її від свого столика. Вона підійшла, кивнула головою на тарілку з гороховою юшкою, яку він їв, і спитала:

— Недобра?

— Чудова, як завжди,— відповів Маурітсон.— Але мені ось що спало на думку. Я тут сиджу день у день і наїдаюся, а ви все на ногах, усе працюєте. От я й хочу спитати: можна вас запросити в якийсь інший ресторан і чимось пригостити? Для різноманітності. Звичайно, ввечері, коли ви вільні. Скажімо, завтра?

Моніта вагалась недовго. Вона давно вже склала собі думку про Маурітсона: чоловік чесний, порядний, не любить пити, правда, трохи кумедний, але приємний; і боятися його немає підстав. До того ж вона давно сподівалась таких запросин і вже вирішила, що відповість. Тому й сказала:

— А що, можна піти.

Просидівши в п'ятницю вечір у ресторані з Маурітсоном, Моніта тільки в двох пунктах змінила свою думку про нього: він був не зовсім непитущий і, мабуть, не такий уже й порядний. А втім, через це в,ін не став їй менше подобатися, їй навіть було з ним цікаво. [331]

Тієї весни вони кілька разів ходили в ресторан, і Моніта'лагідно, але рішуче відхиляла його спроби запросити її ввечері на склянку грогу й не приводила його до себе.

На початку літа він кудись зник, а в липні вона сама отримала двотижневу відпустку й поїхала до сестри в Норвегію.

Першого ж дня після відпустки вона побачила Маурітсона за'своїм столиком, а ввечері вони зустрілися. Цього разу Моніта поїхала з ним на Армфельтсгатан,. уперше залишилася з ним ночувати, і він не розчарував її в ліжку.

Обоє вони були вдоволені тим, як складалися їхні стосунки. Маурітсон не накидався їй, і вони зустрічались тільки тоді, коли вона сама хотіла — раз чи двічі на тиждень. Він ставився до неї уважно, тактовно, і їм було добре разом.

Моніта, своєю чергою, також була делікатна. Маурітсон, наприклад, уникав розмов про те, що він робить і звідки бере гроші. І хоч її цікавило це, вона ні про що не допитувалась. Адже вона сама не хотіла, щоб він надто втручався в її життя, насамперед оберігала від нього Мо-ну, тому й не вдавалася в його справи. Вона його не ревнувала, він її також —чи здогадувався, що в неї, крім нього, нема ніяких коханців, чи просто не надавав цьому ваги. І про минуле життя ніколи її не питав.

Восени вони дедалі рідше ходили кудись, а більше сиділи в нього — приготують щось смачне, трохи вип'ють і рано лягають у ліжко.

Час від часу Маурітсон виїздив у справах, але ніколи не розповідав, куди й чого. Моніта була не така дурна і швидко збагнула, що він робить щось протизаконне. Та І оскільки Маурітсон їй подобався і здавався з натури: чесним; вона не'могла припустити, що його вчинки — звичайнісінькі злочини. Якщо навіть він привласнює чуже то не краде, а просто відбирає в багатих, щоб допомогти убогим, якїобін Гуд. У

кожному разі не торгує, наприклад, білими —рабинями й не продає дітям наркотиків. Сподіваючись підбити Маурітсона на .відвертість, вона прйґ нагоді натякала йому, що не бачить нічого аморального в незаконних діях, спрямованих проти лихварів, спекулянтів чи взагалі проти суспільства експлуататорів. :

Перед різдвом Маурітсон змушений був трохи втаємничити Моніту у свою діяльність. Різдво і для злочинців — гаряча пора, із захланності він —боявся щось проґавити й набрав стільки доручень, що просто не міг упоратися з ними сам: Бо як можна фізично встигнути другого дня різдва в Гамбург для дуже складної ділової операції, що [332] вимагала його особистої присутності, і того самого дня доправити замовлення на аеродром Форнебю в Осло? Оскільки Моніта збиралася на свята до сестри, він не втримався від спокуси й попросив її бути його заступницею і гінцем. Доручення було не складне, але саму процедуру передавання пакунка обставлено такими хитрими запобіжними заходами, що безглуздо було б запевняти її, ніби йдеться про звичайний різдвяний подарунок. Маурітсон дав їй докладні інструкції і, знаючи її думку про наркотики, сказав, що в пакунку фальшиві бланки для махінацій з поштовими переказами.

Моніта не відмовилась допомогти йому і передала пакунок без будь-яких ускладнень. Він оплатив їй дорогу, та ще й додав кілька сотень крон за послугу.

Здавалося, так легко зароблені гроші, та ще й тоді, коли на них була скрута, мали б заохотити Моніту до подальших послуг Маурітсонові. Але, подумавши, вона вирішила обережніше ставитись до його доручень.

Звичайно, гроші їй потрібні, але якщо вона ризикує опинитись у в'язниці, то принаймні повинна знати за що. Мсніта пошкодувала, що не перевірила пакунок, у неї виникла підозра, що Маурітсон її обдурив. І вона вирішила надалі не виступати в ролі його посланця. їй не хотілось

носити з собою таємничі пакунки, в яких могЛо бути що завгодно від опіуму до бомби з годинниковим механізмом. .

Видно, Маурітсон інтуїтивно вгадав її думки, бо більше не просив допомогти йому,,Він не змінив свого ставлення до неї, але Моніта почала відкривати в ньому такі риси, яких раніше не помічала, Вона переконалася, що він їй бреше, та ще й без будь-якої потреби, бо вона ніколи не питала його, що він робить, коли на певний час зникає, і ніколи не намагалася загнати його в тісний кут. Почала вона також здогадуватися, що він не шляхетний грабіжник багатіїв і добродій злидарів, а швидше дрібний шахрай, який за гроші зробить усе що завгодно.

Після Нового року їхні зустрічі порідшали, не тільки тому, що Моніта почала його краще бачити, а більше через Маурітсонові ненастанні роз'їзди.

Моніта не вважала, що набридла йому, бо кожен вільний вечір він намагався пробути з нею. Одного разу на початку березня до Маурітеона при ній навідались гості, якісь Мальмстрем і Мурен. Вони були трохи молодші за Маурітсона і, видно, завітали в справах. їй ті гості сподобались, особливо один, але більше вони не приходили.

Зима тисяча дев'ятсот сімдесят другого року для Моніти [333] виявилась тяжкою. Ресторан, де вона працювала, пе— ' рейшов до іншого господаря, той зробив із нього бар, розгубив давніх клієнтів, а нових не здобув. Кінець кінцем він звільнив усю обслугу, а приміщення переобладнав на залу з гральними автоматами. Моніта знов лишилась без роботи і почувала себе ще самітнішою, бо Мона будні проводила в дитячому садку, а в неділю і в свята гралася з товаришками.

Моніта лютувала на себе за те, що не могла порвати з Маурітеоном. А втім, лютувала тільки тоді, як його не було, бо разом із ним їй було

добре. Моніті лестила його закоханість. До того ж, крім Мони, він був єдиний, хто начебто потребував її.

Нудячись без роботи, Моніта часом заходила вдень на квартиру Маурітсона, коли знала, що його нема вдома. Вона любила посидіти там самотою, почитати, послухати платівку чи просто походити по кімнатах серед його речей, до яких ніяк не могла звикнути, хоч бачила їх не раз. Крім кількох книжок і деяких платівок, у Маурітсона не було нічого, що б Моніті хотілося мати у своїй квартирі, а проте їй чомусь тут подобалось.

Маурітсон не давав Моніті ключа. Вона сама замовила собі такий самий, коли він якось залишив його в неї. Це було-єдине втручання в його незаяеждість, і спершу Моніту мучило сумління. .

Вона завжди пильнувала, щоб не залишалось ніяких слідів її відвідин, і приходила туди тільки тоді, коли знала, що він десь поїхав. Цікаво, що б він сказав, якби довідався про її візити? Звичайно, вона часом нишпорила в його речах, проте не знаходила там і нічого особливо злочинного. Ключа вона зробила собі не для tofo, щоб стежити за ним, а просто хотіла мати таємничий куточок, де можна було б сховатися. Звичайно, її ніхто не шукав, ніхто не цікавився, де вона, але їй подобалось почувати себе недосяжною і незалежною, бо це нагадувало їй часи дитинства, коли, граючися з дітьми в піжмурки, щастило сховатися так, що ніхто не міг її знайти. 'Якби вона попросила, Ма-урітсон, мабуть, і сам дав би їй ключа, але тоді пропав би чар таємниці.

Якось у середині квітня, коли Моніті було надто тяжко на серці, вона подалася на Армфельтсгатан. Посидить у найбридкішому і найзручнішому Маурітсоновому кріслі, послухає платівку з музикою Вівальді, і, може, да неї знов повернеться те незвичайне почуття спокою і недосяжності.

Маурітсон поїхав до Іспанії і мав повернутися аж завтра. [334]

Моніта повісила плащ і сумку в передпокої, взяла з. собою сигарети, сірники й зайшла до вітальні. Все, як завжди,-прибрано й поскладано. Маурітсон прибирав рам квартиру На початку їхнього знайомства вона якось спитала його, чому він не найме когось Для такої роботи. Він відповів, що йому подобається прибирати і шкода дарувати це задоволення комусь іншому.

Поклавши сигарети в сірники на широке бильце крісла, вона пішла до другої кімнати і ввімкнула програвач. Вона вибрала "Пори року" і під перші звуки "Весни" принесла з кухні блюдечко. Потім,сіла" підібгавши ноги,,в крісло й поставила блюдечко також на бильце.

Моніта думала про Маурітсона, про те, який у них убогий роман. Вони знайомі вже рік, а їхні взаємини не поглибились, не зміцніли за цей час, а швидше навпаки. Вона навіть не могла згадати, иро що вони розмовляли, зустрівшись,-— мабуть, тому, що балакали про дурниці. Сидячи & його улюбленому кріслі й дивлячись на полицю з безглуздими тарілками й. вазочками, вона подумала, що Маурітсон, власне,— дуже кумедна постать, і всоте запитала себе,, чому й досі не кинула його і не завела собі справжнього чоловіка.

Моніта закурила, пустила тоненьку цівку диму до стелі й вирішила викинути з голови того нікчему, щоб остаточно не зіпсувати собі настрою.

Вона вмостилася зручніше н заплющила очі, намагаючись ні про що не думати й легенько помахуючи рукою з сигаретою в такт музиці. Зненацька посеред ларго рука зачепила блюдце,,воно впало на підлогу й розбилося.

— От бісова душа!— вилаялась Моніта.

Вона встала, пішла до кухні, відчинила дверці під зливальницею і сягнула рукою по віника, який звичайно стояв там праворуч біля, мішка

на сміття. Віника на місці не було. Моніта присіла, навпочіпки, й зазирнула в шафку. Віник— лежав долі, і, дістаючи його, вона помітила за мішком на сміття портфель. Старий, витертий портфель, якого вона, раніше ніколи не бачила. Певне, Маурітсон поклав його туди, щоб винести вниз на. смітник, бо він не влазив у сміттєпровід.

І раптом вона помітила, що портфель обмотаний міцною мотузкою, зав'язаною кількома вузлами.

Моніта витягла його на середину кухні. Важкий...

Портфель її зацікавив, і вона почала обережно розв'язувати вузли, намагаючись запам'ятати, як вони були зав'язані. Потім розмотала мотузку й відкрила портфель. [335]

Він був набитий камінням і чорними шиферними плит ками — десь зовсім недавно вона бачила такі.

Моніта насупила брови, підвелася й кинула недопалок у зливальницю, вражено дивлячись на портфель.

Навіщо Маурітсон набив його камінням, обмотав мотузкою й поклав у шафку?

Вона уважніше оглянула портфель. Справжня шкіра, мабуть, новим він був дуже гарний і дорого коштував. Вона заглянула під накривку — прізвища власника не було. І ще її здивувало те, що хтось обрізав гострим ножем чи лезом усі чотири ріжки портфеля, і то недавно, бо зрізи були зовсім свіжі.

Раптом вона здогадалася, що Маурітсон надумав зробити з портфелем. Ну звичайно, хотів утопити його в морі! Ну, може, не в морі, то в затоці. Але навіщо?

Моніта нахилилась і почала витягати з портфеля шиферні плитки. І поки складала в купку на підлозі, то згадала, де їх бачила. Внизу в під'їзді, біля тих дверей, що виходять на подвір'я. Видно, ними мали мостити подвір'я, і він там їх набрав.

Біля самого дца пальці її торкнулися чогось гладенького й твердого. Вона витягла його з портфеля і завмерла, тримаючи в руці. І в її голові почала набирати чітких форм думка, що давно вже підсвідомо визрівала там.

А що, може, це й був вихід, може, в цьому блискучому металі втілена її воля, про яку вона так давно мріє.

Пістолет був завдовжки близько двадцяти сантиметрів, мав широке дуло і важке руків'я. На блискучій синюватій поверхні над запобіжником була вибита марка: "Лама".

Моніта зважила його в руці. Важкий. Вона вийшла до передпокою і сховала пістолет у сумку. Тоді повернулась до кухні, склала плитки назад у портфель, обмотала його мотузкою, намагаючись зав'язати її так, як вона була зав'язана, і поставила портфель туди, де він стояв.

Потім узяла віник, позмітала у вітальні черепки, винесла в коридор і висипала в сміттєпровід. Повернувшись, вона вимкнула програвач, поклала на місце платівку, знов зайшла до кухні, забрала із зливальниці недопалок, укинула його в унітаз і спустила воду. Далі надягла пальто, застебнула сумку, перевісила її через плече і наостанці ще раз оглянула квартиру, перевіряючи, чи все стоїть так, як було. Вона помацала, чи ключ є.в кишені, захряснула двері й побігла сходами вниз.

Прийде додому і все обміркує докладно. [336]

XXV

У п'ятницю сьомого липня Гунвальд Ларсон устав дуже рано. Звичайно, не з сонцем —це вже було б занадто. Адже того дня сонце з'явилось над стокгольмським обрієм за одинадцять хвилин до третьої.

До пів на сьому він устиг прийняти душ, поснідати й одягтися, а ще за півгодини стояв уже на східцях того самого типового будиночка на Сонгарвеген у Солентунь в якому чотири дні тому побував Ейнар Ренн.

Тієї п'ятниці заповідалось багато подій: по-перше, мала відбутися нова зустріч Маурітсона з Бульдозером Ульсо--ном, і, видно з усього, не така приязна, як раніше. А по-друге, може, пощастить нарешті спопасти Мальмстрема й Мурена і розладнати їхню велику операцію.

Та поки спецгрупа візьметься до праці, Гунвальд Ларсон хотів з'ясувати невеличку загадку, яка цілий тиждень муляла його. В загальних подіях це була дрібничка, просто порошинка. Але він хотів її скинути з голови, а крім того, хотів довести самому собі, що розмірковував слушно і прийшов до правильних висновків.

Стен Шегрен не вставав разом із сонцем. Довелося довго чекати, поки він відчинив, позіхаючи і плутаючись у довгому купальному халаті.

Гунвальд Ларсон відразу приступив до справи.

— Ви збрехали поліції,-г спокійно сказав він.

— Я збрехав?

— Минулого тижня ви двічі змалювали прикмети грабіжника банку, начебто схожого на жінку. Крім,того, докладно змалювали машину, "рено-шістнадцять", якою грабіжник немовби втік, і двох спільників, що були в тій машині.

— Правильно.

— У понеділок ви слово в слово повторили те саме старшому, слідчому, який приїздив сюди побалакати з вами.

— І це правильно.

— Правильно й те, що майже всі ваші слова — чистісінька брехня.

— Я змалював ту біляву особу так, як бачив її.

— Авжеж, тому що інші свідки також бачили її. І ви ще враховували те, що в нас може виявитись кіноплівка з кінокамери в банку.

— Але я все-таки думаю, що то була жінка.

— Чому?

— Не знаю. Адже можна чуттям угадати жінку.

— А от цього разу чуття зрадило вас. Та я прийшов [337] не тому. Я хочу, щоб ви підтвердили, що Історія з машиною і двома чоловіками — ваша вигадка.

— А навіщо вам це?

— Мої мотиви вас не стосуються. Тим паче, що вони особисті.

Із Шегрена відразу злетів сон. Він пильно подивився на, Гунвальда Ларсона і спроквола мовив:

— Наскільки мені відомо, неповне чи хибне свідчення не вважають злочином, якщо його не дано під присягою.

— Цілком правильно.

— У такому разі я не бачу сенсу в нашій розмові.

— Зате я бачу. Я хочу з'ясувати одну справу. Скажімо, я дійшов якогось висновку й хочу знати, чи він правильний.

— І що це за-висновок?

— Що ви морочили поліції голову не з корисливих міркувань.

— У нашому суспільстві досить таких, що дбають тільки про свою користь.

— Але ти не дбаєш про свою користь?

— Принаймні намагаюся не дбати. Мало хто мене розуміє. Наприклад, дружина не розуміла. Тому я тепер сам.

— Ти вважаєш, що грабувати банки добре й що поліція — природний ворог народу?

— Десь так вважаю. Тільки в тебе це виходить надто спрощено.

— Пограбувати банк і вбити директора спортивної школи — аж ніяк не політична акція.

— У цьому випадку — ні. Але треба враховувати й ідейні мотиви. А також історичну перспективу. Часом пограбування банку викликане політичними причинами. Наприклад, під час революції в Ірландії. Але воно може бути й неусвідомленим протестом.

— Ти хочіеш сказати, що злочинців можна вважати такими собі бунтівниками?

— Що ж, це непогана думка,— відповів Шегрен.— Але навіть провідні соціалісти. її відкидають. Ти читаєш Артура Лундквіста?

— Ні.

Гунвальд Ларсон волів читати Жюля Регіса і таких, як він, авторів: Саме тепер він перечитував С. А. Дюсе. Зрештою, це справи не стосувалось, його літературні смаки диктувало бажання розвіятись, а не потреба, самоосвіти.

— Лундквіст .отримав міжнародну Ленінську премію,— повів далі ЩеїреНлрт У збірці під назвою "Людина соціалізму" він пише приблизно таке, цитую з пам'яті: "Часом [338] доходить до того, що явних злочинців змальовують носіями свідомого протесту проти несправедливості, мало не революціонерами... В соціалістичній державі таке неможливе".

— А далі? — спитав Гунвальд Ларсон.

— Кінець цитати,— відповів Шегрен.— А я вважаю, що він міркує примітивно. По-перше, не обов!язково бути ідейно свідомим, щоб збунтуватися проти несправедливості. А по-друге, щодо соціалістичних країн, то тут у нього взагалі нема логіки. З якої речі люди грабуватимуть самих себе?

Гунвальд Ларсон довго мовчав, Нарешті спитав:

— Отже, ніякого "рено-шістнадцять" не було?

— Не було.

— І не було неприродно блідого водія в білій тенісці та вбраного в чорне хлопця, схожого на Гарпо Маркса?

— Не було.

Гунвальд Ларсон кивнув головою, думаючи про своє. Потім сказав:

— Річ у тім, що грабіжник, здається, попався. І він далеко не стихійний революціонер, а нікчемна п'явка, що при-смокталась до капіталізму, жила перепродуванням порнографії та наркотиків і думала тільки про свої прибутки, більше ні про що. Лише про себе. І відразу почала продавати своїх спільників, намагаючись урятувати свою шкуру.

Шегрен здвигнув плечима.

— Таких теж багато. Та однаково, той, хто грабує банк, по-своєму... як би тобі сказати... горопаха. Розумієш?

— Розумію, ному ж ні.

— А взагалі, як ти можеш так думати?

— А ти сам збахни як,— відповів Гунвальд Ларсон.— Спробуй поставити себе на моє місце.

— То якого біса ти опинився в поліції?— спитав Шегрен.

— Випадковість. Власне, я моряк. До того ж це було давно, коли багато що здавалось інакшим. Але це до нашої справи не стосується. Я зясував те, що мені було потрібне.

— Отже, все?

— Атож, бувай..

— Бувай,— відповів Шегрен.

Він був зовсім спантеличений. Але Гунвальд Ларсон не бачив виразу його обличчя, бо вже пішов. І не чув його останніх слів:

— А однаково я певен, що то була дівка.

Тієї самої ранньої пори в Єнчепінгу, в будинку на Пільгатан, пані Свея Маурітсон поралася вже в кухні — пекла на сніданок булочки з цинамоном, щоб зробити приємність своєму блудному синові, який повернувся додому. Вона й гадки не мала, якими словами цієї хвилини вели-, чають її сина в типовому будиночку за триста кілометрів від Єнчепінга. Та коли б почула, що її, любого синочка називають п'явкою, блюзнір дістав би качалкою по голові.

Ранкову тишу розітнув різкий дзвоник біля дверей. Пані Маурітсон поставила на ослін деко з викачаними булочками, витерла руки об фартух і подріботіла до передпокою, човгаючи стоптаними капцями. Старовинний годинник показував ще тільки пів на восьму, й вона занепокоєно глянула на зачинені двері спальні.

Там спав її хлопчик. Вона постелила йому на канапі у вітальні,— проте годинник не давав йому спати, тому серед ночі він збудив її, і вони помінялися місцями. Сердешний геть виснажився від праці, йому треба як слід відіспатися. А їй, глухій, мов пень, годинник не заважав.

Перед дверима стояло двоє високих чоловіків.

Пані Маурітсон не все почула, що вони казали,-але зрозуміла, що їм треба конче поговорити з її сином.

Даремне вона намагалась пояснити їм, що ще дуже рано, мовляв, нехай прийдуть пізніше, коли син виспиться.

Гості були невблаганні, казали, що в них дуже важлива справа, і кінець кінцем вона неохоче пішла до спальні й обережно збудила сина.

Він підвів голову, глянув на свого годинника, що стояв на нічному столику, і обурено крикнув:

— Чи ви здуріли? Будите мене серед ночі! Я ж сказав, що мені треба виспатись.

— Тебе хочуть бачити якихось два чоловіки,— з винуватою міною сказала мати.

— Що? — зойкнув Маурітсон і схопився з ліжка.— Гадаю, ви їх не впустили?

Він подумав, що це Мальмстрем і Мурен пронюхали, де він сховався, і прийшли поквитатися з ним за зраду.

Мати похитала головою. Вона вражено дивилася, як син хапливо надяг костюм просто на піжаму, потім забігав по кімнаті, збираючи порозкидані речі й засовуючи їх у валізку.

— Що сталося? — несміливо спитала вона.

Син зачинив валізку, схопив матір за плече й засичав:

— Спровадьте їх! Скажіть, що мене нема! Що я поїхав до Австралії чи ще кудись!

Мати не почула, що він каже, але згадала, що її слуховий апарат залишився з ночі на нічному столику. Поки [340] вона закладала його на вуха, Маурітсон підкрався до дверей і почав наслухати. Жодного звуку. Мабуть, стоять, наготувавши свої пістолети.

Мати підійшла до нього й пошепки спитала:

— Що сталося, Філіппе? Що то за люди?

— Спровадьте їх. Скажіть, що я виїхав за кордон.

— Але ж я вже сказала, що ти тут. Я не знала, що ти не хочеш зустрічатися з ними.

Маурітсон застебнув піджак і взяв валізку.

— Ти вже йдеш? — розчаровано спитала мати.— А я печу булочки. З цинамоном, такі, як ти любиш.

Він рвучко обернувся до неї:

— Які там булочки, коли...

Він замовк і нашорошив вуха. З передпокою долинули якісь невиразні звуки. Вони вже йдуть по нього. А може, застрілять на місці. Обливаючись холодним потом, він розпачливо озирався по кімнаті. Сьомий поверх, у вікно не вискочиш, а вихід зі спальні тільки в передпокій, де на нього чекають Мальмстрем і Мурен.

Він кинувся до матері, що розгублено стояла коло ліжка.

— Підіть до них. Скажіть, що я зараз вийду. Заведіть їх, до кухні, пригостіть булочками. Швидше! Ну, гайда!

Він підштовхнув її до дверей, а сам притулився спиною до стіни. Коли мати вийшла й зачинила за собою двері, він припав 'до них вухом. Він почув голоси, а за мить важкі кроки, що лунали дедалі ближче. Вони не пішли до кухні, а спинилися перед його дверима. І тоді Маурітсон раптом збагнув, що означає вислів "волосся стало сторч".

Тиша. Потім щось брязнуло, мабуть, у пістолет закладають патрони. Хтось кашлянув, у двері вимогливо постукали, і незнайомий голос сказав:

— Виходьте, Маурітсоне. Кримінальна поліція!

Маурітсон розчахнув двері і, аж застогнавши з полегкості, просто впав в обійми інспектора Гегфлюгта із єнчепінзької кримінальної поліції, який тримав напоготові наручники.

Через півгодини Маурітсон уже сидів у стокгольмському літаку з великим пакунком булочок на колінах. Йому вдалося переконати Гегфлюгта, що він не думає тікати, і наручників на нього не надягли. Він наминав булочки, дивився крізь ілюмінатор на залитий сонцем Естер'єтланд і, незважаючи ні на що, був задоволений життям.

Час від часу він простягав пакунок з булочками своєму охоронцеві, проте інспектор Гегфлюгт уперто хитав головою: його вхитувалр в літаку, і тепер до горла йому підступала нудота. [311]

Літак сів точно за розкладом о дев'ятій двадцять п'ять на аеродромі Бромма, а через двадцять хвилин Маурітсон знов опинився в будинку поліції на Кунгсгольмені. Ідучи туди в машині, він почав стурбовано розмірковувати, що міг знов затіяти Бульдозер, і почуття полегкості після крижаного страху вранці поступово змінилося тривогою.

Бульдозер Ульсон нетерпляче очікував на Маурітсона разом із вибраними зі спецгрупи Ренном та Гунвальдом Ларсоном. Решта під керівництвом Кольберга готували призначену на другу половину дня операцію проти зграї Мурена, бо справа була складна і, звичайно, вимагала чіткої організації.

Коли Бульдозерові сказали про знахідку в бомбосховищі, він мало не збожеволів з радощів і цілу ніч не міг ааснути, так хвилювався. Нарешті

він дочекався великого дня: Маурітсон, можна сказати, вже в його руках, Мурен та його спільники також потраплять у пастку, коли прийдуть по свою велику здобич. Якщо навіть не цієї п'ятниці, то другої напевне. А сьогоднішня підготовка тоді стане корисною генеральною репетицією. А потім, як Мурен і вся його ватага опиниться під замком, він скоро добереться й до Вернера Руса.

Рожеві мрії Бульдозера перебив телефонний дзвінок. Він схопив трубку і через три секунди вигукнув:

— Мерщій його сюди!

Він кинув трубку, плеснув у долоні і жваво сказав:

— Панове, він зараз буде тут. Ви готові? —Гунвальд Ларсон щось буркнув, а Ренн відповів знехотя:

— Еге.

Він добре знав, що йому і Гунвальдові Ларсону призначена роль глядачів. Бульдозер страх як любив виступати перед публікою, а сьогодні в нього бенефіс. Він був не тільки виконавець головної ролі, а й режисер, і разів із п'ятнадцять пересунув стільці інших дійових осіб, поки вони його вдовольнили. Він усівся на чільному місці, в кріслі за письмовим столом, Гунвальда Ларсона посадовив у кутку біля вікна, Ренна — праворуч від столу, а стілець для Маурітсона поставив навпроти себе, але далеченько від столу.

Гунвальд Ларсон колупав у зубах зламаним сірником і понурим поглядом міряв літне вбрання Бульдозера— веселих тонів: гірчичного кольору костюм, сорочку в блакитну й білу смужку і краватку з зеленими ромашками на рожевому тлі.

У двері постукали, й до кабінету ввели Маурітсона. [342]

У нього вже й так було неспокійно на душі, а тепер він зовсім занепав духом, коли побачив у Бульдозеровій кімнаті знайомі обличчя. їхні міни не віщували нічого доброго.

Той високий білявий поліцай — Ларсон чи як там його звати,— здається, заповзявся на нього з першого ж таки дня, а другий, з червоним носом,— завжди такий понурий, але що й Бульдозер, який був привітний, мов різдвяний гном, коли вони бачились востаннє, тепер дивився на нього вовком,— це вже гірше.

Маурітсон сів на стілець, на який йому показали, оглянувсь і привітався:

— Добрий день.

Ніхто до нього не озвався, і він повів далі:

— У документі, який ви— мені дали, пане прокуроре, ні— чого не сказано, що мені не можна виїздити з міста. І взагалі, настільки я розумію, в нас не було такої домовленості.

Бульдозер звів брови, і Маурітсон квапливо додав:

— Але, звичайно, я до ваших послуг, коли можу чимось допомогти.

Бульдозер нахилився вперед, поклав руки на стіл і сплів пальці. Хвилину він мовчки дивився на Маурітсона, тоді, почав скрадливим голосом:

— Он що, пан Маурітсон до наших послуг. Вельми люб'язно з вашого боку, але нам більше не треба ваших послуг. Ні, тепер наша черга зробити вам послугу. Адже ви були з нами не зовсім щирі, правда? Нам здавалося, що вас через це мучить сумління, тому й узяли на себе клопіт

улаштувати цю приємну зустріч, щоб ви, пане Маурітсон, спокійно, без поспіху скинули цей тягар зі своєї душі.

Маурітсон розгублено глянув на Бульдозера.

— Я не розумію...— почав він.

— Не розумієте? Може, взагалі не відчуваєте потреби скинути тягар з душі?

— Я... я не розумію, який тягар.

— Он як. Ну, а коли я вам натякну, що йдеться про минулу п'ятницю?

— Про минулу п'ятницю?

Маурітсон неспокійно забігав очима й засовався на стільці. Він глянув на Бульдозера, на Ренна, тоді знов на Бульдозера, зустрівся з холодним поглядом блакитних, як порцеляна, очей ГунвальдачЛарсона і врешті похилив голову. Ніхто не озвався, аж поки Бульдозер знов почав:

— Так, про минулу п'ятницю. Невже ви так швидко забули, що робили того дня? Дев'яносто тисяч крон — не дрібничка. Чи як ви гадаєте, пане Маурітсон?

— Які ще дев'яносто тисяч? Я нічого не знаю. [343]

Голос у Маурітсона став трохи бадьоріший, тому Бульдозер повів далі вже не таким скрадливим тоном, як досі:

— Отже, ви не знаєте, про що йдеться? Маурітсон похитав головою:

— Ні, не знаю.

— Може, мені висловлюватись ясніше? Ви цього хочете?

— Так, будь ласка,— покірно мовив Маурітсон. Гунвальд Ларсон випростався й сердито сказав:

— Годі блазнювати! Ти дуже добре знаєш, у чім річ!

— Авжеж, знає,— добродушно сказав Бульдозер.— Пан Маурітсон тільки хоче показати нам, як він уміє викручуватись. Адже годиться трохи' покомизитись. А може, він такий несміливий, що йому важко знайти потрібні слова?

— Коли він продавав своїх спільників, то йому слів не бракувало,— сердито мовив Гунвальд Ларсон.

— Нічого, зараз побачимо,— сказав Бульдозер. Він подався вперед і пронизав Маурітсона очима: — Отже, ти хочеш, щоб я висловився ясніше? Гаразд, скажу ясніше. Ми добре знаємо, що, ти минулої п'ятниці пограбував банк на Горнсгатан, і дарма тобі відмагатися, ми маємо докази. Вже саме пограбування — тяжкий злочин, проте, на жаль, на ньому не скінчилося, отже, ти вгруз по самі вуха. Звичайно, ти можеш сказати, що на тебе напали й що ти не хотів нікого вбивати, але факт залишається фактом, мертвого не воскресити.

Маурітсон зблід, на лобі в нього заблищали крапельки поту. Він розтулив рота, хотів щось сказати, та Бульдозер перебив йому:

— Думаю, ти розумієш, що на твоєму місці викручуватись немає сенсу. Найкраще для тебе — не відмагатися. Тепер тобі ясно?

Маурітсон похитав головою, хапаючи ротом повітря, і нареіиті видушив із себе:

— Я... я не знаю... про що ви говорите. Бульдозер підвівся й почав ходити по кабінету.

— Ось що, голубе, я безмежно терплячий, але не зношу, коли людина дурна як пень.

Його тон свідчив, що навіть у безмежної терплячості є край.

Маурітсон усе хитав головою, і Бульдозер, походжаючи з урочистою міною по кабінеті, повів далі:

— Мені здається, я висловився досить ясно, проте можу ще раз сказати: ми знаємо, що ти був у банку на Горнсгатан, що ти вбив клієнта того банку-й що тобі [344] пощастило прихопити з собою дев'яносто тисяч крон. Все це нам відомо, і тобі нема сенсу відмагатися. Навпаки. Якщо ти перестанеш викручуватись і признаєшся, то це тобі врахують, звичайно, до певної міри. Отже, найкраще буде, коли ти розкажеш поліції, як усе відбувалося. Потім — де ти сховав гроші, як і куди подався з місця злочину і хто твої спільники. Ну, тепер тобі ясно?

Бульдозер скінчив прогулюватись і знову сів до столу. Він відкинувся на спинку крісла й подивився спершу на Ренна, а тоді на Гунвальда Ларсона, ніби чекав від них оплесків. Ренн просто слухав зі скептичною міною на обличчі, а Гунвальд Ларсон колупав пальцем у носі і взагалі не слухав. Бульдозер, сподіваючись від них захвату цим взірцево стислим і психологічно виваженим монологом, розчаровано подумав: "Перли перед свиньми" — і знов обвернувся до Маурітеона, який дивився на нього спантеличено й водночас злякано.

— Але я нічого цього не робив! — палко сказав він.— Яке пограбування банку? Я нічого не Знаю!

— Досить теревенити. Чув, що я сказав: ми маємо докази.

— Які докази? Я не грабував ніякого банку і нікого не вбив. Безглуздя якесь.

Гунвальд Ларсон підвівся, зітхнув і став біля вікна.

— Нема чого з ним панькатися,— кинув він через плече.— Загороди йому в пику, то зразу все згадає.

Бульдозер спинив його рукою:

— Почекай трохи, Гунвальде.

Він сперся ліктями на стіл, поклав підборіддя на долоні і співчутливо глянув на Маурітсона:

— Ну, то як? Маурітсон розвів руки:

— Ну не робив я цього! Слово честі! Присягаюся!

На обличчі в Бульдозера й далі світилося співчуття. Зненацька він нахилився й висунув спідню шухляду столу.

— Ага, присягаєшся... А однаково я залишаю за собою право сумніватись.

Він випростався, кинув на стіл зелену сумку й переможно глянув на Маурітсона. Той приголомшено витріщив очі на сумку.

— Так, так, Маурітсоне, тут у нас є все.— Бульдозер витяг із сумки речі й розклав їх рядком на столі.— Перука, сорочка, окуляри, капелюх і нарешті найголовніше — пістолет. Що ти тепер скажеш?

Маурітсон спершу спантеличено дивився на речі, що [345] з'являлися на столі, потім раптом вираз обличчя його змінився, і він завмер, білий, мов стіна.

— Що це... що це таке? — спитав він.

Голос у нього зірвався, він відкашлявся і ще раз запитав те саме.

Бульдозер глянув на нього втомлено і звернувся до Ренна:

— Ейнаре, глянь, будь ласка, чи прийшли свідки. — Еге,— мовив той і вийшов.

Він повернувся через кілька хвилин, спинився в дверях і сказав:

— Ну.

Бульдозер схопився з місця.

— Чудово! Зараз перевіримо!

Ренн знов вийшов. Бульдозер поскладав речі назад у сумку і сказав:

— Що ж, Маурітсоне, ходімо в другий кабінет і влаштуймо невеличкий показ-моделей. Ти підеш із нами, Гун-вальде?

Він кинувся до дверей із сумкою в руках. Гунвальд Ларсон подався за ним, безцеремонно підштовхуючи перед собою Мауріцсона.

Кабінет, до якого вони зайшли, був аж у кінці коридо-ра. Він не дуже відрізнявся від інших службових приміщень. Письмовий стіл, стільці, шафи з паперами, столик для друкарської машинки. На стіні дзеркало. З суміжної кімнати те дзеркало правило за віконце — крізь нього можна

було побачити усе, що робиться в кабінеті, до якого зайшли Маурітсон з Бульдозером і Гунвальдом — Ларсоном.

Ейнар Ренн стояв біля віконця й дивився, як Бульдозер допомагав Маурітсонові надягти блакитну сорочку й русяву перуку, як він подавав йому капелюх і темні окуляри. Маурітсон підійшов до дзеркала і вражено глянув на своє відображення в ньому. Він дивився просто у вічі Реннові, тому аж стало ніяково, хоч він і знав, що' його не видно. Окуляри й капелюх також виявились якраз до міри Маурітсонові.

Ренн вийшов і запросив першого свідка — касирку з банку на Горнсгатан. Маурітсон стояв посеред кімнати — із сумкою через плече, а коли Бульдозер сказав йому щось, почав походжати з кутка в куток.

Касирка глянула на нього у віконце, перевела погляд на Ренна й кивнула головою.

— Придивіться як слід,— сказав Ренн. [346]

— Звичайно, це вона. Нема ніякого сумніву. Може, тоді вона була у вужчих штанях, а решта все те саме.

— Ви цілком певні?

— О так. На сто відсотків. Другим був бухгалтер банку.

— Це вона,— заявив він, тільки глянувши на Маурітсона.

— Добре придивіться,— сказав Ренн.— Щоб не було ніякої помилки.

Бухгалтер хвилину спостерігав, як Маурітсон ходить по кімнаті.

— Вона, я її впізнаю. Та сама хода, постать, волосся... Так, я певен.- Він помовчав і додав:-Шкода, така гарна дівчина.

Решту часу до обіду Бульдозер присвятив Маурітсонові. Була вже майже перша, коли він урвав допит, так і не домігшись визнання. Він не мав сумніву, що Маурітсон скоро перестане опиратися, хоч, зрештою, і так було досить доказів. Маурітсонові дозволили подзвонити адвокатові, а тоді відвели його в камеру попереднього слідства.

Загалом Бульдозер був задоволений ранком, і, похапцем проковтнувши в їдальні рибу з картоплею, він з новим запалом узявся до другого свого завдання — ув'язнення зграї Мурена.

Кольберг не марнував часу і зосередив великі сили у двох головних місцях операції: на Русенлундсгатан і в Околицях банку.

Мобільні загони дістали наказ триматися поблизу цих двох місць, але так, щоб не привертати до себе уваги. Навіть на підступах до них влаштовано моторизовані засідки на той випадок, якщо грабіжникам усе-таки пощастить утекти з приміщення банку.

В управлінні поліції на Кунгсгольмені не було на подвір'ї жодного мотоцикла, гараж стояв порожній, весь транспорт розмістили у тактично важливих пунктах міста.

Сам Бульдозер у ті критичні хвилини мав сидіти в управлінні поліції, стежити по радіо за ходом подій і Йриймати грабіжників, коли їх почнуть привозити.

Члени спецгрупи розмістилися в самому банку і навколо нього — всі, крім Ренна, якому доручено патрулювати на Русенлундсгатан.

О другій годині Бульдозера повезли сірою "вольво-амазон" перевіряти пости. В околицях Русенлундсгатан, мабуть, трохи впадав в

око надмір поліційних машин, [347] проте біля банку не було помітно засідки. Цілком задоволений тим, що він побачив, Бульдозер повернувся на Кунгсгольмсгатан чекати вирішальної хвилини.

Ось уже друга година сорок п'ять, а на Русенлундсга-тан спокійно. Нічого не сталося й через хвилину біля будинку поліції. А після того, як о чотирнадцятій п'ятдесят не надійшло ніяких тривожних сигналів із банку, стало ясно, що грабунок призначений не на цю п'ятницю.

Про всяк випадок Бульдозер почекав ще до половини четвертої, тоді наказав припинити акцію, яку можна було вважати добре проведеною репетицією.

Він скликав спецгрупу, щоб обміркувати й проаналізувати операцію і вирішити, які деталі треба виправити й краще підготувати, адже на це в них був ще цілий тиждень. Присутні одностайно визнали, що все відбувалось так, як передбачав план.

Учасники операції діяли злагоджено.

Усі дотримувались графіка.

Належної хвилини кожен був на своєму місці.

Тільки день виявився не той, але через тиждень усе доведеться повторити якомога чіткіше й ефективніше.

Аби тільки не підвели Мальстрем і Мурен.

Тієї п'ятниці сталося те, чого найбільше боялися. Начальникові центрального управління поліції раптом здалося, що хтось хоче закидати яйцями посла Сполучених Штатів. Може, й не яйцями, а помідорами, і не посла, а посольство. Або не закидати, а підпалити всіяний зірками прапор.

Таємна поліція нервувалася. Вона жила у вигаданому світі, де роїлися небезпечні комуністи, анархісти-терористи й хулігани, які намагалися підірвати суспільний лад тимщо протестували проти обмеженого продажу спиртних напоїв і отруєння міського середовища. Широку інформацію про лівих активістів таємна поліція отримувала від усташів та інших фашистських організацій, з якими вона віддавна залюбки співпрацювала.

Начальник центрального управління поліції нервував-ся ще дужче. Бо він знав те, про що не пронюхала навіть таємна поліція. У Скандінавії з'явився Рональд Рейган. Цей не вельми популярний губернатор із США уже прибув до Данії і поснідав, з королевою. Цілком можливо, що йому забагнеться навідатись і до Швеції, і немає ніякої гарантії, що його візит пощастить зберегти в таємниці:Тому й чергова демонстрація прихильників В'єтнаму ввечері тієї п'ятниці виявилась дуже недоречною. Десятки тисяч шведів були обурені бомбардуванням гребель і беззахисних сіл Північного В'єтнаму, який американці задля престижу заповзялися повернути в кам'яну добу" і натовпи людей зібралися на Гакбергет, щоб ухвалити резолюцію. Звідти демонстранти мали намір пройти до американського посольства й висловити свій протест черговому біля входу.

До цього не можна було допустити. Становище було скрутне, тим більше, що начальник міської поліції мав вихідний, а начальник відділу охорони порядку взагалі був у відпустці.

Тисячі порушників спокою зібралися поблизу найсвя-тішої будівлі міста — скляних палат американського посольства. В такому становищі начальник центрального управління поліції здобувся на історичне рішення: він особисто подбає, щоб демонстрація відбулася мирно, особисто відверне демонстрантів у безпечне місце, далі від посольства. Таким безпечним місцем він вважав парк Гумлегорден у центрі міста. Нехай прочитають там свою прокляту резолюцію і розійдуться.

Демонстранти були мирні й не опиралися. Похід рушив по Карлавеген у північному напрямку. Для нагляду за порядком мобілізовано всі сили поліції, які можна було вивільнити від інших обов'язків. Серед мобілізованих виявивсь і Гунвальд Ларсон, який, із вертольота дивився на довгу колону демонстрантів, що йшли з гаслами і прапорами. Він добре бачив, що зараз станеться, але нічого не міг удіяти. Та й, зрештою, не мав бажання втручатися.

На розі Карлавеген і Стурегатан колона, яку провадив сам начальник центрального управління поліції, зустрілася з натовпом уболівальників футболу, що поверталися зі стадіону, трохи розпалені вином, а трохи роздратовані поганою грою. Те, що було потім, скидалося на відступ наполеонівських військ з-під Ватерлоо або на візит папи римського до Єрусалима. Хвилин через три озброєна кийками поліція вже гамселила і уболівальників футболу, і прихильників миру. На приголомшених людей натискали мотоциклісти й коні. Демонстранти й уболівальники футболу почали лупцювати одні одних, не знаючи, за що. Нарешті поліцаї в уніформі під гарячу руку заходились молотити й своїх колег, убраних у цивільне. Самого начальника центрального управління поліції довелося визволяти вертольотом. [349]

Щоправда, не тим, де сидів Гунвальд Ларсон. Уже через кілька хвилин Ларсон наказав механікові: ...— Лети, хай йому біс. Лети куди завгодно, аби тільки далі від цього місця.

Близько сотні людей заарештовано, кілька сотень дістали травми. І ніхто з них не знав, за що.

А начальник центрального управління поліції, як завжди наказав:

— Щоб не було ніякого розголосу!

XXVI

Мартін Бек знов їхав верхи на коні. Низько нахилившись до гриви, мчав щодуху рівниною, оточений вершниками в регланах. Попереду стояла російська артилерія, а з-поміж мішків із піском на нього дивилося дуло гармати. Знайоме чорне око смерті. Ось назустріч йому вилетіло ядро, почало рости, дедалі більшати, аж поки нарешті затулило собою все.

Це, мабуть, була Балаклавська битва. За мить він уже стояв на командному містку "Лайона". "Невгамовний" та "Куїн Мері" щойно вибухнули, і їх поглинуло море. Примчав гінець і крикнув:

— "Принцес Роял" злетіла в повітря!

Бітті нахилився вперед і спокійно, проте голосно сказав, пересилюючи шалений гамір бою:

— Беку, щось сьогодні негаразд із нашими кораблями, дідько б їх ухопив! Візьми на два румби ближче до ворога!

Потім почалась та сама сцена з Гарфілдам і Гіто, Мартін Бек зіскочив з коня, перебіг через вокзал і перехопив кулю на себе. А тієї секунди, коли він от-от мав сконати, до нього підійшов начальник центрального управління поліції, приколов до його прострілених грудей медаль, розгорнув щось схоже на пергамент і сказав рипучим голосом:

— Тебе призначено начальником управління поліції, платня за розрядом Б-3.

Президент лежав ницьма, по пероні котився циліндр. Набігла хвиля пекучого болю, і Мартін Бек прокинувся.

Він лежав у ліжку, геть мокрий від поту. Кліше цих снів ставали дедалі гірші. Цього разу Гіто скидався на поліцая Еріксона, Джеймс Гарфілд був елегантним джентльменом, начальник центрального

управління поліції — таким, як він і є в житті, а Бітті — схожим на свій [350] портрет, зображений на порцеляновій чашці, випущеній 1919 року на честь Версальського миру: трохи зарозумілий вираз обличчя, на голові — лавровий вінок. А взагалі сон і цього разу був повний нісенітниць і хибних цитат.

Дейвід Бітті ніколи не казав фрази: "Візьми на два румби ближче до ворога!"

Згідно з усіма приступними джерелами, він сказав: "Четфілде, щось сьогодні негаразд із нашими кораблями, дідько б їх ухопив! Візьми на два румби ліворуч!"

Щоправда, це не міняло суті. Адже два румби ліворуч у цьому разі й було два румби ближче до ворога.

А ще, коли Гіто скидавсь на Карадіна, він стріляв із пістолета "гаммерлі інтернейшнл". А тепер, коли він нагадував Еріксона, то тримав у руках "деррінгер".

Крім того, в битві під Балаклавою тільки Фіцрой Джеймс Генрі Сомерсет був у реглані.

Не мали його сни ні ладу; ні глузду.

Мартін Бек скинув піжаму й пішов під душ.

Обпікаючи шкіру крижаною водою, він думав про Рею. Вчора ввечері він поводився трохи дивно. До цієї думки він повертався ще й дорогою до метро. А коли опинився в своєму кабінеті й сів до столу, то раптом гостро відчув свою самотність.

Зайшов' Кольберг і спитав, як він себе почуває. Що йому сказати? Мартін Бек коротко відповів:

— Нічого.

Кольберт був засмиканий і майже відразу пішов. У дверях він ще обернувся:

— Справа з пограбуванням на Горнсгатан, здається, з'ясована. І ми маємо всі шанси спіймати Мальмстрема й Мурена. Але не швидше, ніж у п'ятницю. А як твоя замкнена кімната?

— Непогано. Краще, ніж я сподівався.

— Справді? — Кольберг постояв кілька секунд і додав: — Мені здається, ти сьогодні бадьоріший. Ну, бувай.

— Бувай.

Залишившись знов самий, Мартін Бек почав думати про Сверда.

І водночас про Рею.

Вона дала йому більше, ніж він сподівався,— звичайно, для слідства. Три нитки, а може, й чотири.

Сверд був хворобливо скупий.

Сверд завжди-принаймні багато років — замикався на десять замків, хоч у квартирі не тримав нічого, що варто було б украсти. [351] Сверд був хворий і незадовго до смерті навіть лежав в онкологічній клініці.

Може, він ховав гроші? А коли так, то де?

Може, він чогось боявся? Тоді чого? Що, крім власного життя, він так охороняв, замикаючись у своєму лігві?

Яка в нього була хвороба? Онкологічна клініка наводить на думку про рак. Та якщо він був приречений, то , навіщо так замикатися?

Може, він боявся когось? У такому разі кого?

І чого перебрався до іншої, дорожчої, і, мабуть, гіршої квартири? Бувши таким скупим.

Повно запитань.

Важких, але не таких, щоб на них не можна було вза-. галі відповісти.

Протягом кількох годин на них, звичайно, не відповіси, треба буде згаяти цілі дні. А може, тижні й місяці. Чи роки. Якщо взагалі знайдеш відповідь.

А що все-таки показала балістична експертиза?

Мабуть, із цього треба й починати.

Мартін Бек узявся до телефону.

Та сьогодні йому не щастило. Він шість разів набирав потрібний номер і чотири рази чув відповідь: "Хвилинку!" — після чого наставала мертва тиша. Та врешті він знайшов дівчину, яка сімнадцять днів тому робила розтин грудної клітки Сверда.

— Так, тепер я згадала,— мовила вона.— Дзвонив тут один із поліції, все допитувався про кулю.

— Старший інспектор Ренн.

— Може, й він, не пам'ятаю. Принаймні не той, що спершу вів цю справу, не Альдор Густавсон. Не такий досвідчений. Той, що кожне речення починає з "ну".

— І що?

— Я вже вам казала того разу, що поліція спершу не дуже цікавилась цією справою. Ніхто не вимагав балістичної експертизи, поки не подзвонив той ваш інспектор, Я навіть не знала добре, що робити з "кулею. Але... ".

— Що?

— Вирішила не викидати її, а поклала в конверт разом зі своїм висновком, як заведено в таких випадка|" Тобто, як заведено, коли йдеться про справжнє вбивстві), Проте не послала в лабораторію, бо знаю, які вони заван" тажені.

— А потім що зробили?

— Кудись засунула конверт. І не могла його знайти, Я тут працюю позаштатно, навіть не маю своєї шафи. Та я все-таки знайшла кулю і відіслала. [352]

— На експертизу?

— Я не маю таких повноважень. Але гадаю, що коли куля потрапляє в лабораторію, її досліджують, навіть якщо йдеться про самогубство.

— Про самогубство?

— Авжеж. Я так написала у висновку. Адже поліція відразу сказала, що це суїцид.

— Що ж, шукатиму далі,— сказав Мартін Бек.— Але я хотів спитати ще про одне.

— Про що?

— Під час розтину ви не помітили нічого особливого?

— Аякже, помітила, що він застрілився. Я про це також написала.

— Я мав на думці інше. Ви не знайшли слідів якоїсь тяжкої хвороби?

— Ні. Ніяких органічних змін не було. Проте...

— Проте що?

— Я його досліджувала не дуже пильно. Лише визначила причину смерті. Отже оглядала тільки грудну клітку.

— А докладніше?

— Насамперед серце й легені. Ніяких вад. Ну, звичайно, коли не рахувати, що він був мертвий.

— Отже, в решті органів могла бути яка завгодно хвороба?

— Звичайно. Все могло бути — від склерозу до раку печінки. Але чого ви так докопуєтесь? Це ж звичайний випадок?

— Мої запитання також звичайні,— відповів Мартін Бек.

Він швидше закінчив розмову і спробував зв'язатися з кимось із співробітників балістичної лабораторії. Не натрапивши на жодного, він кінець кінцем мусив подзвонити самому начальникові відділу, Оскарові

Єльму, чудовому експертові, розмовляти з яким було не вельми приємно.

— Ага, це ти,— непривітно озвався Єльм.— Я думав, що тебе зробили начальником управління. Видно, дарма я сподівався.

— А з чого видно?

— Начальники управління думають про свою кар'єру,— відповів Єльм.— Крім тих випадків, коли грають у гольф або верзуть дурниці по телебаченню. А надто не дзвонять сюди і не розпитують про очевидні речі. Ну, що там у тебе?

— Тільки хочу довідатись про наслідок балістичної експертизи. [353]

— Тільки. А якої, хотів би я спитати? Нам. кожен йолоп шле всяку гидоту. Ми потонули в тих речах, а працювати нікому. Оце днями Меландер прислав бак із дачного відходка... Мовляв, визначте, скільки осіб у нього спорожнялося. А бак повний до вінця, напевне, не чищений років два.

— Неприємна робота.

Фредрік Меландер раніше розслідував убивства і протягом багатьох років був одним із найкращих співробітників Мартіна Бека. Та недавно його перевели у відділ крадіжок, мабуть, сподіваючись, що він дасть там якийсь лад.

— Атож, у нашій роботі мало приємного. І якби хоч хтось розумів це, — сказав Єльм.— Начальник центрального управління купу років не навідувався до нас, а коли я весною попросився до нього на розмову, він звелів передати, що найближчим часом дуже завантажений. Найближчим часом — а тепер уже липень. Що ти скажеш на це?

— Я знаю, що у вас там хоч вовком вий,— поспівчував йому Мартін Бек.

— Це ще лагідно сказано,— вже привітніше мовив Єльм.— Ти собі не уявляєш, що в нас робиться. І хоч би хто поспівчував нам, підтримав нас добрим словом, ми були б і за це вдячні. Та де там!

Єльм вічно нарікав, але був добрий експерт. І любив, щоб йому лестили.

— Просто диво, як ви все встигаєте,— сказав Мартін Бек,

— Навіть більше ніж диво,— вже цілком добродушно озвався Єльм.— Це диво з див. А ти про яку балістичну експертизу питаєш?

— Та про кулю, яку витягли з одного мертвого. Прізвище його Сверд. Карл Едвін Сверд.

— Ага, пам'ятаю,— відповів Єльм.— Типовий випадок. У висновку написано, що то було самогубство. Паталого-анатом прислала кулю сюди, не вказавши, що з нею робити. Може, позолотити й віддати в музей криміналістики? Чи це натяк, що краще самому піти на той світ, ніж чекати, поки тебе спровадять туди?

— А яка то куля?

— Пістолетна. Той пістолет у тебе?

— Ні.

— То як же це може бути самогубство? Логічне запитання.

Мартін Бек зробив позначку в записнику. [354]

— А якісь дані в тебе є?

— Є, звичайно. Мабуть, пістолет автоматичний, сорок п'ятого калібру. Такі випускають різні фірми. Та коли ти пришлеш гільзу, можна буде визначити докладніше.

— Я не маю гільзи.

— Не маєш? А що, власне, робив той Сверд, коли застрілився?

— Не знаю.

— З такою кулею в грудях дуже не набігаєш,-сказав Єльм.— Нема вибору. Лягай і простягай ноги.

— Зрозуміло,— сказав Мартін Бек.-Дякую.

— За що?

— За допомогу. Ну, щасти тобі.

— Кинь свої моторошні жарти,-відповів Єльм і поклав трубку.

Одне питання з'ясоване. Чи Сверд сам стріляв, чи.хтось інший, але куля була смертельна. Сорок п'ятий калібр гарантує успіх, якщо навіть не влучиш у саме серце.

Це так, але чи. багато користі дала йому розмова з Єльмом?

Куля — не дуже вагомий доказ, коли ти, наприклад, не маєш у руках зброї чи принаймні гільзи.

Щоправда, з'ясована одна важлива річ. Єльм сказав, що куля з автоматичного пістолета сорок п'ятого калібру, а він не говорить на вітер. Отже, Сверд убитий з автоматичного пістолета. А решта все й далі незрозуміле.

Сверд начебто не наклав на себе рук, і хтось інший деж не міг його вбити.

Мартін Бек шукав ще якихось ниток.

Він почав з банків, знаючи з досвіду, що на них доведеться згаяти багато часу. Щоправда, в Швеції банкові вклади не тримають у великій таємниці, але розвелося надто багато фінансових установ, а крім того, проценти дуже низькі, тому дрібні клієнти воліють тримати свої .заощадження в банках сусідніх держав, особливо в Данії.

Мартін Бек навіть не клав трубки.

Дзвонять з поліції. Йдеться про такого й такого, адреса така або така, особистий номер такий і такий. Чи він не відкривав у вас рахунку й чи не було в нього абонементної скриньки?

Запитання просте, та поки всіх обдзвониш... До того ж п'ятниця і кінець робочого дня. Раніше, ніж після неділі, відповіді не надійдуть.

А ще треба подзвонити до лікарні, де лежав Сверд, але з цим можна почекати до понеділка. [355]

Його робочий день також закінчувався.

А в Стокгольмі в цей час панував цілковитий хаос. Поліцію охопив шал, натовпи людей були в паніці.

Та Мартін Бек не знав цього. З усієї Північної Венеції, крізь його вікно видно було тільки огорнене чадом шосе і промислові комплекси, і цей краєвид-здавався йому гіршим і гидкішим, ніж звичайно.

О сьомій Мартін Бек усе ще сидів у своєму кабінеті, хоч робочий день закінчився дві години тому й він нічого вже не зробить для слідства.

Сьогоднішні наслідки були мізерні. Найвідчутніший з них — мабуть, червона пружка на вказівному пальці правої руки, яким він крутив диск телефону.

Наостанці він пошукав у книжці номер телефону Реї Нільсен. Ось її прізвище, фах не вказаний. Він уже хотів подзвонити, коли похопився, що не знає, про що її спитати, принаймні з приводу Сверда.

Отже, він дурив себе, що має до неї службову справу.

Він просто хотів переконатися, чи вона вдома, і поставити їй дуже немудре питання:

— Чи можна зайти до вас?

Мартін Бек зняв руку з апарата й поклав телефонні книжки на місце.

Потім прибрав на столі, викинув непотрібні папери й поскладав олівці.

Все це він робив неквапом, докладно і примудрився розтяги прибирання на цілих півгодини. А ще півгодини морочився з поламаною кульковою ручкою, поки вирішив викинути її в кошик зі сміттям.

Будинок поліції ще не спорожнів, Мартін Бек чув, як десь поблизу голосно сперечалися про щось двоє його ко-— лег.

Його нітрохи не цікавило, про що вони розмовляють.

Вийшовши на вулицю, він рушив . до станції метро "Мідсуммаркрансен". Йому довелося довго чекати на зелені вагони, зовні охайні, а всередині сплюндровані — сидіння порізані, ручки повідкручувані й поламані.

Він вийшов у Старому місті й подався додому.

Уже перебравшись у. піжаму, він пошукав у холодильнику пива і в буфеті вина, хоч знав, що їх там не було. Потім відчинив* коробку російських крабів, зробив собі два бутерброди й витяг пляшку мінеральної води. Попоїв. Вечеря як вечеря, навіть непогана, проте дуже йому було сумно пережовувати її самому. Щоправда, позавчора було так само сумно, але тоді він не переймався цим.

Нудьгуючи без діла, він ліг у ліжко і взяв одну з багатьох [356] ще не прочитаних книжок. Це була белетризована історія битви в Яванському морі. Автор — Рей Паркінс. Він її швидко прочитав і дійшов висновку, що це погана книжка. Навіщо її було перекладати? Цікаво, яке видавництво? "Норстедтс". Дивно.

Семюел Еліот Морісон у своїй книжці "Війна на двох океанах" на дев'яти сторінках написав про. це більше й докладніше, ніж Паркінс на двохстах п'ятдесяти семи.

Засинаючи, Мартін Бек думав про макарони з м'ясною підливою. І усвідомив, що чекає завтрашнього дня з якоюсь приємною надією.

А оскільки ця надія не мала під собою підстав, субота й неділя здалися йому нестерпно нудними. Впершеза багато років він не знаходив собі місця, йому здавалося, ніби його замкнуто в кімнаті. Він не зміг усидіти вдома і в неділю навіть прогулявся на катері до Марієфреда, але йому не полегшало. І надворі він мав таке почуття, ніби

сидить замкнений. Щось у його житті грунтовно зіпсувалося, і він не хотів більше з цим миритися. Дивлячись на інших людей, Мартін Бек здогадувався, що багато з них опинилися в такому самому становищі, як він, але не усвідомлюють цього чи бояться усвідомити.

Під ранок у понеділок Мартін Бек знов їхав верхи. Гіто був схожий на .Карадіна й тримав у руках автоматичний пістолет сорок п'ятого калібру, а коли Мартін Бек виконав свій жертовний ритуал, до нього підійшла Рея Нільсен і спитала: "На якого біса ти це зробив?"

Прийшовши на роботу, він знов узявся до телефону.

І почав з онкологічної клініки. Йому довго довелося дзвонити, поки він отримав відповідь, яка не багато йому допомогла.

Сверд ліг до лікарні в понеділок шостого березня. Але другого ж таки дня його направили в інфекційний відділ седерської лікарні.

— Чому?

— На це тепер не. так легко відповісти,-— мовила секретарка, що нарешті знайшла в реєстраційних журналах прізвище Сверда.— Мабуть, був не наш хворий. Історії хвороби немає, тільки примітка, що він має направлення від приватного лікаря.

— Від якого саме?

— Якогось доктора Берглунда, терапевта. Ось я знайшла направлення, але нічого не можна прочитати, ви знаєте, як лікарі пишуть. І ксерокопія погана.

— Адреса також нерозбірлива?

— Адреса лікаря? Оденгатан, тридцять. [357]

— От бачите, щось таки прочитали,— сказав Мартіні Бек.

— Прочитала штамп,— коротко мовила секретарка. Автоматичний голос у апараті відповів, що доктор Берґлунд не приймає до п'ятнадцятого серпня.

Ну певне, зробив собі відпустку.

Але Мартін Бек не мав бажання чекати понад місяць, щоб довідатися, на що хворів Сверд.

Він подзвонив у Седер. У величезній седерській лікарні телефони були завжди зайняті, і він згаяв майже дві години, поки з'ясував, що Карл Едвін Сверд справді лежав в інфекційному відділенні у березні, а саме: з вівторка сьомого до суботи, вісімнадцятого, після чого, мабуть, його виписали додому.

Але з яким висновком: що він здоровий чи смертельно хворий?

На це запитання йому ніяк не щастило отримати від-йовідь: завідувач відділу був зайнятий і не міг підійти до телефону. Доведеться відкласти роботу й самому поїхати туди.

Мартін Бек узяв таксі і, поблукавши трохи по лікарні, знайшов потрібний коридор.

Ще через десять хвилин він опинився в кабінеті ліка-ряг, який повинен був знати все про стан здоров'я Карла Едвіна Сверда.

Це був чоловік років сорока, невисокий, волосся темне, очі непевного кольору — сіро-блакитні із зеленими і ясно-брунатними цяточками. Поки

Мартін Бек шукав по кишенях сигарет, яких там не було, лікар надів окуляри в роговій оправі й заглибився в історію хвороби. Хвилин десять він читав мовчки, тоді зсунув окуляри на лоба, глянув на відвідувача й спитав:

— Ну, то що ви хотіли знати?

— Яка хвороба була в Сверда.

— Ніякої не було.

Хвилину Мартін Бек обмірковував цю трохи несподівану відповідь. Потім спитав:

— То чого він пролежав тут' майже два тижні?

— Одинадцять діб, якщо точно. Він пройшов усі обстеження. Були певні симптоми, а крім того, направлення від приватного лікаря.

— Від доктора Бергунда?

— Правильно. Пацієнт вважав, що він тяжко хворий. По-перше, тому, що мав на шиї дві гулі, а по-друге — що в животі в нього була пухлина. її можна було промацати пальцями, і, як часто буває в таких випадках, пацієнт вирішив, [358] що в нього рак. Він звернувся до приватного лікаря, а тому здалося, що це тривожні ознаки. Але приватні лікарі не мають відповідної апаратури, щоб у таких випадках поставити діагноз. Та й не завжди мають відповідну кваліфікацію. В цьому разі також поставлено хибний діагноз і послано пацієнта в онкологічну клініку. А там побачили, що він не пройшов ніяких обстежень, і перевели його до нас. Ну, й нам довелося грунтовно обстежити його, зробити багато аналізів.

— І висновок був який — що Сверд здоровий?

— Практично здоровий. Щодо ґуль на шиї, то ми його відразу заспокоїли. Бо то були звичайні, цілком £езпеч— . ні жировики. "Пухлина в животі вимагала докладнішої перевірки. Ми, між іншим, зробили загальну аортографію,ч рентген усіх органів травлення, біопсію печінки і...

— А що це таке?

— Біопсія печінки? Як просто сказати, то в бік пацієнта вводять трубочку і відділяють клаптик печінки. До речі, цей аналіз я сам робив. Потім той клаптик печінки посилають у лабораторію і там перевіряють на раков| клітини. Ну от, і в нього нічого не знайшли. Пухлина виявилась ізольованою кістою на колоні...

— Вибачте, на чому?

— На кишці. Одне слово, кіста. Нічого небезпечного, її можна було видалити хірургічним, способом, але ми вирішили, що немає потреби. Пацієнтові вона не заважала. Правда, він запевняв нас, що раніше йому часом дуже боліло, але ті болі мали явно психоматичний характер.

Лікар замовк, глянув на Мартіна Бека, як дивляться на дітей чи на безнадійно темних людей, і пояснив:

— Просто навіяні болі.

— Ви особисто спілкувалися з ним?

— Так. Кожного дня зустрічався, а коли він виписувався, в нас відбулася довга розмова.

— Як він поводився?

— Спершу на його поведінку впливала думка про тяжку хворобу. Він був переконаний, що в нього невилікований рак і що він скоро помре. Вважав, що проживе не більше як місяць.

— Власне, він не помилився,— сказав Мартін Бек.

— Справді? Потрапив під машину?

— Застрелений. А може, наклав на себе руки. Лікар скинув окуляри й задумливо протер їх полою халата.

— Друге припущення здається мені зовсім неймовірним,— сказав він. [359]

— Чому?

— Перед тим, як він виписався, я вже сказав, ми мали довгу розмову. У нього наче камінь з душі спав, коли він переконався, що здоровий. До того часу він ходив дуже пригнічений, а тоді зовсім змінився, повеселішав. Ми ще до кінця аналізів з'ясували, що біль його минає від легких ліків. Від таблеток, які, між нами кажучи, зовсім не заспокоюють болю.

— Отаке, вам здається, що він не зміг накласти на себе руки?

— Він не такої вдачі.

— А якої?

— Я не психіатр, проте мені він здався людиною суворою і замкнутою. Персонал скаржився на нього — мовляв, він усім невдоволений, завжди бурчить. Але ці риси виявилися в нього уже в останні дні, коли він переконався, що житиме далі.

Мартін Бек трохи подумав, тоді спитав:

— Ви не знаєте, до нього сюди хтось приходив?

— Ні, не знаю. Мені він, між іншим, сказав, що не має ніяких друзів.

Мартін Бек підвівся.

— Дякую вам. Здається, все. До побачення. Він був уже біля дверей, коли лікар мовив:

— До речі, щодо друзів і відвідувачів, то...

— Що?

— Бачите, якийсь родич Сверда, небіж, дзвонив одного разу, коли я чергував, і питав про дядькове здоров'я.

— І що ви йому сказали?

— Ми тоді вже закінчили обстеження. І я міг його втішити радісною звісткою, що Сверд здоровий і, видно з усього,-проживе ще багато років.

— Ну і як той небіж сприйняв ваші слова?

— Він наче здивувався. Певне, Сверд навіть його переконав, що він тяжко хворий і навряд чи вийде з лікарні.

— Той небіж якось назвався?

— Мабуть, але я не запам'ятав прізвища.

— Мені ось що спало на думку,— сказав Мартін Бек.— Здається, є такий порядок, що пацієнт повинен назвати прізвище й адресу когось із рідних чи знайомих на випадок...

Він не доказав.

— Так, це правда,— лікар надів окуляри.— Зараз подивимось... Тут повинно бути записано. Авжеж, є.

— Хто? [360]

— Рея Нільсен.

Мартін Бек у глибокій задумі йшов парком Тантулунден. Його ніхто не пограбував і не торохнув по голові, він тільки побачив багато п'яниць, які валялися попід кущами, видно, чекаючи, що ними хтось заопікується.

Йому було про що думати.

Карл Едвін Сверд не мав ні сестер, ні братів.

Звідки ж тоді взявся небіж?

Тепер у Мартіна Бека була причина навідатись на Тулегатан, і ввечері він поїхав туди. Та вже доїхавши до станції метро "Центральна", де треба було робити пересадку, передумав, вернувся на дві зупинки назад, зліз на станції "Слюссен" j пішо.в уздовж набережної Шепсбрун. Може, є якісь цікаві кораблі.

Але їх не було.

Раптом йому захотілося їсти. Крамниці були вже зачинені, і він зайшов до ресторану. Там він замовив шинку з гарніром і почав їсти.

Його зацікавлено розглядали туристи, які весь час мучили офіціанток безглуздими запитаннями, хто з присутніх уславлений і чим. Рік тому про Мартіна Бека чимало писали, проте людям властиво швидко забувати, і його слава вже приблякла.

Оплачуючи рахунок, він зразу відчув, що давно не був у ресторані. За час його хвороби, коли він змушений був утримуватись від їжі, і так казкові ціни підскочили ще вище.

Вдома його опанував гнітючий настрій, і він довго тинявся по квартирі, поки нарешті взяв книжку й ліг. Книжка виявилася не такою нудною, щоб приспати його, але й не.такою цікавою,# щоб прогнати сон. Десь о третій годині Мартін Бек устав і ковтнув дві насонні таблетки, хоч звичайно не вживав їх. Ліки відразу звалили його, і навіть коли вже він прокинувся, то був немов п'яний. Але все-таки він проспав довше, ніж завжди, і не бачив ніяких снів.

На роботі він почав свій день з того, що ще раз уважно перечитав усі свої нотатки. Цього йому вистачило до другого сніданку — чашки чаю і двох сухарів.

Потім він пішов у туалет і вимив руки. А коли повернувся, задзвонив телефон.

— Комісар Бек? — спитав чоловічий голос.

— Так.

— Вам дзвонять із Торговельного банку.— Чоловік пояснив, з якої філії, і далі сказав:-Ми отримали запит про клієнта на прізвище Карл Едвін Сверд.

— Так, так слухаю. [361]

— Він має в нас рахунок.

— На рахунку є якісь гроші?

— Є, і пристойна сума.

— Скільки?

— Близько шістдесяти тисяч. А взагалі...

Чоловік замовк.

— Що ви хотіли сказати? — спитав Мартін Бек.

— А взагалі я б сказав, що рахунок досить дивний.

— Папери у вас під рукою?

— Звичайно.

— Мені можна зараз приїхати і глянути на них?

— Певне що можна. Спитайте головного бухгалтера Бенгтсона.

Мартін Бек радий був трохи пройтися. Філія банку містилась на розі Оденгатан і Свеявеген, і, хоч рух у місті був великий, він дістався туди менше як за півгодини.

Головний бухгалтер банку мав слушність: рахунок справді виявився незвичайним.

Мартінові Беку дали окремий столик за прилавком. Переглядаючи папери, він подумав, що в цьому разі можна бути вдячним державі за

порядки, які дозволяють поліції та іншим урядовцям безцеремонно длубатися в особистих справах громадян.

— Дивне вже те, що клієнт вибрав чековий рахунок,— сказав бухгалтер.— Було б природніше спинитись на такій формі вкладу, яка дає вищий відсоток.

Слушне зауваження, але Мартіна Бека більше зацікавила регулярність внесків. Щомісяця на рахунок надходило сімсот п'ятдесят крон, і завжди між п'ятнадцятим і двадцятим.

— Наскільки я розумію,— мовив Мартін Бек,— гроші вносили не безпосередньо у вас.

— Так, жодного внеску не зроблено в нас. Ось бачите, кожен оформлений в іншій філії, часто навіть не нашого банку. Технічно це не мало ніякого значення, однаково гроші йшли до нас, на Свердів рахунок. Та постійна зміна кас, мабуть, не випадкова.

— Ви хочете сказати, що Сверд вносив гроші сам, але не хотів, щоб хтось знав про це?

— Мабуть... Таке припущення найперше спадає на думку. Коли переказуєш гроші на свій рахунок, прізвища того, хто кладе їх, не конче називати.

— Але ж бланк переказу однаково треба заповнювати самому?

— Не обов'язково. Дуже часто клієнт просто дає грв-ші касирові і просить переказати їх на свій рахунок. Адже [362] не всі вміють заповнювати бланки, тоді касир сам пише прізвище, номер рахунку й номер банківське! контори. Це передбачено правилами обслуговування.

— А тоді що?

— Клієнт отримує копію бланка як квитанцію. Коли хтось переказує гроші на свій рахунок, банк потім не шле йому повідомлення. Ми взагалі шлемо їх тільки на вимогу клієнта.

— А де зберігаються самі бланки?

— У нашому центральному архіві.

Мартін Бек провів пальцем по стовпчику цифр.

— Що, Сверд жодного разу не брав грошей з рахунку? — спитав він.

— Не брав, і, на мою думку, це найдивніше. Жодного чека не виписав. А коли я .почав перевіряти, то з'ясувалося, що він навіть не брав чекової книжки. Принаймні кілька останніх років.

Мартін Бек потер перенісся. На квартирі у Сверда не знайдено ні чекової книжки, ні копій бланків, ні повідомлень.

— Хтось із ваших службовців знає, Сверда в обличчя?

— Ні, жоден з них не бачив.

— Коли відкрито рахунок?

— Мабуть, десь у квітні тисяча дев'ятсот шістдесят шостого року.

— І відтоді щомісяця надходило по сімсот п'ятдесят крон?

— Так. Правда, останній внесок датований шістнадцятим березня цього року.— Бухгалтер глянув на свій календарик.— Це був четвер. А в квітні вже грошей не надійшло.

— Дуже легко пояснити чому,— сказав Мартін Бек.— На той час Сверд помер.

— Он як. Нас ніхто не повідомив про це. В таких випадках, до нас звертаються претенденти на спадок.

— Виходить, претендентів не було. Бухгалтер вражено глянув на нього.

— А тепер будуть,— додав Мартін Бек.— До побачення. .

Краще не затримуватись тут, ану ж хтось надумає пограбувати цей банк. Якщо,напад станеться при ньому, тоді від спецгрупи не відкрутишся.

Перекинуть. Відрядять.

Справа постала в новому світлі. По сімсот п'ятдесят крон протягом шести років! Так би мовити, постійний прибуток. А що Сверд ніколи не брав грошей, на таємничому [363] рахунку наросла чимала сума. П'ятдесят чотири тисячі крон плюс відсотки.

Для Мартіна Бека це були великі гроші. А для Сверда, певне, ще більші — цілий маєток.

Отже, Рея була не дуже далеко від правди, коли казала про гроші в матраці. Різниця тільки в тому, що Сверд виявився розважніший, та й сучасніший також.

Ця нова ситуація вимагала додаткових досліджень.

Далі треба було порозмовляти з податковими органами і переглянути бланки перерахувань, якщо вони справді є в архіві.

Управління податків не мало ніяких відомостей про Сверда. Його зарахували до вбогих і обмежувалися ви-шуканішою формою визиску, яка втілюється в націнці на продукти і найбільше б'є по кишені тих, у кого вона й так майже порожня.

Мартінові Беку здалося, що він чує в трубці, як податковий інспектор облизується на думку про п'ятдесят чотири тисячі крон, що залишились без власника. Він уже знайде спосіб конфіскувати їх, навіть коли виявиться, що вони набуті, як колись казали, чесним шляхом, наприклад працею.

Так, але навряд чи Сверд— заробив ці гроші чесною працею, а заощадити, таку суму з пенсії, яку він отримував, також неможливо.

А про що свідчать бланки перерахувань?

У центральному відділенні Торговельного банку швидко знайшли останні двадцять чотири бланки — всіх, коли він добре порахував, було сімдесят два,— і того ж таки дня після обіду він уже тримав їх у руках. Бланки були оформлені в різних філіях, і кожен заповнений іншою рукою. Напевне, рукою працівника банку. Звичайно, за якийсь час можна було б знайти тих людей і розпитати, чи вони пам'ятають клієнта. Величезна праця, яка, мабуть, нічого не дасть.

Хто може згадати людину, що багато місяців тому вносила сімсот п'ятдесят крон на свій —чековий рахунок?

Відповідь: ніхто.

За якісь півгодини Мартін Бек сидів уже вдома й пив чай із ювілейної чашки. Він дивився на неї й думав, що якби таємничий вкладник був схожий на фельдмаршала Гейга, його, звичайно, запам'ятав би кожен.

Але хто схожий на Гейга? Ніхто, навіть у "всіх без винятку фільмах чи театральних виставах найшанолюбні-ших режисерів.

Увечері йому знов наліг камінь на душу. Він знов не [364] знаходив собі місця, але вже трохи й тому, що не міг викинути з думки службові справи Сверда.

Ту безглузду замкнену кімнату.

Таємничого вкладника.

Хто він? Невже все-таки Сверд?

Ні.

Важко повірити, що Сверд завдавав би собі стільки мороки.

А головне, важко собі уявити, щоб звичайний робітник складу додумався відкрити в банку чековий рахунок.

Ні, гроші перераховував хтось інший. Мабуть, чоловік, бо навряд, щоб до банку приходила жінка, називала себе Карлом Едвіном Свердом і переказувала по сімсот п'ятдесят крон на свій рахунок.

І взагалі, з якої речі хтось переказував Свердові гроші?

На це запитання поки що не було відповіді.

І з'явилась ще одна незрозуміла постать.

Загадковий небіж.

Але найважливіша загадка — людина, що якимось способом у квітні або на початку травня примудрилась застрілити Сверда, хоч той сидів, немов у фортеці, у своїй замкненій зсередини кімнаті.

А може, всі ці троє невідомих — насправді одна особа? Вкладник, небіж, убивця?

Так, над цим питанням доведеться добре помізкувати.

Мартін Бек відставив чашку і глянув на годинник. Час пролетів швидко. Вже пів на десяту. І вже пізно кудись іти.

Та й куди можна піти?

Мартін Бек наставив платівку Баха і ввімкнув програвач.

Потім ліг у ліжко.

Він думав далі. Коли поминути всі прогалини й знаки запитання, можна скласти версію з того, що вже було відоме. Небіж, вкладник і вбивця — та сама особа. Сверд був дрібним шантажистом і протягом шести років змушував ту особу платити йому по сімсот п'ятдесят крон на місяць. Але через свою хворобливу скупість не витрачав тих грошей, а його жертва платила рік у рік, поки їй не урвався терпець.

Мартінові Беку не важко було уявити собі Сверда в ролі шантажиста. Але шантажист повинен мати козирі проти того, в кого він вимагав гроші. [365]

У квартирі Сверда нічого такого не знайдено.

Звичайно, для своїх таємниць він міг мати абонементську скриньку в банку. Якщо мав, то поліція скоро знатиме про це.

У кожному разі шантажист повинен був мати якісь відомості.

А де міг здобути такі відомості робітник складу?

Там, де він працював.

Або там, де мешкав.

Крім цих двох місць, Сверд, здається, більше ніде не . бував.

Тільки вдома й на роботі.

Проте в червні тисяча дев'ятсот шістдесят шостого ро-ру Сверд кинув роботу, а за два місяці до цього на його чековий рахунок надійшов перший внесок.

Отже, те, чим він міг, шантажувати, сталося більше як шість років тому. А що.Сверд робив після цього?

Платівка все ще крутилася, коли Мартін Бек прокинувсь. Якщо йому й снився сон, то він його не запам'ятав.

Була середа, і він чітко собі уявив, із чого має початися його робочий день.

Із прогулянки.

Ні, не до метро. В кабінет на Вестберзі йому не хотілося, і він вважав, що має вагому причину не йти туди сьогодні.

Замість цього він надумав прогулятися по набережних — спершу по Шепсбрун, потім перейти міст і звернути на схід уздовж Стадсгорден.

Він завжди дуже любив цю частину Стокгольма. А надто як був малий,, коли біля пристаней стояли зі своїми вантажами кораблі з далеких країв. Тепер рідко побачиш справжній океанський корабель, їхній час минув, натомість з'явилися пороми для охочих випити з Аланд-ських островів. Кепська заміна. І вимирає стара гвардія докерів та моряків, що були свого часу найважливішою часткою порту.

Сам Мартін Бек сьогодні почувався краще. Хоч би тому, що йому подобалася прогулянка. Він ішов швидко, цілеспрямовано і думав про своє.

Вперті чутки про підвищення непокоїли його дужче, ніж досі. До тієї прикрої необачності, якої він допустився п'ятнадцять місяців тому, Мартін Бек найбільше боявся посади, яка б прикувала його до письмового столу. Він завжди волів працювати поза кабінетом або принаймні мати змогу приходити й виходити, коли схочеш.

Думка про великий кабінет — довгий стіл, дві картини [366] на стінах, обидві оригінали, обертове крісло, м'які фотелі для відвідувачів, фабричний килим, особистий секретар — ця думка тепер лякала його куди .більше, ніж тиждень тому. Не тому, що він повірив у ті чутки, а тому, що перестав бути байдужим до наслідків. Може, все-таки не однаково, як складеться його подальше життя.

Півгодини швидкої ходи, і він уже на місці.

Склад був старий, певне, його мали розвалити, він не годився для контейнерних вантажів і взагалі не відповідав сучасним вимогам.

Робота в ньому не кипіла. Будка для завідувача складу була порожня, шибки, крізь які він колись наглядав за своїми підлеглими,. запорошені, одна навіть розбита, Календар на стіні — дворічної давності.

Поряд із невеликою купою штучних вантажів стояв електронавантажувач, а за ним Мартін Бек помітив двох чоловіків — один був у жовтогарячому комбінезоні, а другий — у сірому халаті.

Вони сиділи на пластмасових каністрах, а між ними стояв перевернений ящик. Один із_ робітників був зовсім молодий, а другий на вигляд .мав років сімдесят, хоч навряд чи справді був такий старий. Молодий читав учорашню газету й курив цигарку, а його товариш просто сидів.

Робітники байдуже глянули на— Мартіна Бека, проте молодий усе-таки виплюнув з рота цигарку й погасив її підбором.

— Курити на складі,— похитав головою старий.— Знаєш, що тобі за це було б...

— ...колись,— байдуже докінчив за нього молодий.— Але ті часи давно вже минули, чи ти й досі не втямиш цього, старе одоробло?

Він обернувся до Мартіна Бека й сказав неприязно:

— А вам чого тут треба? Стороннім вхід заборонений. Он написано на дверях. Чи ви не вмієте читати?

Мартін Бек витяг посвідчення й показав його.

— Лягавий,— скривився молодий.

Старий нічого не сказав, але опустив очі й відхаркався, ніби хотів плюнути.

— Ви тут давно працюєте?

— Сім днів,— відповів молодий.— А завтра кінчаю. Краще знов повернусь на товарну станцію. А вам яке діло?

Мартін Бек промовчав, і хлопець повів далі:

— Тут скоро все стане. А от дід пам'ятає ту пору, коли в цій проклятій халабуді гнуло спину' двадцять п'ять чоловік і їх підганяли два наглядачі. Він мені [367] про це двісті разів розповідав за цей тиждень, правда, діду?

— То він, мабуть, пам'ятає вантажника на прізвище Сверд. Карл Едвін Сверд.

Старий підвів на Мартіна Бека тьмяні очі.

— А що сталося? Я нічого не знаю.

Все зрозуміло. Із контори вже повідомили, що поліція шукає когось, хто пам'ятає Сверда.

— Сверд помер і похований.

— Он як, помер... Тоді я його пам'ятаю.

— Не варнякай, діду,— сказав молодий.— Коли Юган-сон питав тебе недавно, ти нічого не пам'ятав. Ти зовсім здурів.

Видно, він вирішив, що Мартіна Бека можна не боятися, бо спокійно закурив нову цигарку й повів далі:

— Старий геть здитинів. Другого тижня його звільняють, а з нового р,оку він буде вже отримувати пенсію, коли доживе до того часу.

— З моїм глуздом усе гаразд,— ображено сказав старий.— Кого-кого, а Калле Сверда я добре пам'ятаю. Але мені не сказали, що він помер.

Мартін Бек слухав мовчки.

— З того світу ніякий біс тебе не дістане,— по-філософському докінчив старий.

Хлопець підвівся, взяв каністру й пішов до виходу.

— Хоч би та бісова машина вже приїхала,— буркнув він.— Щоб швидше вшитися з цієї дідорні.

Він примостився з каністрою на осонні.

— Що за людина був Калле Сверд? — спитав Мартін Бек.

Старий похитав головою, знов відхаркався і цього разу плюнув, мало не влучивши в черевик Мартіна Бека.

— Що за людина? Це все, що ви хочете знати?

— Так:

— А він справді помер?

— Помер.

— Тоді я скажу вам, що Калле Сверд був найгірше стерйо в цій плюгавій державі, принаймні я гіршого ні бачив.

— В якому розумінні?

Старий засміявся деренчливим сміхом.

— В усіх, які є. Мені не доводилось ніколи працювати з гіршим мерзотником. А я за свій вік сім морів побачив, єс, сер. Уже яке ледащо отой шмаркач, та Сверд і йогф переплюнув. Гарна була в нас робота, а ці нікчеми зведа її нінащо. [368]

Він кивнув у напрямку дверей.

— А що в Сверда було таке погане?

— Що? Все погане. Одне, що був останнє ледащо, ніхто так вмів сачкувати, як він. А ще страшенний скнара. І товариш паскудний-здихай у нього на очах, а він тобі ковтка води не дасть.

Старий замовк, потім хитрувато додав:

— Хоч на одне він був мастак.

— На що?

Старий відвів очі, завагався, потім сказав:

— На що? Та хоча б лизати гузно наглядачам і спихати свою роботу на інших. Прикидався хворим. Примудрився піти на інвалідність, перше ніж його звільнили.

Мартін Бек сів на ящик.

— Ви спершу не це хотіли сказати.

— Я?

— Так.

— А Калле Сверд справді врізав дуба?

— Так, помер. Слово честі.

— У лягавих нема слова честі. А крім того, гріх об— —мовляти мертвих, хоч мені завжди здавалося, що це не має значення, аби ти тільки з живим жив по-людському.

— Так само і я думаю,— відповів Мартін Бек.— Отже, на що Калле Сверд був мастак?

— Він, падлюка, завжди знав, які ящики розбивати. Але завжди брався до них у понаднормові години, щоб ні з ким не ділитися.

Мартін Бек підвівся. Ще один факт і, мабуть, єдиний, який цьому старому відомий. У їхній роботі завжди важливе було вміння розбивати потрібні ящики, і тонкощі цього діла тримали в таємниці. Найчастіше під час транспорту шкоди зазнавали ящики зі спиртними напоями, тютюном і продуктами. А також з дрібним товаром, який можна було легко винести й продати.

— Ну от, вихопилося в мене,— сказав робітник.— Оце ти й хотів знати. А тепер ушиваєшся. Що ж, щасливої дороги, голубе.

Карла Едвіна Сверда не любили, але принаймні поки він був живий, товариші не хотіли його виказувати.

— Бувай,— ще раз мовив старий.— Щасливої дороги.

Мартін Бек уже ступив крок до дверей і розтулив рота, щоб подякувати й попрощатися, але раптом передумав і знову сів.

— Я залюбки посиджу й побалакаю з вами,-сказав він.

— Що? — спитав старий.

— Шкода тільки, що немає пива. Та я можу принести. [369]

Старий витріщив на нього очі. Байдужа покора на його виду змінилася подивом.

— Що? — перепитав він.— Ти хочеш побалакати? Зі мною?

— Ну так.

— То я маю. Пиво маю. Під ящиком, на якому ти сидиш.

Мартін Бек підвівся, і старий витяг з-під ящика дві банки пива.

— Я плачу, добре? — спитав Мартін Бек.

— Добре,— відповів старий.— Але можна й так. Мартін Бек дав йому п'ять крон і знову сів.

— То ви кажете, що плавали по морях? — мовив він.— А коли пішли в перший рейс?

— Двадцять другого року, із Сундсваля. На шхуні "Фрам", її капітана було звати Янсон. Ох і паскуда був, світ таких не бачив.

Коли вони відкрили по другій банці пива, зайшов хлопець, вражено витріщив на них очі й спитав:

— Ви справді з поліції? Мратін Бек промовчав.

— Та вас самих не вадило б притягти— до відповідальності,— сказав він і знов вийшов на сонце.

Мартін Бек просидів на складі більше як годину й пішов аж тоді, коли приїхала вантажна машина.

Але той час був згаяний недаремно. Старі робітники мають що розповісти, і навіть дивно, що їх майже ніхто не хоче слухати. Взяти хоча б цього старого — скільки він побачив і пережив усього на морі й на суходолі. Чому таких людей не запрошують на радіо, на телебачення і в газети? Якби політики й технократи послухали, що вони кажуть, то, може б, не робили стільки дурниць і катастрофічних прорахунків у питаннях праці й охорони середовища.

І в справі Сверда з'явилася ще одна ниточка, яку варто було б розмотати.

Але тепер Мартін Бек нездатен був узятися до цієї роботи. Він не звик випивати три банки пива на голодний шлунок, і наслідки не забарилися — голова паморочила-ся й тупо боліла.

Та з цим можна було впоратися.

Біля Слюссена Мартін Бек узяв таксі й поїхав до центральної лазні. Посидів чверть години в сауні, ненадовго вийшов, тоді ще додав десять хвилин, після цього кілька разів занурився в басейн з крижаною водою і наостанці поспав з годину на лаві у своїй кабіні. [370]

Лікування допомогло, і голова в Мартіна Бека була вже цілком ясна, коли після другого сніданку він зайшов до контори транспортного агенства на Шепсбрун.

Він усвідомлював, що до нього поставляться не дуже прихильно. Так воно й вийшло.

— Пошкодження вантажів під час транспорту?

— Саме так.

— Звичайно, без цього не буває. Ви знаєте, скільки тон на рік ми перевозимо?

Риторичне запитання. В конторі хотіли якнайшвидше спекатися його, але він не думав здаватися.

— Тепер, з новою технікою, пошкодження трапляються рідше, зате коли вже щось станеться, втрати куди більші. Контейнерні перевезення...

Та Мартіна Бека не цікавили контейнерні перевезення. Він хотів знати, що могло статися тоді, коли" на складі працював Сверд.

— Шість років тому?

— Шість або й більше. Скажімо, року шістдесят п'ятого й шістдесят шостого.

— Самі подумайте, чи ми можемо відповісти на таке запитання! Як я вже сказав, на старих складах пошкодження траплялися частіше. Бувало, що ящики розбивалися, але ті втрати завжди покривали страхові агенства. З робітників рідко стягали гроші. Інколи доводилося когось звільняти, але найчастіше тимчасових. А взагалі неможливо, щоб зовсім не було пошкоджень.

Все це Мартіна Бека не цікавило. Він хотів знати, чи пошкодження вантажів десь реєстрували й чи вказували, коли й що розбивалося і з чиєї вини.

Звичайно, десятник записував про це в журналі відповідного складу.

— А ті журнали збереглися?

— Мабуть.

— І де вони?

— В котромусь із старих ящиків на горищі. Там неможливо щось знайти. Принаймні цієї хвилини.

Фірма була давня, і її контора завжди містилася в цьому будинку. Тому й паперів справді мало назбиратися безліч.

Мартін Бек і далі наполягав на своєму проханні, і на нього почали вже дивитися сердито.

Але таку ціну він ладен був заплатити. Після недовгої суперечки про значення слова "неможливо" в конторі вирішили, ще найпростіше задовольнити бажання цього настирливого відвідувача, інакше його не спекаєшся. [371]

На горище послали молодого службовця, який майже — зразу повернувся і безпорадно розвів руками. Мартін Бек помітив, що на піджаку в службовця немає жодної порошини, й зголосився сам піти з ним на пошуки.

На горищі було гаряче, в сонячному світлі танцювали порошини, але сама робота була не важка. Через півгодини вони натрапили на потрібний ящик. Папки— були давнього типу, картонні, з коленкоровими спинками. На наліпках стояв номер складу й рік. Набралося всього п'ять папок з потрібними йому паперами і датою — від другої половини шістдесят п'ятого до першої половини шістдесят шостого року.

Молодий службовець зліз з горища вже не такий чистенький, його піджак просився в хімчистку, обличчя все було в брудних патьоках.

У конторі глянули на папки здивовано й неприязно.

Ні, ніякої розписки за них не треба і навіть не обов'язково їх повертати.

— Гадаю, я завдав вам не дуже великого клопоту,— люб'язно сказав Мартін Бек на прощання.

Його провели похмурими поглядами, коли він виходив, затиснувши під пахвою свій здобуток.

Ні, він не додав популярності найбільшому в країні бюро послуг — як недавно сказав про поліцію начальник центрального управління, чим здивував, коли не спантеличив навіть своїх колег.

На Вестберзі Мартін Бек найперше поніс папки в туалет і витер з них порох. Потім умився сам, вернувся до кабінету і взявся читати їх.

Він почав о третій годині, а о п'ятій вирішив, що можна кінчати.

Записи в журналі проводили відносно дбайливо, проте вони здебільшого були не дуже зрозумілі для сторонніх. Кожного дня занотовували прийняті й відіслані вантажі, але вживали забагато скорочень і термінів.

Та Мартін Бек однаково знайшов те, що його цікавило: через різні проміжки часу траплялися записи про пошкодження вантажу. Наприклад:

"Пошкоджений під час транспорту 1 ящик мар. грибів. Зам. гурт. Сванберг, Гувудсгатан, 16, Сольна".

Щоразу вказувано, який товар був у ящику і хто його мав отримати.

Загалом пошкоджень було не дуже багато, але впадало в око, що Найбільше розбивалися ящики зі спиртними напоями, продуктами й товарами широкого вжитку. [372]

Мартін Бек старанно виписав у свій блокнот усі пошкодження й дати — коли вони сталися. Вийшло близько п'ятдесяти нотаток.

Скінчився перегляд, він відніс папки до канцелярії й написав на аркуші паперу, щоб їх відіслали поштою в транспортне агентство.

Зверху на папки він поклав білий бланк управління поліції, написавши на ньому: "Дякую за допомогу! Бек".

Дорогою до метро він раптом подумав, що через нього агентству додасться роботи, і, на свій подив, відчув таку собі дитячу зловтіху.

Чекаючи на зелений поїзд, до якого доклали рук вандали, Мартін Бек думав про контейнерні перевезення: тепер не впустиш сталевого контейнера з пляшками коньяку, щоб потім можна було розбивати їх і зливати коньяк у каністру чи бідон. Зате теперішні гангстерські синдикати мають можливість перевозити контрабандою все, що завгодно. І перевозять щодня, тому що митна служба, зовсім утративши контроль над розвитком торгівлі, зосередила всю свою увагу на безглуздий контроль особистого багажу, виловлюючи з нього не зазначений у декларації блок сигарет чи пляшку віскі.

Прибув поїзд. Мартін Бек зробив пересадку на станції "Центральна" і вийшов біля Торговельної школи.

У пивниці на Сурбрунсгатан продавщиця підозріло подивилась на його піджак, зім'ятий і запорошений після відвідин горища транспортного агентства.

— Будь ласка, дві пляшки червоного вина,— попросив він.

Продавщиця відразу натиснула кнопку під прилавком, від якої засвічувалась червона контрольна лампочка, й суворо попросила в нього посвідчення.

Мартін Бек витяг свій документ, і продавщиця почервоніла, ніби стала жертвою непристойного, дурного жарту.

Забравши вино, Мартін Бек подався до Реї.

Він натис на дзвоник, тоді штовхнув двері. Зачинено. Але в передпокої світилося світло,-тому, почекавши, він знову подзвонив.

Рея відчинила. Сьогодні вона була в брунатних вельветових штанях і якійсь довгій, майже до колін ліловій кофті.

— О, це ти,— кисло мовила вона.

— Можна зайти?

Вона підвела на нього очі.

— Заходь.

Рея обернулась, і Мартін Бек рушив за нею до передпокою. [373]

Ступивши два кроки, вона зупинилась і похилила голову. Потім вернулася до дверей і пересунула запобіжник так, щоб замок не

зачинявся. Тоді передумала, знов замкнула двері й пішла поперед Мартіна Бека до кухні.

— Я купив дві пляшки вина.

— Постав їх у буфет,— мовила Рея, сідаючи до столу.

Там лежали розкладені книжки, папери, олівець і рожева гумка.

Мартін Бек витяг з торби пляшки і сховав у буфет. Рея позирнула в його бік і невдоволено спитала!

— Навіщо таке дороге? Він сів напроти неї.

— Знов Сверд? — Вона пильно глянула на нього.

— Ні. Хоч може бути як привід.

— А тобі треба приводу?

— Треба. Для хоробрості.

— Ну добре,— мовила вона.— Питимемо чай.

Вона відсунула книжки вбік, підвелася й заторохтіла посудом.

— Взагалі я хотіла ввечері трохи почитати. Та обійдусь. Надто вже сумно сидіти самій. Ти вечеряв?

— Ні.

— От і добре. Зараз щось придумаю.

Вона вперлася однією рукою в стегно, а другою почухала потилицю.

— Рис,— сказала вона.— Чудово. Зварю рис, а потім заправлю його чимось, щоб було смачно.

— Нехай буде рис.

— Але тобі доведеться почекати десь хвилин із двадцять. А тим часом вип'ємо чаю.

Рея дістала чашки й налила чай. Тоді сіла, взяла дужими широкими пальцями чашку й дмухнула в неї, і далі дивлячись на нього трохи невдоволено.

— Між іншим, ти вгадала про Сверда. В нього є гроші в банку. І чимала сума.

— О-о-о,— озвалася Рея.

— Хтось платив йому по сімсот п'ятдесят крон щомісяця. Тобі не спадає на думку, хто це міг бути?

— Ні. Він же нікого не знав.

— Чого він перебрався? Рея здвигнула плечима.

— Я маю тільки одне пояснення: йому тут не подобалося. Він же був дивак. Кілька разів нарікав, що я пізно замикаю двері під'їзду. Наче будинок тільки для нього. [374]

— Так, це слушно.

Вона трохи помовчала, тоді спитала:

— Що слушно? Ти довідався про Сверда щось цікаве?

— Не знаю, чи воно буде тобі цікаве,-відповів Мартін Бек.— Усе-таки скидається на те, що його хтось застрелив.

— Дивно. Ану розкажи.

Вона заторохтіла посудом, проте слухала уважно, не перебиваючи, тільки деколи насуплювала брови. Коли Мартін Бек скінчив, вона зареготала. — Чудово! Ти не читаєш детективів?

— Ні.

— Я їх купами поглинаю, всі, які трапляються. І відразу забуваю. Але це класичний випадок. Замкнена кімната — про це писано й переписано. Я недавно читала... Стривай. Розстав тим часом тарілки і візьми з полиці соєву підливу. Накрий так, щоб було приємно сісти до столу.

Він постарався, як міг. Рея повернулася за кілька хвилин з якимось журналом, поклала його біля своєї тарілки, тоді взялася насипати рис.

— Їж, поки гарячий,— звеліла вона.

— Смачний,— похвалив Мартін Бек.

— Угу-у. Вийшов добрий.

Рея швидко впоралася зі своєю пайкою і розгорнула журнал.

— Слухай. Замкнена кімната. Розслідування. Три основні версії: А, Б і В. Версія А: злочин стався в кімнаті, що справді замкнена зсередини, і вбивця зник тому, що в кімнаті його ніде немає. Б: злочин стався в кімнаті, що тільки здається щільно замкненою, а насправді є якийсь

досить хитрий спосіб вибратися з неї. В: убивця в кімнаті і десь сховався.

Рея насипала собі ще рису.

— Версія В тут начебто не підходить. Неможливо ховатися у кімнаті два місяці, а надто, коли маєш тільки півкоробки котячого харчу. Але тут є ще безліч варіантів. Наприклад, А-5: убивство з допомогою тварини. Або Б-2: вбивця викручує завіси на дверях, а замки й засуви не чіпає, тоді виходить і прикручує назад завіси.

— Хто все це понаписував? Рея пошукала очима автора.

— Якийсь Єран Сундгольм. Він цитує й інших авторів. Непоганий варіант А-7: ілюзорне вбивство, викликане порушенням часової послідовності. Добрий варіант і А-9: жертва дістає смертельну рану десь в іншому місці, приходить [375] до своєї кімнати", замикається і аж тоді помирає. На, читай сам.

Рея поДала журнал Мартінові. Він перебіг його очима і відклав набік.

— Хто митиме посуд?

Він підвівся й почав збирати тарілки. Вона підігнула ноги, вперлася п'ятами в спинку стільця й обняла коліна.

— Ти ж детектив і повинен радіти, що трапився незвичайний випадок. По-твоєму, до лікарні дзвонив загадковий убивця?

— Не знаю.

— А мені здається, що міг дзвонити він. Мартін Бек здвигнув плечима.

— Все, певне, було з біса просто,— сказала вона.

— Можливо.

Хтось посмикав за двері, та дзвоник мовчав, і Ре.я не пішла відчинити.

У будинку виробився своєрідний звичай. Якщо хтось хотів, щоб йому не заважали, то замикав двері, а з другого боку, коли в когось була важлива справа, то він дзвонив. Такі стосунки вимагали взаємної довіри.

Мартін Бек помив посуд і сів.

— Може, знімемо пробу з твого дорогого вина? — запропонувала Рея.

Вино справді було добре. Вони посиділи мовчки.

— Тобі подобається твоя служба?

— Гм...

— Не хочеш про це, то балакаймо про щось інше.

— Здається, мене надумали поставити начальником управління.

— А ти не хочеш,— зробила висновок вона. Потім, помовчавши, спитала:-Яку ти музику любиш? Я маю всякі платівки.

Вони перейшли до кімнати з програвачем та різними за кольором кріслами і ввімкнули музику.

— Скинь той піджак, хай йому біс,-сказала Рея.— І черевики.

Вона відкоркувала другу пляшку, але тепер вони пили поволі.

— —Ти була в поганому гуморі, коли я прийшов,— сказав Мартін Бек.

— І так, і ні.

Більше вона нічого не сказала. Отже, зустріла його навмисне холодно. Натякнула, що вона не така легка здобич, [376] як йому здається. Він зрозумів натяк і бачив, що вона знає про це.

Мартін Бек ковтнув вина, йому було дуже легко на серці.

Він хитро глянув на Рею, що сиділа насуплена, спершись ліктями на низенький столик.

— Може, розважимося мозаїкою? — раптом спитала вона.

— Я маю вдома дуже гарну,— відповів Мартін Бек.— Лайнер "Куїн Елізабет".

Це була правда. Він років два тому купив ту мозаїку, а потім забув про неї.

— Прихопи з собою другого разу,— сказала Рея. Вона сіла інакше — схрестила ноги і сперлась підборіддям на руки.

— До речі, врахуй, що я сьогодні в кепській формі. Він швидко глянув на неї.

— Знаєш, як це буває в жінок. Мартін Бек кивнув головою.

— У мене особисте життя не цікаве. А в тебе?

— Нема ніякого. .

— Це погано.

Рея змінила платівку, й вони випили ще вина. Він позіхнув.

— Ти стомлений? — спитала вона. Мартін Бек промовчав.

— А йти додому не хочеться, ге? Що ж, не йди.— І відразу додала: — Я все-таки спробую трохи .почитати. Тільки скину ці прокляті штани. Не повернешся в них, такі вузькі.

Вона швидко роздяглася, шпурляючи одяг просто на підлогу, й надягла довгу, до самих п'ят, чудернацьку" нічну сорочку з темно-червоної фланелі.

Мартін Бек зацікавлено дивився, як вона переодяглася.

Такою він собі й уявляв її. Пружна, дужа, струнка постать. Русяве волосся, опуклий живіт, невеличкі круглії груди.

Ніяких шрамів, родимок чи інших особливих прикмет.

— Чому б тобі не лягти трохи? — сказала Рея.— Ти якийсь зовсім змучений.

Мартін Бек послухався. Вів справді був стомлений і майже зразу заснув. Уже дрімаючи, він побачив, що Рея сидить за столом, схилившись над книжками.

Коли він розплющив очі, вона стояла коло ліжка.

— Вставай, уже дванадцята,— сказала вона.— Я [377] голодна, як вовк.. Підеш замкнути під'їзд, а я тим часом приготую гарячий бутерброд. Ключ висить на одвірку ліворуч на зеленому шнурочку.

XXVII

Мальмстрем і Мурен пограбували банк у п'ятницю чотирнадцятого липня. Рівно за чверть до третьої вони зайшли до зали в масках, гумових рукавицях і оранжевих комбінезонах.

Вони тримали в руках свої великокаліберні пістолети, і Мурен відразу вистрілив у стелю. ї, щоб присутні зрозуміли, чого вони завітали, крикнув, наслідуючи чужинську вимову:

— Пограбування!

Гаузен і Ґоф були в звичайних костюмах, тільки обличчя затулили чорними ковпаками з прорізами на очі. Гаузер був озброєний автоматичним пістолетом, а Гоф — прикороченим дробовиком "маріца". Вони стояли біля дверей і прикривали головним грабіжникам відступ до машин.

Гоф водив дулом дробовика, щоб тримати на відстані сторонніх, а Гаузер, згідно з планом, зайняв тактично вигідну позицію, щоб можна було тримати під прицілом банкову залу і тротуар.

Мальмстрем і Мурен тим часом ретельно спорожняли одну за одною каси.

Все відбувалося точно за планом.

За п'ять хвилин др цього біля гаража на Русенлундс-гатан у південній частині міста вибухнула якась стара машина. Відразу після вибуху поблизу спалахнула стрілянина ї зайнявся, недалеко будинок.

Підприємець А, що влаштував усе це, вийшов подвір'ям на другу вулицю, сів у свою машину й поїхав додому.

Рівно через хвилину після вибуху в браму на подвір'я поліції почав заїздити заднім ходом мебльовий фургон. Він заїздив навскоси і застряг там. Із нього висипались паперові коробки з ганчір'ям, облитим пальною сумішшю, і відразу спалахнули.

А тим часом підприємець Б спокійно відходив від того місця тротуаром, ніби цей шарварок його не стосувався.

Одне слово, все відбувалося так, як було розраховано. Грабіжники виконували заплановані дії одна за одною [378] в точно визначені хвилини і за тією черговістю, яка була запланована.

І з погляду поліції події відбувалися так, як було передбачено, в той самий термін і в такій самій послідовності.

Була тільки одна маленька неузгодженість.

Мальмстрем і Мурен зробили наскок не в Стокгольмі.

Вони пограбували банк у Мальме.

Пер Монсон, старший слідчий кримінальної поліції Мальме, саме пив каву в своєму кабінеті. Його вікно виходило на подвір'я, і він мала не вдавився булкою, коли раптом щось бухнуло і біля брами знявся густий, масний дим. Тієї миті Бенні Скаке, молодий поліцай, на якого покладали надії, хоч він, незважаючи на свою службову пильність, і досі був тільки помічником слідчого, квапливо відчинив двері його кабінету й повідомив, що прийнято сигнал тривоги. На Русенлундсгатан хтось висадив у повітря машину, триває стрілянина і горить принаймні один будинок.

Хоч Скаке прожив у Мальме три з половиною роки, він навіть не чув про таку вулицю й не знав, де вона пролягає. Зате Пер Монсон знав у своєму рідному місті кожен закуток і здивувався, чого це раптом комусь заманулося висаджувати в повітря машину на глухій вулиці тихого міського району, що мав назву Софіїн Гай.

Та ні йому, ні його колегам не довелось довго дивуватися з цього. Не встигло керівництво дати наказ полі-ційним резервам, щоб вони їхали на місце події, як сама поліція опинилася в загрозливому становищі. Минув якийсь час, поки працівники управління переконалися, що весь їхній резерв просто заблокований на подвір'ї. Довелося їм добиратись на Русенлундсгатан кому на таксі, а кому своєю машиною, не обладнаною радіозв'язком.

Сам Монсон прибув туди о третій годині сім хвилин. До того часу спритні пожежники вже погасили вогонь у будинку, який хтось явно підпалив; порожній гараж також, не зазнав великої шкоди. Послані в район поліцій-ні сили не знайшли там нічого особливо підозрілого, крім спотвореної вибухом старої машини. А через вісім хвилин один із радіопатрулів почув повідомлення про пограбування банку в діловому районі міста.

На той час Мальмстрем і Мурен уже вибралися з Мальме. Хтось бачив, як від пограбованого банку від'їхав синій "фіат". За грабіжниками ніхто не гнався, і вже хвилин через п'ять вони розділилися, сівши кожен у свою машину. [379]

Коли поліція врешті навела в себе лад, відтягла фургон і прийняла підпалене ганчір'я в картонних коробках місто-було закрите. Всі сили були кинуті на пошуки синього "фіата".

Він був знайдений через три дні в якійсь повітці в районі східного порту, а в машині лежали комбінезони, паски, гумові рукавиці, пістолети та різний непотріб.

Гаузер і Гоф чесно відробили щедру винагороду, переказану на чекові рахунки їхніх дружин. Вони ще майже десять хвилин після того, як Мальмстрем і Мурен поїхали, втримували позицію біля банку й відійшли аж тоді, як на обрії з'явилися перші поліцаї — двоє піших патрулів, весь досвід яких обмежувався війною зі школярами, що пили пиво в громадських місцях. Єдине, на що вони виявилися здатні,— це на весь голос кричати в свої портативні радіостанції про те, що бачили, але тоді в Мальме вся поліція кричала в свої мікрофони і, навпаки, майже ніхто не слухав.

Гаузерові, хоч на це ніхто не розраховував, навіть він сам, пощастилр вшитися: через Гельсінборг і Гельсінгер він без перешкод покинув Швецію.

А Гоф спіймався через дивну необачність. За п'ять хвилин' до четвертої він піднявся на борт порона "Мальмегус" у сірому костюмі, білій сорочці з краваткою і з чорним ку-клукс-кланівським ковпаком на голоді. З неуважності він забув його скинути. Портова охорона й митники пропустили його, гадаючи, що на порбні відбувається чи то маскарад, чи якась чоловіча зустріч, проте в команди порона він викликав підозру, і прибувши до Копенгагена, вона здала його літньому датському поліцаєві, який з подиву мало не випустив пляшку з пивом, коли арештований спокійно виклав на стіл тісної кімнати чергового два пістолети, багнет і ручну гранату із вставленим запальником. Поліцай швидко отямився і вже зовсім повеселішав, коли виявилося, що прізвище арештованого збігається з маркою чудового пива.

Крім квитка до Франкфурте, Гоф мав ще гроші — сорок німецьких марок, дві датські десятки і три крони й тридцять п'ять єре шведською валютою.

Що й казати, колосальний здобуток. Коли відрахувати цю суму, банк утратив тільки два мільйони шістсот тридцять тисяч чотириста дев'яносто шість крон і шістдесят п'ять єре.

У Стокгольмі в цей час діялись дива.

І найбільше диво спіткало Ейнара Ренна. Йому виділено [380] шість поліцаїв і поставлено завдання: тримати під наглядом Русенлундсгатан і спіймати— підприємця А. Оскільки вулиця була досить довга, він якомога доцільніше розмістив свої сили — двоє на машині становили рухомий загін, а четверо стояли в різних стратегічно важливих місцях.

Бульдозер Ульсон порадив йому ставитись до свого завдання спокійно, а насамперед не розгублюватись, хоч би що сталося.

За двадцять дві хвилини до третьої Ренн саме стояв на тротуарі навпроти кав'ярні "Бергсгруван" і . справді був більш-менш спокійний, коли до нього підійшли двоє підлітків, таких неохайних, яких тепер часто можна побачити на вулиці.

— Дай закурити,— сказав один.

— Ну ні,— приязно відповів Ренн.— Тобто я не курю. Одна мить — і він побачив націлений йому в живіт стилет, а в небезпечній близькості від його голови захитався велосипедний ланцюг.

— Ох ти, тріска смердюча,— засичав на нього хлопець, що націлив стилет. Тоді кивнув товаришеві:— Тобі гаманець, а я стягну годинник, і обручку. Потім штрикнемо діда.

Ренн ніколи не був майстром джіу-джітсу чи карате, але дещо пам'ятав ще з часів навчання.

Він спритно гильнув під коліна хлопця із стилетом, і той здивовано приземлився м'яким місцем. Але другий маневр удався йому гірше, і хоч він швидко відхилив голову, ланцюг ударив його понад правим вухом так, що в очах потемніло. А проте, падаючи, він потяг за собою і другого напасника.

— Ну, прийшла твоя остання година, діду,— засичав той, що був із стилетом.

Але тієї хвилини нагодився рухомий загін, і коли в Ренна проясніло в голові, його помічники вже добре набили кийками і руків'ями револьверів напасників, що лежали долі, й навіть надягли на них наручники.

Хлопець, що мав велосипедний: ланцюг, перший отямився з розбитим до крові обличчям. Він оглянувся навколо і спитав:

— Що сталося?

— А те, хлопче, що ти натрапив на засідку,— пояснив один із поліцаїв.

— Засідка поліції? На нас? Та ви що? Через цю гнилу тріску?

У Ренна знов з'явилась ґуля на голові — зрештою, це [381] була єдина фізична травма, якої того дня зазнала сгґец-група; далеко більша була психічна шкода.

В обладнаному за останнім словом техніки сірому автобусі оперативного центру Бульдозер Ульсон з нетерплячки безперестанку підстрибував, заважаючи не тільки радистові, але й Кольбєргові, що також там сидів.

За чверть до третьої напруження досягло вершини, потяглися нестерпно довгі секунди.

О третій годині службовці банку сказали, що пора зачиняти, і чималим силам поліції під орудою Гунвальда Ларсона, що були всередині банку, довелося залишити приміщення.

Усіх пойняло важке почуття порожнечі, тільки Бульдозер Ульсон сказав:

— Панове, наша невдача тимчасова. А може, її взагалі нема. Рус щось пронюхав і сподівається приспати нашу чуйність. Він пошле Мальмстрема й Мурена другої п'ятниці, отже, за тиждень. Фактично тут він утратив темп, а не ми.

Перші тривожні сигнали надійшли о пів на четверту. Вони були такі недобрі, що спецгрупа негайно відступила в свій штаб на Кунгсгольмен, щоб звідти стежити за ходом подій. Протягом найближчих годин телеапарати безперестанку вистукували нові повідомлення.

Помалу картина вималювалась чітко.

— Видно, Мілан означало не те, що ти думав,— холодно сказав Кольберг.

— Не те,— погодився Бульдозер.-— Мальме... Ото хитруни.

Тепер він не підстрибував, а вже цілу годину сидів непорушно.

— Хто сподівався, що в Мальме є така вулиця,— мовив Гунвальд Ларсон.

— І що майже всі нові банки будують за одним лро-.ектом,— додав Кольберг.

— Ми повинні були знати про це! —вигукнув Бульдозер.— Рус знав. Але тепер ми будемо пильні. Ви забули про раціоналізацію. Дешевше будувати однаково. Рус прив'язав нас до Стокгольма. Але більше він нас на цьому не обдурить. Головне не здаватися.

Бульдозер підвівся, явно підбадьорений.

— А де тепер Вернер Рус?

— У Стамбулі,— відповів Гунвальд Ларсон.— Відпочиває, бо в нього є кілька вільних днів. [382]

— Так,— сказав Кольберг.— Цікаво, де відпочивають Мальмстрем і Мурен?

— Байдуже,— почав знову захоплюватися Бульдозер.— Що легко прийшло, те легко й піде. Скоро вони знов з'являться тут. І тоді буде наша черга.

— Ти так гадаєш? — засумнівався Кольберг.

У справі пограбування було вже майже все з'ясоване, але й день тим часом добіг кінця.

Мальмстрем, наприклад, устиг уже влаштуватися в своєму готельному номері в Женеві, який він замовив ще три тижні тому.

Мурен був у Цюріху, але завтра ж таки мав намір , їхати далі, до Південної Америки.

У повітці, де вони пересідали у свої машини, їм пощастило тільки перемовитись кількома словами.

— Дивись, не прогайнуй свої тяжко зароблені гроші на труси й негідних жінок,— нагадав Мальмстремові Мурен.

— Страх, скільки ми загребли,— сказав той.— Що ми робитимемо з такими сумами?

— Як що? Звичайно, покладемо в банк! — відповів Мурен.

Через кілька днів Вернер Рус, сидячи в барі готелю "Гілтон Істамбул" і попиваючи коктейль "Дайкірі", почав переглядати газету "Геральд трібюн".

Уперше цей перебірливий друкований орган ушанував його своєю увагою. Коротенька статейка, лаконічний заголовок: "Шведське пограбування банку".

У статейці були подані важливі факти, наприклад, сума здобичі. Близько півмільйона доларів.

І другорядна деталь:

"Представник шведської поліції заявив сьогодні, що організатори пограбування відомі".

Трохи нижче вміщено ще одну новину зі Швеції:

"Масова втеча, з в'язниці. П'ятнадцять найнебезпечніших грабіжників утекло сьогодні із в'язниці Кумла, яку вважають найнадійнішою фортецею". Бульдозера Ульсона ця остання новина застала саме тоді, коли він уперше за кілька тижнів ліг спати в подружнє ліжко. Він відразу схопився і забігав по спальні, захоплено вигукуючи:

— Які можливості! Які неймовірні можливості! Тепер почнеться війна не на життя, а на смерть! [383]

XXVIII

Тієї п'ятниці Мартін Бек за чверть до шостої вже був у будинку на Тулегатан. Під пахвою він ніс мозаїку, а в руці — загорнену пляшку вина. Він зустрів Рею внизу. Вона стукотіла своїми червоними сабо по сходах і була вдягнена тільки в довгий ліловий каптан. У руках вона несла по мішкові зі сміттям.

— Здоров,— привіталася Рея.— Добре, що ти прийшов, я тобі щось покажу.

— Давай я візьму мішки. .

— Навіщо, це сміття,— мовила Рея.— Та й руки в тебе не порожні. Ти несеш мозаїку?

— Так.

— Чудово. Відчини мені двері.

Мартін Бек притримав двері на подвір'я і провів поглядом Рею, що пішла до контейнерів зі сміттям. Ноги, як і вся постать, дужі й гарні. Хряснувши лядою контейнера, вона зразу побігла назад. Мов справжня спортсменка, біжить легко, впевнено, ледь схиливши голову.

Сходами вона підіймалась також підстрибом, він насилу встигав за нею.

У кухні пили чай дві дівчини, Інгела й ще одна, якої він не знав.

— Що ти хотіла мені показати?

— Ходімо, побачиш,— відповіла Рея.

Він пішов за нею, і вона показала на одні з дверей.

— Будь ласка, ось замкнена кімната.

— Дитяча?

— Так. Там нікого немає, а двері замкнені зсередини. Мартін Бек пильно подивився на неї. Сьогодні вона

весела й бадьора.

Рея засміялася, хрипко, але від щирого серця.

— Зсередини двері замикаються на защіпку,— пояснила вона.— Я сама її прикрутила. Щоб діти могли замкнутися, коли захочуть.

— Але ж їх нема вдома.

— Ох, дурненький. Я там прибирала пилосмоком, а скінчивши, захряснула двері. Та, мабуть, надто сильно, бо защіпка підскочила й опустилася в прикручене кільце. Тепер їх не відчиниш.

Мартін Бек натиснув на двері. І справді не відчиняються.

— Гачок на дверях, а кільце на одвірку,-пояснила Рея.— І обоє міцно прикручені.

— Ну, і як тепер туди зайти? [384]

Рея здвигнула плечима.

— Мабуть, доведеться вдатися до сили,— сказала вона.— Давай. Як то кажуть, на це і є в хаті чоловік.

Мабуть, у нього був дуже безглуздий вираз, бо Рея 8нов засміялася. Тоді легенько погладила його по щоці зворотним боком касті і сказала:

— Кинь їх. Я сама якось відчиню. Але бачиш — ось тобі й замкнена кімната. Не знаю тільки, котрий варіант.

— А не можна щось просунути в щілину?

— Немає щілини. Я ж кажу, що сама ставила защіпку. І прикрутила її міцно.

Справді, хон скільки він натискав, двері не відставали від одвірка.

Рея взялася за ручку, скинула правий капець і вперлася ногою в одвірок.

— Стривай, я сам,— сказав Мартін Бек.

— Гаразд,— погодилась вона і пішла до своїх гостей у кухню.

Мартін Бек хвилину оглядав двері. Тоді зробив те саме, що й Рея: вперся ногою в одвірок, і взявся за ручку. Вона була давня, міцно зроблена.

Нема іншого способу, якщо не вибивати шплінтів із за-вісів.

Він натиснув раз не з усієї сили, тоді вдруге вже наліг як слід. Та аж за п'ятим разом защіпка відскочила. Гвинти, зарипівши, висмикнулися з деревини, і двері відчинились.

Це були ті гвинти, що тримали гачок. Кільце на одвірку і далі щільно прилягало до дошки. Воно було вилите разом із пластинкою з чотирма дірочками на шурупи.

Гачок навіть не вискочив з кільця — широкий, негнучкий, видно, сталевий.

Мартін Бек озирнувся довкола. Дитяча кімната була порожня, і вікно зачинене наглухо.

Доведеться пересунути защіпку й.кільце на кілька сантиметрів, бо навколо давніх дірок деревина була поколена.

Він пішов до кухні, де точилася жвава розмова про геноцид у В'єтнамі, і спитав:

— Реє, де в тебе інструменти?

— Он там, у скриньці.

Рея показала ногою, оскільки в руках тримала дротики — вона вчила дівчат щось плести.

Він знайшов долото й викрутку, але Рея спинила його.

— Нема чого з цим квапитись. Бери чашку й посидь з нами. Анна напекла таких смачних булочок. [385]

_ Мартін Бек сів і почав їсти свіжу булочку. Спершу він неуважно прислухався до розмови, та потім у його мозку ніби ввімкнулася магнітофонна стрічка з записом, зробленим у пам'яті одинадцять днів тому.

Розмова в коридорі Стокгольмського міського суду, що відбулася в четвер четвертого липня тисяча дев'ятсот сімдесят другого року.

Мартін Бек: Отже, ви вибили шплінти з завісів, відчинили двері й зайшла до квартири?

Кеннет Квастму: Так.

Мартін Бек: Хто зайшов перший?

Кеннет Квастму: Я. Крістіансон почав блювати від смороду.

Мартін Бек: Що ти зробив, коли зайшов? Опиши як-найдокладніше.

Кеннет Квастму: Стояв страхітливий сморід. У кімнаті було темнувато, але я помітив труп за два-три метри від вікна.

Мартін Бек: І що далі? Згадай геть усе.

Кеннет Квастму: Там не було чим дихати. Я обійшов тіло й опинився біля вікна.

Мартін Бек: Вікно було зачинене?

Кеннет Квастму: Так. І завіса спущена. Я намагався її підтягти, але нічого не виходило. Зіскочила пружина. Проте вікно треба було відчинити, щоб напустити повітря.

Мартін Бек: 1 що ти зробив?

Кеннет Квастму: Я просто відсунув завісу вбік і розчахнув вікно. Потім ми скрутили завісу й поправили пружину. Та це вже пізніше.

Мартін Бек: А вікно було зачинене?

Кеннет Квастму: Так. Принаймні на один гачок. Я його відчепив і відчинив вікно.

Мартін Бек: Ти не пам'ятаєш, то був спідній чи верхній гачок?

Кеннет Квастму: Добре не пам'ятаю, мабуть, верхній. А що було зі спіднім, також не пам'ятаю. Здається, я і його відчепив, але не певен цього.

Мартін Бек: Але ти певен, що вікно було зачинене зсередини?

Кеннет Квастму: Цілком певен. На сто відсотків.

Рея легенько штовхнула його ногою.

— Візьми ще булочку, чуєш?

— Реє, в тебе є ліхтарик?

— Є. Висить на цвяшку в коморі.

— Можна мені його позичити?

— Звичайно, можна. [386]

— Мені треба вийти. Але я скоро повернуся й полагоджу двері.

— Чудово,— мовила Рея.— Іди.

— Бувай,— сказав Мартін Бек.

Він узяв ліхтарик, викликав по телефону таксі й поїхав просто на Бергсгатан, Там він кілька хвилин постояв на тротуарі, дивлячись через вулицю на одне з вікон третього поверху.

Потім обернувся. Перед ним здіймався кам'янистий пагорб Круноберезького парку, заросли кущами.

Мартін Бек побрався вгору, поки опинився на такому рівні, як вікно. Звідти до нього було щонайбільше двадцять п'ять метрів. Він витяг кулькову ручку з нагрудної кишені і прицілився нею в темний прямокутник. Завіса була спущена: поліція заборонила власникові будинку тим часом здавати комусь ту кімнату, хоч як він обурювався.

Мартін Бек потоптався навпроти вікна, поки вибрав найвигідніше місце. З нього був не дуже добрий стрілець, але якби він тримав у руці автоматичний пістолет сорок п'ятого калібру замість кулькової ручки, то напевне влучив би в людину, яка показалася б у тому вікні.

І тут його ніхто б не помітив. Звичайно, в середині квітня листя на кущах ие було таке густе, та однаково можна було причаїтися в ньому так, щоб не привертати до себе нічиєї уваги. Певна річ, якщо сидіти тихо.

В цю пору дня надворі ще досить видно, але й пізніше світла вуличних ліхтарів вистачить, щоб бачити вікно. А крім того, в темряві легше сховатися.

А от стріляти без глушника було б нерозважно.

Мартін Бек ще раз перевірив, звідки було б найкраще стріляти, і заходився шукати.

На вулиці було мало перехожих, але кожен спинявся, почувши шарудіння в кущах на узбіччі Тільки на мить, потім квапливо йшов далі, боячись ускочити в якусь халепу.

Пошук був продуманий. Мартін Бек почав з правого брку, адже майже всі автоматичні пістолети викидають порожні гільзи праворуч, тільки не на однакову відстань. Це була важка робота, часто доводилося присвічувати ліхтариком.

Але Мартін Бек уперто шукав далі, він, і не сподівався на швидкий успіх.

Гільзу він знайшов за годину й сорок п'ять хвилин. Вона застрягла між двома каменями, брудна й подряпана. З весни йшов не один дощ. І собаки та інші тварини тут [387] ходили. Та й люди, напевне, топталися тут, скажімо, шукали місця, де можна було б, порушуючи приписи, випити пива в громадських місцях.

Він витяг гільзу, загорнув її в хусточку і сховав до кишені.

Потім пішов по Вергсгатан, спіймав біля міської управи таксі й поїхав до криміналістичної лабораторії. Робочий день давно скінчився, та він розраховував на те, що тепер майже щодня хтось працює понаднормово.

Так воно й було, але йому довелося довго вмовляти лаборанта,, щоб його знахідку йодай прийняли.

Кінець кінцем він домігся свого, поклав гільзу в пластикову коробочку й докладно заповнив відповідну картку.

— І, звичайно, експертизу треба зробити терміново, просто негайно, — сказав один із лаборантів.

— Та ні,— відповів Мартін Бек.— Можна не квапитись. Поглянете, коли матимете час, якщо не важко.

Він сам ще раз подивився на гільзу. Погнута, брудна, навряд чи буде з неї якась користь.

— За такі слова, їй-богу, зроблю якнайшвидше,— сказав лаборант— А то всі тільки підганяють: "Негайно, дорога кожна хвилина!"

Було вже досить пізно, і Мартін Бек вирішив спершу подзвонити Реї.

— Давай,— сказала вона.— Я сама. Під'їзд замкнений, але я кину тобі ключ.

— Я прикручу защіпку.

— Уже прикручена. А ти зробив те, що тобі було Треба?

— Так.

— Ну й добре. Отже, ти за півгодини будеш?

— Десь так.

— Гукни мені знизу.

Він приїхав зразу після одинадцятої і кілька разів свиснув.

Довелось трохи почекати, зате Рея сама відчинила йому — боса, в довгій червоній нічній сорочці.

Привівши його до кухні, вона спитала:

— Ну що, знадобився тобі ліхтарик?

— Ще й як!

— Може, вип'ємо вина? До речі, ти вечеряв?

— Ні.

— От біда. Та я зараз щось приготую. Швидко. Ти зголоднів.

Чи він зголоднів? [388]

Мабуть, так.

— Що там чувати зі Свердом?

— Здається, трохи прояснюється.

— Справді? Розкажи, мені страх як цікаво. О першій годині пляшка спорожніла.

Рея позіхнула.

— До речі, я завтра їду,— мовила вона.— І повернуся в понеділок, а може, аж у вівторок.

Мартін Бек хотів сказати: "Ну, на добраніч".

— Тобі не хочеться йти? — випередила вона його.

— Не хочеться.

— То ночуй.

Вінивнув головою, і вона додала:

— Але спати разом зі мною не велике щастя. Я кручуся й пацаю ногами навіть уві сні.

Мартін Бек роздягся йліг. . — Ти хочеш, щоб я зняла свою халамиду?

— Так

— Добре.

Рея роздяглася, лягла поряд і сказала:

— Більше нічого не буде.

Він подумав, що ось уже два роки спить сам.

— Ти дуже втомився?

Мартін Бек не відповів. Вона була тепла "й зовсім близько біля нього.

— Знов ми не дійшли до мозаїки,-— сказала Рея.— Байдуже, другого тижня дійдемо.

Він швидко заснув.

XXIX

В понеділок уранці Мартін Бек прийшов на службу, мугикаючи якусь мелодію, і один з молодших службовців, якого він зустрів у коридорі, вражено витріщився на нього. В суботу і в неділю він почував себе дуже добре, хоч і був сам. Давно вже йому не було так легко на душі. Мабуть, востаннє ще на Івана Купала тисяча дев'ятсот шістдесят восьмого року.

Може, вламуючись у замкнену кімнату Сверда, він сам виривається із власної в'язниці?

Мартін Бек розіклав перед собою виписки зі складських журналів, відзначив галочками прізвища, які за часом найбільше його влаштовували, і взявся за телефон.

Страхові компанії мають настійливу мету — загарбати якнайбільше грошей, тому ніколи не дають спочйнку [389] своїм службовцям. З цієї самої причини вони тримають документацію в найкращому порядку, а то ще, бува, хтось їх обдурить і залишить без прибутку.

А загалом не давати спочинку службовцям тепер увійшло в звичай.

"Неможливо, ми не маємо часу".

На це є різні способи, наприклад, той, до якого Мартін Бек удався в лабораторії у п'ятницю ввечері. Або інший: удати, що твоя справа ще терміновіша, ніж їхня робота; таке часто допомагає, коли ти уособлюєш державну установу. Щоправда, серед своїх таке не вдається, але є люди, на яких слово "поліція" має магічний вплив.

"Неможливо, ми не маємо часу. А вам треба терміново?"

"Дуже терміново. Ви мусите нам допомогти".

"Ми не маємо часу".

"Хто ваш безпосередній начальник?"

І так далі.

Діставши відповідь, Мартін Бек робив позначку в блокноті. Відшкодування виплачено. Справу владнано. Власник застрахованих товарів помер, поки дійшло до відшкодування.

Мартін Бек телефонував далі й питав, що його цікавило. Хоч не скрізь йому . щастило, однаково на краях блокнота було вже повнісінько нотаток.

Під час восьмої розмови йому раптом спало на думку спитати:

— А що роблять з пошкодженим вантажем, коли компанія виплатить відшкодування?

— Його звичайно перевіряють. Коли він не дуже пошкоджений, наші службовці можуть його купити за півціни.

Ну так. На цьому теж можна трохи виграти.

Йому раптом згадався випадок із власної практики. Двадцять два роки тому, щойно одружившись, він жив досить бідно. Поки народилась причина одруження, Інга, його дружина працювала в страховій компанії. І раз купила там дешево чимало пошкоджених під час транспортування банок препоганого бульйону. Вони кілька місяців харчувалися ним. І відтоді йому було гидко навіть дивитися на бульйон. Може, Калле Сверд чи якийсь інший експерт покуштував той бульйон і визнав його непридатним для їжі?

Мартінові Беку не довелось дзвонити'дев'ятий раз. Бо подзвонили до нього. Комусь його самого було треба.

Невже?.. [390]

Ні, не вгадав.

— Бек елухае.

— Це Єльм.

— Добрий день, чудово, що ти подзвонив.

— Певне, що чудово,— відповів той.— Але, кажуть, ти тут поводився пристойно, а крім того, я надумав зробити тобі послугу наостанці.

— Як наостанці?

— А так, поки тебе не зробили начальником управління.

Я бачу, ти знайшов свою гільзу.

— Ви її дослідили?

— А чого ж, по-твоєму, я дзвоню,— дратівливим тоном сказав Єльм. — Хіба в нас є час на порожні балачки?

Мабуть, у нього є якась новина, подумав Мартін Бек. Єльм завжди дзвонив, коли міг чимось приголомшити. В усіх інших випадках доводилось терпляче чекати письмового висновку. А вголос він сказав:

— Я тобі дуже вдячний.

— Ото ж бо, — полагіднішав Єльм.— То слухай. Гільза твоя надто нікудишня. З таким матеріалом важко працювати.

— Розумію.

— Що ти розумієш... Але ти хочеш знати, чи та гільза пов'язана зкулею, яку витягли з самогубця?

— Так. Мовчанка.

— Так,— ще раз сказав Мартін Бек.— Дуже хотів би знати.

— Пов'язана,— відповів Єльм.

— Справді?

— Хіба я тобі не казав, що ми тут не ворожимо, а досліджуємо?

— Вибач. Отже, гільза від тієї кулі?

— Так. А пістолета в тебе часом немає?

— Ні, я не знаю, де він може бути.

— Зате я знаю,— сухо відповів Єльм.— Цієї хвилини він лежить у мене на столі.

У лігві спецгрупи на Кунгсгольмсгатан панував гнітючий настрій. Бульдозер Ульсон помчав нагору по настанови. Начальник центрального управління звелів простежити, щоб нічого не потрапило в пресу, і тепер Бульдозер псбіг з'ясовувати, що саме не повинне було потрапити в пресу. [391]

Кольберг, Ренн і Гунвальд Ларсон мовчки сиділи в позах, що нагадували пародії на Роденового "Мислителя".

У двері постукали, і відразу до кабінету зійшов Мартін Бек.

— Вітаю вас.

— Привіт,— відповів Кольберг.

Ренн кивнув, а Гунвальд Ларсон навіть не повернув голови.

— Ви чогось усі похнюпилися.

Кольберг оглянув свого давнього приятеля.

— Є чого хнюпитись. А ти мов огірочок, наче тебе підмінили. Чим ми завдячуємо твій візит? Сюди не приходять з власної волі.

— Вважай, що я виняток. У вас тут десь сидить один пустун на прізвище Маурітсон.

— Ну,— відповів Рен.— Убивця з Горнсгатан.

— Навіщо він тобі? — підозріло спитав Кольберг.

— Хочу з ним зустрітися.

— Навіщо?

— Трохи побалакати, якщо це можна влаштувати.

— Даремна праця,— сказав Кольберг.— Він балакає, алеьвсе не те.

— Відмагається?

— Геть від усього. Але в нас є докази. Ми знайшли маскарадний костюм у будинку, де він мешкає. І зброю, якою здійснено вбивство. І все це свідчить на нього.

— Як?

— Серійний номер на пістолеті стертий. І рівчачки на металі зроблені точилом, яке належить йому, до того ж знайдене у його шухляді. Доведено мікрофотознімком, тож помилки бути не може. А він однаково відмагається.

— Та й свідки його впізнали,-додав Ренн.

-. Отож... — почав Кольберг, потім натиснув на кнопки селектора й дав команду. — Зараз його приведуть.

— Де мені можна з ним посидіти?

— У моєму кабінеті,— запропонував Ренн.

— Бережи те стерво,— мовив Гунвальд Ларсон,— іншого в нас немає.

Не минуло й п'яти хвилин, як з'явився Маурітсон, прикутий наручниками до вартового в цивільному вбранні.

— Це, мабуть, зайве,— сказав Мартін Бек.— Ми з ним тільки трохи побалакаємо. Зніміть наручники й почекайте за дверима.

Вартовий розімкнув наручники. Маурітсон сердито потер правий зап'ясток. [392]

— Прошу, сідайте,— сказав Мартін Бек.

Вони сіли біля письмового столу один напроти одного.

Мартін Бек уперше бачив Маурітсона і, природно, помітив, що той утратив рівновагу, нерви напружені до краю, психіка на межі зламу.

Може, вони його били? Та навряд. Убивці звичайно бувають неврівноважені і відразу скисають, коли їх спіймаєш. .

— Це. якась диявольська змова,— верескливим голосом почав Маурітсон.— Поліція чи ще хтось підкинули купу фальшивих доказів. Мене не було в місті, коли грабували той банк, але навіть мій адвокат мені не вірить. Що ж мені тепер робити, що?

— Кажете — підкинули?

— А як інакше сказати, коли поліція вламується в мою квартиру, підкидає перуку, темні окуляри, пістолет і ще якусь чортівню, а потім удає, що знайшла їх там? Я присягаюся, що не грабував ніякого банку. Але навіть мій адвокат каже, що в мене нема ніякої надії. Що ж мені робити? Признатися в убивстві й пограбуванні, до яких я непричетний? Ох, я збожеволію.

Мартін Бек нишком натиснув кнопку під столом. Стіл у Ренна був новий, з умонтованим магнітофоном.

— Власне, я не маю до цієї справи ніякого стосунку,— сказав Мартін Бек.

— Не маєте?

— Ніякісінького.

— То навіщо я вам?

— .Хочу побалакати про щось інше.

— Про що?

— Про одну історію, яку здається мені, ви знаєте. Вона почалася в березні шістдесят шостого року. З ящика іспанського лікеру.

— Що таке?

— Я зібрав усі документи, майже всі. Ви імпортували ящик лікеру, цілком легально. Оформили через митницю, заплатили мито, і не тільки мито, а й фрахт. Було таке?

Маурітсон не відповів. Глянувши на нього, Мартін Бек побачив, що він аж рота розтулив з подиву.

— У мене є всі документи,— знов наголосив Мартін Бек,— отже, гадаю, що так і було.

— Що ж,— сказав нарешті Маурітсон,— може, й було.

— Але замовлення до вас не дійшло. Як я зрозумів, ящик ненароком розбили під час транспортування.

— Так. Але я б не сказав, що ненароком.

— Справді, ви маєте слушність. Особисто я гадаю, [393] що вантажник складу на прізвище Сверд навмисне розбив ящик, щоб добратися до лікеру.

— Ви не помиляєтесь. Так воне й було, хай би їх чорти забрали.

— Гм-м. Я розумію, що вам вистачить по саму зав'язку того, через що вас тут тримають. Може, ви не хочете ворушити, ту давню справу? —г-спитав Мартін Бек.

Маурітсон довго зважував свою відповідь.

— Чому ні? Навіть добре поговорити про те, що справді було. А то я, їй-богу, збожеволію.

— Дивіться самі,— сказав Мартін Бек.— Тільки мені здається, що насправді в тих пляшках було щось інше, ніж лікер.

— І тут ви не помиляєтесь.

— Що в них було, тепер не має значення.

— Якщо вам цікаво, я скажу. В Іспанії над тими пляшками трохи почаклували. Зовні — чисто лікерні, а всередині — розчин морфіну і фенедріну, на які тоді був великий попит. Той ящик був дорогенький.

— Наскільки я знаю, після такого довгого терміну вам уже не загрожує кара за ввіз контрабанди, адже скінчилося тільки на спробі?

— Так, правда ваша,— протяглим голосом відповів Маурітсон, ніби досі про це не подумав.

— Далі, я маю підстави вважати, що Сверд вас шантажував.

Маурітсон промовчав, і Мартін Бек, здвигнувши плечима, додав:

— Не відповідайте, якщо не бажаєте.

Маурітсон і досі не заспокоївся. Він крутився на стільці, ніяк не міг утримати руки в спокої.

"Мабуть, усе-таки вони його били",— здивовано подумав Мартін Бек.

Він знав Кольбергові методи-вони майже завжди були гуманні.

— Ви платили Свердові по сімсот п'ятдесят крон на місяць?

— Він заправив тисячу. Я йому запропонував п'ятсот. Зрештою ми зійшлися на семистах п'ятдесяти.

— Розповідайте самі,— мовив Мартін Бек.— Якщо десь спіткнетесь, відтворимо картину разом.

— Ви певні? — В Маурітсона нервово засіпалось обличчя.— Хіба можливо відтворити картину?

— Чому неможливо? — сказав Мартін Бек.

— Ви також вважаєте, що я божевільний? — раптом спитав Маурітсон. [394]

— Ні. Чого б я мав вважати вас божевільним?

— Усім здається, що я схибнувся. Я й сам ладен повірити в це.

— Розкажіть, як воно було,— попросив Мартін Бек.— Тоді все з'ясується. Отже, Сверд шантажував вас.

— Він був справжня п'явка,— сказав Маурітсон.— Тоді мені ніяк не можна було попастися. Мене вже судили раніше, на мені висіло два умовних вироки, і я був під наглядом. Але ви, звичайно, самі знаєте про це.

Мартін Бек промовчав. Він ще не встиг докладно ознайомитися з минулим Маурітсона.

— Ну, сімсот п'ятдесят крон на місяць — не такі вже й великі гроші, — повів далі Маурітсон.— Дев'ять тисяч на рік. А сам той ящик був більше вартий.

Він урвав свою розповідь і вигукнув:

— Ніяк не збагну, звідки вам усе це відомо?

— У нашому суспільстві майже на всі випадки є папірці,— люб'язно пояснив Мартін Бек.

— Таж ті негідники, мабуть, щотижня розбивали ящики,— сказав Маурітсон.

— Розбивали, але тільки ви не взяли відшкодування.

— Так, не взяв... Я насилу відбився від того проклятого відшкодування. Бо тоді інспектори страхової компанії упхали б носа в мої справи. Досить мені було Сверда.

— Ясно. А що далі?

— Другого року я хотів перестати платити, та не встиг спізнитися й на два дні, як старий почав погрожувати мені. А мої справи боялися стороннього ока.

— Ви могли подати на Сверда Позов за шантаж.

— Отож-бо. І самому втелюжитись на кілька років. Ні, залишилося тільки одне — трусити кишеню. Той диявол кинув роботу, а я йому виплачував ніби пенсію.

— І кінець кінцем вам набридло.

— Ну так.

Маурітсон нервово жмакав у руках хусточку.

— А що, скажіть щиро, вам би не набридло? Ви б зробили інакше? Ви знаєте, скільки я йому виплатив?

— Знаю. П'ятдесят чотири тисячі крон.

— Усе вам відоме,— сказав Маурітсон.— Ви б не могли з'абрати справу про банкове пограбування від тих скажених?

— Мабуть, не зможу,— відповів Мартін Бек.— Але ви не скорились долі, правда? І пробували час від часу його налякати?

— А ви звідки знаєте? Десь рік тому я почав прикидати,— [395] скільки я виплатив тому падлюці. І поговорив з ним.

— Як саме?

— Підстеріг на вулиці і сказав, що з мене годі. А та п'явка й питає мене, чи я знаю, що буде, коли гроші не надійдуть на його рахунок.

— А що було б?

— Він помчав би в поліцію. Звичайно, та справа з ящиком мохом поросла, та однаково поліція почала б порпатися в теперішніх моїх справах. А деякі з них були не вельми законні. До того ж важко було б пояснити, чому я стільки років йому платив.

— Проте Сверд вас одночасно й заспокоїв. Сказав, що скоро помре.

Маурітсон помовчав.

— Що, він сам розповів вам про це? Чи це також десь записане?

— Ні.

— Ви, може, ясновидець? Мартін Бек похитав головою.

— То звідки ви все це знаєте? Він сказав, що в нього рак у череві й що йому жити хіба півроку. Мені здається, він трохи злякався. А я подумав, що коли вже утримував його шість років, то шість місяців якось дотягну.

— Коли ви розмовляли з ним востаннє?

— У лютому. Він скиглив і скаржився мені, наче якому родичеві. Казав, що лягає в лікарню. Він її назвав фабрикою смерті. Бо це була онкологічна клініка. Бачу, старому й справді скоро капець. "Ну й слава богу",— подумав я.

— Але ви таки подзвонили до лікарні й перевірили?

— Так. Його там не виявилося. Мені сказали, що він лежить у якомусь відділенні седерської лікарні. Я тоді відчув, що не тим пахне.

— Так. І подзвонили седерському лікареві й назвали себе Свердовим небожем.

— Стривайте, навіщо я все це вам розповідаю, коли ви й так знаєте?

— Не все.

— Наприклад?

— Не знаю хоча б, яким прізвищем ви себе назвали, коли туди дзвонили.

— Звичайно, Свердом. Оскільки я небіж того мерзотника, то й прізвище моє Сверд. Ви не подумали про це?

Маурітсон був приємно вражений.

— Виходить, не подумав. От бачите. Між ними пролягла ніби якась кладочка. [396]

— Лікар сказав, що старий здоровий і приживе ще років двадцять. Тоді я подумав...

Він замовк. Мартін Бек швидко підрахував.

— Подумали, що це означає ще сто вісімдесят тисяч.

— Здаюся. Куди мені з вами змагатися. Того самого дня я переказав гроші за березень, щоб повідомлення вже чекало на ту тварюку, коли він повернеться з лікарні, і водночас... ви, звичайно, знаєте, що я водночас вирішив?

— Вирішили, що це останній раз.

— Отож. Я знав, що його випишуть у суботу, і коли він виліз до крамниці по ті свої прокляті котячі консерви, я загнав його в кут і заявив, що більше не дам грошей. Але він так само нахабно сказав те, що я вже не раз чув: мовляв, коли до двадцятого не буде повідомлення з банку, то він піде в поліцію. Але все-таки він наполохався. Знаєте, що він зробив?

— Вибрався на іншу квартиру.

— Так, знаєте. Може, вам відомо, і що я потім зробив?

— Відомо.

Запала тиша. Мартін Бек подумав, що магнітофон, справді працює добре, навіть не чути. Він сам перевіряв його перед допитом і заклав нову касету. Тепер важливо зробити добрий тактичний хід. Тому він ще раз сказав:

— Знаю, що ви зробили. Тож загалом нашу розмову можна вважати закінченою.

— Стривайте, ви справді знаєте?— спитав Маурітсон.

— Так.

— А я до пуття не знаю. Не знаю, щоб я з цього місця не зійшов, чи той старий пень помер, чи й далі живе бо потім почалася чудасія.

— Яка чудасія?

— А така. Відтоді в мене все... як би його сказати... все пішло шкереберть. І через два тижні мені пришпилять довічне ув'язнення за те, що, мабуть, мені сам чорт підсунув... Хіба.це не чудасія?

— Ви народились у Смоланді?

— Так, хіба ви досі. не помітили з моєї вимови?

— Ні.

— Дивно. А наче все розумієте. То що я потім зробив?

— Спершу вивідали, де Сверд оселився.

— Так. Це було дуже просто. Потім я кілька днів стежив за ним, коли він виходить з дому, коли повертається... Він не часто залишав своє кубло. І штора на його вікні завжди була спущена, навіть увечері, коли він провітрював кімнату, це я також помітив.

— Ви надумали налякати старого, а то й убити його. [397]

— Так, а яка була рада? Проте не легко було добратися до нього. Та я знайшов спосіб. Зовсім простий. Ви, звичайно, знаєте, який саме?

— Надумали підстрілити його у вікно, коли він відчинятиме його, щоб провітрити кімнату, або зачинятиме.

— Саме так. Тільки тоді він показувався. І я знайшов гарне місце. Ви знаєте де?

Мартін Бек кивнув головою.

— Певне, що знаєте. Адже там є тільки одне місце, якщо не заходити в будинок. На узбіччі парку з другого боку вулиці. Сверд щовечора відчиняв вікно о дев'ятій, а о десятій зачиняв. От я й пішов, щоб убити старого.

— Коли саме?

— У понеділок сімнадцятого. Так би мовити, замість чергового внеску в банк. Увечері, о десятій. І тепер починається чудасія. Не вірите? Я доведу, хай йому біс. Але спершу одне запитання. Ви знаєте,— чим я стріляв?

— Так. Автоматичним пістолетом сорок п'ятого калібру, марка "лама дев'ять А".

Маурітсон схопився руками за голову.

— Ви також із тієї компанії. Інакше не поясниш, звідки ви знаєте те, чого не можна знати. Якась чортівня.

— Щоб пострілу не було чути, ви прилаштували на пістолет глушник.

Маурітсон спантеличено кивнув головою.

— Мабуть, самі й зробили його. На один раз?

— Так, так, усе це було,— підтвердив Маурітсон.— Усе було, та поясніть мені, що сталося потім.

— Розкажіть початок,— запропонував Мартін Бек.— А я додам кінець.

— Отже, я пішов туди. Власне, поїхав машиною, але це один біс. Уже стемніло. Поблизу жодної пики не видно. В кімнаті не світиться. Вікно стоїть відчинене, завіса спущена. Я влаштувався на узбіччі. Постояв трохи, тоді глянув на годинник. Дві хвилини до десятої. Все йде так, як я собі уявляв. Клятий дід відхиляє завісу, з'являється у вікні, мабуть, думає зачинити його. А я ще остаточно не зважився. Ви, звичайно, знаєте, що я маю на думці?

— Ви ще не зважилися, чи вбити Сверда, чи тільки нагнати йому страху, пославши кулю в руку або у віконну раму.

— Атож,— зітхнув Маурітсон.— Атож, вам і це відоме. А я цього нікому не розповідав, тільки думав про себе, ось тут воно все.

Він постукав себе по лобі кісточками пальців.

— Але ви швидко зважились: [398]

— Так. Глянув, як він стоїть, і подумав, що краще відразу вколошкзти його. І вистрілив.

Маурітсон замовк.

— А далі що?

— Це вже все, скажіть, що було далі. Бо я не знаю. Дати маху було неможливо, але спочатку я гадав, ще не влучив. Сверд зникає, і мені здається, що вікно зачиняється. Раз і вже зачинене. Завіса стає на місце. Все має такий вигляд, як завжди.

— І що ви тоді зробили?

— Поїхав додому, що ж я ще мав робити? Потім щодня розгортав газети і хоч би слово. Якась пекельна загадка. Я тоді нічого не міг збагнути. А тепер і поготів.

— Як стояв Сверд, коли ви вистрілили?

— Ледь нахилившись уперед і піднявши праву руку. Він уже взявся однією рукою за гачок на вікні, а другою спирався об підвіконня.

— Де ви взяли пістолет?

— Знайомі хлопці купили трохи зброї за кордоном за експортною ліцензією, а я допоміг їм перевезти її сюди. І подумав, що добре й собі придбати якусь рушницю. Я не розуміюся на зброї, але мені сподобався один із їхніх пістолетів, і я купив собі такий самий.

— Ви певні, що влучили.в Сверда?

— Певен, неможливо було не влучити. А от далі почалося щось незрозуміле. Чому, наприклад, ніхто нічого не робив? Я інколи проходив повз будинок і дивився — вікно зачинене, завіса спущена. В чому річ, може, я все-таки не влучив? А потім таке закрутилося, що боже мій. Я вже нічого не міг збагнути. І раптом ви все знаєте,

— Дещо я можу вам пояснити,— сказавч Мартін Бек.

— Можна, тепер я вас щось спитаю?

— Прошу.

— По-перше: чи я влучив у старого?

— Влучили. На смерть.

— І то добре. А я вже думав, що він сидить у суміжній кімнаті, читає газету й регоче, аж штани мокрі.

— Отже, ви вчинили вбивство,— поважно сказав Мартін Бек.

— Ага,— незворушно погодився Маурітсон.— Інші те саме торочать. Наприклад, мій адвокат.

— Є ще якісь запитання?

— Чому всім було начхати, що він мертвий? У газетах про це не було жодного рядка.

— Сверда знайшли аж згодом. І спершу вирішили, що він наклав на себе руки. [399]

— Наклав на себе руки?

— Так. Поліція часом теж працює недбало. Куля, влучила просто в груди, воно й природно, адже він нахилився вперед, коли ви в нього стріляли. І кімната була замкнена зсередини: і двері, й вікно.

— Ага, мабуть, він потяг вікно за собою, і гачок зачепився за шпеник.

— Мабуть, десь так воно й було: Удар кулі такого калібру відкине людину на кілька метрів. Навіть якщо Сверд не тримався за гачок, той міг зачепитись за шпеник, коли вікно захряснулось. Я бачив щось подібне. Зовсім недавно.

Мартін Бек усміхнувся сам до себе.

— Що ж, можна вважати, що в основному все ясно.

— А мені не все. Наприклад, звідки ви знаєте, що я думав, перше ніж вистрілити?

— Це я просто здогадався,— відповів Мартін Бек.— У вас є ще якісь запитання?

Маурітсон вражено витріщився на нього.

— Ще якісь запитання? Ви жартуєте?

— Зовсім ні.

— Тоді, будь ласка, поясніть мені таке. Того вечора я поїхав просто додому, поклав пістолет у старий портфель, а зверху напхав його камінням. Тоді ще добре обв'язав мотузкою і сховав у надійному місці. Та спершу зняв глушник і розбив його молотком. Він справді був на один

раз, але я його не сам зробив, як ви кажете, а купив разом з пістолетом. Другого ранку я поїхав поїздом у Седертельє. Проте дорогою на вокзал зайшов у якийсь будинок і викинув глушник у сміттєпровід. Тепер я й сам не міг би сказати, в котрий будинок. У Седертельє я сів у моторний човен, який звичайно тримаю там, і до вечора доплив до Стокгольма. А вранці взяв портфель з пістолетом, знов сів у човен і десь аж біля Ваксгольма викинув його в море. Просто серед фарватеру.

Мартін Бек насупив брови.

— Запевняю вас, що все було так, як я розповів,— схвильовано сказав Маурітсон.— Ніхто не може зайти до моєї квартири в мою відсутність. Ні в кого немає ключа. Тільки двоє-троє людей знають мою адресу, а їм я сказав, що на кілька днів їду до Іспанії, коли полював на Сверда.

— Ну й що?

— І ось ви сидите і все знаєте, хай йому чорт. Про пістолет, який я своїми руками втопив у морі. Про глушник. Чи не будете ласкаві пояснити, як усе це сталося?

Мартін Бек задумався.

— Десь ви допустились помилки,— нарешті відповів він. [400]

— Помилки? Але ж я вам розповів про все якнайдокладніше. Хто краще за мене знає, що я робив? Чи, може...

Маурітсон істерично зареготав, тоді урвав сміх:

— Звичайно, і ви хочете мене спіймати. Але не думайте, що я збираюся розповідати все це на суді.

Він знов нестримно зареготав.

Мартін Бек підвівся, відчинив двері й помахом руки покликав вартового:

— У мене все. Поки що все.

Маурітсона забрали. Він не переставав реготати. Той сміх звучав не дуже приємно.

Мартін Бек відчинив тумбу письмового столу, перемотав стрічку, витяг касету й подавея в той кабінет, де сиділи Ренн і Кольберг.

— Ну, сподобався тобі Маурітсон? — спитав Кольберг.

— Не дуже. Але я,маю матеріал, щоб притягти його до суду за вбивство.

— Кого ж він ще вбив?

— Сверда.

— Справді?

— Напевне.— Навіть сам признався.

— Твоя стрічка,— озвався Ренн,— з мого магнітофона?

— Так.

— Тоді з неї тобі не буде користі. Апарат не працює.

— Я його перевіряв.

— Ну, він записує перші дві хвилини. Потім звук пропадає. Я викликав на завтра майстра.

— Ось як.— Мартін Бек глянув на стрічку.— Байдуже. Однаково проти Маурітсона є докази. Вам Єльм казав, що на пістолет був накладений глушник?

— Так,— відповів Кольберг і позіхнув.— Але в банку він стріляв без глушника. Ти якийсь наче розгублений?

— З Маурітсоном щось негаразд,— відповів Мартін Бек.— Я не можу збагнути, в чому річ.

— А ти чого хочеш? — мовив Кольберг.— Грунтовно дослідити людську психіку? Маєш намір писати дисертацію з криміналістики?

— Бувайте,— попрощався Мартін Бек і пішов.

— Ну, він матиме час писати,— сказав Ренн.-Коли стане начальником управління.

XXX

Справу Маурітсона розглядали в стокгольмському суді. Його оскаржували у вбивстві, збройному пограбуванні банку, продажу наркотиків та інших порушеннях права. [401]

Він усе заперечував. На всі запитання відповідав, що нічого не знає, що поліція вибрала його жертовним козлом і сама сфабрикувала докази.

Бульдозер Ульсон був у своїй стихії і весь час напосі-дався на підсудного. В ході слідства прокурор навіть, змінив формулювання "ненавмисне вбивство" на "зумисне".

Після триденного засідання суд склав вирок.

Маурітсона засуджено на довічну примусову працю за вбивство Гордона й пограбування банку на Горнсгатан. Крім того, його визнано винним у багатьох інших злочинах, між іншим і в співучасті у нападах зграї Мурена.

А звинувачення у вбивстві Карла Едвіна Сверда суд відхилив. Адвокат, що під час розгляду перших питань був якийсь ніби сонний, тут раптом пожвавішав і розкритикував речові докази. Між іншим, він навіть організував нову експертизу, яка визнала наслідки балістичного дослідження сумнівними, справедливо вказавіпи, що гільза надто постраждала, щоб її з цілковитою певністю можна було прив'язати до Маурітсонового пістолета.

Свідчення Мартіна Бека визнали не досить обгрунтованими, а в його версії знайшли багато прогалин.

Звичайно, з погляду так званої справедливості це не мало великої ваги. Не було різниці, чи судити Маурітсона за одне, чи за двоє вбивств. Адже довічне ув'язнення — найвища кара у шведському законодавстві.

Маурітсон вислухав вирок, криво посміхаючись. І взагалі під час суду він поводився трохи дивно.

Коли голова суду спитав, чи винний зрозумів вирок, Маурітсон похитав головою.

— В принципі вас визнали винним у пограбуванні банку на Горнсгатан і вбивстві пана Гордона. Проте суд не визнав вас винним у вбивстві Карла Едвіна Сверда. За все разом ви засуджені на довічне ув'язнення і сидітимете в камері попереднього ув'язнення, поки вирок набере чинності.

Коли Маурітсона виводили з судової зали, він смдявся. Люди, які бачили це, вважали, що тільки запеклий злочинець, зовсім нездатний покаятись, міг виявити таку неповагу до права й суду.

Моніта сиділа в затіненому кутку готельної альтанки, тримаючи на колінах підручник італійської мови.

Мона гралася з однією із своїх нових товаришок у бамбуковому гайку готельного парку. Дівчата сиділи на помереженій сонячним промінням землі між гінкими стеблинами бамбука, і, слухаючи їхні дзвінкі голоси, Моніта дивувалась, [402] як легко можуть порбзумітися діти, навіть якщо вони розмовляють зовсім різними мовами. А втім, Мона вже знала чимало слів, і Моніта була певна, що дочка навчиться чужої мови куди швидше за неї; сама вона почала вже сумніватися, чи взагалі її вивчить.

У готелі їй вистачало мізерного запасу англійських та німецьких слів, але Моніта хотіла спілкуватися не тільки з обслугою готелю. Тому й почала вивчати італійську мову, яка здавалася їй легшою за словенську і якою тим часом можна— було послуговуватися в цьому маленькому містечку біля італійвького кордону.

Було страшенно гаряче, вона геть розімліла, хоч сиділа в затінку і п'ятнадцять хвилин тому вчетверте від сьогоднішнього ранку полоскалась під душем. Вона згорнула книжку і сховала її в сумку, що стояла біля неї.

По вулиці й на набережній перед готельним парком прогулювалися вбрані по-літньому туристи. Серед них було багато шведів. Занадто багато, думала Моніта. В юрмі легко було впізнати тутешніх мешканців: їхня хода була вільніша,— певніша, кожне з них кудись поспішало, щось несло — кошики з яйцями чи овочами, темні хлібини з пекарні, рибальське спорядження, дітей. Щойно повз неї пройшов чоловік, що ніс на голові зарізане порося. До того ж. літні люди майже всі були одягнені в чорне. Моніта гукнула дочку, яка підскоком прибігла до неї.

— Я хочу прогулятися,— сказала Моніта.— Тільки до будинку Розети й назад. Ти підеш зі мною?

— А мені конче йти? — спитала Мона.

— Ні, звичайно. Залишайся тут. Я скоро повернуся. Моніта пішла вгору схилом, що здіймався за готелем. До будинку Розети було п'ятнадцять хвилин ходи від готелю. Його я далі так називали, хоч Розета померла п'ять років тому й тепер він належав її трьом синам, які давно вже мешкали в містечку.

З найстаршим із них Моніта познайомилася першого ж тижня: він тримав пивничку в порту, і його дочка дуже заприязнилася з Моною. Тепер Моніта знала вже всю його родину, але розмовляти могла тільки з ним, бо він був моряком і непогано володів англійською мовою. Моніта раділа, що так швидко знайшла собі друзів у містечку, а ще дужче її тішило, що можна буде зайняти будинок Розети, коли американець, який там мешкає, поїде восени додому. Оскільки його нікому не обіцяно до другого літа, Моніта зможе там прожити цілу зиму.

Будинок був побілений, просторий, зручний, стояв у садку, і з нього відкривався казковий краєвид. [403]

А поки що Моніта ходила туди посидіти в садку й погомоніти з американцем, відставним офіцером, що приїхав сюди писати мемуари.

Деручись нагору стрімким схилом, вона по думки знов повернулася до тих подій, що привели її сюди. Всі ці три тижні вона не переставала дивуватись, як просто й швидко все сталося, тільки-но вона зважилась на той вчинок. Щоправда, її мучила думка, що до своєї мети вона дійшла ціною людського життя, проте вона сподівалася, що час зітре тяжку згадку, хоч безсонними ночами у голові в неї і досі відлунював той фатальний постріл.

Знахідка в кухонній шафці Філіппа Маурітсона стала ніби спонукою до дії. Власне, Моніта зважилась уже тоді, в його кухні, коли взяла в руки пістолет. Потім два з половиною місяці вона обмірковувала план і набиралась відваги. Десять тижнів ні про що більше не могла думати.

І коли нарешті приступила до здійснення свого плану, їй здалося, що вона передбачила всі можливі ситуації, а надто в банковій залі.

От тільки не врахувала того, що на неї може хтось кинутись. Вона нічого не тямила в зброї, не ознайомилась докладніше з пістолетом, маючи намір тільки полякати ним банкових службовців, і зовсім. не сподівалася, що він так просто вистрілить.

Коли той чоловік кинувся до неї, вона стиснула пістолет мимоволі, і звук пострілу був для самої неї несподіванкою. Побачивши, як чоловік упав, вона збагнула, що сталося, й страшенно перелякалась. її ніби спаралізувало, і вона й досі дивується, як після такого струсу змогла довести свій задум до кінця.

Доїхавши на метро додому, Моніта сховала гроші у валізку з доччиним вбранням, яка вже була спакована.

Подальші її вчинки навряд чи були обдумані.

Вона переодяглася в сукню, взула сандалі й поїхала на таксі на Армфельтсгатан. Це не було передбачено планом, але їй раптом здалося, що Маурітсон також винен: у смерті того чоловіка в банку, і вона вирішила покласти пістолет туди, де його знайшла. Проте, вже зайшовши до кухні, вона відчула, що це безглузда думка, її пойняв страх, і вона чимдуж утекла звідти. Внизу вона помітила відчинені навстіж двері підвалу, спустилася туди й хотіла зайти в збірник сміттєпровода, щоб кинути зелену брезентову сумку в мішок із сміттям, коли почула голоси сміттярів, які саме працювали там. Вона побігла далі в підвал, опинилася в якомусь приміщенні зі старими речами, помітила в

кутку дерев'яний ящик і засунула в нього [404] свою сумку. Дочекавшись, поки сміттярі хряснули дверима й пішлид вона квапливо залишила той будинок. А другого ранку залишила й Швецію. Моніта завжди мріяла побачити Венецію і менше як через добу після пограбування банку була вже там разом з Моною. Проте затрималась у ній тільки на два дні — було сутужно з готелем, та ще й стояла страшна спека і з каналів здіймався просто нестерпний сморід. Краще приїхати сюди ще раз, коли трохи спаде хвиля туристів. Вони поїхали поїздом до Трієста, а звідти в Югославію, в маленьке істрійське містечко, де й зупинились.

Чорна нейлонова торбина з вісімдесятьма сімома тисячами шведських крон лежала в одній із валізок, що стояли в шафі її готельного номера. Моніта не раз уже думала, що треба знайти для грошей надійне місце. Треба колись вибратися в Трієст і покласти їх у банк.

Американця не виявилося вдома, проте Моніта зайшла в садок, сіла на траву, спершись спиною об дерево, й задивилась на Адріатичне море.

Повітря було дивовижно прозоре, чітко вимальовувалась лінія обрію, і білий катер неподалік берега.

Прибережні скелі, білий пляж і мінлива блакить води вабили до себе в цю полудневу жару. Зараз вона зійде туди і скупається.

Начальник центрального управління викликав члена колегії Стіга Мальма до свого великого світлого наріжного кабінету в найстарішому будинку поліції. На малиновому, килимі яснів чотирикутник сонячного світла, а крізь зачинені вікна долинав приглушений гуркіт з майданчика, де прокладали нову лінію метро.

Мова йшла про Мартіна Бека.

— Ти зустрічався з ним частіше за мене, і коли він одужував після поранення, і протягом цих двох тижнів, що він вийшов на роботу,— сказав начальник центрального управління.— Як він, по-твоєму?

— Я не знаю, що ти маєш на думці,— відповів Мальм.— Стан його здоров'я? .

— Нехай його фізичний стан визначають лікарі. Мені здається, що він цілком одужав. Мене більше цікавить, яке враження справила на тебе його психіка.

Мальм пригладив свої добре доглянуті кучері.

— Гм... Що тобі сказати...

Він замовк, і начальник центрального управління, трохи почекавши, роздратовано мовив:

— Я не вимагаю від тебе глибокого психіатричного [405] аналізу. Просто хотів знати, яке враження він справляє на тебе тепер.

— Я не так часто його бачу,— ухильно відповів Мальм.

— Але частіше за мене,-сказав на-чальник центрального управління. — Він такий, як і був?

— Тобто, як був до поранення? Ні, мабуть, не таки Але він довго хворів, давно не працював, отже, потрібей якийсь час, щоб знов увійти в роботу.

— А в який бік він, по-твоєму, змінився? Мальм запитально ґлянув на свого шефа.

— Принаймні не в кращий. Адже він був трохи дивакуватий і неприступний. І дуже свавільний.

Начальник центрального управління наморщив лоба.

— Ти так вважаєш? Мабуть, це правда, але раніше він досягав добрих наслідків у роботі. Чи, по-твоєму, він тепер ще свавільніший?

— Важко сказати... Він ще тільки два тижні працює...

— У мене таке враження, що він став якийсь неуважний,— сказав начальник центрального управління.— Нема вже тієї спритності. Взяти хоча б його останню справу, той смертельний випадок на Бергсгатан.

— Так,— погодився Мальм,— ту справу він проводив погано.

— Просто скандально,— підхопив начальник центрального управління.— Навіть більше: яку висунув заплутану версію! Дякувати богу, тією справою не зацікавилася преса. Але все може бути, так і чекай, що якісь чутки підуть. І навряд чи. це буде корисно для нас, а тим паче для Бека.

. — Так, я не знаю, що й думати,-: погодився Мальм.— Деякі докази буквально висмоктані з пальця. І те, що винний начебто сам зізнався... Я просто розгублений.

Начальник підвівся, підійшов до вікна, що виходило на Агнегатан і будинок міської управи навпроти. Постоявши кілька хвилин, він повернувсь на місце, вперся долонями в стіл і, розглядаючи свої нігті, сказав:

— Я багато думав про це. Сам знаєш, що Бек непокоїть мене, адже ми хотіли призначити його начальником управління...

Він помовчав. Мальм уважно слухав.

— Я дійшов ось якого висновку,— повів далі начальник центрального управління.— Коли зважити, як Бек вів справу того Скельда...

— Сверда,— поправив його Мальм.

— Що? Так, Сверда. Ну от, із Бекової поведінки видно, що він ще не зовсім у своїй колії, чи як по-твоєму?

— По-моєму, схоже, що він взагалі з'їхав з глузду. [406]

— Ну, аж до цього, будемо сподіватися, ще не дійшло. Але якесь зрушення в його психіці є, і тому я вважаю, що треба почекати, подивитися, чи це щось поважне, чи лише тимчасові наслідки його хвороби.

Він ледь підняв долоні над столом і знов опустив їх. .— Одне слово... поки що я вважав би ризикованим рекомендувати його на посаду начальника управління. Нехай ще попрацює на своєму місці, а там побачимо. Адже це була ще тільки наша пропозиція, на колегію ми її не ставили, тож я пропоную тим часом відкласти її. У мене є інші, кращі кандидатури, а Бекові не конче знати, що його висували, отже, й не буде кривдно. То як?

— Я вважаю, що це мудра ухвала,— відповів Мальм. Начальник центрального управління підвівся й відчинив двері. Мальм негайно схопився з місця.

— І мені здається, що це мудра ухвала,— погодився начальник центрального управління.

Коли чутка про те, що підвищення скасовують, години через дві докотилася до Мартіна Бека, він чи не вперше в житті погодився з начальником центрального управління.

Ухвала й справді була на диво мудра.

Філіпп Труфаст Маурітсон ходив по камері. Він не міг усидіти на місці, у голові в нього вирували думки. Щоправда, помалу вони спростилися до кількох запитань.

Що все-таки сталося?

Як воно могло статися?

Маурітсон надаремне шукав відповіді.

Чергові наглядачі вже доповідали про нього в'язничному психіатрові. На тому тижні вони хотіли звернутися й до священика.

Маурітсон все вимагав якихось пояснень, а хто краще за священика вміє пояснювати. От і нехай спробує.

В'язень тихо лежав у темряві. Спати він не міг.

Він думав.

Що все-таки сталося, хай йому біс?

Як воно могло статися?

Хтось та повинен знати відповідь.

Хто?